ilke

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

SEÇİMLER ve PARTİLER

tektaş ağaoğlu / yusuf ziya bahadınlı
hüseyin baş / oya baydar
aydın engin / alpaslan ışıklı / alp selek
mümtaz soysal / taner timur

1 OCAK 1974

olaylar / yorumlar / belgeler

1971' den 1974' e

12 Mart yaklaşırken

● Adana'da işçiler Bossa ve Paktaş Fabrikalarını işgal ettiler. 5 bin 600 işgalci işçi ile polis arasında çatışma çıktı. Askerî birliklerin desteği ile işgal altında fabrikalara giren polis 160 işçiyi gözaltına aldı. Çatışmalarda 60 işçi ve 27 polisin yaralandığı açıklandı.

● Eğitim Enstitülerinde 3 bin öğrenci özerklik isteği ile dört günlük boykota başladı.

● İstanbul Üniversitesinde, öğrenciler arasında silâhlı çatışma çıktı. 2 öğrenci, bir polis yaralandı ve üniversite «süresiz» olarak kapatıldı.

● Üniversiteye giremeyen öğrenciler, Ankara Üniversitesi Rektörlüğünü işgal ettiler.

● Çapa Öğretmen Okulunda öğrenciler arasında silâhlı çatışma çıktı. İki öğrenci yaralandı. Okul süresiz olarak kapatıldı.

● İstanbul'da toplum polisleri, sosyal haklarının verilmediğini öne sürerek dört saatlik bir direniş yaptı.

● Ankara'da büyük bir öğrenci - polis çatışması oldu. 56 öğrenci göz altına alındı.

● Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur'un, Cumhurbaşkanı Sunay'a bir muhtıra vererek «anarşik duruma son verilmesini istediği» bildirildi.

● Demirel hakkında, yolsuzluk yaptığı iddiası ile verilen Meclis tahkikatı teklifi, Büyük Millet Meclisinde 276 oya karşı 309 oyla reddedildi.

● AP'den ayrılan bir grup parlamenter, Demokratik Parti'yi kurdu.

● Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu «Silâhı Bırak» Haftası düzenledi. Dev-Genç «silâhı bırak» çağrısına karşı çıktı.

● Kimlikleri bilinmeyen beş kişi Ankara'da ABD Büyükelçiliği önünde nöbet tutan polislere, arabadan ateş açıp kaçtılar. İki toplum polisi ağır yaralandı.

● Trabzon'da öğrenciler çatıştı. Bir öğrenci öldü. Aralık 1970 içinde öğrenci olaylarında ölenlerin sayısı dörde yükseldi.

● Başbakan Demirel, şiddet hareketlerinin önlenebilmesi için yeni tedbir kanunları çıkarılmasını önerdi ve «Hükûmetin kontrolü altında olmayan tek bir olay mevcut değildir» dedi.

● Zonguldak'ta 600 maden işçisi ocaklara inmedi.

● İzmir'de NATO Karargâhı civarında çok şiddetli patlamalar oldu.

● Ankara ve İstanbul'da, doktorlar Personel Kanununu protesto için direnişe geçti.

● Aralarında birçok vali, vali muavini ve kaymakamın da bulunduğu Türk İdareciler ve Mülkiyeciler Birliği üyeleri direniş kararı aldı.

● İş Bankası'nın Ankara Emek Şubesi dört kişi tarafından soyuldu.

● Genoto ve Çelik Montaj Fabrikalarındaki lokavt kararını protesto eden 4 bin otomobil işçisi Gebze'den Kadıköy'e yürüdü. Ankara-İstanbul yolunda trafik bir süre durdu.

● Millî Güvenlik Kurulu uzun bir toplantı yaptı. Kurul Genel Sekreteri Orgeneral Emin Alpkaya, «Huzuru bozan olayların önlenmesinin zorunlu olduğunu, bu amaçla, kanun boşluklarının doldurulacağını» açıkladı.

● Ankara'da emekliler, Emekli Sandığı'nı bir süre işgal ettiler.

● Ankara'da Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültesi öğrencileri ile polis arasında çok büyük bir çatışma patlak verdi. 500 öğrenci gözaltına alındı. 22 kişi yaralandı.

● Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi, Ülkü Ocaklı komandolar tarafından işgal edildi.

● Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç *«Aşırı akımlar, Türk devletinin geleceğini tehlikeye düşürecek hâle gelmiştir»* dedi.

● Ankara'da, Ziraat Bankası Küçükesat Şubesi 4 kişi tarafından soyuldu.

● İstanbul Üniversitesinin bütün fakülteleri öğrenci olayları sonucunda kapatıldı.

● Kapatılmış olan Hacettepe Üniversitesinde öğrenci yurtlarını boşaltmak isteyen polisle öğrenciler arasında büyük bir çatışma çıktı.

● Demirel, yoğunlaşan olayların önlenebilmesi için «Tedbirler Kanununun çıkarılmasının şart olduğunu» tekrarladı. TİP, DP, MGP ve CHP bu tasarıya karşı çıktılar. Ecevit, «Tedbirler Kanunu Tasarısı, Anayasal hakları yok etmek için hazırlanmıştır» dedi. Barolar Birliği ise «Tedbirler Kanununa» ihtiyaç olmadığını açıkladı.

● TİP Merkez Yönetim Kurulu şiddet eylemlerine karşı çıktı.

● Ankara'da NATO görevlisi dört Amerikalı er, silâhlı beş kişi tarafından kaçırıldı. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu THKO adlı örgüt, kaçırma olayının kendileri tarafından düzenlendiğini açıkladı ve «esir edilen Amerikalı erlere karşılık» 400 bin dolar fidye istedi. THKO bildirisinde, öne sürülen 4 şart yerine getirilmediği takdirde Amerikalı erlerin öldürüleceği de belirtildi. Aynı bildiride daha önce düzenlenen 5 şiddet olayının da THKO'nun eylemleri olduğu açıklandı.

● Kırıkhan'da bir camiye dinamit atıldı. Olay üzerine yürüyüşe geçen tahrik edilmiş sağcılar, kasabadaki solculara saldırdılar. Bazı ev ve işyerleri tahrip edildi. 2 kişi öldürüldü. 23 kişi de yaralandı. Kırıkhanda sokağa çıkma yasağı kondu.

● İstanbul'da Selâmiçeşme'deki Akbank Şubesi soyuldu.

● Ankara'da üç polis noktası dinamitlendi.

● Amerikalı erleri kaçıran THKO üyesi Deniz Gezmiş ve arkadaşlarını yakalamak üzere Orta Doğu Teknik Üniversitesine girmek isteyen askerî birlikler ile öğrenciler arasında 9,5 saat süren kanlı çatışmalar oldu. Askerî birlikler duruma güçlükle hâkim oldular. Olaylar sonunda üç kişi öldü, 27 kişi yaralandı.

● İzmir'de ODTÜ olaylarını protesto eden 500 öğrenci Ankara yolunu bir buçuk saat süre ile trafiğe kapattı.

● Kırıkhan'da ölü sayısı üçe çıktı.

● Hükûmet, Amerikalıları kaçıran THKO ile hiç bir pazarlığa girmeme kararı aldı.

● Kaçırılan 4 Amerikalı serbest bırakıldı.

8 MART 1971

● 8 Mart'ı, 9 Mart'a bağlayan gece, ordu içinden bir kanadın, çoktandır beklenmekte olan askerî darbeyi gerçekleştirme kararı aldığı haberi duyuldu. Ancak son anda cuntaya dahil bazı yüksek rütbeli subaylar Genelkurmay Başkanını durumdan haberdar etmişlerdi. Haber daha sonra dolaylı biçimlerde de olsa doğrulandı ve 12 Mart'ı

izleyen günlerde ordu içinde önemli tasfiye ve tayinler yapıldı. Tasfiye edilenlerin çoğu sol radikal eğilimli olarak tanınmış subaylardı.

10 MART 1971

● Genişletilmiş Komuta Konseyi toplandı. Toplantıda Başbakan Demirel'in çekilmesi istendi. Olayları önlemede hükûmetin yetersiz kaldığı Parlamentonun ise «etkisiz» olduğu ileri sürüldü. Tağmaç, toplantıda ki yüksek rütbeli subaylara şunları söyledi: «Ordu âdeta devlet idaresine müdahaleye zorlanmaktadır. Silâhlı Kuvvetlerin sabrı taşırılmak istenmektedir. Bu noktaya önemle dikkatinizi çekmek isterim.»

19 MART 1971

Beklenen müdahale

● Türkiye radyolarının saat 13.00'deki haber bülteninde, *Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celâl Eyiceoğlu, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur*'un imzalarını taşıyan bir muhtıra yayınlandı. Muhtıra aynı gün, Cumhurbaşkanı'na, Senato ve Millet Meclisi Başkanları'na da verildi.

Muhtırayı radyoda dinleyen Başbakan Demirel, hükûmeti toplantıya çağırdı ve istifa kararı aldı.

12 MART MUHTIRASI

«1 — Parlamento ve hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasa'nın ön gördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyetinin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2 — Türk milletinin ve sinesinden çıkan silâhlı kuvvetlerin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partiler üstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve anayasa'nın öngördüğü reformları Atatürk'çü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

3 — Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyet'ini korumak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almağa kararlıdır.

Bilgilerinize.

19 Mart 1971

● Sunay'ın 13 Mart gününden itibaren aralıksız sürdürdüğü temaslar sonuçlandı ve CHP'den istifa edip tarafsız (!) olan Nihat Erim, Başbakanlığa getirildi.

● Cumhurbaşkanı Sunay, Erim'in kuracağı hükûmetin «kayıtsız şartsız desteklenmesini» istedi.

20 MART 1971

● Ecevit'çilerin hâkim olduğu CHP Merkez Yönetim Kurulu, Erim Hükûmetine katılmama kararı aldı. Ecevit, CHP'nin yeni hükûmette görev alması halinde çekileceğini açıkladı.

Ecevit 12 Mart muhtırasını yorumluyor

● İnönü'nün, Erim Hükûmetini destekleme eğilimi belli oldu. Ecevit «Genel Başkana ters düştüm» gerekçesi ile CHP Genel Sekreterliğinden istifa etti. Evinde basın toplantısında istifasını açıklayan Ecevit,

12 Mart Muhtırasını şöyle değerlendirdi: «Türkiye'deki müdahale hiç değilse vermeye başladığı sonuçlar bakımından Yunanistan'daki müdahale modeline uymaktadır. Onun daha incesidir, daha ustacasıdır. Çünkü demokrasinin kurumları işler gibi görülüyor. İkiside İktidara seçimle geleceği anlaşılmış bulunan, ortanın solunda muhalefet partisine karşı yapılan bir darbedir...»

12 Mart olayı

12 Mart öncesi ve sonrası olayların değerlendirilmesini yapmak ve 12 Mart olayını tarih içindeki yerine yerleştirmek, sosyalist hareket için büyük önem taşımaktadır. «12 Mart olayı» nın yorumu üzerinde anlaşmak devrimci saflarda görüş ve ilke birliği yolunda atılmış ciddi bir adım olacaktır.

12 MART'I DOĞURAN NEDENLER

İktisadî ve Sosyal Nedenler

1960 - 70 dönemi tarihimize başlıca iki özelliğiyle geçecektir. 1960 sonrasında burjuvazi sanayie yönelmiş ve biriktirebildiği sermayeyi, montajcılık, basit tüketim maddeleri imali vb. dallarında yatırımlara ayırmıştır. Yani Türkiye'de kapitalizm, ağır sanayiden uzak kalmakla birlikte, yine de sanayileşmesini hızlandırmış ve sermayenin tekelleşmesi güçlenmiştir. 1970'lere gelindiğinde, Türkiye burjuvazisi, artık uluslararası finans kapitalle daha çok bütünleşmiş ve onun yurdumuzdaki bir uzantısı durumuna gelerek, iç ortakları üstündeki gücünü arttırmıştır.

Sermayenin tekelleşmesi, sanayinin büyümesi doğal olarak işçi sınıfının nicel olarak çoğalıp gelişmesini doğurmuş, sanayinin merkezleşmesi ise işçi sınıfının belirli sanayi bölgelerinde ve kısmen büyük işyerlerinde yoğunlaşmasını yani nitelikçe güçlenmesini getirmiştir.

Demokrasi ve Sosyalizm

1960 sonrası döneminin ikinci belirgin özelliği, 1961 anayasasının getirdiği demokratik ortamda, aydınların sola açılması, sosyalizmin önce aydınlar tarafından benimsenmesi ve giderek emekçilere kadar uzanmasıdır. 1960 sonrası dönemde, sosyal uyanış geçmişe nazaran büyük hız ve yaygınlık göstermiş, nicelikçe güçlenmekle kalmayıp, bilime yönelerek nitelik bakımından da muhteva kazanmıştır. Bu uyanış içinde, işçi sınıfı başta olmak üzere çeşitli emekçi kesimler ekonomik ve demokratik talepler hattâ siyasal amaçlar doğrultusunda hareketlenerek, uluslararası ve yerli tekelci burjuvazi ile diğer iç ortaklarına karşı mücadeleye girişmişlerdir.

Ekonomik Mücadele :

Bu gelişim egemen sınıfları özellikle 1970'lerin başlarında bir buhrana sokmuştur. 1970'e gelindiğinde egemen güçler şöyle bir durumla karşıkarşıyadır : işçi sınıfının ekonomik mücadelesi gitgide hızlanmış, grev ve ekonomik - demokratik işçi direnişleri yoğunlaşmış, neticede 15 - 16 Haziranı doğuracak patlamalara yönelmiştir.

Burjuvazi, işçi sınıfının bu ekonomik mücadelesinin önüne geçemediği için işçi ücretlerine zam yapmak zorunda kalmakta ve artı - değer oranını, yani sö-

mürüsünü arttıramamaktadır. Oysa büyük sermaye işgücünü daha ucuza kapatmak dileğinde, ve hırsındadır. Öte yandan, kısmen hareketlenen köylü kitleleri parlamenter sistemin oy deposu olduğundan, küçük üreticinin ürünlerine her yıl yeni zamlar yapılmakta, bu durum ise hem tekelci sermayenin daha ucuza ham madde temin etmesini, hem de ihracat alanındaki yerli büyük burjuva kârlarını kısıtlamaktadır.

Büyük sermaye kesimi bu durumda, bir yandan işçi ücretlerine, öte yandan tarım ürünlerinin taban fiyatlarına zam yapmak zorunda kalırken, bu farkları kendi mamulleri veya ithal malları üzerine ekleyerek, kâr oranını düşürmemeğe çalışmaktadır. Bu durumdan en çok küçük burjuva ve bürokratlar mağdur olmaktadır.

1970'lerde öğretmenler, mühendisler, ya da sağlık personeli, büro hizmetlileri vb. gibi çeşitli bürokrat ve teknokratların ekonomik istekler doğrultusunda hareketlendikleri göze çarpar.

Enflasyonist Gidiş

Bürokrat ve teknokrat maaşlarına yapılan zamlar bu kısır döngüyü hızlandırıyor, enflasyonist gidiş başını almış koşuyordu. İşçi zam için mücadele ediyor ve alıyor, köylü zam için mücadele ediyor ve alıyor. Burjuvazi bu farkları ürün fiyatlarına eklediği zaman geniş devlet personeline de zam yapılıyordu. Bu arada şehir küçük burjuvazisinin esnaf, zanaatkâr, şöför vb. gibi kesimi de zam yapmaktan geri kalmıyordu.

Büyük sermayenin, tekelci burjuvazinin başlıca yerli ortağı durumundaki aracı - tefeci - tüccar kesim de ekonomik alandaki anarşiden yararlanıyor, vurgununu vuruyor, çapulunu sürdürüyordu.

Büyük Sermayenin Emelleri

Bu ekonomik kargaşa içinde egemen sömürücü kesimlerin her biri kendi sömürüsünü alabildiğine sürdürüyor, ama aslan payını tekelleşme içindeki büyük sermaye kapıyordu. Tekelci kesim sömürüsünü güçlendirmek için başlıca şunları yapmak istiyordu : 1 — İşçi sınıfının ekonomik mücadelesini durdurup, artı - değer oranını yükseltmek, 2 — Köylünün, küçük üreticinin ekonomik taleplerini karşılamamak, ürün zamlarını çok az tutup, tarımdan sanayie kaynak aktarmak, 3 — Memurların örgütlenmelerini önleyerek teknokrat ve küçük bürokratların zam isteklerini ve demokratik mücadeleleri frenlemek, 4 — Kendi temel ortağı olan kırsal sömürücü kesimlerin ve bu arada aracı - tefeci - tüccar kesiminin iktisadî sömürüden aldığı payı azaltmak, hiç değilse dondurmak ve devletin teşvik, kredi vb. gibi imkânlarından onları yararlandırmamak; böylece tarım sektörü ve kırsal sömürü üzerinde daha fazla üstünlük kurarak buralarda dağılan ve çoğu merkezleşemeyen tefeci - tüccar sermayesini daha geniş ölçüde kontrolüne almak, hem de kendi dışındaki küçük sermayeyi, (tekelleşmemiş sermayeyi) silmek veya daraltmak...

Egemen Sınıflar Arasında Çıkan Ayrılıklar

Özetle, tekelci burjuvazi, emekçilerin ekonomik isteklerinin gerçekleşmesini büyük ölçüde önleyerek, sömürüsünü güçlendirmek, öte yandan kendi ortakları üzerindeki etkisini arttırmak niyetindeydi. Ama bütün bunların yapılabilmesi ancak bir açık dikta rejimi ile sağlanabilirdi. Tekelci sermayeyi ve diğer sömürücü kesimleri asıl tedirgin eden nokta, emekçi sınıfların ekonomik mücadelesinin yanısıra, işçi sınıfı düşüncesinin yayılması ve çeşitli emekçi kesimleri derece derece etkileyerek, siyasal mücadele alanında solun kuvvet kazanmasıydı. Halkın siyasal ve ekonomik uyanışının önlenmesi ise parlamentonun olmadığı veya olsa da göstermelik kaldığı bir rejimle sağlanabilirdi. Böyle bir rejimi tekelci burjuvazi geçici olarak isterdi. Ama, onun iç müttefikleri kendi teminatlarını, parlamenter rejimdeki politik iktidar ortaklığında buluyorlardı. Tekelci ke-

sim dışında kalan Anadolu burjuvazisinin ve tefeci - tüccar kesimlerin çıkarları çatışmaya başlamıştı. Bu gidişin somut belirtisi 1969 seçimlerinde ortaya çıktı. Seçimlerden güçlenerek çıkan AP, yeni kabineye, aracı - tefeci - tüccarlığın önde gelen temsilcilerini almadı. Bu tutum tekelci sermayenin Demirel'i zorladığı bir tedbirdi. Sonuç olarak 70 kadar AP milletvekili «dosyalı muhalefete» başladı, 1970 bütçesine ise 40'dan fazla AP'li red oyu vererek hükümeti düşürdü. Demirel ancak Birlik Partisi'nden milletvekili «transfer ederek» az farkla güven oyu alabildi ve bu olaylar şimdiki Demokratik Partiyi doğurdu...

DP'nin doğması ve tekelci burjuvazinin çeşitli ekonomik tutumlarına karşı, Demirel'de somutladığı bir muhalefete geçmesi, büyük sermayenin parlamenter iktidarını zaafa uğratmıştı. Böylece egemen sınıfların ekonomik çıkmazı, politikaya yansıyor, siyasal iktidar güçsüzleşiyordu.

SOL'A KARŞI TUTUM VE SOL'UN DURUMU

Egemen sınıfların güçlenmekte olan sosyalist harekete ve emekçi uyanışına uygulamakta oldukları politika, bir yandan İsmet Paşa'nın denetiminde göstermelik bir Ortanın Solu icad ederek sol potansiyeli kontrol etmek, öte yandan sosyalistler üzerine gizli açık saldırılar düzenleyerek, sosyalist hareketi sindirmek şeklindeydi. Bu planın bir üçüncü boyutu da sosyalistler arasında bölünmeler sağlamak ve derinleştirmekti. Hareketin henüz işçi sınıfına tam anlamıyla malolmamış bulunması, küçük burjuva niteliğinin çeşitli kesimleriyle ağır basması, bu planı kolaylaştırmaktaydı. Ayrıca dünyada o yıllarda yaygınlaşan öğrenci hareketleri ve küçük burjuva terörizmi de, gerici sömürücü çevrelerin işini kolaylaştırdı.

Yine de, sol hareketin bölünmesi, şiddet eylemlerinin yoğunlaşması, kendisine yeni çıkış yolları ve gelişme imkânları arayan tefeci büyük sermaye kesimi için, olsa olsa bir gerekçe, bir bahane olmuştur.

Egemen Güçlerin Bunalımı

1971 yılına Türkiye böyle bir ortamda girdi. Ortada bir bunalım vardı. Ama bu bunalım gerçekte egemen sınıfların bunalımıydı; onların çözümsüzlüğüydü.

1971 başında, özellikle tekelci burjuvazi ve onun arkasındaki açık faşist güç Amerikan emperyalist kanadı Türkiye meselelerinde bir çözümsüzlük içindeydi. Parlamenter rejimi kaldırmak, büyük sermayenin müttefiki olan diğer sermaye kesimlerinin ve sömürücü kesimlerin tepkisini çekecekti. Ayrıca tekelci sermayenin yıllar yılı kullandığı siyasal örgüt olan AP kadrosu, bu yola karşıydı. AP tekelci burjuvaziden farklı düşünüyor, Türkiye'de tekelci burjuvazinin tek başına diktasının yanlış olacağını; tüm sömürücü kesimlerin ortak politik iktidarının tek çıkar yol olduğunu; bu yolun da parlamentodan geçtiğini ileri sürüyordu. AP bu tutumuyla ne tekelci kesimi, ne de diğer sermaye kesimlerini memnun edemez hale gelmiş; yani «Ne İsa'ya ne Musa'ya» yaranabilmişti.

Tekelci sermayenin ve onun arkasındaki güçlerin bu desteği bir yana itmek için, ancak bürokrasiye yaslanmaları gerekirdi. Ama sadece bürokrat kadrolara dayanarak iktidar etmek o sıralarda pek mümkün görünmüyordu. Çünkü bürokrat katlar arasında geleneksel reformcu, hattâ radikal eğilimler vardı. Bu eğilimler zamanla ağır basabilir ve tekelci sermayenin sınırlarını aşarak, onun hesaplarını alt - üst edebilirdi. Ayrıca müdahaleciliği bilinen bürokrat küçük burjuvazinin reformcu kanatları sürekli bir huzursuzluk ve kargaşa kaynağı olabilirdi. Bu nedenle büyük sermaye böyle bir yola başvurmağa cesaret edemiyordu. Belli ölçülerde kendi kontrolünün de dışında geçen gelişmeleri izliyor; geleceğe dönük planlar da uygulamakla birlikte, daha çok sorunlar önüne çıktıkça çare arıyor ve bir yolunu bulup «otoriter demokrasi» yi, yani «sivil faşizm»ı tezgâhlamayı el altında tutarken, belirli operasyonlarla «daha açık faşizmi» düşlüyordu. Hatırlanacak olursa o sıralarda büyük burjuvazinin önünde iki formül

vardı : Birisi «Yahya Han Modeli», veya «Güney Kore Modeli», diğeri ise «Yunan Modeli»...

Böyle bir hazırlıklı bekleme içinde bütçe ayı geçirildi. Mart'la birlikte, bürokratlar içindeki radikal ve reformcu kanatlar harekete geçtiler. Açık toplantılar yapıldı. Ve 8 Mart muhtırası kaleme alındı. İşler büsbütün sarpa sarmış, bozbulanık siyasal ve ekonomik ortamdan yararlanan küçük burjuva radikalizmi tekelci burjuvaziye karşı harekete geçmişti. Kısa zamanda olay bürokratik hiyerarşi biçimine dönüştürüldü. Bazı tayin ve ordudan çıkartmalar sonucunda 8 Martçıların bağımsız hareket yapacak güçlerinin olmadığı da ortaya çıktı.

Böylece parlamentoyu ve AP'yi suçlayan, gerekli reformların inkılapçı bir anlayışla gerçekleştirilmesini isteyen 12 Mart Muhtırası verildi.

Daha sonra, üç gün içinde bürokrasi katlarında gerekli değişiklikler yapıldı. İsmet Paşa bunu, «Çok önemli bir 24 Saat geçirdik» diye dile getirdi.

Erim kabinesi ve sonrası:

Nihat Erim kabinesi, tekelci sermaye ile, arasında küçük burjuva reformcularının temsilcileri de bulunan «burjuva reformist» eğiliminin bir ortak kabinesiydi. Yine hatırlanacağı üzere, Erim'in balyoz harekâtına kadar, yani görevi almasından sonraki bir ay içinde, hükümeti kurması, programını açıklaması, ve güven oyu alarak işe başlaması sırasında hâkim olan slogan «reformculuk» idi. Nihat Erim reformcuları da oyalayacak bir aday olarak ortaya çıkıyor ve sonradan onbirler adını alacak reformcu kanat temsilcileri kabineye «beyin takımı» adı altında dahil ediliyordu.

Erim kabinesinin kuruluşunu izleyen günlerde, büyük sermaye harekete hâkim oldu. Erim'in partiler - üstü hükümeti onun arayıp da bulamadığı fırsattı. Kısa zamanda bütün sol ezildi, demokratik ortam yok edildi ve tekelci kesim, 11'ler pürüzünü de hallettikten sonra, emekçi kitlelerin sırtından gelişmeyi hızlandırmanın yollarını buldu.

Üstelik de sıkıyönetim uygulanmasını ve anti - demokratik tüm gelişmeleri, 12 Mart Muhtırasını veren güçlerin üstüne yıkmasını da bildi.

26 MART 1971

● Nihat Erim başkanlığındaki yeni hükûmet açıklandı. Hükümetteki 25 Bakanın, 14'ü parlamento dışı teknokratlar'an, 9'u çeşitli partilerden Başbakan ve bir Bakan ise bağımsız parlamenterlerden oluşmuştu. Hükûmete «Reform Kabinesi» adı verildi.

BIRINCI ERIM HÜKÜMETI

BAŞBAKAN : Nihat Erim (Kocaeli bağımsız milletvekili)

BAŞBAKAN SIYASI IŞLER YARDIMCISI : Sadi Koçaş (CHP Konya Milletvekili).

BAŞBAKAN EKONOMIK IŞLER YARDIMCISI: Atilla Karaosmanoğlu (Parlamento dışından)

DEVLET BAKANI : Mehmet Özgüneş (Tabii senatör)

DEVLET BAKANI : Doğan Kitaplı (AP Samsun Milletvekili)

ADALET BAKANI : İsmail Arar (CHP İstanbul Milletvekili)

SAVUNMA BAKANI : Ferit Melen (MGP Van Senatörü)

İÇİŞLERI BAKANI : Hamdi Ömeroğlu (Parlamento dışından. Danıştay üyesi).

DIŞIŞLERI BAKANI : Osman Olcay (Parlamento dışından. Nato Genel Sekreter Yardımcısı)

MILLI EĞITIM BAKANI : Şinasi Orel (Parlamento dışından. Emekli albay. DPT eski müsteşarı).
SAĞLIK BAKANI : Türkan Akyol (Parlamento dışından. Tıp Fakültesi öğretim üyesi)
GÜMRÜK VE TEKEL BAKANI : Haydar Özalp (Ap Niğde Milletvekili)
TARIM BAKANI : Orhan Dikmen (Parlamento dışında. Iktisat Fakültesi öğretim üyesi)
ULAŞTIRMA BAKANI : Haluk Arık. (Parlamento dışından. Ulaştırma Bakanlığı müsteşarı)
ÇALIŞMA BAKANI : Atilla Sav (Parlamento dışından. Avukat)
ENERJI VE TABII KAYNAKLAR BAKANI : Ihsan Topaloğlu (CHP Giresun Senatörü)
TURIZM VE TANITMA BAKANI : Erol Yılmaz Akçal (AP Rize Milletvekili)
IMAR VE ISKAN BAKANI : Selahattin Babüroğlu (Parlamento dışından. Başbakanlık yüksek denetleme kurulu üyesi)
KÖYIŞLERI BAKANI : Cevdet Aykan (Parlamento dışından. Doktor)
ORMAN BAKANI : Selahattin Inal (Parlamento dışından. Orman Fakültesi öğretim üyesi)
DIŞ EKONOMIK ILIŞKILER BAKANI : Özer Derbil (Parlamento dışında OYAK Yönetim Kurulu Başkanı
GENÇLIK VE SPOR BAKANI : Sezai Ergun (AP Konya Milletvekili)

● İşverenler Grev ve Lokavt Kanununda değişiklik istediklerini açıkladılar.

2 NISAN 1971

● Bir gün önce alınan ithalât ve ihracatı durdurma kararı, sermayenin baskısı sonucunda kaldırıldı.

● Birinci Erim Hükûmetinin programı mecliste okundu. 12 Mart Muhtırasını gerçekleştirmek için işbaşına getirilen Erim Hükûmetinin programında şu temel reform tasarıları yer aldı: Toprak reformu, eğitim reformu, malî reform, hukuk ve adalet reformu, idarî reform, enerji ve tabiî kaynaklar reformu.

Olaylar daha da yoğunlaşıyor

● Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi Partisi adlı gizli örgüte bağlı beş silâhlı kişi, iki ünlü işadamını, Mete Has ve Talip Aksoy'u kaçırdı ve 500 bin lira fidye alarak serbest bıraktı.

● Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi süresiz olarak kapatıldı.

● Sunay, yeni hükûmetten, *«Anarşiye karşı âcil tedbir almasını»* istedi.

● İstanbul'da Gaziosmanpaşa İş Bankası Şubesi silâhlı üç kişi tarafından soyuldu.

● Ankara'da, Kavaklıdere Osmanlı Bankası 5 kişi tarafından soyuldu. Son üç buçuk ay içinde bu 6 ncı banka soygunu oldu. Soygunlarda 891 bin 290 lira ele geçirildi.

● 8-9 Mart 1971'de, sol eğilimli radikal subaylar tarafından gerçekleştirilmek istenen askerî darbenin engellenmesinde birinci planda rol aldığı söylenen Genelkurmay Plan ve Prensipler Dairesi Başkanı Korgeneral Atıf Erçıkan'ın evine bomba atıldı. Olayın düzenleyicisi olarak Dev-Genç in eski İkinci Başkanı Ruhi Koç ile Emekli Deniz Üsteğmeni Sarp Kuray yakalandılar.

● Başbakan, Ekonomik İşler Yardımcısı Atillâ Karaosmanoğlu, «Taviz verme den hareket etmek zorundayız. Çıkarcı çevreler rahatsız olacak» dedi. Karaosmanoğlu'nun ekonomik durumu açıklayan ve AP yönetimini sert biçimde suçlayan basın toplantısı büyük yankılar yarattı. Karaosmanoğlu, sermaye kanadından gelen sert hücumlara hedef oldu.

● Ruh Hastalıkları Mütehassısı zengin doktor Rah-

mi Duman'ın oğlu Hakan Duman, THKO İstanbul ka nadı tarafından kaçırıldı. İstenen 250 bin liralık fidye ödendi ve Hakan Duman serbest bırakıldı.

● Enerji ve Tabiî Kaynak lar Bakanı İhsan Topaloğlu, «Millî petrol politikası izlenecek, madenlerimiz ya bancı ellerden kurtarılacak. Yabancı şirketlerden bir şey beklemeyiniz» dedi.

Balyoz harekâtı Hazırlanıyor

● Başbakan Nihat Erim, 23 Nisan Bayram mesajında özellikle âsâyiş konusuna değindi ve «Olağanüstü davranışlar karşısındayız. Bu davranışları olağanüstü tedbirlerle yok edeceğiz. Balyoz gibi tepelerine ineceğiz» dedi. Hükûmeti daha geniş yetkilerle güçlendirecek Anayasa değişiklik lerinin gündemde olduğunu haber verdi.

● Cumhurbaşkanı Sunay ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Erim'in tutumunu desteklediklerini açıkladılar.

26 NISAN 1971

Sıkıyönetim: demokratik güçlere karşı terör!

● 11 ilde bir ay süre ile Sıkıyönetim ilân edildi. Sıkıyönetim ilân edilen iller şunlar: Ankara, İstanbul, İzmir, Eskişehir, Sakarya, Kocaeli, Zonguldak, Adana, Hatay, Diyarbakır, Siirt...

Sıkıyönetimin ilânı ile birlikte başlayan uygulama lar, Sıkıyönetimin hedefini olanca çıplaklığı ile ortaya koyuyordu. Terörist gruplara karşı ilân edildiği söy lenen Sıkıyönetim, hemen ilk günlerden itibaren yoğun bir «sağ terör niteliği» kazanıyor, birbiri ardına radyolardan okunan «Arananlar listesi» ülkedeki bütün «demokratik güçleri» ezmek isteyen bir yönelimi olanca netliğiyle ortaya ko yuyordu. Sıkıyönetim ilânının hemen ertesi günü, DEV-GENÇ, Devrimci Doğu Kültür Ocakları, Sosyal Demokrasi Dernekleri, birçok öğrenci derneği ve TÖS'ün İstanbul Şubesi kapatıldı. 28 Nisan'da yayınlanan bir bildiri ile de Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri* on gün süre ile kapatıldı. Çetin Altan ve İlhan Selçuk gözaltına alındılar. Sendikaların düzenlediği bütün eğitim seminerleri yasaklandı. Bütün siyasî toplantılar Sıkıyönetim Komutanlığının iznine bağlandı. Hemen bütün sol eğilimli dergiler kapatıldı. Bu eğilimdeki yayınevleri mühürlenerek, kitaplarına el konuldu. Daha sonra bu kitapların SEKA fırınlarında yakıldığı açıklanacaktı. Aranan ve şüpheli görünen kimseleri ihbar edecek olanlara «Sayın muhbir vatandaşlar» adı verildi ve yüksek ikramiyeler vaadedildi. Ev baskınları, aramalar yoğunlaştı, insan avı aralıksız sürdürülmeye başlandı.

Sıkıyönetimin ilânının beşinci gününde Başbakan Erim, 1961 Anayasasını «Türkiye için lüks bir Anayasa» olarak niteledi. «Bu Anayasa ile devleti idare etmek mümkün değildir» diyerek, Anayasanın demokratik özünü ortadan kaldırmayı amaçlayan Anayasa değişikliklerinin haberini verdi. Sıkıyönetimi uygulaları kısa zamanda ülkedeki bütün demokratik güçleri suskunluk, yılgınlık ve şaşkınlık havasına itti. Bu arada Sıkıyönetime bağlı askerî ve sivil birliklerle, terörist gruplar arasında da kıyasıya bir ölüm kalım savaşı sürüyordu.

12 Mart Muhtırasını alkışlamış olan ve Sıkıyönetim ilânına kadar muhtırayı «ilerici» reformcu bir kansız darbe» olarak niteleyen ke simler ise gelişen olaylar karşısında gerçeğin sert yüzünü görmek ve uygulamaların ardında yatan ve gittikçe ileri adımlar atmakta olan tekelci sermaye çıkarlarını teşhis etmek imkânını buldular. 12 Mart ın kimlerin eline geçtiği belli olmuş ve uygulanmalar başlamıştı.

16 MAYIS 1971

● İsrail İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom, Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi adlı örgüt tarafından kaçırıldı. Konsolosu kaçıranlar 20 Mayıs'a kadar tu tuklu bulunan devrimcilerin serbest bırakılmasını istiyorlar, aksi halde Elrom'u öldüreceklerini bildiriyorlardı. Erim hükûmetinin olaya tepkisi sert oldu. Hiç bir taviz verilmeyeceğini bildiren Başbakan siyasî iş ler Yardımcısı Koçaş, bir misilleme hareketiyle, yüzden fazla tanınmış bilim adamı, yazar, düşünür, sosyalist aydın ve öğrenci liderini Sıkıyönetim makamlarına teslim olmaya çağırdı. Sıkıyönetim makamlarına ilk gün teslim olup göz altına alınanlar arasında, Siyasal Bilgiler

Fakültesi Dekanı Profesör Mümtaz Sosyal, Profesör Cahit Talas, Prof. Bahri Savcı, Prof. Muammer Aksoy, Asistan Uğur Mumcu, TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt, Avukat Halit Çelenk, Avukat Niyazi Ağırnaslı da vardı.

● Konsolosu kaçıranların verdikleri süre 20 Mayısda bittiğinde, Prof. Bülent Nuri Esen, Prof. Uğur Alacakaptan, Prof. Tarık Zafer Tunaya, Doç. Mukbil Özyörük'ün de aralarında bulunduğu 14 öğretim üyesi ve başka aydınlar göz altına alındı. Göz altına alınanların resmî sayısı böylece 600'e yükseldi.

23 MAYIS 1971

● İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı kaçırılan İsrail Konsolosunu bulmak üzere pazar günü sokağa çıkma yasağı koydu ve bütün İstanbul ev ev arandı. Arama sonunda Nişantaşında bir apartman dairesinde Elrom'un cesedi bulundu.

25 MAYIS 1971

● Sıkıyönetim iki ay daha uzatıldı.

26 MAYIS 1971

● TİP Genel Başkanı Behice Boran tutuklandı. TİP bir gün önce, yeni Sıkıyötim Kanununun Anayasaya aykırı maddelerinin iptali için, Anayasa Mahkemesine başvurmuştu.

29 MAYIS 1971

● Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın hasta olduğu halde yurt dışına kaçtığı bildirildi.

30 MAYIS 1971

● THKO üyesi Cihan Alptekin Tekirdağ'da yakalandı. Aynı örgütün üyelerinden Sinan Cemgil ve iki arkadaşı Adıyaman'da Nurhak dağlarında, jandarma birlikleri tarafından vurularak öldürüldüler.

1 HAZİRAN 1971

● Maltepe'deki bir evde kuşatılan THKC militanlarından Mahir Çayan ve Hüseyin Cevahir, evdeki genç kızı iki gün rehin alarak tuttuktan sonra, ani bir baskınla yakalandılar. Cevahir vurularak öldürüldü, Çayan yaralandı.

21 HAZİRAN 1971

● Eski Millî Birlik Komitesi üyesi İrfan Solmazer, Doğan Avcıoğlu, Altan Öymen, İlhami Sosyal tutuklandılar. Sıkıyönetim tutuklularının sayısı binleri aştı. Madanoğlu'nun tutuklanmasının gün meselesi olduğu haber verildi. Eski Millî Birlik Komitesinin bazı üyelerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması Meclis gündemine geldi.

● Demirel, AP temsilciler Meclisinde yaptığı konuşmada, Anayasa değişikliklerinden yana olduğunu söylerken, «ordu en kısa sürede görevine dönmeli» dedi ve Erim hükûmetini sert bir şekilde eleştirdi.

27 HAZİRAN 1971

Çelişkiler su yüzüne yansıyor

● Başbakan siyasî işler yardımcısı Sadi Koçaş'ın, Demirel'in 26 Haziran konuşmasına verdiği sert cevap, çoktan beri alttan alta kaynamakta olan yeni hükümet bunalımının ve hükümet içindeki farklı güçler çatışmasının su yüzüne çıkmasının ilk belirtisi oldu. Koçaş, Demirel'in «önce adil bir mahkeme önünde kendisini temize çıkarmasını» istedi ve eski başbakanı suçlu ilân etti.

15 TEMMUZ 1971

● Elektriğe, demire, kömüre, akaryakıta çimentoya ve gazete kâğıdına zam yapıldı.

4 TEMMUZ 1971

● Karaosmanoğlu, reformları savunurken «problemi, çıkarları bozulanların direnişi yaratacak» dedi. Topaloğlu ise petrol konusunda yeni oyunlar oynandığını bildirdi.

9 TEMMUZ 1971

● İşverenler, hükûmete ve partilere verdikleri muhtırada *«Anayasa'nın devletleştirme ve kamulaştırmayla ilgili maddelerini sakıncalı bulduklarını» bildirdiler ve değişmesini istediler.*

20 TEMMUZ 1971
TİP kapatıldı

● Türkiye İşçi Partisi, Anayasa mahkemesi tarafından, 4. Olağan Kongre'de alınan bazı kararlar yüzünden kapatıldı. Kapatma kararının gerekçesi, «Genel Yönetim Kurulu'nun 30 Ekim 1970 günü yapılan 4. büyük kongreye sunduğu raporun, kongre kararının 6. bölümünün, «Faşizme karşı birleşelim» adlı bildirinin ve Genel Merkez Yönetim Kurulu kararıyla Eğitim ve Örgütlenme bürosunca hazırlanmış ders notlarının Anayasa'nın 57. maddesi ile, Siyasî partiler Kanunu'nun 89. maddesine aykırı düşmesi» olarak açıklandı.

23 TEMMUZ 1971

● Sıkı yönetim iki ay daha uzatıldı.

27 TEMMUZ

● İzmir - Denizli yolunda Ziraat bankasına ait para taşıyan bir araba soyuldu. 4 milyon lira alındı.

2 AĞUSTOS 1971

● 2 Ağustos 1972 günü gazetelerde, Türkiye'nin en büyük ve en güçlü iş adamları, büyük tekelci sermaye kesiminin sözcüleri ve temsilcileri, görüşlerini açıklayan ve *Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği* adı altında örgütlendiklerini bildiren bir ilan yayınladılar.

IŞADAMLARI BILDIRISI

Türkiye'nin demokratik ve planlı yoldan kalkınmasına ve Batı uygarlık seviyesine çıkarılmasına hizmet etmek amacı ile Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği adı altında bir birlik kurduk.

Ülkemizin yeni bir devreye yöneldiği şu günlerde, biz bu yönelimin Yurudumuzun kaderini nesiller boyunca etkileyeceği inancındayız. Bu inançla, amaçlarımızı ve görüşlerimizi Türk Kamu Oyuna açıklamayı görev saymaktayız:

1 — Atatürk ilkeleri ve O'nun Türkiye'yi lâyik, tam anlamıyla Batılı bir devlet olarak gören anlayışı, içtenlikle savunulmalı ve uygulanmalıdır.

2 — Hür teşebbüs, iktisadî hayatın dayanağı ve demokratik rejimin teminatıdır.

3 — Sermaye, emek ve teşebbüsün birbirlerini tamamlayan ana unsurlar olduğuna inanıyoruz. Karma ekonomi nizamının ahenkli bir şekilde yürütülmesi için, ticarî ahlâka ve memleketin gücü içinde sağlanacak sosyal adalet ilkelerine uyulmasını şart olarak görmekteyiz.

4 — Hızla artan nüfusumuz yeni iş sahaları istemekte, iktisadî kalkınma özlemimiz ölçülü imkânlarımızdan verimli yatırımlar beklemektedir. Prodüktif çalışma hür teşebbüsün belirli bir niteliğidir. Bu özelliği daha da yararlı kılmak görevimiz olacaktır.

5 — Vergi kaybını önleyici her türlü olumlu tedbire yardımcı olmayı ve millî ekonomiyi güçlendirmeyi görev saymaktayız.

6 — Çağdaş Batı Dünyasının ekonomik ve toplumsal gelişmelerine yetişmek için gerekli sınaî ve ticarî çalışmaların yalnız istikrarlı bir ortamda var olabileceği açıktır. Bunun için halkın bütünlüğünü bölücü tutumları her şekliyle tehlikeli bulmaktayız.

7 — Ülkemizin teknolojik ve sosyal kalkınması için çağdaş bilgilerle donatılmış gençlere şiddetle ihtiyacımız vardır. İstikbalimizin ümidi olan Türk Gençlerinin yetişmesini engelleyen şartların ve unsurların bertaraf edilmesi gerektiğine inanmaktayız.

8 — Basın özgürlüğüne ve yapıcı tenkitlere inancımız ve saygımız tamdır. Ancak; insan şeref ve haysiyetine tecavüz eden, haberli maksatlı olarak değiştiren, yasalara karşı gelmeyi teşvik eden ve kendi «Basın Ahlâk Yasası»na uymayan bir anlayış ve tutumun yanında olmıyacağız.

9 — Bu ilkelerin yurdumuzda tam anlamıyla gerçekleştirilmesi için bize düşen görevleri bütün gücümüzle yerine getirmek karındayız.

Özgürlük Kutsaldır

YILMAZ AKAR : Aktaş Gıda San. ve Tic. A.Ş.
NECATİ AKÇAĞLILAR : Tekfen Holdin A.Ş.
ORHAN AKER : Aker Tic. ve Demir. San. A.Ş.
İZZET AKOSMAN : Türk Pirelli A.Ş.
HALUK AKSÜYEK : AEA Müh. ve İnşaat. Koll. Şti.
DEMİR KARAMANCI : Elyaflı Çim. San. ve Tic. A.Ş.
ÜNAL KARDEŞLER : Ünal Kardeşler Firması
HALİL KAYA : Türk Trak. ve Zir. Mak. A.Ş.
CAN KIRAÇ : Tofaş Oto Ticaret A.Ş.
RAHMİ M. KOÇ : Koç Kolding A.Ş.
HULKI ALİSBAH : Koç Holding A.Ş.
ERDEM ALP : Özköseoğlu Isı S. ve Tic. A.Ş.
CAHİT ARAL : Meysu Meyvasuyu - Gıd. S. A.Ş.
FETHİ ARMAN : Türkiye Şişe ve Cam F. A.Ş.
OKTAY ATASÜ : AEA Müh. ve İnş. Koll. Şti.
CEMAL ATAY Uzel Tic. ve San. Ltd. Şti.
ERGUN BASKAN : Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş.
KORKUT BERİKER : Kiltoprak Sanayi ve Tic. Ltd.
FEYYAZ BERKER : Tekfen Holding A.Ş.
REFİK BEZMEN : Mensucat Santral T.A.Ş.
AHMET BİNBİR : Olosan A.Ş.
ADNAN BİRGİ : Birgi Sanayi A.Ş.
OSMAN BOYNER : Altınyıldız Men. Fab. A.Ş.
IBRAHIM BODUR : Çanakkale Seramik Fab. A.Ş.
MÜCAHİT BÜKTAŞ : Endüstriyel T.A.Ş.
MUAMMER CİDER : Cider Yağ ve Yem Sanayii
ALİ RIZA ÇARMIKLI : A. Rıza Çarmıklı ve Ort. K.Ş.
VEHBİ KOÇ : Koç Holding A.Ş.
ASIM KOCABIYIK : Borusan Boru San. A.Ş.
ŞAHAP KOCATOPÇU : Türkiye Şişe ve Cam. F. A.Ş.
SITKI KOÇMAN : Sıtkı Koçman Firması
NECMİ KOMİLİ : Komili Yağ Sabun Gles. A.Ş.
TARIK KOYUTÜRK : Tarko İnşaat
YÜCEL KURTTEPELİ : Eureka Metal Ticaret A.Ş.
ALİ MANSUR : Ege Kimya A.Ş.
İLYAZ MURTEZAOĞLU : Murtezaoğlu İnş. ve San. Ltd.
BERNAR NAHUM : Koç Holding A.Ş.
HALİL NARİN : Narin Mensucat Fabrikası
KAMİL OBA : Elginkan Holding A.Ş.
BEHÇET OSMANAĞAOĞLU : İstanbul Ticaret Odası Baş.
ERGUN ÖZAKAT : Karteks Ticaret ve San. A.Ş.
MELİH ÖZAKAT : Otomobilcilik ve Tic. A.Ş.
AHMET ÖZKÖSEOĞLU Ösköseoğlu Isı San. Tic. A.Ş.
RAŞİT ÖZSARUHAN : Metaş A.Ş.
S. RAHMİ ÇOLAK : İzmir Yün Mensucat T.A.Ş.
SÜREYYA ÇOLAK : Kula Mensucat Fabrikası A.Ş.
A. OĞUZ DAĞDELEN : Yeni Kontraplâk A.Ş.
NEJAT ECZACIBAŞI : Eczacıbaşı Holding A.Ş.
ORHAN ELAM : AEA Müh. ve İnş. Koll. Şti.
EKREM ELGİNKAN : Elginkan Holding A.Ş.
TEVFİK ERCAN : Ercanlar Tic. Ltd. Şti.

BAHRI ERSÖZ : Rabak A.Ş.
ŞINASI ERTAN : İzmir San. Odası Başkanı
SAİT ETE : Sifaş Sentetik İplik Fab. A.Ş.
ADIL FANSA : Termoteknik San: Ve Tic. A.Ş.
MUZAFFER GAZIOĞLU : Elyaflı Çim. San. ve Tic. A.Ş.
RAHMI GİRGİNKOÇ : Girova Ticaret Ltd. Şti.
ERDOĞAN GÖNÜL : Otosan A.Ş.
NIHAT GÖKYİĞİT : Tefen Holding A.Ş.
BURHAN GÜNERGUN : Türk Demir. D. Fab. A.Ş.
HASAN GÜVEN : Hasan Güven - İthalât - İhracat
Dr. VEDAT ÖZSEZEN : Puro Sabun San. A.Ş.
SAKIP SABANCI : Hacı Ömer Holding A.Ş.
AHMET SAPMAZ : Güney Sanayi A.Ş.
ALTAN SAĞANAK : Kavel Kab. Elekt. Mal. A.Ş.
KAMURAN SERTEL : Tekfen Endüstri ve Tic. A.Ş.
DÜNDAR SOYER : Cıvata Sanayi A.Ş.
ERTUĞRUL SOSYAL : İstanbul San. Odası Başkanı
SABRI TANIK : İzmir Tic. Odası Başkanı
YUSUF TANIK : Selolit Kom. Şti.
FETHİ TANALAY : Feget Finans ve End. Geliş.
HAMIT TATARI : TAC San. ve Tic. A.Ş.
BAHATTİN TATIŞ : İzmir Özel Türk Koleji
SABRİ ÜLKER : Ülker Gıda San. ve Tic. A.Ş.
ŞEFİK YAMAN : Şefik Yaman ve Ort. Koll. Şti.
MUSTAFA YALMAN : TATKO T.A.Ş.
SELÇUK YAŞAR
FİRUZ KANATLI : Kanatlı Un San. ve Tic. A.Ş.
KEMAL HARAÇÇI : Kartaltepe Mensucat Fab. A.Ş.
KADİR HASOĞLU : Kadir Hasoğlu Firması
ORHAN IŞIK : Ankara Sanayi Odası Başkanı
FAHİR İLKEL : Arçelik A.Ş.
SELMAN YAŞAR : Yaşar Holding A.Ş.
H. YORGANCIOĞLU : Eklo Koll. Şti.
MAZHAR ZORLU : Ege Yıldız. Pl. Boru S. K. Şti.

19 AĞUSTOS 1971

● Ceza Kanunu değişiklikleri Millet Meclisinden senatoya gönderildi. Bazı suçların cezaları arttı. Adam kaçırma olaylarında idam cezası öngörüldü.

9 EYLÜL 1971

● Türkiye Odalar Birliği Başkanı Raif Onger, hükümetin almış olduğu ekonomik tedbirleri eleştirdi. Daha çok, hükümetteki 11 teknokratı hedef aldı ve bu tedbirler yüzünden özel sektörün yatırımlarının azalacağını ileri sürdü.

10 EYLÜL 1971

Reformlar Sorunu

● Genel Kurmay'da, uzayıp giden reformlar sorunu görüşüldü.

13 EYLÜL 1973

● Reformlara dahil olarak boraks ve kömür yataklarının kamulaştırılacağı açıklandı. İsmail Arar, «Reformlar yapılmadan kabine değişmeyecek» dedi ve reformlara karşı olan çevrelere cevap verdi.

20 EYLÜL 1971

● Dört aydır süren Anayasa değişikliği tartışmaları, Anayasa değişikliklerinin Senatoda da kabul edilmesiyle kesinleşti.

Ortak komisyonlarda günlerden beri tartışılan Anayasa taslağı AP, CHP ve DP gruplarında 18 Ağustos günü kabul edilmişti. Ancak temel hak ve özgürlüklerin özü, sınırlandırılması ve kötüye kullanılmaması

ile ilgili 11. maddede yapılmak istenen kısıtlayıcı ve anti demokratik değişikliğe CHP itiraz ediyordu. 29 Ağustos'da, bu madde üzerinde de uzlaşma sağlandı ve 1961 Anayasası değiştirilerek, 1971 Anayasası yürürlüğe kondu.

Başkalaşan anayasa

Mümtaz Soysal

1961 Anayasasına karşı yakınmaların somut biçimde dışa vuruluşu 1965 genel seçimleriyle oldu. Seçimlerden sonra, artık tek başına iktidar olabilen Adalet Partisi, 1960 öncesini andırır bir yönetim biçimi için Anayasayı elverişsiz bir kalıp olarak gördüğünü açıkça ortaya koydu. 1969 genel seçimlerinden sonraki dönemin özelliği de, toplumdaki çalkalanmalar karşısında beceriksizlik gösteren iktidar sahiplerinin yavaş yavaş bütün kabahati Anayasaya yüklemeğe başlamalarıdır.

O günlerin düşüncesini şöyle özetlemek mümkün: «toplumdaki çalkantılar karşısında daha sağlam bir politika izlemek, devlet otoritesini kullanarak olayların önünü almak, hattâ daha derinlere inerek olayların temelindeki sosyal huzursuzlukları gidermek elbette sorumluların da düşündükleri yollardır; ama 1961 Anayasası parlâmentodaki çoğunluğa dayanan hükûmetlerin elini kolunu öylesine bağlamıştır ki, bu apaçık çözümleri bile uygulayabilmek olanağı yoktur.»

12 Mart 1971 muhtırasından sonra, «bu Anayasayla devlet yönetilmez» düşüncesini ele alan başbakan Nihat Erim, bu temayı kendinden önceki iktidar sahiplerini kat kat aşan bir hevesle işlemeğe başladı. Daha doğrusu, çeşitli Anayasa değişikliği isteklerini, o yöndeki belli belirsiz eğilimleri sözde bilimsel kalıplar altında ileri sürmeyi demokratik rejimi ayakta tutmanın tek yolu olarak savundu. Hattâ, yabancı gazete temsilcileriyle yaptığı bir basın toplantısında 1961 Anayasası için «lüks» deyimini kullandı.

Lüks Mü, Zorunluluk Mu?

1961 Anayasası, Türk toplumu için gerçekten bir «lüks» müydü, yoksa toplumun tarihsel oluşum çizgisine uygun düşen bir «zorunluluk» muydu?

Anayasanın ileri bir özgürlükler düzeni getirdiği, özgürlükleri mümkün olduğu kadar az sınırlama yoluna gittiği, yasaların yapılmasını 1924 sistemine göre uzun görünebilecek bir sisteme bağladığı, yasama ve yürütme organları üzerinde kesin bir yargı denetimi kurduğu, özerk kuruluşlar olarak üniversiteleri ve TRT'yi iktidardakilerin dünya görüşlerine bağlı kalmayacak bir duruma eriştirdiği doğrudur. Ancak, Anayasadaki yeni kurumların ve kuralların elverişliliği ya da elverişsizliği konusunu, bu kurumları ve kuralları soyut olarak ele alarak tartışmak doğru olmaz.

Sorulması gereken soru şudur: Kurumlar ve kurallar «neye göre elverişli ya da elverişsiz» dir? Getirilen kurumların ve kuralların, 1960 öncesindekine benzer bir iktidar anlayışı için «elverişsiz» oldukları muhakkak. Hattâ, Kurtuluş Savaşı döneminin ulusal egemenlik kuramına göre, geriye gidiş bile sayılabilir bunlar. 1961 Anayasasına göre, yasama organında ağır basan siyasal gücün, bugünkü sosyal güçler dengesinin yansıması olarak, her dilediğini yapabilmesi

mümkün değildir. Zaten, 1960 öncesinin davranışlarına karşı duyulan ilk doğal tepki, parlâmentonun, dolayısıyla orada ağır basan siyasal gücün devlet bütünlüğü içindeki yerinin daraltılması, bu bütünlükteki ağırlığının azaltılması olmuştur. Bu açıdan bakınca 1961 Anaysası «demode» bile görünebilir: Anayasa Mahkemesi, iki meclislilik gibi klâsik, eskimiş çözümlere fazla bel bağlamış bir anayasa.

Oysa, 1961 Anayasasına daha doğru bir yorum verebilmek için, bu durgun denge anlayışının ötesine geçmek, onun gerisinde, Anayasa yapıcılarının da niyetlerini aşan ve ancak tarih çizgisi içinde anayasacılık hareketlerinin doğru değerlendirilmesinden çıkarılabilecek olan «sosyal çırpınış»ı sezmek gerekir. Bu sezilirse, Anayasanın da, görünüşteki durgunluktan çok farklı bir «dinamik yorum» a kavuşturulması mümkündür.

1961 Anayasasının 1921 ve 1924 Anayasalarından farklı olan yönü şu: hukuken, egemenlik yine kayıtsız şartsız ulusundur ama, parlâmentonun yanında bu egemenliği kullanan başka «yetkili organlar» da vardır. Acaba, bütün uğraşmalardan, birbuçuk yüzyılı aşan «daha demokratik» bir düzen kurma çabalarından sonra, egemenliğin kullanılması açısından bir geriye gidiş mi söz konusuydu?

Tarih çizgisi içinde incelenince, Anayasadan onun kendi diyalektiğini çıkarmak mümkündü: Anayasa, bir yandan oy hakkının genelliğine ve yığınların katılmasına dayalı bir «klâsik demokrasi» nin gerçekleşmesine yöneliyor, bir yandan da uzun süredir «bürokratik» kökenli «aydın» tabakanın topluma benimsetmek istediği değerleri saklı tutmak istiyordu. Aslında, birbiriyle çatışan iki temel özlem bunlar. Bu iki büyük özlem, Anayasanın kurumlarında ve kurallarında nazik bir denge yaratmış. Kolay kolay ayakta durmayan, daha sağlam bir temele dayandırılması gereken bir dengeydi bu.

Anayasa yapılırken güdülen amaç, yalnızca bu dengenin ortaya konması olabilir. Yapıcılar, aşırı bir iyimserlikle, dengenin sürmesine, kurumların ve kuralların işlemesine fazla güvenmiş olabilirler. Ama, hiç şüphe yok, o zamana kadarki rejim çabalarına ters düşmeyecek temel çözüm, bu nazik dengeyi, bu iyimser güveni aşan daha sağlam bir temelin bulunması; ulusun oylarıyla seçilen ve ulusu temsil edenlerin yine egemenliğin tek kullanıcısı durumuna getirilmeleriydi. Klâsik demokrasi tanımlamaları da bunu gerektiriyordu.

Yalnız, bunun için, ulus egemenliği» nin soyut, sembolik ve her türlü davranışa gerekçe olarak kullanılabilecek bir kavram olmaktan çıkarılıp iktidardakilerin davranışlarını yığınların özlemlerine uygun duruma getirecek bir «halk egemenliği» ne dönüştürülmesi gerekliydi. 1961 Anayasası, gerçek anlamıyla «ulus egemenliği» ni kurmanın, dolayısıyla somut bir «halk egemenliği» yaratmanın aracı olarak kullanıldığı, öyle yorumlandığı ölçüde anlamlı bir belge olabilirdi.

Özellikle 1960 öncesinin «bürokratik» kökenli «aydınlar» da yarattığı temel düşünce şuydu: Türkiye gibi bir ülkede, genel oy mekanizması halkın gerçek özlemlerini yansıtmamaktadır; yığınların özlemlerine uygun sosyal yapı değişikliklerine karar verebilecek çoğunluklar parlâmentoda üstünlük sağlayamamaktadır. Dolayısıyla, parlâmentoyu ve ona dayalı hükûmeti, «halk yığınlarının asıl özlemlerine uygun düşeceği aydınlarca düşünülen» değerlerle, daha doğrusu bu değerleri yansıtan kurallarla sınırlamak, belirli bir yöne doğru itmek gerekirdi. Sınırlama, iktidar sahiplerine bir yavaşlık ya da olanaksızlık veriyorsa, bu yavaşlık ya da olanaksızlık, Anayasadaki temel değerleri yansıtan kurallar doğrultusunda olmayan davranışlar bakımındandı. Elverişliliğin ya da elverişsizliğin kıstası buradaydı.

Bu açıdan bakınca, Anayasanın uygulanışında temel amaç, genel oy mekanizmasını, yığınların gerçek özlemleriyle temsilcilerin davranışları arasında

Anayasanın doğrultusuna uygun bir yakınlaşma yaratabilecek biçimde işletebilmekti. Genel oyun böyle amaça ters düşmeyecek biçimde işleyebilmesi ise, yığınların sorunları bilmelerini, serbestçe örgütlenebilmelerini, ağırlıklarını tam anlamıyla koyabilmelerini gerektiriyordu. Anayasadaki siyasal katılma serbestliğinin, seçim sisteminin, düşünce özgürlüğünün ve özerk kuruluşlara düşen görevlerin bu gereklere göre yorumlanması zorunlu oluyordu. Hakların ve özgürlüklerin bu gerekler gözönünde bulundurulmadan yorumlanması, Anayasada kurumlar ve kurallarla meydana getirilmiş olan hassas dengeyi bir kısır döngü olarak sürdürecekti. Bu gerekler gözönünde bulundurularak yapılacak bir yorumlama ise, elbette yerleşik düzenin, aşılmak istenen düzenin temsilcileriyle bazı çatışmalar yaratacaktı: bazıları özgürlüklerin kötüye kullanıldığını sanacaklar, daha doğrusu özgürlüklerin kullanılması onlara, sanki, «devletin temeline dinamit koymak» gibi gözükecekti.

İktidar sahipleri, hattâ onların da ötesinde, toplumda görevleri dolayısıyla ağır basan birçok kişi için, «yerleşik düzen» le Anayasa aynı şeydi. Oysa, Anayasa, bugünkü düzeni savunmak için değil, bugünkü düzenin ötesinde, «halk egemenliği» ilkesine uygun düşecek daha ileri bir düzene geçişi sağlamak için yapılmıştı. Belki, kurulu düzenin korunması için yapılmış başka anayasalar vardı; ama 1961 Anayasasının özelliği kendi kendisini aşmak, yönetim düzenini daha sağlam temellere dayandırmak isteyen bir toplumun anayasası olmasındaydı. Bu anlamda, Anayasa, kurulu düzen içinde yararlanılabilecek bir «lüks» değil, bu düzeni aşabilmek, daha iyi bir düzene yönelebilmek için bir «zorunluk»tu.

Yeni Bir Nitelik

12 Mart 1971'den sonra, 1961 Anayasası üç kez değiştirildi. 2 Temmuz 1971 de yürürlüğe giren değişiklik pek önemli değil : siyasal partilere yapılan Hazine yardımıyla ve parlâmento üyelerinin aylıklarıyla ilgili bu.

Ama, 22 Eylül 1971 ve 20 Mart 1973 tarihlerinde yürürlüğe giren değişiklikler, Anayasa maddelerinin hemen hemen dörtte birine dokunmakta, onbir geçici hüküm daha getirmekte ve daha önemlisi, Anayasaya bambaşka bir nitelik vermektedir.

Temel haklar ve özgürlükler alanındaki değişiklikler, Anayasanın özgürlükler düzenindeki sistemi altüst ediyor. Daha önceki özgürlükler düzeninin temel ilkesi «serbestlik» ti. Değişikliklerden sonra ise, «serbestlik» istisna, «kısıtlılık» kural olmaktadır. Üstelik, kısıtlama nedeni olarak da, çoğu zaman, her yöne çekilebilecek bir kavram, devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü» kavramı alınmıştır.

Buna karşılık, yasama alanında, kararnamelerle ve gensoruyla ilgili olarak yapılan değişiklikler Anayasa düzenini temelinden değiştirici bir nitelik taşımıyor. Ama, iş yürütme alanına gelince, özerk kuruluşlara dokunan, üniversite özerkliğini kısıtlayıp TRT'nın özerkliğini büsbütün kaldıran değişiklikler, Anayasanın içindeki «kendi kendini aşma» özlemini de yıkıyor. Toplumun kendi kendini aşabilmesi, egemen çevrelerin ideolojik sınırlanmasından sıyrılıp doğruyu araştırması, gerçeği öğrenip öğretebilmesi, yerleşik değer yargılarının ötesine geçebilmesi özerk kuruluşlar yoluyla olabilecekti. Egemen çevrelerle halk yığınları arasındaki kısır döngünün kırılabilmesi ancak böyle mümkündü.

1971 ve 1973'te yapılan değişiklikler içinde, Anayasanın temel niteliğini değiştirici ağırlık taşıyanların büyük bir kısmı da yargı kuruluşlarıyla ilgili. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yargı bağımsızlığı ilkesine aykırı olarak kurulmasıyla noktalanan bu değişiklikler, yerleşik düzenin kendi kendini korumasını sağlamak, düzeni ileriye götürücü eğilimlere karşı donuk ve geleceğe kapalı bir yargı anlayışı getirmek amacını güdüyor. Kurulu düzeni, bağımsız yargının oynıyabileceği olumlu bir hakemlik rolü yoluyla zorlamak, düzenin tutucu sınırlarını gitgide genişletebilmek olanağı da azalmıştır.

Son değişikliklerin 1961 Anayasasından kaldırdıkları temel niteliği şöyle özetlemek doğru olabilir: Anayasa, kendi ayakta duruşunu, kendi kendisinin yenilenmesine, ileriye dönük olarak yorumlanmasına dayandırmış bir anayasaydı. Durgunluk, «aydınlar» ın değerleriyle genel oy mekanizması arasında kurulmuş olan nazik dengenin çöküşü demek olurdu; Anayasa, bu dengeyi «halk egemenliği» nin sağlam tabanına oturtacak biçimde ileriye dönük, gelişmelere açık bir metin olarak yorumlanmalıydı. 1971 ve 1973 değişiklikleri, böyle bir yorum olanağını büsbütün ortadan kaldırmasa bile, büyük ölçüde daraltmış, anayasayı kurulu düzenin savunulması için çok daha rahatlıkla kullanılabilecek bir metin durumuna sokmuştur.

Bu başkalaşma, aslında, toplum yapısındaki dengenin değişmesini yansıtıyor. 1960 - 61 dönemi, bürokratik kökenli aydınlar zümresinin, daha doğrusu asker ve sivil kökenli bürokrasi mensuplarının, Türk toplumunda azalmakta olan ağırlıklarını geçici bir süre için yeniden kazandıkları, son bir çırpınışla, bağımsız bir güç olarak, ya da böyle olduklarını sanarak devlet yapısına ve yönetimine yeni bir biçim verdikleri dönemdi. Ama, bu son çırpınış uzun sürmedi. Değişen toplumun yarattığı yeni egemen güçler, bürokrasiyi toplumsal dengeye ağırlığını koyan sözde bağımsız bir güç olmaktan çıkarıp yerli yerine oturttu. Artık, bürokratların «Anayasa mühendisliği» yoluyla toplumu değiştirebilme hülyaları sona eriyor, herkes için, Anayasadaki madde görüntülerinin gerisinde asıl önemli olanı, toplumdaki güçler dengesini ya da dengesizliğini görme dönemi başlıyor. Anayasanın başkalaşması, belki de, getirdiği bu gerçekçi perspektif yönünden yararlı bile sayılabilir.

Kavramları iyi kullanmak gerek; 1961 Anayasası, topluma fazla gelen bir «lüks» değil, eksik kalan, gerçekçi çözümlerle tamamlanması gereken bir «hayal» di: toplumu Anayasa zorunluluklarıyla değiştirebilme hayali... Ama, Erim gibileri, onun «güzel bir hayal» niteliğini görüp sakinleşecekleri yerde, tam tersine, Anayasanın özgürlükçü yönünü kendileri için «gerçek bir tehlike» olarak görmeğe başlamışlardı. Aslında, değişmesini durduramadıkları dünya korkutuyordu onları; ama suçu Anayasanın üzerine yıkıp sözde «tedbirleri» ni de alarak rahatladılar.

Şimdi, Erim gibileri, «Anayasa rehaveti» içinde, hiçbir şeyin değişmiyeceği, toplumun onlarca istenen yerde duracağı inancındadırlar. Tıpkı, 1960 ve 1961 de, başkalarının, yine «Anayasa rehaveti» içinde, herşeyin değişeceğine, toplumun istenen yere yükseleceğine inanışları gibi.

24 EYLÜL 1971

● Sıkı Yönetim 11 ilde iki ay daha uzatıldı. Meclis'te sert tartışmalar çıktı.

28 EYLÜL 1971

● Eyiceoğlu ve Batur, Muhtıranın reform maddesi üzerinde israr ettiler ve «reformlar bu devrede mutlaka yapılacaktır» dediler.

Batur: «Sosyal ve ekonomik çıkar gruplarının, Türkiyeyi kalkınmada geri bırakmış ve bırakacak olan tutucu menfaat gruplarının karşısındayız» dedi. Gürler de verdiği demeçte, «Reformlar için oyalama ve tak tik istemiyoruz. Gerileyeceğimizi sananlar aldanıyorlar.» dedi.

29 EYLÜL 1971

Sermaye ve AP artık askerlerin gerilemesini istiyor

● Komutanların 28 Eylül'deki demeçleri üzerine AP Bolu Milletvekili Ahmet Çakmak, Başbakan'ın cevaplandırmasını istediği bir önergede «Devlet memuru sıfatındaki komutanların açık ve kesin tutum ifade eden demeçleri için ne gibi tedbirler düşündüğünü» sordu. Bu demeçlerin «demokrasi ve parlamento için ağır bir darbe olduğunu» ileri sürdü. Aynı gün Topaloğlu, Enerji ve tabiî kaynaklar bakanlığından istifa ederken, Erim, komutanlar la aynı paralelde düşündüğünü bildirdi.

Büyük sermaye ve yeniden onun sözcülüğünü yük-

lenen AP harekete geçmişti. Erim'in, AP'nin tutumu nu «mertlik dışı» olarak ni teleyen sert cevabı ve 12 Martı savunması üzerine AP Genel İdare Kurulu top lantıya çağırıldı.

5 EKIM 1971 :

● AP Genel İdare Kurulu 5 Bakanını hükümetten çekeceğini açıkladı. AP'li üç bakan bu karara uyarken, iki bakan, Genel İdare Kurulu kararına uymayacaklarını açıkladılar. Erim «Üç beş bakan çekildi diye demokrasiye birşey olmaz» dedi.

11 EKIM 1971

● Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Belgrat'da bir hastahanede 74 yaşında öldü.

26 EKIM 1971 :

● Erim, buhranın çözümü ve göreve devam edebilmesi için Demirel'in ve partilerin uymasını istediği bazı şartlar ileri sürdü.

Demirel, «Anayasa'nın yürürlükte olduğunu ve Erim' in anormal şartların başbakanı olmadığını ileri sürerek» istenilen uzlaşmayı reddetti; Bakanlarını hükü metten çekme Kararlarından dönmeyeceklerini bildirdi. Erim ve hükümet istifa etti.

27 EKIM 1971

● Millî güvenlik kurulu toplandı. Erim'in istifası kabul edilmedi. Demirel ve Erim birbirlerini çok sert biçimde suçladılar. Erim'in göreve devamında başlıca rolü oynamış olan Tağmaç, Cumhuriyet Bayramı mesajında ordunun, hükümeti, tam gücüyle desteklemeye kararlı olduğunu açıkladı. Sunay AP'nin, kararını yeniden gözden geçirmesini ve bu kararın yeni şartlar öne sürülmeden bir an önce düzeltilmesini istedi. AP üzerindeki baskılar yoğunlaştı.

6 KASIM 1971

Zor oyunu bozuyor ve AP boyun eğiyor

● AP'nin en yetkili organı Temsilciler meclisi, Genel İdare kurulunun bakanları hükümetten çekme kararını iptal etti. Kararın Demirel'e rağmen alındığı ve Demirel'in bir süre için AP' Genel Başkanlığından çekileceği TRT'nin saat 13.00 deki haber bülteninde bildirildi. Temsilciler Meclisi karıştı. Demirel haberi yalanladı. Hükümet bunalımı bir süre için sona erdi. Demirel, silahlı kuvvetler ve diktacı mihraklara karşı ilk güç denemesinden ve ilk parlamenter demokrasiye dönüş zorlamasından geri adım atarak çıktı.

16 KASIM 1971

Reformcu teknokratların sonu yaklaşıyor

● Toprak Reformu Ön Tedbirler Tasarısı geçici komisyonda görüşülmeye başlandı. Geçici komisyonun, tasarının özünde yaptığı değişiklikler yüzünden, Karaosmanoğlu Millet meclisi geçici komisyonunu terk etti. «Tasarı bitmiştir. Uygulanmaz hale gelmiştir» dedi. Toprak reformu'na karşı DP'den ve çeşitli çevrelerden gelen tepkiler büyüdü.

● Sermaye çevreleri Petrol reformu kanun tasarısının da kuşku yarattığını bildirdiler.

Reformlar üzerine

Tektaş Ağaoğlu

12 Marttan 14 Ekim seçimlerine kadar geçen dönemde üç reform hedefi ve programı çarpıştı : tekelci sermayenin iddialı reform programı; tekelci sermayenin ılımlı reform programı; küçük burjuvazinin reform programı.

Tekelci Kesimin İddialı Reform Programı

Tekelci sermayenin iddialı reform programının temsilcisi ve sözde uygu-

layıcısı Başbakan Erim'le onun «büyük umutlar» bağladığı ünlü beyin takımıydı. Bir de onların ardında, kendilerinde büyük güçler vehmedilip kimlere karşı güçlü oldukları, kimlerin karşısında güçsüz kaldıkları sonradan anlaşılanlar vardı.

12 Mart, iddialı reformcuların bir ileri atılımı oldu. Hedef, Türkiye'yi bir an önce «çağdaş uygarlık düzeyi» ne ulaştırmaktı. Yani, gerçekte, Türkiye'nin Ortak Pazar üyeliğinin gündeme soktuğu uzun vâdeli amaçlara yönelik acil sorunların çözüme bağlanması, bir başka deyişle Ortak Pazar tröstleriyle bütünleşmek için gerekli tekelci sermaye birikimi sürecinde ortaya çıkan birtakım dar boğazlardan selâmetle geçmeyi sağlamaktı. Bunun için ekonomi ve toplum hayatı, tercihini sanayileşme yönünde yapmış tekelci sermaye yararına, onun çıkarları doğrultusunda zaptı rapt altına alınmalı, beyin takımından birinin deyişiyle «siyasî anarşi giderildikten sonra ekonomik anarşiye son verilmeli» ydi. Buysa hem işçi sınıfı ve küçük burjuva kitlelere, hem de sanayi burjuvazisinin sosyo - ekonomik iktidar ortakları ticaret ve toprak çıkarlarına, yirmi iki yıl gibi kısa bir sürede gerçekleşecek Ortak Pazar üyeliğinin kaçınılmaz kıldığı bazı fedakârlıklar yüklemeyi gerektiriyordu. Dolayısıyla iddialı reform atılımı bir yandan Anayasa değiştirilerek kitlelerin ileriye dönük demokratik hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasını, bir yandan da tekelci kesimle henüz tam bütünleşmemiş, ya da özel durumlarından ötürü hiç bütünleşemiyecek ticaret ve toprak burjuvazisi mihraklarının Parlamentodaki etkinliklerini kırmak amacını güden «partiler - üstü hükümet» ler uygulanmasını gündeme soktu.

İddialı reformcular Türkiye'yi tezelden «çağdaş uygarlık düzeyi» ne ulaştırma gayretinin demokrasiyle elele gidemiyeceği görüşündeydiler. Kitlelerin anayasal hak ve özgürlükleri gibi, demokrasinin asgarî icaplarından olan genel oya saygı ve parlamentonun üstünlüğü ilkesi de, onların gözünde, Türkiye'nin çağdaşlaşmasını sağlıyacak gidişe ayakbağı «anarşi kaynakları» ydı. Bu ayak bağları kesilip atılmadan ve bunun sağlıyacağı serbestiyle Türkiye'yi «huzur» ve «istikrar» içinde «çağdaş uygarlık düzeyi» ne çıkaracak reformlar gerçekleştirilmeden hedefe ulaşılamazdı. Bu reformlar arasında meselâ radikal bir toprak reformu da vardı, ve toprakları ufak parçalara bölücü radikal anlayışlı bir toprak reformundan beklenen sonuçlar belliydi : gelişen sanayiin çıkardığı ürünlere pazar açmak, tüketimi hızlandıracak yeni iştira gücü yaratmak; ticaret ve tarım kesimlerinin alt kademelerinde sermayenin sanayiye yönelik tekelci birikimini aksatan ve geciktiren tefeci - bezirgân unsurları tasfiye etmek ; daha üst kademelerde sanayiyle bütünleşebilir unsurların tekelci birikime katılma sürecini teşvik etmek, olmazsa zorlamak; mahallî mihrakların siyasî nüfuzunu kırarak tekelci kesimle gitgide yakın ve sıcak ilişkiler içine giren merkezî karar mercilerinin yetkilerini arttırmak; tek kelimeyle, yurt içinde tekelci sermaye birikimini hızlandırmak, onu daha rasyonel ve sağlam, daha güvenli ve verimli bir raya oturtmak. Bütün bunlar çıkarları boğulan mahallî mihrakların çetin direnişiyle karşılaşacağından, böyle bir reform, iddialı reformculara göre gerçekte toprak ve ticaret burjuvazilerinin iradesi demek olan, ya da en azından onların çıkarlarına ve tercihlerine pirim veren «millî irade» ile gerçekleşemezdi. Bunun için bir kurucu meclis, o olmazsa, parlamentoya karşı sorumlulukları askıya alınmış partiler - üstü «güçlü» hükümetler gerekti. Bu hükümetlerde işleri yürütecek kişiler herşeyden önce idarei maslahatçı olmamalıydılar. Seçilme kaygusu taşımaksızın, yani genel oyun sahibi kitlelerle genel oy üzerinde nüfuza sahip mahallî mihraklara taviz vermek zorunda kalmaksızın, ekonominin gerektirdiği «cesur» ve «gerçekçi» kararları (meselâ işçi ücretlerini ve ürün taban fiyatlarını dondurma ya da düşük tutma, tarım gelirlerinden vergi alma, vs... gibi kararları) rahatlıkla alabilmeliydiler. İcraatlarında parti çıkarlarını değil, «yurt çıkarları» nı gözetmeliydiler.

İddialı reformcuların bu görüşleri 12 Marttan sonra Türkiye'nin siyasî düşünce hayatına birden dalış yapan ve «yurt çıkarı» nı kendi çıkarlarıyla bir tuttukları her hallerinden anlaşılan iş ve sanayi çevrelerinin tercihleriyle tastamam değilse de büyük ölçüde çakışıyordu. Nitekim «Anayasanın öngördüğü» reformların fırsat ele geçmişken «Atatürkçü bir doğrultuda» **seçimlerden önce** gerçekleştirilmesi, bu iş çevrelerinin 12 Martı izleyen aylarda dillerden düşürmedikleri bir dilek ve temenni oldu. Bu görüşün altında, belli ki, iş çevrelerinin demokrasiden —yani emekçi kitlelerin demokratik bir ortamda reform hareketi üzerinde ister istemez duyuracakları baskı ve ağırlıklarından— duydukları tedirginlik kadar, millî iradeyi cebinde taşıdığı farzolunan Adalet Partisinin eğilim ve itiyatlarına —yani karmaşık sınıfsal yapısına— duydukları güvensizlik de yatıyordu.

Tekelci Sermayenin Ilımlı Reform Programı

Nitekim Adalet Partisi iddialı reformcuların radikal reform önerilerine de, siyasî iktidar felsefelerine de karşı çıktı. Tekelci sermayenin **ılımlı** reform programının temsilcisi ve uygulayıcısı Süleyman Demirel yaman bir «demokrasi» ve «millî irade» şampiyonu kesildi, ne yapılacaksa (reformlar dahil) millî iradeye dayanılarak, ondan güç alınarak yapılmasını savundu. Bunda şüphesiz AP tabanının dayandığı ekonomik ve sosyal nüfuz mihraklarının çıkarlarını koruma kaygusunun da dahli vardı. Fakat AP soruna aslında daha geniş bir açıdan yaklaşıyordu. Tekelci sermayenin ekonomik geleceğini ve siyasî iktidarını sağlama bağlamak için, «çağdaş uygarlık düzeyi» ne ulaşma, Avrupa Ortak Pazarıyla bütünleşme yolunda iddiacı reformcularla aynı hedefe yönelik **farklı** yöntemler öneriyordu.

AP.'ye göre toprak ve ticaret çıkarlarının sanayi çıkarıyla bütünleşmeye yatkın kesimlerini sanayinin kısa vâdeli çıkarlarına feda edici uygulamalara da çok dikkatli ve ölçülü davranılmalıydı. Çünkü nasıl olsa toprak ve ticaret burjuvazilerinin büyük bir bölümü bugünden kaderlerini sanayiye bağlamıştı ve sanayi kesimi karar ve tercihlerde bundan böyle gitgide ağır basacaktı. Reform bu yönde tekelci sermaye birikimini ilerletecek ve uygun görülen oranda (ekonomiyi ve toplumu «memleket gerçekleri» ne aykırı «macera» lara sürüklemeksizin) hızlandıracak yeni tedbir ve uygulamaları, yeniden düzenlemeleri getirmeli, unsurları birbirinden ayırıcı ve koparıcı, diğerlerini birine feda edici değil, birleştirici ve bütünleştirici olmalıydı. Uzun vâdede sanayi çıkarı çevresinde bütünleşmenin, yani «millî çıkar» ı sağlamanın en güvenilir ve sağlıklı yolu buydu.

Tekelci sermayenin ılımlı reformcuları radikal anlayışlı bir toprak reformuna yine bu nedenle karşı çıktılar. Büyük işletmeleri küçük parçalara bölüp dağıtan bir toprak reformu uygulaması verimliliği düşürecek, toprak reformunu esas ekonomik hedefinden —tarım sektöründen sanayiye sermaye ve işgücü aktarma hedefinden— saptıracaktı. Üstelik bunun doğuracağı sonuçları gidermek, verimi arttırmak için girişilecek çabalar (meselâ kooperatifleşme) gelişen üretim güçleriyle mevcut üretim ilişkileri arasındaki çelişkiyi daha da şiddetle su yüzüne çıkararak, sermaye birikiminin tekelci niteliğine halel getirecek değişik sosyal alternatifleri gündeme sokacaktı. Bu yüzden hattâ «kutsal» mülkiyet hakkı bile tehlikeye girecekti! Adalet Partisi ve onun taraftarları en çok bundan ürküyorlardı. Nitekim radikal toprak reformu tasarılarına siyasî, ekonomik ve «bilimsel» plânda kesin bir kararlılıkla karşı çıkarak, reform kapsamının kendi işlerine gelen sınırı aşmasını önlediler. Sonunda Parlamentodan, hâlen hiç bir gelir getirmeyen boş ya da işgal altındaki toprakların devletçe istimlak edilerek sahiplerine hazineden «tazminat» ödenmesinden gayri ne sonuç

vereceği ve ne zaman sonuç vereceği belli olmayan «ılımlı» bir toprak reformu çıktı.

Adalet Partisinin bir önemli kaygusu da tekelci sermayenin siyasî iktidarını sağlam ve güvenilir temellere oturtmaktı. Bunun için toprak ve ticaret burjuvazilerinin çıkarları ile, Türkiye'nin dışa bağlı çarpık kapitalist gelişme sürecinde o çıkarların yedeğine koşulan kitle çıkarlarının üzerine fazla varılmamalıydı. Yoksa siyasî iktidar tabanında ortaya çıkacak boşluğu iddialı reformcuların önerdikleri gibi bürokratik desteklerle doldurmaya çalışmaktan başka çare kalmazdı; o ise, türlü tehlikeli sakıncası bir yana, yurt içi ve yurt dışı koşullardan ötürü hiç de sanıldığı kadar sağlam ve güvenilir, hattâ mümkün bir yol değildi. Onun yerine tekelci sermayenin siyasî iktidar tercihi, Anayasa ve sair yasa değişiklikleriyle tahkim edilmiş yürütme gücünü —ekonomik karar mercilerini— millî iradeye saygı ve parlamentonun üstünlüğü ilkesi adına ele geçirip elde tutmak olmalıydı. Bu da ister istemez sanayi burjuvazisinin, iktidarı toprak ve ticaret burjuvazisinin AP'ye yatkın «ileri» unsurlarıyla paylaşmasını gerektirirdi. Bu dengede sanayi tercihlerinin ağır basmasını sağlıyacak unsur Adalet Partisinin Demirel gibi Cumhuriyete, Atatürkçülüğe, Çağdaş Uygarlık Düzeyine hararetle sahip çıkan ilericileri olacaktı.

Küçük Burjuvazinin Reform Programı

Küçük burjuvazinin reform programına gelince... CHP içindeki küçük burjuva demokratlar 12 Marta derhal karşı çıktıkları gibi, onun ardından gündeme giren daha spesifik iddialı ve ılımlı reform programlarına da karşı çıktılar. Bu karşı çıkışın altında, ister reformcuların ağzında iddialı reform kılıfına bürünsün, ister AP'nin ılımlı reform kılığında görünsün, her iki halde de tekelci sermaye çıkarıyla küçük burjuva çıkarları arasında her fırsatta kendini gösteren uzlaşmaz çelişki yatıyordu. CHP içindeki küçük burjuva demokratlar bu çelişkinin üzerine yürüdükleri ve onun da siyasî sonuçlarını göze aldıkları ölçüde CHP'nin kendi içinde bölünme süreci ilerledi. Sonunda CHP hâlâ yapısında barındırdığı tekelci sermaye unsurlarından büyük ölçüde arınarak küçük burjuvazinin demokratik temsilcisi gerçek bir küçük burjuva partisi hüviyeti kazandı.

CHP'nin bu yeni hüviyetiyle topluma sunduğu küçük burjuvazinin reform programına esas demokratik niteliğini veren, CHP'nin «millî çıkar» adına kendi etrafında toparlamaya çalıştığı değişik çıkarlardı. Küçük burjuva reformcuları herşeyden önce, küçük burjuvazinin siyasî iktidar yolunun çağdaş uygarlıkçı bonapartizmden değil, demokrasiden geçtiğini görmüşlerdi. Köylü kitleler ve şehir küçük burjuvazisi siyasî iktidar ve devlet politikası üzerinde ağırlıklarını ancak gerçekten demokratik bir ortamda duyurabilirlerdi. Bir başka deyişle, devletçe teminat altına alınan sosyal ve ekonomik kararların kendi çıkarlarını kollamasını ancak böyle bir ortamda sağlıyabilirlerdi.

Aynısı işçi sınıfı için de varitti, ve küçük burjuvazinin reform programı işçi çıkarlarını da savunmayı kendi «millî çıkar» anlayışı açısından üzerine düşen bir görev sayıyordu. Aynı şekilde, küçük burjuvazinin reform programı, çıkarları tekelci büyük sermaye çıkarlarıyla çelişen küçük ve orta taşra sanayii kesimlerine de açık bir programdı. Küçük burjuva reformcuları iktidara geçer de ekonomik karar mercileri üzerinde gerçek bir hâkimiyet kurabilirlerse, uygulamayı vaadettikleri devletçi politikadan, yürürlükteki düzende musluğun başını tutan tekelci keşimin gelişmesini engellediği taşra sanayii de büyük ölçüde yarar görecekti.

Dolayısıyla küçük burjuvazinin demokratik reformcuları için, temsil etmeye çalıştıkları bütün çıkarlar açısından asıl sorun, siyasî iktidar sorunuydu. Bu nedenle onlar, «Fırsat ele geçmişken reform!» sloganına kanmadılar, «Önce seçim, sonra reform,» dediler. Çünkü temsil ettikleri ve arkalarına aldıkları çı-

karlar adına ilerî bir atılım yapabilmek için, iddialı ya da ılımlı reform kisvesi altında topluma zorla kabul ettirilmeye çalışılan tekelci sermaye çıkarlarıyla, bunların siyasî iktidar araçları olan «çağdaş uygarlığa yetişme adına tepeden inmeciliğe» de, Demirel «demokrasiciliği» ne de karşı çıkmaları gerektiğini anlamışlardı. Bu nedenle hem genel oya saygı ve Parlamentonun üstünlüğü ilkesine dayalı demokrasiyi savundular, hem de bu demokrasiye gerçek anlamını veren **bütün** demokratik hak ve özgürlüklerin korunması ve daha da genişletilmesi için —kendi küçük burjuva havsalaları ve imkânları dahilinde— mücadele vermek gereğini duydular.

Ortanın Solunda küçük burjuva demokratların toprak reformu konusundaki tutumlarını da bu tavırları belirledi. Küçük burjuva demokratlar kendi kendileriyle tutarlı oldukları ve temsil ettikleri çıkarlara sırt çevirmedikleri sürece ılımlı reformcuların işine gelenden çok daha geniş kapsamlı «düzen değiştirici» bir toprak reformundan yana olmak zorundaydılar. Fakat reformu gerçekleştirme işini, tepeden inmeci iddialı reformcuların eline de teslim edemezlerdi. çünkü toprak reformundan küçük burjuvazinin reform programının öngördüğü sonuçların alınması ancak toprak reformu demokrasinin bütün kurallarıyla geçerli olduğu, dolayısıyla kitlelerin siyasî iktidar üzerinde ağırlıklarını sayıları ve çıkarlarıyla mütenasip bir oranda duyurabildikleri bir ortamda hazırlanıp uygulanırsa mümkün olabilirdi. Onun için İnönü'cü CHP içindeki küçük burjuva demokratlar 12 Marttan sonra radikal toprak reformu vaadiyle gelen partiler - üstü hükümetler denemelerine olumsuz tavır takındıkları gibi, sonradan küçük burjuva demokratların hâkim oldukları Ecevit'çi CHP bağımsız Talu başkanlığındaki bir AP - CGP hükümetinin getirdiği, AP'nin oylarıyla kabul edilen ılımlı toprak reformu tasarısına da karşı çıktı.

Üç reform programı arasında 12 Marttan bu yana süregelen çatışmanın kısa muhasebesine gelince... Nihat Erim'in kurduğu dehşet-engiz «reform hükümeti» macerası iddialı reformcuların ne kadar iddialı ve buna karşılık ne kadar güçsüz olduklarını göstermeye yetti. İkinci Erim ve Ferit Melen hükümetleri dönemi, Parlamentonun üstünlüğü ilkesine, dolayısıyla sanayi çıkarıyla toprak ve ticaret çıkarlarının ortak iktidarına ağır fakat kararlı adımlarla dönüş dönemi oldu. İddialı reformcular yenilgiye uğramış, Adalet Partisi ve ardındaki çıkarlar ağırlıklarını duyurmuşlardı. Bir ara iddialı reformcuların «akılcı» ve «Atatürkçü» görüşlerine kazanılmış olan kimi sanayiciler dahi kitlelere karşı çıkarlarını kollıyacak sağlam ve güvenilir bir iktidara duydukları ihtiyaçla, bonapartizmin bürokratik Acem kılıcı arasında bir süre yalpaladıktan sonra şerlerin en ehvenini Adalet Partisinde görmüşlerdi. Gündemde olan, tekelci sermayenin ılımlı reform programıydı. Süleyman Demirel deli danalar gibi yurdu dolaşıp her gittiği yerde millî iradeye saygıdan, herkesin «hakkına ve yetkisine» razı olması gereğinden söz ediyor, «Reformun teminatı biziz!» diyordu.

İddialı reform taraftarlarının umutlarını yeniden parlatır gibi olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerine bu sathı mailde girildi. Ne ki «ekonomik anarşiye son verme» ve çağdaş sanayi toplumu düzeyine hop diye geçiverme iddiası gitmiş, onun yerini cılız bir «Ne kurtarırsam kârdır!» telâşı almıştı. Cumhurbaşkanlığı seçiminin galipleri, Parlamentonun üstünlüğü ilkesinden taviz vermez tutumlarıyla, ılımlı reformcular oldu. Reform sorununu bu defa da yine bir iktidar sorunu olarak gören küçük burjuva reformcuları onlara iltihak ettiler.

Talu hükümeti, iddialı ve ılımlı reform programlarının telifçisi Feyzioğlu ile ılımlı reformcuların koalisyonuydu. Bu hükümet Parlamentodan aldığı güçle, ve AP oylarıyla, tekelci sermayenin ılımlı reform programında öngörülen kanunları ülke içinde fazla sızıltıya meydan vermeden bir çırpıda çıkarttı. Küçük burjuva reformcularıyla toprak ve ticaret çıkarlarının çeşitli kademelerdeki geri un-

surlarının temsilcisi Demokratik Parti reform kanunlarına olumsuz oy verdiler.

Üç reform programı arasındaki çatışma sonunda ılımlı reformcular üste çıkmışlar, istedikleri ve gerekli gördükleri reformu gerçekleştirmişlerdi. Ne ki ılımlı reformcular tekelci sermaye çıkarlarını reform adına «olağan» kılmaya çalıştıkları sırada ülkede **olağanüstü koşullar** hâkimdi. Yani halk tekelci sermayenin siyasî ve ekonomik baskısı altında yaşıyordu. Bu baskının kitlelerin gündelik hayatlarında doğurduğu maddî sonuçları biliyoruz. 14 Ekim seçimlerinde tekelci sermayenin baskısına ve bu baskıyı arkasına alarak giriştiği ileri atılımına karşı genel tepki dile geldi. Seçim sonuçları, olağanüstü koşulların hayatlarına getirdiği «yeniliğin» (hayat pahalılığı, anti - demokrasi, vs...) reform adına «olağan» laştırılmasına karşı; 1) kitlelerin ve 2) reformların uygulanmasından çıkarlarının bozulacağını gören ekonomik ve sosyal mihrakların, ya da bir başka açıdan, reformun yozlaştırıldığını ileri sürenlerle (CHP), reforma hepten karşı olanların (DP, MSP) zaferiydi. Buna karşılık tekelci sermayenin ılımlı reformcuları (AP), genel oy düzeyinde kesin hezimete uğradılar. Böylece 14 Ekim, ülkede siyasî iktidar sorununu yeniden gündeme soktu ve onunla birlikte küçük burjuvazinin reform programına (Almanya'daki işçilerin geleceği sorunuyla çok yakından ilişkisi olan) yeni bir güncellik kazandırdı. Aynı zamanda, reforma karşı olanlar seçim öncesinde Parlamentoda fazla etkin olmayan bir muhalefet durumundan, seçim sonrasında hükümetin kurulabilmesinin anahtarını elde tutar duruma geldiler. Böylece siyasî iktidar sorununa yeni ve çözümü güçleştirici bir unsur daha katıldı.

Bu durumda seçimden sonra beliren iktidar boşluğu yakında bir erken seçime gidilse dahi kolay kolay doldurulabileceğe benzememektedir. Çünkü hâkim sınıflarla kitleler arasındaki çıkar çelişkisi şiddetlendiği oranda, hâkim sınıfların kendi aralarındaki çelişki azmaktadır. Çıkarlardan biri adına kitlelere karşı girişilen emrivakilerin ucu giderek diğerlerine de dokunmaktadır. Bugünkü iktidar boşluğu, reform programları arasındaki çatışmanın 14 Ekim sonrasına yansıyan sonucudur.

25 KASIM 1971

● Sıkı yönetim 11 ilde iki ay daha uzatıldı.

30 KASIM 1971

● İdam isteğiyle yargılanan Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Ziya Yılmaz, Cihan Alptekin ve Ömer Ayna Maltepe askerî tutukevinden, tünel kazma yoluyla kaçtılar.

3 ARALIK 1971

● Teknokratlar ya da «beyin takımı» diye adlandırılan 11 Bakan, hükümetten istifa etti. İstifa eden bakanlar şunlardı: Sadi Koçaş, Atilla Karaosmanoğlu, Mehmet Özgüneş, Hamdi Ömeroğlu, Osman Olcay, Atilla Sav, Şinasî Orel, Özer Derbil, Ayhan Çilingiroğlu, Selâhattin Babüroğlu, Türkân Akyol...

11'LERİN İSTİFA MEKTUBU

Başbakan Yardımcıları Koçaş ve Karaosmanoğlu, Devlet Bakanı Özgüneş, İçişleri Bakanı Ömeroğlu, Dışişleri Bakanı Olcay, Millî Eğitim Bakanı Orel, Dış ekonomik İlişkiler Bakanı Derbil, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Akyol, Çalışma Bakanı Sav, Sanayi ve Ticaret Bakanı Çilingiroğlu, İmar ve İskân Bakanı Babüroğlu'nun imzalarını taşıyan istifa mektubunun metni şöyledir:

«Sayın Prof. Dr. Nihat Erim
Başbakan Ankara,

12 mart müdahalesinin sona erdirmek istediği siyasal ve ekonomik bunalım, bugün biçim ve görünüş değiştirerek devam etmektedir.

12 mart muhtırasının yüklediği görevi hızla yerine getirebilmek için hükümetin seçimlere kadar sürekliliği ve kabul edilebilirliği fikri yerleşmemiştir. Tam tersine AP'nin veya birlikte Meclis'te teşekkül edecek herhang bir koalisyonun hükümeti kolaylıkla çekilme zorunda bırakabileceği kabul edilir hale gelmiştir. Bu, bir uygun anı seçme sorunu sayılmaktadır. Bu yönde herkesin gözü önünde türlü denemeler yapılmaktadır.

26 EKİM BUNALIMI

Hükümeti 26 ekim 1971 de istifasını vermeye zorlayan bunalım geçiştirildikten sonra, bir kısım basın yardımıyle başlatılan fiyat artışı kampanyası görüntüsü altında ve Sıkıyönetimin uzatılması görüşmeleri sırasında siyasal partiler sorumlularının tutum ve beyanları bu anlayışın açık bir belirtisidir.

Durumun kötüye gitmesinden türlü nedenlerle yarar umanlar, hükümet değişikliğinde kendilerini iktidara alternatif görenler, faşizme kayabilecek bir yönetimin işbaşına gelmesinin kendilerne büyük çıkarlar sağlayacağını sananlar hükümet düşürebilmek için yoğunlaşan bir cephe çalışması oluşturmaktadırlar.

Bu durum karşısında bırakılan, fakat olağandışı bir dönemde çok köklü değişiklikler yapma anlamına gelen reformları yapma sorumluluğunu ve görevini yüklenen hükümete hem gündelik işlerin yürütülmesinde, hem de reformların yapılmasında çeşitli engellemeler uygulanmaktadır. Toprak reformu ön tedbirler kanun tasarısı çalışmalarında bunun açık örnekleri verilmiştir.

REFORMLAR

Hükümet programı içinde «reformlar» olarak nitelenen değişiklikler Türkiye'yi çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak için gerekli asgarilerdir. Gerçekte toplumsal ve ekonomik bünyemizde köklü değişiklikler yapmadığımız, yapamadığımız ve bu değişikliklerin gerektirdiği yönde uluslararası ekonomik bağlantı ve yükümlülüklerimizi gözden geçiremediğimiz takdirde sorunların görüntüleriyle boğuşan bir durumdan öteye geçemeyiz.

Gelişmiş ülkelerle aramızdaki gelir farkı, gittikçe artarak büyüyen istihdam sorunu çok hızla sanayileşmemizi kaçınılmaz kılmaktadır. Buna engel olan kaynak sorununun, dış ticaretimiz üzerindeki uluslararası sınırlamaların ve ekonomik politikamızdaki çelişkilerin ortadan kaldırılması şarttır.

FEDAKARLIKTA EŞİTLİK

Bir sıçrama yapmak zorundayız. Bu, ekonomik ve sosyal her türlü olanakların ve kaynakların uygun biçimde bir araya getirilmesiyle gerçekleştirilebilir. Toplumumuzun bütün yaratıcı gücünün (entellektüel ve emek enerjisinin) harekete geçirilmesi esastır. Toplumun yaratma gücünün harekete geçirilmesi, daha iyi yarınlara olan inancının yaratılabilmesi için fedakârlıkta eşitlik uygulamasını mutlaka sağlanması, bu yönde vergi kanunlarının sosyal adaleti gerçekleştirecek bi-

çimde yeniden düzenlenmesi esas olmalıdır. Uzun yıllardır bütün hükümetlerin hazırlayıp, parlâmentoya sunmaktan kaçındığı, fakat yüksek gelirlilerin vergi kaçakçılığının önlenebilmesi için zorunlu olan servet vergisinin, tarımsal kazançları etkin biçimde vergilendirecek değişikliklerin, veraset ve intikal vergisinin en kısa zamanda düzenlenmesi gerekir.

HÜKÜMETIN BÜNYESI

Daha iyi hizmet götüren bir yönetim kurabilmek için yukarı idarî kademelerde geniş çapta değişiklik yapılması ve iş yapabileceklerin hiçbir siyasal kaygıya düşülmeksizin işbaşına getirilmesi gerekir. Bu konuda hükümet tam yetkili olmalıdır. Hükümetin atamalarla ilgili seçimlerine tam güvenilmemesi ve türlü yerlerden müdahalelerde bulunulması görevlerin tam olarak yerine getirilmesini önler. Hükümet üyelerinin hepsinin dürüst ve iyi niyetli, bir kısmının enerjik olması sorunların çözümü için yeterli değildir. Olağan bir koalisyon hükümetinin görevi ötesinde sorumluluk ve görevler yüklendiği için hükümetimizin bir koalisyon hükümetinin zaaflarını bünyesinde bulundurarak başarıya ulaşmasının beklenemiyeceği ortaya çıkmıştır.

Hükümetimizin yüklendiği ağır sorumluluğu taşıyabilmesi ve görevleri başarabilmesi için bütününün dürüst, iyi niyetli ve enerjik olması yanında inanç, düşünce ve görüş bakımından kaynaşabilecek durumda olması ve idareyle aydın kamu oyundan destek görmesi gerekir. Yaptığı işlerin ulusun bütününün yararına olması ve toplumun desteğini kazanmasının koşulu da budur.

ENGELLENEN ÇABALAR

Kıt olanaklar içinde kıvranan halkımızın büyük çoğunluğunun yaşama koşullarını daha iyiye götürebilmek, yoksul fakat yetenekli çocuklarımıza eğitimde fırsat eşitliği sağlayabilmek, halkımıza ucuz ilâç, topraksız köylümüze toprak sağlayabilmek, tabiî kaynaklarımızı ulusumuzun yararına kullanılabilir hale getirebilmek için harcadığımız sürekli çabalar sadece çıkarlarını düşünen çevrelerin açık ya da gizli çabalariyle engellenmiştir. Bu engelleme teknik ve politik her seviyede devam etmektedir.

MALİYE VE MERKEZ BANKASI EKİBİ

Gerek bu konuların, gerekse kısa vadeli diğer sorunların çözümlenmesinde ağırlığı olan para ve maliye politikasının en bilgili ve yapıcı biçimde formüle edilebilmesinin ve uygulanabilmesinin sağlanması gerekmektedir. Bütünüyle AP hükümetinden devralınmış, AP devrinin ekonomik politikasının hazırlayıcısı, modern iktisat ve maliye anlayışından yoksun ve hükümetimizle işbirliği yapmaya isteksiz maliye ve Merkez Bankası ekibi sorunların büyüyerek çözümlerinin güçleşmesine sebep olmaktadır.

Hükümetin diğer konulardaki teknik desteği de eksiktir. Bu eksikliğe ilâve olarak aydın kamuoyu türlü nedenlerle hükümet tasarruflarını şüpheyle karşılar hale gelmiştir. Bu nedenle desteğini esirgemektedir.

SIKIYÖNETİM - HÜKÜMET İLİŞKİLERİ

Sıkıyönetimin ilânından sonra hükümet ile Sıkıyönetim arasındaki çalışma ve yürütme ilkelerinin iyi saptanmaması sonucunda ortaya

çıkan bir kısım uygulamalar gerek dünya kamuoyunda, gerekse Türkiye'deki aydınlar arasında kaygılar yaratmıştır. Bu arada gerçi, tutucu, çıkarcı ve çoğunlukla AP'li basının reformlara ve hükümete karşı faaliyetlerini rahatlıkla sürdürmesi reformcu bir hükümetin desteği olması gereken bütün güçleri küstürmüş bulunmaktadır.

12 MART MUHTIRASI VE SONRASI

Silâhlı kuvvetlerimiz 12 mart'ta gerekli müdahaleyi yaptıktan sonra, sorunların çözümünü parlâmentoya hükümete ve yönetime bırakmıştır. Bir müdahaleyi daha zorunlu kılmaktan dikkatle kaçınmak gerekir. Bu durumda bütün sorumlulukların, parlâmentonun, siyasal partilerin, aydınların Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu ve hemen tedbirleri alınmadığı takdirde gittikçe karanlıklaşan geleceğini gözönünde tutarak bir çözüm yolu bulmaları gerekmektedir.

SON MEMORANDUM

Son hükümet bunalımı sırasında hazırlayarak siyasal partilere verdiğiniz memorandum bu yönde bir değerlendirmeye olanak sağlayabileceği halde tartışma konusu bile yapılmamıştır. Adalet Partisine, hükümetteki çalışma arkadaşlarına danışmadan bir başbakan yardımcılığı vermeniz ve bu yere 12 mart muhtırasının suçladığı hükümetin bir üyesini getirmeniz ve bu konunun bütünüyle bir yana bırakıldığı düşüncesini vermektedir.

Kollektif bir sorumsuzluk havasının daha uzun sürmeden etkili ve ciddi bir değerlendirme yapılması gereğine inanıyoruz. Böyle bir değerlendirmeye ve çözüm yolunun bulunmasına olanak hazırlamak üzere hükümetteki görevlerimizden ayrılmaya karar verdik.

İstifalarımızı yüksek bilgilerinize sunarız.

saygılarımızla»

11 ARALIK 1971

Sermayeyi memnun eden bir hükümet

● İkinci Erim kabinesi belli oldu. Kabine'de 24 Bakan yer alıyordu. Bazı bakanlıklar lağvedilmişti. İkinci Erim Hükümetinde, 1. Erim hükümetinin 11'lere katılmayan bakanların hepsi yer aldı. Yeni hükümette yer alan 12 Bakan partili, diğer 12 Bakan ise parlamento içinden ve dışından bağımsız kişilerdi.

16 ARALIK 1971

● İkinci Erim hükümetinin programı Meclis ve senatoda okundu. Programın ana hatları şöyle açıklandı:

Devlet sektörüne ne kadar önem veriliyorsa özel sektöre de aynı önemin verilmesi lüzumuna inanıyoruz.

Özel sektör yatırımlarının ve ihracatın artması için teşvik tedbirleri alınacaktır.

Hayat pahalılığı ve sunî fiat artışları ile mücadele için iktisadî ve huykukî tedbirler alınacaktır.

Grev ve lokavt kanunlarındaki çelişkiler giderilecektir.

Hiç bir kanunsuz hareket müsamaha ile karşılanmayacak, ciddî tedbirler alınacaktır.

22 ARALIK 1971

● İkinci Erim hükümeti 45'e karşı 301 oyla Meclis'den güven aldı. Oylamaya CHP'nin Ecevit kanadı katılmadı. Ecevitçiler, ikinci Erim hükümetini «sermaye hükümeti» olarak nitelediler. Sermaye kesiminin temsilcileri Hükümetin kendilerine güven verdiğini bildirdiler ve 11'lerin istifası konusundaki memnuniyetlerini tekrarlamaktan kaçınmadılar.

27 ARALIK 1971

● THKC davası karara bağlandı. Kamil Dede ve Necmi Demir idama mahkûm oldu. Aranmakta olan Çayan, Bardakçı ve Yılmaz için karar verilmedi. İlkay Demir, Rüçhan Manas, Kadriye Denizözen müebbet hapse mahkum oldular.

1972 yılı

1972 YILINA GIRERKEN

Sermayeye tavizler

Büyük Sermaye kesimi 1972 yılına diğer bütün toplum kesimlerinden daha umutlu ve rahatlamış olarak girdi. 11'ler tasfiye edilmiş, büyük sermayenin çıkarlarını zedeleyen ve onun icazet sınırları dışına taşan reform tasarıları budanmış, ikinci Erim hükümeti büyük sermayeye gerekli güveni vermişti.

1 Ocak 1972'de Maliye Bakanı Sait Naci Ergin, sermayeye bir taviz daha verdi. Bakan şöyle dedi: *«Toplu sözleşmeleri zaptırapt altına alabilmek için hükümetimiz büyük gayret ler sarfetmektedir.»*

6 Ocak'da, Odalar Birliği Başkanı Raif Onger, *«Birinci değil, ikinci Erim hükümetiyle daha iyi anlaşabiliyoruz. Hükümet bize gü ven verdi»* dedi. Onger, özel teşebbüsü, hükümete yardımcı olmaya çağırdı.

8 Ocak'da çalışma Bakanı Ali Riza Uzuner yaptığı bir konuşmada, *«Toplu sözleşme ve sendikalar yasası değiştirilecektir. Bu kanunların özellikle barışçı çözüm yollarını düzenleyen hükümlerinin yeterli olmaması, işçi-işveren ilişkilerinde çalışma barışını zedelemektedir»* dedi.

11 Ocak'da, Özel Sektörün yatırımlarını Teşvik Ka nunu hazırlandığı açıklandı.

1971 yılında, Sıkıyönetim uygulamaları, demokratik hakların kısıtlanması işçi ve kitle hareketlerinin yasaklanması anti-demokratik Anayasa değişiklikleriyle kendi gelişmesi için elverişli siyasal ortamı yaratmayı başarmış olan sermaye kesimi; 1972 yılı baş larında ekonomik iktidarını da pekiştirmeye çalışıyordu.

10 OCAK 1972

● Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan'ın ölüm cezalarını Askerî Yargıtay onayladı.

21 OCAK 1972

● Avrupa Parlamentosu Türkiye Ortaklık Komisyonu, yaptığı gizli toplantıda Ortak Pazar Dışişleri Bakanı Dahrendorf'dan Türkiye'deki siyasal geliş meler hakkında bilgi aldı. Dahrendorf, «Türkiye'de seçimlere zamanında gidileceğine dair söz aldık. Türk ordusu ilerici bir ordudur. Sözünde duracağına biz eminiz» dedi.

23 OCAK 1972

● Satır, «CHP içinde kıyasıya mücadele var» dedi.

● Sıkı yönetim iki ay daha uzatıldı.

27 OCAK 1972

■ Toptan eşya fiyatlarının bir yılda yüzde 23 art tığı açıklandı. 1971 yılı so nunun en önemli konusu başdöndürücü fiyat artışları olmuştu. Aynı eğilimin süreceği bildirildi.

28 OCAK 1972

● CHP içindeki Ecevit İnönü çatışması büyüdü.

18 ŞUBAT 1972

● Odalar Birliği Başkanı Onger, «Türkiye'de artık herkesin yeni iş, ihracat, yatırım imkânları arayabil diğini» söyledi. *«Bu ortamı yaratan 2. Erim hükümetine şükranlarımızı ifade etmek isterim» dedi.* Onger, madenlerin devletleştirilmemesini de istedi.

19 ŞUBAT 1972

● Bir süreden beri aranmakta olan Ulaş Bardakçı ve Ziya Yılmaz Arnavutköy de bir evde kuşatıldı. Ulaş Bardakçı öldürüldü, Ziya Yılmaz yaralı olrak yakalandı.

21 ŞUBAT 1972

■ 227 sanıklı Dev Genç

davası Ankara'da başladı.

● CHP'de çatışma büyüdü. İnönü «Genel yönetim kuruluna itimadım yok» dedi.

8 MART 1972

● 83 sanıklı davada Solmazer ve 8 arkadaşının idamı istendi.

23 MART 1972

● Sunay üç idam hükmünü onayladı.

25 MART 1972

● Sıkı yönetim 11 ilde iki ay daha uzatıldı.

26 MART 1972

Yeni Anayasa değişiklikleri isteniyor

● Erim Anayasa'da yeni değişiklikler istedi. Erim, liderlere gönderdiği mektupta «devlet güvenliğinin sağlanması, anarşi ortamının bir daha geri gelmemesi ve meclislerin kolaylıkla çalışabilmesi için Anayasada şu değişikliklerin yapılmasını istiyordu.

1 — Devlet güvenlik mahkemeleri kurulmalıdır.

2 — Üniversiteye hükümet karışabilmelidir.

3 — Meclis çalışmaları süratlendirilmelidir.

4 — Sıkıyönetim kanunu tekrar ele alınmalıdır.

29 MART 1972

● Marmara gemisi ve Kültür Sarayı yangını olayları için, sabotaj iddiasıyla sıkı yönetim soruşturması açıldı. 27 kişi gözaltına alındı.

27 MART 1972

● Bir süre önce Maltepe askeri tutuevinden kaçmış bulunan Mahir Çayan, ve 8 arkadaşı Ünye radar üssünden 2 si İngiliz biri Kanadalı 3 uzmanı kaçırdılar. Üç yabancı uzman, idam hükümleri onaylanan Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan'ın serbest bırakılması için rehin alınmışlardı.

30 MART 1972

● Bir şöförün ihbarı üzerine, Mahir Çayan ve arkadaşları üç rehinle birlikte Niksar'ın Kızıldere köyünde, 12 saat süreyle kuşatıldılar. İstekleri olduğunu ve hükümetle pazarlığa oturmak istediklerini bildirdiler se de, operasyonu yürütmekle görevli birliklere verilen emir sonucunda, her türlü görüşme reddedildi. Dışardan açılan yaylım ateşi sonunda, çelik yelekle eve giren komando ekibi, üç yabancı uzmanı ve Mahir Çayan, Cihan Alptekin, Ömer Ayna, Saffet Alp, Ertan Saruhan, Ahmet Atasoy, Nihat Yılmaz, Hüdai Arıkan, Kâzım Özüdoğru ve Sabahattin Kurt'u delik deşik bir halde ölü buldular.

31 MAYIS 1972

Parlamentoya yeni baskılar

● Cumhurbaşkanı Sunay parti başkanlarına gönderdiği notta Anayasa değişikliği ve etkili tedbirler istedi. Etkili tedbirleri şöyle özetledi.

«İçinde bulunulan ortamdan çıkmak için hatıra gelen etkili tedbirler şunlardır:

1 — Siyasî tartışmaların, çekişmelerin, seçim propagandası mahiyetindeki her türlü faaliyetin geçici bir süre için durdurulması,

2 — Gerekli yeni adımların atılabilmesi, reformların süratle yürürlüğe konulabilmesi için demokratik, lâik, sosyal cumhuriyet şeklinin ve serbest genel seçime dayanan parlâmenter rejim esasının korunması şartiyle Anayasada değişiklik yapılması, geçici bir süre için, peşin olarak önceden verilecek bir genel yetki ile hükümetin teçhiz edilmesi ve kanun gücünde kararnameleri Bakanlar Kurulunun yürürlüğe koyması imkânının yaratılması.

Siyasî partilerin ve Parlâmento gruplarının bu hususta açık, kesin cevaplarını rica etmekteyim.»

Cumhurbaşkanı'nın mektubu partilerde olumsuz etki yarattı.

6 NISAN 1972

● Anayasa mahkemesi 3 idamla ilgili kanunu iptal etti.

12 KASIM 1972

● İdamlar dosyası tekrar meclise geldi.

17 NISAN 1972

● Başbakan Erim istifa etti. Savunma bakanı Melen Başbakanlığa vekaleten getirildi.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın parti liderlerine mektubu ve Partilerin bu mektuba cevaplarıyla bir süreden beri Erim'i yıpratan olaylara bir yenisi eklenmişti. Partiler mektuba karşı çıkarken, 10 Nisan'da DP sözcüsü «Demokrasinin kurtulması için Erim'siz hükümet şarttır» diyordu. Erim hakkındaki gensoru önergesi AP, CHP ve MGP'lilerin oylarıyla reddedildi. Ama MGP sözcüsü Emin Paksüt, Erim'i sert bir şekilde eleş-

tirmekten kaçınmadı. Paksüt, Sunay'ın mektubundaki şartların kabul edilmesini isteyen Millî güvenlik kurulu bildirisini anayasaya aykırı buluyor ve Erim'i bu bildiriyi savunmakla suçluyordu, Erim «keskin bir bıçak üzerinde tampon gibiyim» dedi.

● Erim'in istifası 17 Nisan'da kabul edildi

2 MAYIS 1972

● Senato idamları tekrar onayladı

3 MAYIS 1972

● Türk hava yollarının Boğaziçi uçağı, 4 genç tarafından Sofya'ya kaçırıldı. Pazarlık konusunun idamlar ve tutukluların serbest bırakılması olduğu öğrenildi. İnönü şartları öğrenince, oğlu Ömer İnönü de uçakta olduğu halde, *«devlet taviz vermez»* dedi ve hiçbir şekilde pazarlığa girilmemesini istedi.

4 MAYIS 1972

● Jandarma Genel komutanı Orgeneral Eken'e suikast yapıldı. Yakalanan suikastçılar, Generali idamları önlemek üzere kaçırmak istediklerini açıkladılar.

● Sofya'ya kaçırılan uçak serbest bırakıldı ve Türkiye'ye döndü.

5 MAYIS 1972

● 6 Mayıs günü sabaha karşı, bir süreden beri çeşitli yollardan engelenmesine çalışılan üç idam hükmü infaz edildi. «Türkiye Cumhuriyeti anayasasının tamamını veya bir kısmını tağğir ve tebdil ve ilgaya ve bu kanun ile teşekkül etmiş olan büyük Millet Meclisi'ni iskata veya vazifesini yapmaktan men'e cebren teşebbüs ettikleri gerekçesiyle, 25 Yaşındaki Hukuk Fakültesi öğrencisi Deniz Gezmiş, 25 yaşındaki ODTÜ öğrencisi Yusuf Aslan ve 23 yaşındaki Hüseyin İnan Ankara merkez cezaevinde, asılarak idam edildiler. Sıkı yönetim komutanlığı üç gencin ölmeden önce son söz olarak, *«yaşasın marksizm leninizm, kahrolsun emperyalizm ve faşizm»* dediklerini açıkladı.

● CHP olağanüstü kurultayı toplandı. İnönü *«ya ben ya Bülent»* dedi

6 MAYIS 1972

● CHP olağanüstü kurultay delegeleri, İnönü'nün bütün ağırlığına ve çabalarına rağmen, Ecevitçileri çoğunlukla seçti. Bir gün sonra İnönü, 34 yıldan beri yürüttüğü CHP genel başkanlığından istifa etti,

13 MAYIS 1973

2 saatlik hükümet

● Suat Hayri Ürgüplü kabinesindeki bakanlar listesini Sunay'a sundu. Bütün hazırlıklar tamamlanmışken, Sunay son dakikada Ürgüplü'ye bir mektup göndererek, Bakanlar Kurulu listesini 12 Mart muhtırası icaplarına ve günün şartlarına uygun bulmadığını bildirdi.

Ürgüplü'nün Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen kabinesi şu kişilerden kurulmuştu:

AP'den: Ali Nailî *Erem* (Başbakan yardımcısı), Nafiz *Ergeneli* (Devlet Bakanı) Naci *Çerezci* (içişleri bakanı), Cihat *Bilgehan* (Bayındırlık Bakanı), Mehmet *Yardımcı* (Sağlık Bakanı), Haydar *Özalp* (Gümrük ve Tekel Bakanı), Erol *Yılmaz Akçal* (Turizm ve Tanıtma Bakanı), Nurettin *Ok (İmar* ve İskân Bakanı), İskender Cenap *Ege* (Gençlik ve Spor bakanı)

CHP'den: Zihni *Betil* (Adalet Bakanı), Mukadder *Öztekin* (Tarım Bakanı), Ali Rıza *Uzuner* (Çalışma Bakanı), Şeref *Bakşık* (Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanı) Salih *Tanyeri* (Orman bakanı).

DP'den: Cevat *Önder* (Millî Eğitim Bakanı), Vedat *Önsal* (Uluştırma Bakanı) Cemal *Tarlan* (Köyişleri Bakanı

MGP'den: Turan *Feyzioğlu* (Başkan yardımcısı), Ferit *Melen* (Millî Savunma Bakanı)

Bağımsız: Mehmet *İzmen,* kontenjan senatörü (Sanayi ve teknoloji bakanı).

14 MAYIS 1972

● Ecevit, CHP genel başkanı seçildi.

15 MAYIS 1972:

Melen hükümeti: Büyük Sermayenin yeni bir adımı

● Hükümeti Kurma görevi, Başbakanlığı vekâleten yürüten Melen'e verildi. Melen'in başbakanlığı MGP'nin ve dayandığı sermaye gruplarının, özellikle İşbankası grubunun başarısı ve etkinliği olarak yorumlandı.

22 MAYIS 1972

● Melen kabinesini Cumhurbaşkanı onayladı ve bakanlar açıklandı. Melen hükümetinde yer alan bakanlar şunlardı:

AP'den Doğan *Kitaplı* (devlet bakanı), Haydar

Özalp (Gümrük ve Tekel Bakanı) İlyas *Karagöz* (Ta rım), Rıfkı *Danışman* (Ulaştırma), Mesut *Erez* (Sa nayi ve Teknoloji), Erol Yılmaz *Akçal* (Turizm ve Tanıtma), Adnan *Karakü-çük* (Gençlik ve Spor), Tur gut *Toker* (İmar ve İskân)

CHP'den: İsmail *Arar* (Devlet), Mukadder *Öztekin* (Bayındırlık), Kemal *Demir* (Sağlık), Ali Rıza *Uzuner* (Çalışma), Nuri *Kodamanoğlu* (Enerji ve Tabiî kaynaklar).

MGP'den: Fehmi *Alpaslan* (Adalet)

Parlamento dışından: İl han *Öztrak* (devlet), Zeyyat *Baykara* (Devlet), Ferit *Kubat* (İçişleri), Haluk *Bayülken* (dışişleri), Ziya *Müezzinoğlu* (Maliye), Sabahattin *Özbek* (Millî Eğitim), Naim *Talu* (Ticaret), Necmi *Sönmez* (Köy işleri), Selahattin *İnal* (Orman)

Kontenjan senatörü Mehmet *İzmen* (Millî savunma)

Melen kabinesinin bir özelli ği İsmail Arar'a «komünizmle mücadele görevi»nin verilmiş olmasıydı. Feyzioğlu'nun tavrı, hükümetin kuruluş ve programında yansımıştı.

Büyük sermaye, hükümeti alkışlamakta gecikmedi. Odalar Birliği Başkanı Dıb lan, «Hükümet programını olumlu bulduklarını» açıkladı. «Hükümet programı doktrinci çalışma ve sapma lardan uzak kalmayı hedef edinmiş, Anayasamızın sektörler arası denge prensibine sadık bir belge niteliği göstermektedir» dedi.

24 MAYIS 1972

● Sıkı yönetim 11 ilde iki ay daha uzatıldı.

26 MAYIS 1972

● Gizli örgüt kurmak, Orgeneral Eken'e suikast yap mak ve uçak kaçırma olaylarıyla ilgili olduğu iddia edilen 100 kişi tutuklandı.

30 HAZİRAN 1972

Sermaye Kanadı CHP'den kopuyor

● CHP 21. Kurultayı toplandı.

2 TEMMUZ 1972

● Ecevit tekrar CHP genel başkanlığına seçildi.

7 HAZİRAN 1972

● İnönü, «acele istifalar CHP'ye zarar verir» dedi. Ecevit'e karşı olanların CHP'den istifaları hızlandı.

19 HAZİRAN 1972

● Satır ve 7 arkadaşının CHP ile ilişkisi kesildi.

● Sıkıyönetim uzatıldı ve meclisler tatile girdi.

28 HAZİRAN 1972

● Feyzioğlu CHP'den ayrılanları MGP'de toplanmaya çağırdı.

30 HAZİRAN 1972

● Melen seçimlerin 1973' ekiminde yapılacağını açıkladı.

3 TEMMUZ 1972

● Başbakan Melen Cumhurbaşkanı Sunay ile görüştü. Görüşmeye Tağmaç da katıldı. Görüşmenin ana ko nusu Anayasa değişiklikleriydi.

Anayasa'da istenen değişiklikler bir gün sonra açık landı. Değişiklik önerilerinin en önemlisi, mevcut durumu sıkı yönetim kalktıktan sonra da sürdürmeye yarıyacak Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluşu idi...

24 AĞUSTOS 1972

Ordu kademelerinde yeni çalkantılar

● Orgeneral Tağmaç'ın 19 Ağustos'da emekliliğini istemesinden sonra Orgeneral Gürler Genelkurmay baş kanlığına resmen atandı.

Genelkurmay Başkanlığı sorunu Ağustos ayının en önemli siyasal sorunlarından biri oldu. Tağmaç'ın 7 Eylül'de emekli olması gerekiyordu. Eğer Tağmaç emekliliğini 30 Ağustos'dan önce isterse yerine Orgeneral Gürler atanabilirdi. Aksi halde Genelkurmay Başkanlığına Orgeneral Semih Sancar getirilecekti.

Olay ordu içindeki İktidarı sivil idareye, özellikle AP'ye devretmek istemeyen kanatla, sivil idare ve AP iktidarından yana kanadın bir güç çekişmesi olarak görünüyordu.

Yüksek komutanlar arasındaki atamalar, kanatlardan birinin tam anlamıyla hakim olduğunu gösterebilecek nitelikte değildi. Hassas denge devam ediyordu.

4 EYLÜL 1972

● CHP'den ayrılan Kemal Satır'ın başkanlığında, Cum huriyetçi Parti (CP) kuruldu.

25 EYLÜL 1972

● Sıkıyönetim 11 ilde iki ay daha uzatıldı.

17 EKİM 1972

● TİP davası sonuçlandı.

Türk Ceza Kanunu'nun 141. maddesi uyarınca yöneticilere 15'er yıl'a kadar ağır hapis cezası verildi. TİP da vasında 21 TİP'li Sıkıyönetim sanığı mahkûm oldu. Parti Genel Başkanı 63 yaşındaki Behice Boran 15 yıl ağır hapis cezası aldı.

Türkiye İşçi Partisi davası üzerine

Alp Selek

27 Mayıs Anayasasına en fazla sahip çıkan, iktidardaki partilerin Anayasaya karşı tutumları ile yılmadan mücadele eden Parti T.I.P. idi. T.I.P.'nin Anayasa Mahkemesinde açtığı ve Anayasaya aykırılıkları nedeniyle iptal ettirdiği Kanunların sayısı bir rekor durumundadır.

12 Mart Muhtırasından sonra, 27 Mayıs Anayasasına ve sola karşı başlıyan suçlamalarla birlikte, o terör havası içinde, T.I.P.'si Anayasa Mahkemesine sevk edilmiştir.

Bu tarihe kadar, programı ve faaliyetleri ile, Anayasanın tam ve eksiksiz uygulanmasını isteyen ve bu yolda mücadele eden T.I.P.'nin kapatılması için, iktidarlar tarafından müteaddit kereler yapılan müracaatların hemen hepsi Cumhuriyet Başsavcılığınca ciddi sayılmayıp işleme konmamışken, 12 Mart Muhtırasından sonra, alelacele, çoğu Parti ile alâkalı olmıyan belge ve iddialarla, Anayasanın 57. ve Siyasî Partiler Kanununun 87 ve 89. maddelerine dayanılarak, «bölücülük yapmak ve azınlık yaratmak için faaliyette bulunulduğu» iddiası ile, Partinin kapatılması için dava yoluna gidilmiştir.

Yine bu sırada, T.I.P.'nin yöneticileri ile bazı üyeleri, Sıkıyönetimce gözaltına alınıp tutuklanmışlardır.

Cumhuriyet Başsavcılığı, T.I.P.'nin kapatılması için Anayasa Mahkemesine müracaat ederken, Partinin 10 yıllık programına, tüzüğüne, 4. Olağan Kongre kararlarına ve Partiyi bağlamayan, parti ile alâkası bulunmayan başka delillere dayanmak istemiştir.

Siyasi Partileri Anayasanın vazgeçilmez unsuru sayan Anayasamız, 57. maddesi ile de Siyasi Partilerin hangi hallerde kapatılabileceğini tek tek saymış ve bu işi Kanun Koyucuya bırakmamıştır. Anayasada Siyasi Partiler Kanununun 89. maddesine tekabül eden bir hüküm yokken, Anayasa Mahkemesi, bu maddenin ihlal edildiği hükmüne vararak T.I.P.'nin temelli kapatılmasına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi bu kararında Siyasi Partiler Kanununun 87. maddesinin, yani «bölücülük» iddiasının subut bulmadığı neticesine varmıştır.

Anayasa Mahkemesinin, T.I.P.'nin, Siyasi Partiler Kanununun 89. maddesine aykırı hareket ettiği nedeniyle kapatma kararının eleştirisi ayrı bir yazı mevzuudur. Fakat bu kararın bizzat Anayasaya aykırılığı ve haksızlığı, gerek Türkiye'de gerek Dünyada büyük yankı ve protestolara yol açmıştır.

Aynı büyük yankıyı, Sıkıyönetim tarafından T.İ.P.'li yöneticilerin ve 4. Olağan Kongrede konuşma yapan bazı delegelerin gözaltına alınmaları, sonradan Sıkıyönetim Askeri Mahkemesince tutuklanmaları, aynı Mahkemece T.C.K.'nun 141/1. maddesince mahkum edilmeleri ve bu kararın Askeri Yargıtayca onanması da yaratmıştır.

T.İ.P.'liler hakkında mahkumiyet kararının, tabiî hakim ilkesine aykırı bir organca verilmesi; Sıkıyönetim Hakimlerinin, o devrin T.İ.P. hakkında tutum ve düşmanlığı belli Başbakanı, Savunma Bakanı ve Reisicumhuru tarafından bir kararname ile atanmaları; duruşma sırasında bazı kararlara ve bilhassa tutuklamaya karşı çıkan hakimlerin arka arkaya görevlerinden alınmaları ve yerlerine başkalarının tayin edilmeleri; son tayin edilenle birlikte, dosyada bir değişiklik olmamasına ragmen tutuklama kararının derhal çıkması ve bu hakimin artık değiştirilmeyerek dava sonuna kadar davayı yürütmesi; hakimlere ve subay üyeye karşı red hakkının kullanılamaması gibi uzayıp giden misaller Mahkemenin kuruluş ve işleyişi bakımından duruma bir açıklık getirmektedir.

Bu şekilde kurulan Askeri Mahkeme, Anayasa Mahkemesiymiş gibi, T.İ.P.'sinin tüzel kişiliğini mahkûm etmeye çalışmış ve bunu yaparken de Anayasa Mahkemesi kararı ile devamlı ters düşme pahasına, Partinin program ve tüzüğünün tamamen demokratik ve Anayasaya uygun hükümlerini ve partinin 10 yıllık mücadelesini aldatmaca olarak nitelendirmiştir.

T.İ.P.'lilerin Askeri Mahkemeye sevk edilişlerindeki, delillerin toplanış ve bunların münakaşa şeklindeki usulsüzlükler; T.İ.P.'nin yasal yoldan saptırıldığı iddiası ve tüm karardaki birbirine uymaz çelişkiler; tahmine dayanan ve karara mesnet yapılan mütalâalar; «bilimsel sosyalizm» sözünü «ihtilâlci sosyalizm» ile bir tutmak gayreti; partiyle alâkası olmıyan ve olmadıkları sabit olmuş yazıların ve başka örgütlerin kararlarının, aksi delillere rağmen partiye bağlanması; örgüt kurma anlayışına ve T.C.K.'nun 141/1. maddesine, Kanun yapıcının iradesine ve Anayasa Mahkemesinin bu madde hakkındaki kararlarına aykırı bir şekilde yorum getirilmesi .... gibi devam eden misallerin ve baştan aşağı çelişkilerle ve yanlışlıklarla dolu kararın yorumunun kısa bir yazı içinde yapılmasını maddeten imkân bulunmamaktadır. Aslında T.İ.P.'nin değil 27 Mayıs Anayasasının mahkûm edilmeye çalışıldığını, gerek iddianameden gerekse kararlardan bir kaç misal vererek açıklayacağız.

İddianame, «Nasyonal Sosyalizm» manasına gelen «MİLLİYETÇİ - TOPLUMCU» görüşü benimsemiş ve bu görüşü gerekçede açıkça belirtmiştir. İddianamede bu görüşün benimsendiği hem de Türk Milletinin tek ve değişmez görüşü olarak kabul edildiği aynen şöyle açıklanmaktadır.

«Engin tarihi kültürü ile hürriyet, insan hakları ve Demokrasiye aşık Büyük Türk Milleti doğuşundan bugüne kadar kendi milli şuur ve idrakine aykırı düşen her türlü yıkıcı akım ve cereyanları boğmasını bilmiş binlerce yıldan beri bağımsız devlet kurmak ve yaşatmak dehasını ispat etmiş bir millet olarak yabancı ve batı düşmanlığı kompleksine sürüklenmemiş ve bundan böyle de bu maceraya sürüklemek isteyecek her türlü karanlık güçleri yine büyük millet olmanın şuuru içerisinde ezmesini ve yok etmesini bilecektir. Türkün değişmez Milliyetçi ve Vatanperver karakter ve şuuruna aykırı düşen, kökü milli olmıyan Liberal - Kapitalist ve Marksist - Sosyalist devrimler Türk Milleti için hiçbir zaman devrim olamaz. Yabancı bir dünya görüşünü ülkede Millete (Marksist - Leninist - Maoist) metodlarla enjekte ederek KENDİ FELSEFESİ DÜNYA GÖRÜŞÜ KENDİ BİLİNÇ VE KAREKTERİ OLAN MİLLİYETÇİ - TOPLUMCU GÖRÜŞÜNDEN KOPMASINI SAĞLAMAK GAYESİNE MATUF OLARAK...»

Görüldüğü üzere, T.İ.P.'liler «milliyetçi - toplumcu» yani NASYONAL SOSYALİST görüşe göre yargılanmışlar ve mahkûm edilmişlerdir.

Sıkıyönetim Askerî Mahkemesinde ve Askeri Yargıtayda T.İ.P.'nin 10 yıllık faaliyeti yargılanmıştır.

Gerek Mahkeme gerekse Askeri Yargıtay bu hususu kararlarında açıkca belirtmişlerdir. Askeri Yargıtayın bu durumu ve Kanunları tatbik ölçüsünü gösteren bir cümlesi duruma açıklık getirmektedir.

Yargıtay, «Yürütülen dava, sadece sanıkları kapsamamaktadır. Tüzel kişiliği haiz parti faaliyetlerini de içermektedir» .... dedikten sonra .... «hesap verme zamanı Kanun himayesine sığınılması, hesap verme durumunda olunmadığı zaman Kanuna saygı gösterilmemesinin usul ittihazı haklı bir dayanak olarak ileri sürülemez.» demek suretiyle T.İ.P.'lileri Kanun himayesinden yararlandırmayacağını açıkca belirtmiştir.

Mahkeme ise, T.İ.P.'ni suçlarken, kesinliği saptanmamış ve hukuken delil olma niteliği bulunmıyan ve bir Mahkeme kararında geçmesi düşünelemeyen bir kıstasa dayanmak yolunu seçmiştir.

Kararında aynen, («10 yıldır yasalar içinde kalarak parti faaliyeti yaptık, şimdi söylediklerimizi 10 yıldır söylüyoruz. Bunlar suç olsaydı hakkımızda tatbikat yapılırdı.» şeklindeki beyanlarına itibar edilmemiştir.) dedikten sonra, «şüphesiz, sanıkların komünist bir cemiyet olarak suçlarını ilk defa Mahkememiz tesbit etmiş değildir. Bu iddia sanıkları haklı görmek olurdu. Teşkilâtlanma, eğitim ve bilinçlenme, propaganda faaliyetlerinde, parti tüzük ve propagramlarına, 648 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu ile T.C.K.'nun 141 ve 142 nci maddelerine hatta Anayasamıza zaman zaman aykırı düştükleri ve fillerinin suç teşkil ettiğini SOKAKTAKİ ADAMDAN, ÜNİVERSİTELERDEKİ ÖĞRENCİ VE ÖĞRETİM ÜYELERİNE, DÜKKÂNDAKİ ESNAFTAN, TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDEKİ MİLLETVEKİLLERİNE KADAR TÜRK MİLLETİ GAYET İYİ BİLİYORDU. BİLMİYEN, BİLMEMEZLİKTEN GELEREK BU HAREKETE HIZ VEREN 12 Mart ortamına gelinmesine yardımcı olan, GEÇMİŞ YARGI TATBİKATININ İLGİSİZLİĞİ OLMUŞTUR. Heyetimizin bu kanaatini yukarıda belirttiğimiz meslek gurupları ve halkımızın düşüncesi ve ifadesi teyit etmektedir.» demek suretiyle, kendisi dışındaki tüm yargı organlarını suçlamakta ve bu suçlamayı yaparken de dayandığı kıstasın ne kadar hukuk dışı olduğu görülmektedir. Bu düşünce ve delillendirme tarzı hakkında daha fazla bir şey söylemeye lüzum görmüyoruz.

Askeri Yargıtay T.İ.P. yöneticilerini suçlarken Tüzük ve Programından da bazı parçalar alarak neticeye varmaya çalışmıştır. Bunlardan rastgele aldığımız iki misalle Askerî Yargıtayın kararındaki iktisadî görüş ve dünya görüşü kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Meselâ, T.İ.P. kurulduğundan beri çalışanları daha yoksulluğa ve işsizliğe itecek olan lokavta karşı çıkmıştır. Askeri Yargıtay T.İ.P.'nin lokavta karşı çıkmasını da suçlama konusu yapmıştır.

Askeri Yargıtay kararının gerekçesinde bu konuda aynen, (Bu konu üzerine eğilinmesi gereken bir husus da, PARTİ PROGRAMININ 131. SAHİFESİNDE YER ALDIĞI ÜZERE, PARTİ İKTİDARA GELDİĞİ TAKDİRDE LOKAVTI KALDIRACAĞINA DAİR PRENSİBİ KABUL ETMESİDİR. Demokratik bir devlette işçi hak ve hukuku korunduğu nisbette, bu arada İŞVERENLERİN HAK VE HUKUKUNU GÖZETMEK ÖDEVDİR. Tek yönlü politika güdülmesi eşitlik ilkesine aykırıl teşkil eder. Halbuki Parti Lokavtı KALDIRACAĞINI BENİMSEMEKLE TEK TARAFLI OLARAK ÖZLEMİ DUYULAN BİR DÜZENİ KURABİLMEK İÇİN, BİR BAŞKA İFADEYLE FERDİ HÜRRİYET VE HAKLARI, TOPLUM İÇİN FEDA ETMEKTEN ÇEKİNMEMEKTEDİR. Bu tutum ve davranış demokratik devletin eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmektedir.) demektedir. Yargıtayın Lokavt hakkındaki görüşünü ve T.İ.P.'lileri suçlıyabilmek için vardığı neticeyi de yalnız belirtmekle yetiniyoruz.

Askeri Yargıtayın mülkiyet hakkındaki görüşünü, ve Askeri Mahkemenin kararını tasdik zımnında Partiyi suçlarken, Anayasa ile nasıl çeliştiğini gerekçeli karardan cümle'er alarak görelim. Anayasa'da Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamıyacağı belirtildiğinden, T.İ.P.'de programına aynı manaya gelen (toplum yararına da olmak) şeklinde almıştır. Ne kadar uğraşılırsa uğraşılsın temelde bir farkları olmıyan bu cümleler T.İ.P.'nin Askeri Mah-

kemece ve Askeri Yargıtayca suçlanmasına yetmiştir. Aşağıda bu suçlamaları, onların gerekçeli kararlarından cümleler alarak görelim.

ASKERİ MAHKEMENİN gerekçesinde aynen, «T.İ.P.'nin mülkiyet ve miras hakkını tanıdığı ve bu hakkın kamu yararı amacı ile sınırlanabileceğini belirterek Anayasamızın 36. maddesindeki, «Herkes mülkiyet ve miras hakkına sahiptir. Bu haklar ancak kamu yararı amacı ile kanunla sınırlanabilir. MÜLKİYET HAKKININ KULLANILMASI TOPLUM YARARINA AYKIRI OLAMAZ» hükmü T.İ.P. programında son pragraf olarak, —Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına da olmak gerekir— şekline sokularak, **mülkiyet hakkının kullanılmasının mutlak toplum yararına olması gerektiği anlamını ön plâna getirmişlerdir.** Böylece her iki tarafa çekilebilecek bir ibarenin ilerideki yorum tarzının ideolojilerine uygun biçime gireceği mantık gereğidir. Bu konudaki ifade biçiminin bu şekilde kaypak, mecazi ve telmih esaslarına uygun tarzda, tanzim edilmesinin gayesi, herhangi bir soruşturmaya tevesül olunduğu takdirde, maksatlarını saklıyabilmek için baş vurulacak bir emniyet supabını peşin hazırlamak» dır ve cümle burada biter.

Askeri Mahkemenin bu cümlelerini herhangi bir yorumla açıklamak lüzumsuz. Ne kadar keyfi bir gerekçe olduğu kimsenin gözünden kaçmıyacak kadar açık.

Askeri Yargıtay ise maalesef bu görüşe katılarak, o da bu cümleye bir takım ek gerekçeler getirmiştir. Askeri Yargıtay şöyle demektedir: (Anayasadaki mülkiyet hakkının kullanılmasının toplum yararına aykırı olamaz prensibinin nisbi olmasına mukabil, T.İ.P.'si programında «...toplum yararına da olmak gerekir» diye mutlaklaştırdığı, 36. maddedeki, «hakları» deyimi genişlik ve çoğunluk ifade ederken, parti programındaki «hakkı» kelimesi kullanılarak mülkiyet ve mirasla ilgili tüm hakların kabul edilmeyerek bunu tek bir hak şeklinde görüp şumulünün daraltıldığı...)

Yukarıda belirttiğimiz gibi, izaha lüzum olmıyacak kadar açık bir dünya görüşü ve mülkiyet anlayışı ile 12 Marttan sonra T.İ.P.'lilerin hangi gerekçelerle mahkûm edildikleri görülmektedir.

Askeri Yargıtay, T.İ.P.'nin iktidar ve hükümeti tenkit etmesine de bozulmakta ve gerekçeli kararında bunu aynen şöyle belirtmektedir.

«...Partide hükümet ve iktidarın icraatının devamlı olarak tek yönlü, objektiflikten uzak, gerekçelere aykırı, tenkit hududunu aşan ölçüsüzlük içinde tenkit edildiği göze çarpmaktadır.»

Siyasi bir organ olmıyan Askeri Yargıtayın bir partinin diğer bir partiyi tenkit etme şekline karışamıyacağı bir yana, T.İ.P. tarafından tenkit edilen hükümet o dönemde A.P. hükümetidir. Bu hükümetin Anayasaya aykırı tutumları dolayısiyle 12 Mart muhtırası daha sert olarak bu hükümet ve meclise karşı verilmişti. Aradan çok kısa bir zaman geçince durumun nasıl tersine dönüştüğü, Askeri Yargıtayın hangi zihniyetle hareket ettiği kararın bu gerekçesinden de anlaşılmaktadır.

Bu yazıda kararın hukuki eleştirisini yapmadık. Böyle bir eleştirinin yapılabilmesi, karardaki, maddi ve hukuki hataların, ve yapılan haksızlığın ortaya serilebilmesi, davanın şumulü bakımından —yine belirtelim— kısa bir yazı konusu olmaktan çok uzaktır. Bu yazıda yalnızca 12 Mart Muhtırasından sonra meydana gelen ortamda T.İ.P. hakkında karar verilirken, Sıkıyönetim Askeri Savcı ve Askeri Hakimlerinin karara mesnet yaptıkları dünya ve iktisadî görüşlerini, karardan bir iki misal alarak belirttik. Netice olarak söyleyebiliriz ki, bu kararla T.İ.P.'si değil 27 Mayıs Anayasası Mahkûm edilmiştir.

26 EKIM 1972

● Üçüncü 5 Yıllık Plan Meclis'de kabul edildi. Plana AP ve MGP kabul, CHP ve DP red oyu verdi.

Üçüncü 5 Yıllık Plan Meclis'e ilk defa 15 Eylülde gelmişti. Eylül ayı, planın komisyonda kabulü ile geçti. Planın Millet Meclisinde görüşülmesine 18 Ekim'de başlandı. Başbakan Melen, plan hedeflerini savunarak, «Bundan sonraki çabaların sanayileşme yönünde olacağını» bildirdi ve kalkınma hızı hedefinin yüzde 8 olacağını açıkladı. CHP, AP ve DP Planı farklı yönlerden oldukça sert bir biçimde eleştirdiler. AP, iktidara gelince planı değiştireceğini, ancak hükümet bunalımı yaratmama bakımından şimdilik olumlu oy vereceğini açıkladı. Planı sağdan ve soldan eleştiren CHP ve DP, olumsuz oy vermekte kararlıydılar.

Plan tartışmaları sırasındaki karşılıklı ithamlar özellikle Başbakan Melen'in «Ecevit'in dediklerini yaparsam kendimi vatana ihanet etmiş sayarım» şeklinde yansıyan ve sonradan düzeltilen sözleri, bir süredir CHP ile hükümet arasındaki çatışmada son damla oldu ve bir hükümet bunalımına yol açtı.

4 KASIM 1972
Hükümet buhranına doğru

● Ecevit'in başkanlığındaki CHP, hükümetten çekilme kararı aldı.

CHP'nin Ecevitçi kanadının ve parlamento üyelerinin Melen hükümetine karşı duyduğu güvensizlik, ve huzursuzluk bir süreden beri çeşitli vesilelerle ortaya çıkıyordu. 10 Ekim'de CHP, Melen hükümetinin Ticaret Bakanı Naim Talu hakkında, taban fiyatlarla ilgili olarak gensoru önergesi verilmesini istemişti. CHP'nin Naim Talu'yu hedef alışı boşuna değildi. Talu, büyük sermaye kesiminin çıkarlarının, malî oligarşinin, tefeci kesimin savunucusu olarak görünmekteydi ve CHP, hükümetin taban fiyat politikasını, «nüfusun büyük çoğunluğunu meydana getiren köylüyü büyük sermaye çıkarları için ezme» politikası olarak niteliyordu.

Öte yandan CHP, Melen hükümetinin icraatından doğacak sonuçlara ortak olmak istemiyordu. Plan tartışmaları sırasında Melen'in Ecevit için sarfettiği bazı sözler bardağı taşıran son damla oldu. 4 Kasım'da CHP Parti Meclisi Bakanlarını hükümetten çekme kararı aldı. Karar, günün koşullarında son derece büyük bir önem taşıyordu. Bu karar sonucunda sadece bir hükümet bunalımı değil de bir rejim bunalımı doğabileceğini ileri sürenlere karşı, Ecevit soğukkanlılıkla, böyle bir şeyin söz konusu olmayacağı cevabını veriyor ve partiler üstü hükümet formülüne de karşı çıkarak «normal koalisyon gerek» diyordu.

İnönü CHP'den istifa ediyor

CHP'nin Bakanlarını hükümetten çekme kararına ilk sert tepki İnönü'den geldi. İnönü, aynı gün partiye gönderdiği istifa gerekçesinde *«12 Mart şartlarının nazik mahiyetini ciddiyetle muhafaza ettiği bir zamanda, parti politikasının, memleket için sakıncalı şekil ve istikamette değiştirilmesi sebebiyle CHP' den ayrılmış olduğumu bilgilerinize saygılarımla sunarım»* diyordu. İnönü ile birlikte hükümetteki 5 CHP li Bakan: İsmail Arar, Mukadder Öztekin, Kemal Demir, Ali Rıza Uzuner, Nuri Kodamonoğlu da partilerinden istifa ederek hükümette kaldılar. Hükümet buhranı böylece atlatılırken, CHP içindeki bölünme artık kopma halini alıyordu.

24 KASIM 1972

● Sıkıyönetim iki ay daha uzatıldı.

● Diyarbakır Sıkıyönetim mahkemelerinde Erzurum-Kars Dev-Genç örgütü mensubu oldukları iddiasıyla yargılanna sanıklardan 28'i 10 yıla kadar ağır hapis cezalarına mahkûm oldu.

29 KASIM 1972

● Can Yücel 7,5 yıla mahkûm oldu.

16 ARALIK 1972

● Hakkında istenen hapis cezaları 30 yılı aşan yayıncı-yazar Muzaffer Erdost'un 7,5 yıllık bir mahkûmiyet kararını daha Yargıtay onayladı.

26 ARALIK 1972

● Bir yıldan fazla bir zamandan beri sürmekte olan 183 sanıklı Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) davası sonuçlandı. Askeri mahkeme 52 sanığa 10 aydan 15 yıla kadar ağır hapis cezaları verdi.

27 ARALIK 1972

● 1972 sonunda fiyatların 1968'e göre yüzde 168 yükseldiği açıklandı.

1973 yılı

2 OCAK 1973

Sermaye'nin işçiler üzerindeki tahakkümü arttı

● Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy, 1972 yılını değerlendirirken, «1972 yılında işveren çevrelerinin işçiler üzerindeki tahakküm leri arttı» dedi. 1972 yılında işçi haklarının ciddî teh likeler atlattığını bildiren Türk-İş Genel Başkanı, «lokavtların yoğun bir biçimde arttığını, grev hakkının izne bağlandığını, hükümetin baskılarıyla karşılaşıldığını» söyledi.

● Bazı sendikalar işçilerin Sendikalaşma haklarını ve sendikaların mücadele özgürlüklerinin kısıtlayan yeni Dernek Kanunu'nun Anayasa'ya aykırı olduğunu bildirdiler.

● 1972'nin 1964'den bu yana en az grev yapılan, lokavtlarınsa en büyük boyutlara ulaştığı yıl olduğu açıklandı. 1972 yılında çeşitli işyerlerinde, sadece, 9 bin 542 işçinin katıldığı 36 grev oldu.

10 OCAK 1973

● 267 sanıklı İşçi - Köylü davasına başlandı.

11 OCAK 1973

● Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü kanun tasarısı CHP lilerin oylarıyla reddedildi. Uzun Meclis engellemesi taktiklerinden sonra, AP'li lerin Meclis'de çoğunlukta bulunmadıkları bir sırada yapılan oylamaya, sonradan gelen itirazlar geçerli sayılmadı.

24 OCAK 1973

Vietnam savaşı sona erdi

● Paris'te uzun bir süreden beri devam etmekte olan barış görüşmeleri anlaşmayla sonuçlandı. Uzun çabalardan sonra, Kuzey Vietnam hükümeti adına Yüksek Prezidyum üyesi Başkan Le Duc Tho ile ABD Başkanı Nixon'un Gü venlik İşleri Başdanışmanı Henry Kissinger barış anlaşmasını imzaladılar. Anlaşma Vietnam demokratik Halk Cumhuriyetinin (Kuzey Vietnam) büyük bir diplomatik başarısı olarak değerlendirildi.

● Avrupa Konseyinde Türkiye'deki siyasal durum ve Sıkıyönetim uygulamaları eleştirildi. Avrupalı milletler, özgürlükler konusunda Türk Hükümeti'nden garanti istediler.

1 ŞUBAT 1973

● İkinci THKO davasında, 28 sanığa 15 yıla kadar mahkûmiyet, Fevzi Bal ve Asım Yıldız'a ise ölüm cezası verildi.

7 ŞUBAT 1973

● Millî Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşülürken, AP ve MGP'liler üniversitelerde geniş çapta tasfiye istediler.

13 ŞUBAT 1973

● Amerikan doları yüzde 10 oranında devalüe edildi. Dünya para bunalımı yoğunlaştı. Diğer paralarda da revalüasyon veya devalüasyon bekleniyor.

21 ŞUBAT 1973

Demirel - Komutanlar çatışması yoğunlaşıyor

● Genelkurmay Genel Sek reterliği, 21 Şubat'da bir bildiri yayınlayarak yüksek komuta heyetinin görüşlerini açıkladı. Bildiri ve komutanların uyarısı bir sü reden beri 12 Mart Muhtırasını ve ordunun müdahaleci eğilimlerini üstü kapalı biçimde hedef alan De mirel'e yönelmişti. Özellikle, Cumhurbaşkanı seçiminin yaklaştığı ve Sunay'ın süresinin dolmakta olduğu günlerde, komutanların parti ve Meclis grubu liderlerini davet ederek yap tıkları konuşmalara Demirel'in katılmaması, kokomuta Konseyindeki Demirel'e karşı radikal eğilimli kişilerin, bu arada Gürler'in tepkisini çekmişti.

Genel Kurmay'dan gelen bildiri Meclis'de heyecan yaratırken, Demirel, *«Hesep vereceğim yegâne merci millettir»* dedi.

3 MART 1973

● Satır'ın Başkanlığındaki Cumhuriyetçi Parti ve C.H.P.'den ayrılan Bağımsız Halkçılar grubu, Millî Güven Partisi'nin üçüncü büyük kongresinde MGP ile birleştiler. Partinin adı da Cumhuriyetçi Güven Partisi olarak değişti.

5 MART 1973

● Fransa'da yapılan genel seçimlerde, seçime tek cephe olarak katılan sol partiler, ilk turda oyların yüzde 45'ini topladılar.

● Şili seçimlerini marksist Allende kazandı.

● 22 sanıklı sabotajlar davası İstanbul'da başladı. Savcı 17 sanık hakkında idam cezası istedi. Aynı savcı 1973 yılı kasım ayında sanıkların beraatini isteyecektir.

Cumhurbaşkanı seçimi: Zor geçit

● Gürler Cumhurbaşkanlığı için aday gösterildi. Cumhurbaşkanlığı seçimine 7 gün kala, Orgeneral Faruk Gürler'in kontenjan senatörlüğüne atanması için işlemlere başlandı. Gürler'den boşalan yere Orgeneral Semih Sancar'ın getirileceği söyleniyor.

6 MART 1973

● Ecevit, Gürler'in Cumhurbaşkanlığı konusunu da «kritik» olarak niteledi.

7 MART 1973

● Demirel Gürler'in adaylığı için «sonucu önceden belli bir seçim hür iradeyi yok eder» dedi.

● Ecevit'in 6 Mart günkü demeci CHP'yi karıştırdı. Genel Sekreter Kâmil Kırıkoğlu, Ecevit'in demecine karşı çıktı ve demecin kişisel olduğunu bildirdi.

10 MART 1973

● Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, Gürler'in adaylığı tartışmalarının yoğunlaşması ve Silâhlı Kuvvetlerin adayına karşı tepkilerin gelişmesi üzerine bir bildiri yayınlayarak «Cumhurbaşkanlığı seçimini etkileyecek her türlü beyanat, davranış, yazı, haber ve emsali hareketleri» yasakladı.

İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı da Ankara'dan sonra, yayınladığı bildiride basından «Büyük Millet Meclisi'nin hür iradesini etkileyecek yayınlardan kaçınmalarını» rica etti. İki bildiri arasındaki üslûp farkı hemen dikkati çekiyordu.

12 MART 1973

● 12 Mart 1971 Muhtırasının ikinci yıldönümünde henüz hiçbir reformun gerçekleşmediği açıklandı.

13 MART 1973

Seçim günü ve büyük sürpriz

● Cumhurbaşkanlığı seçimleri Meclis içinde ve dışında büyük emniyet tedbirleri alınmasıyla başladı. Günlerdir süren tartışma, ağırlık koyma ve baskılardan sonra, AP Gürler'e karşı Tekin Arıburun'u aday gösterdi. DP'nin Bozbeyli'yi aday göstermesi günün ilk beklenmeyen olayıydı. Seçimi çok sayıda yüksek rütbeli subay izledi. Cumhuriyet Halk Partisi Ortak Grubu, Kırıkoğlu kanadının muhalefetine rağmen Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmama kararı aldı. Karar 45'e karşı 48 oyla alınmıştı.

Yapılan 4 tur oylamaya rağmen, hiçbir aday gerekli çoğunluğu sağlayamadı. Son turda Arıburun 276, Gürler 200, Bozbeyli 48 oy aldılar.

14 MART 1973

● Cumhurbaşkanlığı seçimi 48 saat ertelendi.

16 MART 1973

● Seçimlerden yine sonuç alınamadı. Bunalım büyüdü.

● CHP Parti Meclisi Cumhurbaşkanı seçimi konusunda Ecevit'e tam yetki verdi. Bunalıma çözüm yolu olarak Sunay'ın görev süresinin uzatılması teklif edildi.

17 MART 1973

● Sunay'ın görev süresinin uzatılması için Anayaya uygun formül bulundu: Geçici madde... Sunay formülü konusu CHP içinde tartışmalara yol açtı.

18 MART 1973

Normal rejime dönüş için zoraki nikâh

● AP ve CHP Sunay'ın süresinin uzatılması konusunda anlaştılar. Partilerin bir AP-CHP ortak hükümeti konusunda da anlaşmaya çalıştıkları açıklandı.

● Sancar «Ordu müdahalesi şartlı olarak önlendi» dedi.

19 MART 1973

● Sunay'ın süresinin uza-

tılmasıyla ilgili Anayasa değişikliği teklifi Meclis Başkanlığına sunuldu.

20 MART 1973

● Gürler ve Arıburun adaylıktan çekildiler.

21 MART 1973

● Başbakan Melen, kabinesinin Cumhurbaşkanı seçiminden sonra istifa edeceğini açıkladı.

22 MART 1973

● Sunay'ın görev süresinin uzatılması teklifi Meclis'de reddedildi. Anayasanın emrettiği üçte iki çoğunluk oranının karşılığı olan 300 oy sağlanamadı.

23 MART 1973

● Sıkıyönetim İzmir ve Eskişehir'den kaldırıldı. Diğer 9 ilde iki ay süre ile uzatıldı.

25 MART 1973

● Sunay formülü Senatoda da reddedildi.

● Teklifin reddedilmesinden sonra AP ve CHP liderleri Anayasa Mahkemesi Başkanı Muhittin Taylan'ın adaylığı üzerinde anlaştılar.

26 MART 1973

● Sunay partilerin önerdiği başkan adayını reddetti. Silâhlı Kuvvetlerin Gürler üzerinde israr ettikleri söylendi.

27 MART 1973

● Sunay, görevini Senato Başkanı'na devretti.

4 NİSAN 1973

● Kırıkoğlu ve 13 Merkez Yönetim Kurulu üyesi görevlerinden istifa ettiler. Orhan Eyüboğlu CHP Genel Sekreteri oldu.

6 NİSAN 1973

● AP, CHP ve CGP'nin ortak adayları Kontenjan Senatörü Fahri Korutürk 557 parlamenterin 365'inin oylarını alarak Cumhurbaşkanı seçildi.

10 NİSAN 1973

● Yeni hükümetin kuruluşu için, AP-CHP arasında süren görüşmeler Ecevit'in Demirel'le görüşmesinden sonra kesinleşti. Talu'nun Başbakan adaylığı ve AP-CGP koalisyonu kesinleşti.

● Melen kabinesinin istifası Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından kabul edildi.

12 NİSAN 1973

● Melen Kabinesinin Ticaret Bakanı Naim Talu Başbakan oldu.

● CHP Parti Meclisi, yeni hükümete karşı sert bir politika izlenmesini kararlaştırdı. Ecevit, AP-CGP koalisyonunu «koyu bir sağ koalisyon» olarak niteledi.

● Naim Talu'nun hükümeti kurması, özel sektör arasında büyük bir sevinç ve ferahlık yarattı. Çeşitli özel sektör kuruluşları, sanayi ve ticaret odaları da memnuniyetlerini bildirdiler.

15 NİSAN 1973

Naim Talu hükümeti sermayeye yeni bir güven verdi

● Cumhurbaşkanı Korutürk Naim Talu'nun Bakanlar listesini onayladı ve AP-CGP koalisyon hükümeti açıklandı:

Naim Talu Kabinesi şu bakanlardan kurulmuştu:

Başbakan: Naim Talu, Başbakan yardımcısı: Nizamettin *Erkmen*, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Kemal *Satır* (C.G.P.), Devlet Bakanı: İsmail Hakkı *Tekinel* (AP), Devlet Bakanı: İlhan *Öztrak* (Bağımsız-Dışardan), Adalet Bakanı: Hayri *Mumcuoğlu* (Bağımsız), Millî Savunma Bakanı: İlhami *Sancar* (CGP), İçişleri Bakanı: Mukadder *Öztekin* (Bağımsız), Dışişleri Bakanı: Haluk *Bayülken* (Dışardan-Bağımsız), Maliye Bakanı: Sadık Tekin *Müftüoğlu* (AP), Millî Eğitim Bakanı: Orhan *Dengiz* (AP), Bayındırlık Bakanı: Nurettin *Ok* (AP), Ticaret Bakanı: Ahmet *Türkel* (AP), Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Vefa *Tanır* (CGP), Gümrük ve Tekel Bakanı: Fethi *Çelikbaş* (Kontenjan Senatörü, Bağımsız), Tarım Bakanı: Ahmet Nüsret *Tuna* (AP), Ulaştırma Bakanı: Sabahattin *Özbek* (Bağımsız, kontenjan senatörü), Çalışma Bakanı Ali Naili *Erdem* (AP), Sanayi ve Teknoloji Bakanı: Nuri *Bayar* (AP), Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanı: Kemal *Demir* (Bağımsız), Turizm ve Tanıtma Bakanı: Ahmet İhsan *Kırımlı* (AP), İmar ve İskân Bakanı: M. Nebil *Oktay* (CGP), Köyişleri Bakanı: Orhan *Kurumoğlu* (AP), Orman Bakanı: İsa *Bingöl* (AP) Gençlik ve Spor Bakanı: Celâlettin *Coşkun* (AP).

16 NİSAN 1973

● *Hükümet, «sermayenin beyin takımı» olarak nitelendi.*

● 256 sanıklı Türkiye Halk

Kurtuluş Partisi - Cephesi davasına başlandı.

26 NİSAN 1973

● TİP yöneticilerinin cezaları askerî yargıtayca da onaylanarak kesinleşti.

● Millet Meclisi hükümete 261 kabul 94 red oyuyla, güven oyu verdi.

24 MAYIS 1973

● Sıkıyönetim Adana, Hatay ve Kocaeli'nde kaldırıldı. İstanbul, Ankara, Diyarbakır ve Siirt'te ise iki ay daha devam etmesi kabul edildi.

28 MAYIS 1973

● Türk-İş Genel Kurulu Ankara'da toplandı.

30 MAYIS 1973

● Odalar Birliği Genel Kurul toplantısı başladı. Birlik Genel Başkanı Sezai Diblan «Hükümet bizim için bir garantidir» dedi.

1 HAZİRAN 1973

● Cunta, Yunanistan'da Cumhuriyet ilân etti. Papadopulos Devlet Başkanı oldu.

5 HAZİRAN 1973

● Türk-İş 9. Genel Kurulu sona erdi. Yönetim kadrosu değişmedi. Halil Tunç yine Genel Sekreter, Demirsoy Genel Başkan seçildi. Sosyal demokrat kanat kongreyi kaybetti.

9 HAZİRAN 1973

Artık Sermaye muhtıra veriyor.

Ege Bölgesi Sanayi Odası Başkanı, Talu'ya bir muhtıra vererek işçi-işveren ilişkilerinin yeniden düzenlenmesini istedi. İşçilerin meydana getirdiği fiilleri önlemede yeterli müeyyidelerin olmadığını ileri süren Ege'li sanayiciler, «Bu gibi olayların önlenmesinde hukukî ve cezaî müeyyidelerin getirilmesi asgarî bir ihtiyaç olarak görülmektedir» dediler.

10 HAZİRAN 1973

● Ordu Yardımlaşma Kurumu'nun özvarlığının 1 milyar 300 milyon liraya ulaştığı açıklandı. OYAK'ın Türkiye'de üçüncü bir sektör haline geldiği iddia edildi.

21 HAZİRAN 1973

● Yeni Üniversiteler Tasarısı Senatoda kabul edildi. CHP yeni kanunu, «faşist» eğilimli olarak niteledi.

26 HAZİRAN 1973

● Sıkıyönetim mahkemelerinin yerini alacak Devlet Güvenlik Mahkemeleri Tasarısı Senato'dan da geçti.

28 HAZİRAN 1973

● Demirel, «4 yılda Anayasa'nın 60 maddesini değiştirdik» dedi.

11 TEMMUZ 1973

● Devlet Güvenlik Mahkemesi Kanunu yürürlüğe girdi.

15 TEMMUZ 1973

● Yayıncı Muzaffer Erdost'un 22,5 yıllık hapis cezasını Yargıtay onayladı.

24 TEMMUZ 1973

● Sıkıyönetim Ankara ve İstanbul'da iki ay, Diyarbakır'da 1 ay uzatıldı. Meclisi terkeden CHP Grubu oy kullanmadı.

30 TEMMUZ 1973

● 6 Temmuzda yapılan üniversiteye giriş sınavları, ihbarların değerlendirilmesi sonucunda sınav sorularının çalınıp satıldığı anlaşıldığından, iptal edildi.

29 TEMMUZ 1973

● Bursa'da TOFAŞ otomobil fabrikasında başlatılan greve karşılık, işveren sendikası, Bursa'daki 7 otomobil işyerinde lokavt kararı aldı.

6 AĞUSTOS 1973

● Onbinlerce otomobil işçisi Bursa'da düzenlenen mitingte lokavtları protesto etti.

11 AĞUSTOS 1973

● Orgeneral Muhsin Batur ile Faik Türün emekli oldular.

26 AĞUSTOS 1973

● TOFAŞ'da anlaşma oldu. Grev ve lokavt kararları kaldırıldı.

30 AĞUSTOS 1973

● Ereğli Demir Çelik Fabrikaları DİSK'e bağlı Maden-İş Sendikasının yaptığı grev oylamasında 3615 işçiden 3595'i ğreve «evet» dedi.

1 EYLÜL 1973

● Ereğli Demir-Çelik'de grev başladı.

5 EYLÜL 1973

● Mehmet Ali Aybar ve 8 arkadaşı, Türkiye Birlik Partisi'nden bağımsız olarak seçimlere katılacaklarını açıkladılar.

11 EYLÜL 1973

Şili'de faşizm

● Şili'de ordu, faşist bir

darbe ile Allende'yi devirdi. Allende öldürüldü. Şili'de insan avı başladı. Fabrikalardaki direniş tanklarla ezildi. Darbeyi Amerika'nın desteklediği bildirildi.

26 EYLÜL 1973

● 29 ay süren Sıkıyönetim son iki ilden (İstanbul ve Ankara) da kaldırılarak bütün Türkiye'de sona erdi.

6 EKİM 1973
Orta Doğu'da yeni patlama

● İsrail Birlikleri ile Mısır ve Suriye Birlikleri arasında şiddetli çarpışmalar başladı.

14 Ekim 1973'den 20 aralık 1973' e

14 EKİM 1973

Nihayet seçimler

● Milletvekili Genel ve Senato kısmî seçimleri yapıldı. Seçimler olaysız geçti. Katılma oranı yüzde 66.8'le umulundan düşük oldu. Seçimlere katılan partilerden hiç biri tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu elde edemedi.

Milletvekili genel seçimlerinde CHP, geçerli oyların yüzde 33.3 ünü alarak 185 milletvekili çıkardı ve en fazla milletvekili çıkaran çoğunluk partisi haline geldi. AP oyların yüzde 29.8'ini alarak 149 milletvekili çıkardı. Geçerli oyların yüzde 11.8'ini alan MSP: 48; geçerli oyların yüzde 11.9 unu alan DP: 45; oyların yüzde 5.3'ünü alan CGP: 13, oyların yüzde 3.4'ünü alan MHP: 3, oyların yüzde 1.1'ini alan TBP ise 1 milletvekili çıkardılar. MP oyların ancak yüzde 0.6'sını aldı ve hiç milletvekili çıkaramadı. Bağımsızlar ise oyların yüzde 2.8'ini aldılar ve 6 bağımsız milletvekili Meclise girdi.

Cumhuriyet Senatosu seçimlerinin yapıldığı 27 ilde, 51 senatörlüğün 25'ini CHP, 22'sini AP, 3'ünü MSP, birini de CGP kazandı. Böylece Senatodaki sandalye dağılımı değişti ve AP: 80, CHP: 41, CGP: 10, DP: 6, MSP: 3, Millî Birlik Grubu: 18, Kontenjan Grubu: 15 ve Tabiî Senatörler de 2 sandalye işgal eder duruma geldiler.

(Seçimler ve partilerle ilgili geniş incelemeler, İLKE'nin diğer sayfalarında yer almaktadır.)

Sermaye neden seçim istedi?

Yerli büyük sermaye «olağanüstü» dönemden olağanüstü yararlanmış 1971 öncesi emellerinin pek çoğunu bu dönemde gerçekleştirme olanağını bulmuştur. Grevler yasaklanarak veya başka yollardan önlenerek işverenin aldığı artı değer yükseltilmiş, köylünün taban fiyatları dondurulmuş, memurların ekonomik mücadelesi önlenmiş, esnaf ve zanaatkâr kesiminin durumu sarsılmış, ayrıca tekelci sermayenin kendi müttefikleri üzerindeki gücü artmış, özellikle tekel dışı kalan kapitalist sermayenin durumu zorlaşmıştır. Hattâ büyük sermayenin

başlıca iç ortağı durumundaki aracı - tefeciliğin bile, tekelci burjuva karşısında güçsüzleştiği görülmüştür.

Bunun dışında sosyal bakımdan, emekçi tabakaların siyasal ve ekonomik mücadeleleri önlenmiş; ilerici işçi ve küçük burjuva örgütleri ya kapatılmış, ya da faaliyet gösteremez hale getirilmiş, Anayasanın altmış kadar maddesi değiştirilerek demokratik hak ve özgürlükler yok denecek dereceye indirilmiş; fikir ve söz özgürlüğü, emekçilerin örgütlenme özgürlüğü boğulmuş; basın baskı altına alınmıştı.

Bu durum büyük sermayenin arayıp da bulamayacağı, bulduğu zaman ise asla vazgeçemeyeceği bir durumdu. Ne var ki, evdeki hesap çarşıya uymadı, başlıca iki nedenle tekelci burjuvazi seçimlere gitmeğe mecbur kaldı. Bu nedenlerden birisi, her şeye rağmen gelişen ve kendine çeşitli kanallar bulan emekçi muhalefeti, diğeri ise dış ve iç egemen güçlerin kendi içlerindeki çatışma idi.

Demokratik Güçler Etkeni

Emekçi kesimde; bütün baskılara rağmen işçilerin ekonomik ve demokratik mücadeleleri durdurulamadı. İlerici sendikaların yanısıra, Türk - İş içinde hızla güçlenen sosyal demokrat sendikacılık, demokratik kanada ağırlığını koydu ve hem ekonomik, hem de siyasal özgürlükler için çaba gösterdi. Keza, Barolar Birliği, Mühendis Odaları, TÖB - DER vs. gibi temel küçük burjuva meslek kurumlarını burjuvazi tam anlamıyla ele geçiremedi.

Öte yandan tüm anayasa ve yasa değişikliklerine rağmen bağımsızlığını kısmen devam ettiren sivil yargı erki, demokratik niteliğini tümüyle kaybetmedi.

Bütün bunların dışında, tekelci burjuvazinin kontrol ettiği siyasi arenada sosyal ve ekonomik temelli çeşitli gelişmeler oldu. Büyük sermaye kontrolündeki CHP içinde, tabandan gelen güçlü bir demokratik akım, İsmet Paşa dahil olmak üzere parti bünyesindeki en tutucu kişiliği tasfiye etti. Böylece kendi bünyesinde daha ilerici ve demokratik bir kanadı yönetime getiren CHP örgütü, tekelci burjuvaziye ve onun faşizan gidişine karşı kararlı bir demokratik mücadele vermeğe başladı. Bu şekilde emekçilerin ve aydınların demokratik mücadelesi, anti - demokrasiye karşı, ne kadar güçsüz de olsa, bir «sosyal muhalefet cephesi» halinde birleşme olanağı buldu.

Dış Güçler Etkeni

Yerli büyük sermayeyi seçimlere zorlayan diğer etken, dış ve iç egemen güçlerin kendi aralarındaki çıkar farklılıklarıdır. Bu bakımdan ABD ve AET emperyalist burjuvazisi arasındaki tavır farklılığı gözden kaçmamıştır.

Türkiye büyük sermayesi, Ortak Pazar burjuvazisi ile daha çok bütünleşmekte çeşitli çıkarlar görmekte ve Ortak Pazar'a girerek Batı için artık önemsizleşmiş bazı üretim dallarının kendisine verilmesini beklemektedir. (İlk bakışta, şimdilik, tekstil dalında ve bazı ara malları imalât sanayiinde Türkiye sermayesine imkân tanınacağı göze çarpıyor.)

Başka bir yorumun konusu olabilecek çeşitli ekonomik nedenler yüzünden yerli büyük sermaye iktisadi çıkarlarını daha çok Avrupa finans kapitali ile bütünleşmekte görmektedir.

Türkiye'deki «olağanüstü» rejimin «olağan» a dönüşmesi konusunda, ABD ve AET emperyalizmi arasında bir tavır farkı olmuştur. ABD emperyalizmi, dünyanın pek çok yerinde sürdürdüğü askeri saldırganlığıyla tanınır. ABD, kendi askerleriyle bizzat gelip yerleşmediği yerlerde bile, gerek gördüğü zaman CIA aracılığıyla gizli - açık faşist rejimler kurdurur. Latin Amerika ülkelerinin hemen hepsi bu durumdadır. Yunanistan örneği ise yakın bir örnektir.

ABD ve AET arasındaki bu tavır farkı, Türkiye tekelci sermayesini genel seçimlere gidip gitmemek konusunda etkilemiştir. Avrupa burjuvası hiç olmaz-

sa seçimlerin yapılmasını ve parlamentonun yürürlükte olmasını istemiştir. Bu parlamento ve onun getireceği demokrasi, işçi sınıfı mücadelesine kapalı kaldığı sürece Avrupa için bir tehlike yoktur.

Iç sömürücü güçler etkeni :

Dış etkenlerin yanısıra, yerli egemen sınıfların arasındaki ilişki ve çelişkiler bütünlüğü de, politik sistem olarak parlamenter rejimi gerektiriyordu. Çünkü 1950'den beri egemen olan iktidar bileşimi büyük burjuvazi ile aracı - tefeci - tüccar ittifakı biçiminde belirlenmişti ve her iki kesimin ortak ekonomik çıkarları, bir parlamenter iktidarda somutlanıyordu. Özellikle 1960 sonrasında hızlanan tekelleşme, aracı - tefeci - tüccar kesimi ve diğer kırsal sömürü dilimlerinin çıkarlarını etkilemeye başlamıştı. Ayrıca tekel dışı kalmış küçük kapitalist sermaye de bu gelişimden zarar görmekteydi.

Eski ittifaklar büyük sermaye lehine bozulmuş, «olağanüstü dönem» de büyük sermaye müttefiklerinin aleyhine işlemişti. Hatta o kadar ki, tekelci burjuvazinin sözcüleri bile aracılık ve tefeciliğe karşı mücadele etmek gerektiğini söylüyorlar, Türkiye'nin pek çok köşesine süpermarketler açmaktan üretim ve tüketim kooperatifleri kurmaktan sözediyorlardı. Erim, Melen ve hattâ Talu kabinelerine DP'nin muhalif kalması basit bir seçim yatırımından ibaret değildi. Başta aracı - tefeci - tüccar zümresi ile, tekel dışı kalmış orta tarım burjuvasının, toprak ve emlâk rantiyelerinin, diğer çeşitli feodal kalıntıların sözcülüğünü DP yüklenmişti. Bu kesimler yine de tamamen DP içinde saf tutmamışlar, önemli bir bölümü de AP içinde kalmıştı. Nitekim yedeğe çıkartılan Demirel, büyük burjuvaziye karşı bu kesimlere dayanarak muhalefet yaptı. Demirel, emekçi özgürlükleri kısıtlanmış bir egemen sınıflar demokrasisini istiyordu. Türkiye'de sömürünün uzun vadeli çıkarlarını hakim sınıfların dengeli ve uyumlu ortaklığında buluyor, bunun da teminatının anti - demokratik anayasalı bir parlamenter rejimle sağlanacağını söylüyordu. Gerek 1971 Ekiminde Nihat Erim'le takışması, gerekse ertesi yıl Anadolu'yu dolaşarak yaptığı konuşmalar bu eğilimin somut göstergeleriydi. Hatırlanacağı üzere, bu konuşmalarda Demirel «bazı iş adamlarının Yunanistan modeline heveslenmesini» eleştiriyor, onları uyarıyordu. Gerçekten de parlamentonun etkisinin azaldığı «olağanüstü» dönemde kırsal kesimlerin çıkarları bozulmuştu, onların sınıf çıkarları ancak parlamenter iktidarın varlığından güç alıyordu. Parlamenter formülü terketmek eğilimleri büyük burjuvazide somutlanınca, 25 yıldır sürdürülen DP - AP geleneği, tabii ki kısmen özerkleşecek ve kendisini yedeğe çıkaran büyük burjuvaziyi uyararak klasik formüle dönülmesini isteyecekti.

Parlamenter sistem, ayrıca, her iki yılda bir, şu veya bu seçimle emekçiden oy istemeği gerektireceği için, emekçilere de belirli imkân tanımak gerekiyordu. Demirel'e göre, emekçilerin ekonomik taleplerini tamamen reddetmek, daha tehlikeli patlamalara yol açabilirdi. AP'nin anlayışınca, talepler kısmen karşılanmalıydı. Zaten 60 maddesi değiştirilen Anayasayla, emekçilerin siyasal, demokratik ve ekonomik örgütlenmeleri ve bilinçlenmeleri önlenebilirdi. AP «iktidar partisi namzedi» olarak bu konuda teminat veriyor ve halk uyanışını bastırabileceğini umuyordu.

Egemen sınıfların diğer bir kesimi ise, imalâtçı, müteahhit, küçük sanayici vb. gibi, tekelci sermaye dışı kapitalist sermaye kesimiydi. Bu kesim tekelci kapitalizmin gelişmesinden aracı - tefeci - tüccarlıktan daha çok zarar görmüştü. Tekel dışı kapitalistlerin, tekelciliğe karşı çıkarak kısmen CHP'de kısmen de MSP'de toplandığı göze çarpmaktaydı.

Bütün bu çıkar grupları seçimlerden ve parlamenter rejimden yanaydılar.

Diğer Etkenler :

Dış ve iç etkenlerin yanısıra bazı özel veya psikolojik faktörler de seçim kararında rol oynamıştı. Avrupa devletlerinin faşist Yunanistan rejimini Avrupa Konseyinden ihraç etmiş bulunması, ve Türkiye'nin de aynı tehlikeyle karşı karşıya olması; birkaç demokratik Avrupa ülkesinin Türkiye meselesini sık sık Avrupa Konseyine getirerek, özel bir tahkikat komisyonu kurduracak kadar ciddi tavır takınması bu özel ya da psikolojik etkilerden bir kısmını meydana getirmekteydi.

Bütün bunlardan başka, Türkiye'de ordu, hakim eğilim olarak parlamenter rejime geçilmesi isteğinde bulunmuş, politika sahnesinde bir Yunanistan Ordusu olmadığını göstermiştir. Esasen silâhlı kuvvetlerin politikanın içine doğrudan girmesi pek çok sakıncayı, hiyerarşi aksamalarını ve hattâ tehlikeyi getirmektedir. 27 Mayıs ve hattâ 12 Mart girişimleri bunu göstermiştir. Böylelikle silâhlı kuvvetler de sivil parlementer rejimi arzulamışlardır. Bu konudaki farklı eğilimler gitgide azalmış ve neticede Cumhurbaşkanlığı seçiminin bir sonuca bağlanmasıyla Talu'nun kurduğu birinci seçim kabinesine gelinmiştir.

Işte yukarıda saymağa çalıştığımız çeşitli dış ve iç faktörlerin etkisiyle, veya dış ve iç emekçi veya sömürücü kesimlerin genel eğilimleri sonucunda, yerli tekelci burjuvazi seçimlere gitmeğe rıza gösterdi.

Eğer büyük sermaye 14 Ekim'e razı olmasaydı, karşısında yeni velinimeti Alman ve AET burjuvazisinden, yerli tefeci tüccarlığa, oradan da şehir ve kır küçük burjuvasına ve **işçi sınıfına** kadar çok geniş bir karşıt cephe bulacaktı. Ne Amerika, ne de yerli tekelci kesim bugünkü koşullarda böyle bir riski göze alabilirlerdi.

Kaldı ki olağanüstü dönemde, gerekli bütün hukuki ve siyasi şartlar emekçi gelişimini önlemek üzere hazırlanmış, Anayasanın değişen maddeleriyle, fikir ve örgütlenme özgürlüğü kısıtlanmış; sendikalar (Türk - Iş'in bile karşı çıkacağı ölçüde sınırlandırılmış) onların ve meslek örgütlerinin politikaya karışma hakkı tamamen kaldırılmış; yargı organı, yürütme ve yasamanın denetimine alınmış; Danıştayın bile yetkileri kısılmış; yargı organı statüsündeki çeşitli değişikliklerle, yargıç bağımsızlığı önlenmeğe çalışılmış, ceza ve yargılama usül kanunları anti - demokratik yönde değiştirilmiş, mahkeme kararı olmadan yayın toplattırma, dernek kapatma gibi çok önemli olanaklar sağlanmış; sıkı yönetim mahkemelerinin devamı temin edilmiş ve olağanüstü yetkilerle donatılarak icra organının denetimine alınmış, içinde askeri yargıç ve savcıları da barındıran Devlet güvenlik mahkemeleri kurulmuştu; Üniversite ve TRT özerkliği kaldırılmıştı.

Bütün bunlardan başka, seçimler sonucunda AP'nin büyük ihtimalle tek başına, bilemediniz CGP desteğiyle iktidara geleceğine muhakkak gözüyle bakılmaktaydı ve bu kanı seçimlerden birkaç hafta öncesine, Demirel ve Ecevit gezilerine kadar değişmedi.

Böylelikle, tekelci sermaye AP aracılığıyle bir sivil faşist polis devleti kurmağı amaçlıyordu.

Ama hesaplar şimdilik yanlış çıktı. Seçimlerde kazanan, demokratik muhalefet cephesi oldu. Işçiler başta olmak üzere bütün demokratik güçler tekelci sermayenin planlarına karşı açık bir tavır koyarak, gizli faşizme karşı büyük bir başarı sağladılar. 9 Aralık seçimleriyle de bu başarılarını güçlendirdiler.

18 EKİM 1973

● Hükümeti kurmak için ilk temaslar başladı. Liderler demeçler verdiler ve koalisyon hükümeti konusundaki fikirlerini açıklamaya başladılar.

19 EKİM 1973

Bitmeyen umut: AF

● «CHP, affı 29 Ekimden önce çıkarmaya çalışacak.» CHP Genel Sekreteri Orhan Eyüboğlu Meclis'in çalışmalarına başlamasından sonra yapılacak ilk işler arasında «geniş kapsamlı bir Genel af» fın da bulunduğunu açıkladı. Birkaç gün sonra, basına verdiği bir demeçte CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, «Hükümetin CHP tarafından kurulması halinde genel af fın mutlaka çıkarılacağını, bunun, CHP'nin halka verdiği sözler arasında ilk yerine getirilecek söz olduğunu söyledi. «Biz parti olarak düşünce suçu ve siyasal suç kavramlarını kabul etmiyoruz. Ancak, siyasal amaçlı şiddet eylemleri bu genel affın dışında kalacaktır» dedi.

Siyasal af tartışması başladı ve yoğunlaştı. MSP geniş kapsamlı bir siyasal af dan yana olduğunu açıklarken, AP'nin de basın suçlarını ve 142. maddeye dahil suçları kapsayacak bir af tasarısı hazırlamakta olduğu söylendi. Barolar ve meslek kuruluşları af konusunda fikirlerini açıklarlarken, CGP ve DP siyasal affa karşı çıktılar...

Hükümetin CHP tarafından kurulacağını veya bir CHP-MSP koalisyonunun ümid edildiği günlerde yoğunlaşan af umutları, daha sonraki hükümet bunalımı sırasında silindi. Barış Gazetesi'nin açtığı kampanyaya, Gazeteciler Sendikasının ve Baroların uyarılarına rağmen, «af» sorunu ve hapishanelerde bekleşen 60 binden fazla tutuklu siyasal bunalım arasında unutuldu.

Petrol ambargosu

● Petrol ihraç eden Arap Ülkeleri örgütüne bağlı 10 ülkenin Bakanları, Kuveyt'de, petrolün Orta Doğu savaşında silâh olarak kullanılması konusunda yaptıkları toplantı sonunda, İsrail 1967'de işgal ettiği Arap topraklarıdan çekilinceye kadar, her ay ham petrol üretimini yüzde 5 kısma kararı aldılar.

İlk ambargonun İsrail'i destekleyen ABD'ye karşı uygulanması kararlaştırıldı. Petrol üreten Arap ülkelerinin kararı Batı ülkelerini 17 ay içinde tümüyle petrolsüz bırakabilirdi.

Karardan bir gün sonra, Suudi Arabistan ve Basra Körfezi Emirliklerinden Ebu Dabi, Amerika'ya petrol ihracatını tümüyle durdurdu. Libya'da ABD'ye petrol ambargosu uygulamaya karar verdi. İran, petrolü siyasî bir silâh ola rak kullanma konusunda Arap'lara katılmayacağını bildirirken, Irak Hollanda'nın İsrail taraftarı politikasını protesto için Basra Petrol kumpanyasındaki Hollanda hisselerini millileştirdi. Ayın 23'ünde Suudî Arabistan, Cezayir, Kuveyt, Libya ve Irak'dan sonra Basra Körfezi ülkelerinden Birleşik Arap Emirlikleri, Araplara karşı takındığı düşmanca tavır yüzünden Hollanda'ya da petrol ambargosu uygulamaya karar verdiler.

Arap İsrail savaşında petrolü bir ekonomik silâh olarak kullanma amacına dayanan petrol ambargosunun etkileri Batıda şiddetli bir şekilde duyulmaya başladı. ABD'de de petrol karneye bağlanırken, Avrupa da da sıkı tedbirler alındı.

Petrol ihrac eden Arap ülkeleri petrolün fiyatını arttırıp sevkiyatta kısıntı yaparlarken, büyük petrol şirketleri de fiyatları arttırdılar. Böylece petrol buhranı bütün dünyayı etkisi altına almaya başladı.

Kasım başında aldıkları bir kararla, Arap ülkeleri petrol üretimlerini Eylül ayına oranla yüzde 25 kıstılar. Yüzde 25 oranındaki petrol, Arap ülkelerinin ABD ve Hollanda'ya ihraç ettikleri petrole eşitti.

Petrol bunalımı daha sonraki günlerde ve Aralık ayında daha da şiddetlendi. ABD'de birçok işyeri üretimi düşürüp işçilerin işden çıkarmaya başladı. Avrupada enflâsyonun artacağı ve üretimin düşeceği haber verilirken, Almanya enerji bunalımının sonuçları yüzünden yabancı işçilere kapılarını kapama kararı aldı.

Bir görüşe göre, bu arada kârlı çıkanlar büyük petrol şirketleri oldu. Yine bir başka görüşe göre, petrol bunalımını körükleyen Amerika'nın kendisiydi ve bu yolla Avrupa ekonomisini çökertmeyi umuyordu.

Aralık ayı sonlarında enerji bunalımı Batı dünyasında bütün şiddetiyle devam ederken, Arapların petrol silâhını daha ne kadar kullanabilecekleri ve amborgonun nasıl sona ereceği endişe verici bir soru olarak kalıyordu.

(Orta-Doğu sorunu ve Arapların petrol ambargosu üzerine geniş bir inceleme. İLKE'nin ikinci sayısında yer alacaktır.)

23 EKİM 1973

● Talu Hükümeti istifa etti.

24 EKİM 1973

● Meclis ve Senota ayrı ayrı toplandı. Parlamenterler ant içerek göreve başladılar.

25 EKİM 1973

● Cumhurbaşkanı Korutürk yeni hükümetin kurulabilmesi için temaslarına başladı.

27 EKİM 1973

● Hükümeti kurmakla Ecevit görevlendirildi.

29 EKİM 1973

● Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunun 50. Yılı kutlandı.

5 KASIM 1973

● Uzun görüşme ve tartışmalardan sonra MSP, CHP ile koalisyona «evet» dedi.

6 KASIM 1973

● MSP, CHP ile koalisyona girmekten vazgeçtiğini bildirdi.

7 KASIM 1973

● Bülent Ecevit hükümeti kuramayacağını bildirdi ve Cumhurbaşkanına «görevi iade» etti.

9 KASIM 1973

● Sağ koalisyon fikri ve temasları gelişmeye başladı.

12 KASIM 1973

● Hükümeti kurma görevi Demirel'e verildi.

13 KASIM 1973

● Demirel'in kuracağı yeni hükümete MSP ve DP'nin katılmayacağı sanılıyor. DP, Demirel'siz sağ koalisyonu önerdi.

14 KASIM 1973

Erdemir Grevi

● Bakanlar Kurulu, ikibuçuk aydan beri sürdürülmekte olan Ereğli-Demir Çelik grevini erteledi.

75. Günün doldurduğu sırada Bakanlar Kurulu tarafından 30 gün süre ile ertelenen Ereğli Demir Çelik grevi, toplu sözleşme görüşmelerinde ücret zamları ve sözleşme dışı bırakılacak personelin sayı ve tanımının saptanması konusunda tarafların anlaşamaması üzerine başladı.

Ancak Maden İş Sendikası ile İşverenler Sendikası'nın (MESS) görüşmeleri grev devam ederken de sürdü. Grev ikinci ayını doldurmak üzere iken tarafların ücret zamları konusunda anlaşmaya vardıkları, sözleşme kapsamı içine alınacak personelin sayı ve tanımının yapılması konusunda ise anlaşmaya varmak üzere oldukları haber alındı. Ne var ki bir iki görüşme sonra bu konuda da anlaşma sağlanmasına rağmen, bu defa da grevde geçen günlere ait ücretlerin işveren tarafından ödenmesi isteğinde bulunan Maden İş'in teklifi işveren tarafından kabul edilmeyince görüşmeler birden kesildi.

Sendikalarla, işverenler arasında oldum olası üzerinde çok zor anlaşmaya varılabilen «grevde geçen günlere ait ücretlerin işveren tarafından ödenmesi» isteği bu defa işveren kanadında alışılmışın da ötesinde bir tepkiye yol açtı. Basına pek yansıtılmamakla birlikte MESS yöneticileri (Ki bir kamu kuruluşu adına toplu sözleşme görüşmelerini yürütmesine rağmen MESS, özel sektör temsilcilerinin yönetimi kesinlikle ellerinde tuttukları bir kuruluştur) bu konuda taviz vermeyeceklerini, bunun önümüzdeki aylarda başlayacak «büyük sözleşmeler dönemi» için göğüslenemeyecek bir «emsal» teşkil edeceğini söylediler.

Çıkmaza giren görüşmeleri yeniden başlatılması ve uyuşmazlığın bir çözüme bağlanması için iki ayı aşkın süre ile hiç bir ciddi girişimde bulunmayan hükümet, tam bu noktada işe karıştı ve Başbakan Yardımcısı Dr. Kemal Satır'ı «arabulucu» tayin etti. Satır oldukça iddialı sözlerle arabuluculuğa başladı ve «uyuşmazlığın kısa zamanda çözümleneceği inancında olduğunu» söyledi. Ancak Satır'ın arabulucu olarak oturduğu görüşme masasında da birkaç toplantıya rağmen sonuç alınamadı. Görüşmeler kesildi ve sendika greve devam edeceğini açıkladı Kamuoyu Satır'dan görüşmelerin kesilmesi ile ilgili bir açıkla-

ma beklerken Bakanlaı Kurulu grevin 75. günü «sürpriz» sayılabilecek kararını açıkladı. Grev 30 gün süre ile ertelenmişti. Bakanlar Kurulu'nun erteleme kararında şöyle deniyordu:

«Ereğli Demir Çelik Fabrikalarında devam etmekte olan grev, Sanayi ve Teknoloji Bakanı'nın teklifi ve Ortadoğu'daki son gelişmeler nedeniyle 26 Ekim 1973 günlü Bakanlar Kurulu toplantısında 30 gün süre ile ertelenmiştir.»

Hükümet 26 Ekim 1973 de aldığı erteleme kararını 15 Kasım 1973 günü açıklıyor ve erteleme kararının bu tarihten itibaren yürürlüğe girdiğini belirtiyordu.

Karar gerek sendika, gerekse siyasî çevrelerde tepki ile karşılandı. Erteleme gerekçesi olarak öne sürülen Ortadoğu savaşı, kararın alındığı tarihte sona ermiş ve ateş-kes imzalanmıştı. Üstelik, Erdemir grevi ile Ortadoğu savaşı arasında «ertelemeyi gerektirecek kadar» ciddî bir bağ kurmanın mümkün olmadığı öne sürülüyordu.

Ancak tepkilerin asıl kaynağı, erteleme gerekçesinden çok, kararın alınış ve açıklanış tarihleri arasındaki farkta yoğunlaşmıştı. Nitekim DİSK Genel Başkanı Türkler bu konuda yaptığı açıklamada, Kemal Satır'ı ve hükümeti açıkça taraf tutmakla suçluyor, hükümetin sermayeden yana tutumunu kınıyor ve hükümeti «grev kırıcılıkla» itham ediyordu Türkler açıklamasında, «Satır'ın görüşmelere «cebinde erteleme kararı olduğu hal de katıldığını» söyledi. İşverenin birdenbire büründüğü uzlaşmaz tutuma neden olarak da «hükümetin erteleme kararından önceden haberdar edilmiş olması» gösteriliyordu.

Sonuç olarak Erdemir grevinin ertelenişi Talu Hükümetine yöneltilen «Büyük Sermayenin Hükümeti» nitelemelerine esaslı bir kanıt olarak gösterildi ve daha sonraki günlerde Satır'ın, Sendikaya «Bana güveniniz olup olmadığını bildirin» şeklindeki sorusu bu gerekçe ile «Arabulucu olarak size güvenimiz yoktur» anlamında bir telgrafla cevaplandı.

İşçilerin 18 Aralık'da yeniden greve başlama hazırlıkları sürerken, 16 Aralık günü, Bakanlar Kurulu Erdemin grevini, 2 ay daha erteleme kararı aldı.

15 KASIM 1973

● Fiyat artışlarının yıl sonunda yüzde 25'i bulacağı açıklandı.

17 KASIM 1973

● AP Genel Başkanı Süleyman Demirel de, hükümeti kurma olanağını bulamadığını Cumhurbaşkanına bildirdi.

● Atina'da öğrenciler asker ve polisle çatıştı. Çok sayıda ölü ve yaralı olduğu sanılıyor. Papadopulos, Yunanistan'da Sıkıyönetim ilân etti.

21 KASIM 1973

● Seçimler öncesinde bir bildiri ile CHP'nin desteklenmesini isteyen DİSK yönetim kurulu hakkında savcılık soruşturma açtı.

22 KASIM 1973

● Ecevit ve Demirel, hükümet konusundaki görüşlerini Korutürk'e bildirdiler. AP'nin tutumunu eleştiren Ecevit *«büyük sermaye çevrelerinden bir bölümü hükümet kuruluşunu etkilemek üzere büyük çaba göstermektedir; bazı partiler de bu çevrelerin ağırlığını fazlasıyla duymaktadır»* dedi. Ecevit, CHP'nin önerisini «azınlık hükümeti» ya da «erken seçim» olarak özetledi.

Demirel azınlık Hükümeti kurulmasını macera olarak niteledi.

İşkenceler konusu

● Tabii senatör Ahmet Yıldız, sanıklara işkence yapıldığı yolundaki iddiaların doğru olup olmadığını, bu konuda herhangi bir tahkikat yapılıp yapılmadığını bir önergeyle Başbakan Talu'dan sordu. Yıldız'dan sonra 10 CHP'li milletvekili de işkenceler konusunda araştırma açılması için grup yönetim kuruluna başvurdular.

Sanıklara sorgu sırasında Millî Emniyet, MİT ve başka bilinmeyen yerlerde kimliği belli olmayan kişiler tarafından çeşitli işkenceler yapıldığı konusundaki iddialar, sanık ifadeleri ve bu ifadelerin mahkeme zabıtlarına geçmesi olayı yeni değildi. Sıkıyönetim döneminde de işkenceler konusuna, dönemin koşulların elverdiği ölçüler içinde, yer yer değinilmiş; ancak konunun kamuoyuna duyurulması Sıkıyönetim makamlarınca çeşitli yollarla yasaklanmıştı. Sıkıyöne-

tim sırasındaki bazı davalarda «işkence» konusu ön plana çıkmaya başladı. Yurt dışında çıkan çeşitli gazetelerde ve yayınlarda işkence iddiaları sık sık yer aldı. Sıkıyönetimin kalkmasından sonra, işkenceler konusu basında daha sık ve daha etkili biçimlerde yansıtılmaya başlandı.

Nihayet, Ankara'da çıkan «Yeni Halkçı» gazetesinin konuyla ilgili olarak yaptığı sürekli yayın ve mahkeme zabıtlarından alarak yayınladığı ağır işkence iddiaları kamuoyunun dikkatini yeniden konuya çevirdi. Başbakan Naim Talu, Yıldız'ın önergesinden bir gün sonra, bazı Bakanlıklara ve iddialarda adı geçen MİT ve benzeri kuruluşlara bir yazı göndererek, iddiaların tahkikini ve konuyla ilgili bir raporun kendisine gönderilmesini istedi.

23 KASIM 1973
Almanya yolu kapanırken

● Almanya yabancı işçi alımını geçici olarak durdurdu.

Federal Almanya Çalışma Bakanı Bonn'da yaptığı açıklamada, petrol ambargosunun yarattığı enerji bunalımı yüzünden, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu, Ortak Pazar'a tam üye olmayan ülkelerden işçi alımının geçici olarak durdurulduğunu açıkladı. Karar açıklandığı sırada Türkiye'de hemen hepsi Almanya'ya gitmek üzere sıra bekleyen 856 bin 375 işçi vardı.

1967 yılında yurt dışına giden 8 bin 947 işçiye karşılık 1973 yılının ilk 10 ayında yurt dışına giden işçi sayısı her yıl artarak, yılda 124 bin 500'ü bulmuştu. Yurt dışında çalışan işçilerin yurda gönderdikleri döviz miktarı ise 1970'de 273 milyon dolardan 1972'de 740 milyon dolara ve 1973'de 1 milyar dolara çıkmıştı. 1973 yılında işçilerin gönderdiği dövizin Türkiye'nin tüm ihracatına oranı yüzde 85 civarındaydı. Yine 1973 yılında yurt dışına giden işçilerden yüzde 45 kadarı kalifiye işçi niteliğindeydi.

Almanya'nın kararını açıkladığı ilk günlerde olayın önemi ve vehameti bütün boyutlarıyla anlaşılamadı. Alman yetkililerinin, kararın geçici olduğunu bildirmeleri ve Orta-Doğu savaşı nedeniyle ortaya çıkan petrol bunalımını karara gerekçe olarak göstermeleri, çok kısa bir süre, konunun gereken yankıyı bulamamasına neden oldu. Ancak hemen arkasından 25 Kasım'ı izleyen günlerde olay ve yankıları büyüdü.

Alman yetkililerinin konuyla ilgili demeçleri birbirleriyle çatışıyordu. Çalışma Bakanı, petrol bunalımını karara gerekçe olarak gösterirken, Bavyera Eyaleti içişleri bakanı kararın «göçmen işçilerin Almanya'da göğüslenmesi güç sosyal problemlere yol açtıkları için alındığını» söylüyordu. Batı Almanya İçişleri Bakanı ise, aynı konuyu yorumlarken «Almanya gelişmiş ülkelerden gelen işçilerin göç sahası olamaz. Tedbir almak zorundayız ve tedbirimizde haklıyız» diyordu.

Böylece yabancı işçilere kapıları kapama kararının geçici bir karar olmadığı ve petrol bunalımının da sadece bir bahane olduğu ortaya çıkıyordu.

Nitekim, Almanya'nın yabancı işçileri sınırlandırma kararını, daha geçtiğimiz Mayıs ayında almış olduğu, Federal Almanya Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Willy Brandt'a sunulan bir rapora dayanılarak açıklandı.

Kararın geçici olmadığının anlaşılması Türkiye'yi bütün kesimleriyle karıştırdı. Bütün işçi ve işveren kuruluşları, Almanya'nın kararını protesto etmeye başladılar. İlk günlerdeki tepkiler, hele sağ basında ve sağ kanatta bir Alman ya düşmanlığı biçiminde gelişmeye başladı. Buna karşılık çeşitli kuruluşlar ve kişiler, ortaya çıkan son derece tehlikeli durumun uzun sürelerden beri bütün uyarılara rağmen sürdürülen bağımlı politikanın sonucu olduğunu bir kere daha tekrarladılar.

Karar en fazla sermaye çevrelerini kuşkulandırdı. Almanya'da çalışan 1 milyona yakın Türk işçisinin yurda dönmesi, yurt içindeki en aşağı iki milyon işsizin varlığı da hesaba katılacak olursa büyük bunalımlara yol açabilirdi.

Öte yandan, Alman sermayesi, işçi almama kararının Türkiye'nin ekonomik hayatında yaratacağı korkunç denilebilecek sonuçları bir şantaj vesilesi yap-

makta gecikmedi. Almanya ne zamandan beri Türkiye'de büyük fabrikalar kurmak istiyordu. Bu öneri, bunalıma çözüm yolu olarak yeniden ortaya sürüldü. Böylece Almanya, başındaki «yabancı işçiler ve yarattıkları sorunlar» dan kurtulurken, hiç bir külfet yüklenmeden ucuz emek elde etmenin ve sömürü oranını yükseltmenin yeni bir yolunu da bulmuş oluyordu.

Önümüzdeki günlerde Alman sermayesinin Türkiye'de büyük işyerleri kurma teklifini sık sık yenileyeceği ve tekelci sermayenin, bir milyon işçinin yurda dönmesi şantajı karşısında bu formülü kabul edeceği; hatta bu formülden, kendine yeni sömürü alanları sağlamakta yararlanacağı beklenebilir.

Batı Almanya'dan Türkiye'ye iş gücü akını

Alpaslan Işıklı

Ünlü Fransız siyaset bilimcisi M. Duverger, ülkesinde yayınlanan haftalık **Express** dergisinin bu yılın Nisan ayı içinde çıkan bir nüshasında «Göçmen İşçiler Amerikan zencilerinin yerini alıyor bazı ülkelerde» diye yazmaktaydı. Bu kanı ve gözlem oldukça yaygındır. En önemlisi, Almanya'daki Türk işçilerinden de gerçek durumlarının ne olduğunun bilincine varanların sayısı artıyor olmalı. Köln'de çalışan bir Türk işçisinin **Time** dergisinin 3 Aralık 1973 tarihli nüshasında yeralan şu cümleleri bu açıdan anlamlı görünüyor: «Biz normal insan gibi değil ikinci sınıf insan olarak muamele görmekteyiz. Bizim Avrupa'nın zencileri olduğumuzu söyleyebilirsiniz.»

A.B.D.'de genellikle çalışanların farklı etnik gruplara mensup olmaları dolayısiyle aralarında mevcut dil, din... farklılıklarından doğan duvarlar, bu ülkede sınıf bilinci üzerine kurulu bir siyasal ve sendikal işçi hareketinin gelişememiş olmasının sebeplerinden biri olarak görülür. Özellikle en düşük gelir kategorilerine itilmiş bulunan zencilerin beyazlar tarafından aşağılanmaları, işçiler arasında genel bir dayanışmayı olanaksızlaştırdığından, iktisadî ve sosyal durumları birçok bakımlardan oransal olarak kötüye giden zencilerin sorunları bir türlü çözüm bulamamıştır. Toplum içinde tecrid edilmiş bulunan zenci proletaryanın bu duruma karşı tepkisi hiçbir zaman bilinçsiz şiddet eylemleri düzeyinin üstüne çıkamamıştır.

Kapitalizmi uzun ömürlü kılmak için, işçilerden gelen sınıf mücadelesi yönündeki tepkileri işçiler arası bir mücadeleye dönüştürmenin —geçici de olsa— etkili bir yöntem olduğuna dair daha başka ve çeşitli ülkelerde çeşitli deneyler ortaya çıkmıştır. Böyle bir yöntem, yabancı işgücü ithalinin mümkün olduğu hallerde daha kolay uygulanabilirlik kazanmaktadır. Kapitalizmin anavatanı sayılan İngiltere bu konudaki ilk ve en belirgin örneklerden birine sahne olmuş, XIX. yüzyılda İrlandalı işçilerin yeni kurulan fabrikalarda istihdamı, bir yandan ücretlerin düşük bir düzeyde tutulabilmesini kolaylaştırırken bir yandan da İngiliz işçilerine düşük ücretlerinin baş sorumlusu olarak patronların dışında bir

sebep gösterebilmesi olanağı doğmuştur. Bu durumdan İngiliz işçilerinin ağızları öylesine yanmıştır ki I. Enternasyonalin dahi Kıta Avrupasından işgücü ithalini perdelemek için patronlar tarafından tezgâhlanmış bir tertip olabileceğinden korkarak şüphe ile karşılamışlar; kuruluşuna katkıda bulunmuş oldukları halde bu örgütten sonraları uzak durmalarında bir ölçüde de bu neden rol oynamıştır.

Görülüyor ki «Alman mucizesi» nin başlıca dayanaklarından biri bu asrın öncesinde keşfedilmiş bir «büyü» üzerine kuruludur.

Batı Almanya'daki işçiler en geri istihdam kategorilerinde çalışırlar. Buna rağmen genellikle memnundurlar. Zira, kendi ülkelerinde bulamadıkları bir şey, herşeye rağmen bir iş veya daha iyi bir iş bulmuşlardır bu ülkede. Zaten memnun olmasalar bile ne yapabilirler ki? Değindiğimiz nedenlerle, dağınık ve geçici olmaları dolayısiyle sendikalaşma olanakları yok denecek kadar sınırlıdır. Üstelik çalıştıkları ülkenin iktisadî ve sosyal politikasını kendi lehlerine etkilemek bakımından hiçbir hak ve yetkileri, hattâ oy verme olanakları dahi yoktur.

Köklü bir sendikal tecrübe ve bilinç elde etmelerine imkân bulunmayan bir ortamdan gelen Türk işçileri, bu özellikleri dolayısiyle Avrupalı işverenler bakımından ayrıca tercihe değer bazı özellikler taşıyor görünmüşlerdir. Yakın bir tarihte **Le Nouvel Observateur**'de çıkan bir yazıda Fransa'daki Türk işçilerinin «sesini kes, çalış» ilkesine en çok uyan işçiler oldukları belirtilerek hicivli bir dille «Ah! bütün fabrikalar böyle işçilerle çalıştırılabilse. Ne harikulade olurdu.» denilmektedir. (BOSQUET, Michèle, «A quoi servent les immigrés?», **Le Nouvel Observateur,** 16 - 22 Nisan 1973)

Oysa şimdi B. Almanya'nın, AET dışından, bu arada bizden artık işçi istemediği ve halen bu ülkede AET dışından işçi istihdam eden işverenlerin AET içinden işçi istihdam etmeye zorlanacak yönde vergilendirilmeye başlandığı bilinmektedir. Bu nasıl açıklanabilir? Petrol bunalımının —tamamen yapay bir gerekçe olmasa bile— sebeplerden yalnızca biri olduğunu söylemek mümkün görünüyor. Zira, bu konudaki hazırlıklar petrol bunalımının başlamasından çok daha önce bizim basına da intikal etmiş bulunuyordu. (Bkz. **Yeni Ortam,** 11.8. 1973)

Bize öyle geliyor ki bu konudaki nedenler, çok çeşitli olmakla beraber, hemen hepsi artık XIX. yüzyılda değil XX. yüzyılda yaşadığımız gerçeği etrafında düğümlenmektedir. İnsanlık, herşeye rağmen geçen bir asırda sosyal düşünceler ve değer yargıları bakımından az şey biriktirmemiştir. Bu düşüncelerin ve değer yargılarının çoğuna beşiklik etmiş olan ihtiyar Avrupa'nın göbeğinde yabancı da olsa bir kısım işçileri XIX. yüzyıl koşulları içinde istihdam etmek olanağı sınırsız olamaz. Buna karşılık, yabancı işçilere tanınmak zorunda kalınan haklar ve bu işçilerin aileleriyle birlikte çeşitli ihtiyaçlarının gerektirdiği alt yapı yatırımları, yabancı işgücü kullanmanın doğurduğu sosyal huzursuzluklarla ve yerli işçilerden gelen baskılarla birleşince Alman sermayesine sağladıkları kazancın cazibesini yoka indirgeyecek yönde sonuçlar doğurmuştur. Bugünün uluslararası ticari rekabet dengesi içinde emek maliyetindeki artışları fiatlara intikal ettirmek de geçerli bir çözüm sayılamamaktadır. Almanya'da eskidikçe Alman işçileri ile aynı haklara kavuşmak eğilimine kapılan Türk işçileri, Alman sermayesi tarafından tercih edilişlerinin başlıca nedenini yitirmiş olmaktadırlar. Örneğin, Ford grevinde ön saflarda yeralan Türk işçilerinin «sesini kes, çalış» ilkesini çiğnemiş oldukları açıktır. Onların yerine makine kullanmak veya istihdamda kısıntıya razı olmak niçin mümkün olmasın?

Şimdi beliren gelişme, Batı Almanya'dan Türkiye'ye işgücü akımı anlamına gelecek niteliktedir. Bu durum bizim hükümetlerin önünde bekleyen sorunları daha da büyütecektir. Yabancı bir hükümet, ülkesinin kapılarını Türk işçilerine kapatmakla onları XIX. asır koşulları içinde çalıştırmama sorumluluğundan kurtulabilir. Oysa bizim hükümetler, işçilerin önemli bir kesimini yurt dışına göndermekle, onlara —değil XX. asra uygun— yeterli sayabilecekleri bir iş bulma sorumluluğundan zaten kurtulmuş değillerdi.

25 KASIM 1973

Yunanistan'da darbe

● Yunanistan'da yeni bir cunta Papadopulos'u devirdi. Altı yıl önce bir askeri darbe ile işbaşına gelen Papadopulos 1. Kolordu Komutanı Korgeneral Fedon Gizikis tarafından devrildi. Gizikis Cumhurbaşkanı olarak ant içti. İsveç'de sürgünde bulunan Papandreu, darbeyi CİA'nın düzenlediğini ileri sürdü.

Papadopulos'un hazırlatıp, baskı altında referanduma sunduğu Anayasa iptal edildi. Darbecilerin seçimlere gitmek niyetinde olmadığı bildirildi. İlk günler büründükleri yumuşak ve liberal tavırlara rağmen, yeni cunta tutuklamalara, tasfiyelere ve baskılara girişmekte gecikmedi.

26 KASIM 1973

● DİSK mahallî seçimlerde de CHP'ye oy verilmesini istedi.

● 85 milyar lira olarak bağlanan 1974 bütçesinin 11 milyar lira açık vereceği hesaplandı.

● Demir, akaryakıt, gübre ve Sümerbank mamullerine zam kesinleşti. 55 firmanın zam için Fiyat Kontrol Komisyonuna başvurmuş olduğu bildirildi.

4 ARALIK 1973

● Bir süreden beri süren temaslarını tamamlayan Cumhurbaşkanı Korutürk, 4 Aralık akşamı radyo ve televizyonda yaptığı konuşma ile, sağ koalisyon, azınlık hükümeti ve erken seçim formüllerini sakıncalı bulduğunu açıkladı ve kendi önerisinin bir CHP-AP koalisyonu olduğunu bildirdi. Cumhurbaşkanı'na göre, son derece yararlı gördüğü böyle bir koalisyon gerçekleşemediği takdirde başvurulacak son çare bir «millî koalisyon» du. Cumhurbaşkanı, bir CHP-AP koalisyonu doğrultusunda kamuoyu oluşturmak üzere bütün kuruluşları ve vatandaşları bu konudaki fikirlerini kendisine bildirmeye çağırdı.

Korutürk'ün konuşması ve önerdiği CHP-AP koalisyonu formülü, çeşitli çevrelerde geniş yankılar yaptı. Aynı formülü bir süre önce Türk-İş'in, hemen arkasından da bazı sermaye kuruluşlarının önerdikleri bilinmekteydi. Öte yandan sermaye çevrelerinin razı oldukları formülün CHP-AP koalisyonu olduğu ve bu çevrelerin, yetkilileri bu doğrultuda etkileme çabası içinde bulundukları da biliniyordu.

Ecevit bir gün sonra yaptığı radyo konuşmasında, «Bazı çevrelerin bir AP-CHP koalisyonunu ısrarla istediklerini, böyle bir olanağınsa ortada bulunmadığını» bildirdi.

Cumhurbaşkanı'nın öneri ve çağrısına cevap veren çeşitli kuruluşlardan özellikle Sanayi odaları, Ticaret odaları, Odalar Birliği, sermaye kuruluşları, Türk-İş, CHP-AP koalisyonu fikrini desteklediklerini bildirdiler. Buna karşılık bazı mühendis odaları böyle bir koalisyonun ancak şartlı kabul edilebileceğini ileri sürerken, TÖB-DER, DİSK, Tekstil Sendikası, Bağımsız Sendikalar Konseyi ve Barolar Birliği CHP-AP formülüne karşı çıktılar.

8 ARALIK 1973

Sermaye cephesi bölünüyor

● İstanbul Sanayi Odası Başkanı Ertuğrul Sosyal istifa etti. Sosyal'ın istifası basit bir görev değişikliği olayı değildi. 15 Kasım'da Divan otelinde yapılan bir özel toplantıda, büyük sermaye kesiminin sözcüleri ve temsilcileri arasında ortaya çıkan görüş ayrılıklarının bir sonucuydu. Görüş ayrılıklarının temeli ise 14 Ekim seçimlerine kadar gidiyordu.

14 Ekim seçimleri sonucunda, CHP'nin sermaye çevrelerinde ümid edilmeyen bir başarı kazanması üzerine, yeni kurulacak hükümet konusunda çeşitli görüşler ortaya çıkmıştı. Bü-

yük sermayenin temsilcilerinden bir kısmı AP'nin ağırlığında bir sağ koalisyon önerirlerken, bir kısmı ısrarla bir AP - CHP koalisyonu üzerinde duruyordu. Bu arada, seçimlerden sonra İstanbul Sanayi Odası Başkanı Ertuğrul Soysal'ın Ecevit'e çekmiş olduğu teb rik telgrafı sermayenin bir kesiminde bazı kuşkular ya ratıyordu.

Divan otelindeki gizli top lantı, sermayenin siyasal tercihleri konusunda bir gö rüş birliğine varmak üzere düzenlenmişti. Toplantıda Koç Holding grubundan Rahmi Koç, Can Kıraç, kar deşi ve Koç'un genel müdürleri; Nejat Eczacıbaşı, çeşitli holdinglerin temsilci leri, Ankara ve İstanbul Sa nayi ve Ticaret odaları tem silcileri, büyük sermayenin diğer sözcüleri vardı.

Türk Sanayi ve İşadamla rı Derneği'nin yöneticisi Tek-Fen Holding ortaklarından Feyyaz Berker, top lantının amacının siyasî partilerin özel sektör hakkındaki görüşlerini değerlendirmek ve seçimlerin or taya çıkardığı yeni durum karşısında hür teşebbüsün politikasını belirlemek oldu ğunu bildirdi.

Toplantının ana konusu CHP'nin Akgünler bildirisi ve bu bildiride ileri sürülen görüşlerdi. Bir kısım sermaye sözcüleri, Akgünlerdeki görüşleri şiddetle eleş tirirken bir CHP iktidarının asla sözkonusu olmaması gerektiğini de belirtiyorlardı. Koç grubunun tem silcilerinin belli farklılıklar la bu görüşte oldukları hemen anlaşıldı. Nejat Eczacıbaşı ve Ertuğrul Soysal ise farklı bir görüş savunuyorlardı. Eczacıbaşı, «Yeni ihtiyaçlar yeni durumlar, yeni durumlar da yeni hareket biçimleri yaratır» diyor, «Seçim sonuçları yeni ihtiyaçların yarattığı bir durumdur. Devleşen aile şirketlerine toplumun tahammülü azalmıştır. Tehlikeli yollara, ancak özel sek tör kendisini yenileyemez, yeni şartlara adapte olmazsa girilir. Değişmeli ve ortaya çıkan yeni duruma gö re hareket tarzımızı tesbit etmeliyiz» diye devam ediyordu.

Eczacıbaşı ile aynı fikirde olan İstanbul Sanayi Odası Başkanı Ertuğrul Soy sal da, «Sosyal baskılar bütün dünyada dolayısiyle Tür kiye'de de artmıştır. Geniş halk kitleleri de millî gelirden pay almak istemektedirler. Seçim, ülkemizde ekonomik gelişmenin zorunlu bir sonucu olarak sosyal demokrasiyi iktidara getirmiştir. Politikamızı yenilememiz ve yeni yöntemler getirmemiz zamanıdır.

Komünizm gelir bölünümünde uçurumlar ortaya çıktığı zaman meydana çıkar» diyordu. Soysal şu açıklamayı da yapıyordu: «Bundan 20 yıl önce bir ser mayedarla bir işçi arasında gelir bölünümü oranı yüzde 20 idi. Bugün ise bu oran yüzde 1'e çıkmıştır. İşçi bir alıyorsa sermayedar yüz alıyor. Bu da özel sektörün varlığını tehlikeye sokabilir.»

Divan oteli toplantısı, farklı görüşte olan büyük sermaye sözcülerinin Akgünler bildirisini ve CHP'ye müsamahalı davranma siyasetini eleştirmeleriyle devam etti... Toplantıda ke sin bir karar alınamadı. An cak büyük sermayenin için de siyasal tercihler konusunda bir bölünmenin gitgi de güçlendiği anlaşıldı.

Divan Oteli toplantısı 15 Kasım'da yapılmıştı. Daha sonraki günlerde, hele CHP - AP koalisyonu önerisinden sonra ve hükümet bunalımı devam ettiği sürece, sermaye kesimi içindeki bu görüş farklılığı sürdü. İstanbul Sanayi Odası Başka nı Ertuğrul Soysal'ın istifası bu görüş ve tercih farklılığının sonucu oldu.

9 ARALIK 1973

Mahallî seçimler yapıldı

● 14 Ekim Genel seçimlerinden 57 gün sonra, seçmenler, il, ilçe ve bucaklardaki 1623 Belediye Başkanlığı, 22 bin 132 Belediye Meclisi üyeliği ve 43 bin 289 muhtarlık için oy kullandı. 9 Aralık 1973 mahallî seçimleri, özel bir siyasal ortamda yer aldığı için, bir genel seçim niteliği kazandı ve partilerin 14 Ekim seçimlerinde almış oldukları oyların bir çeşit kontrolü ve seçmenlerin son hükü met bunalımından sonraki eğilimlerinin tesbiti şekline girdi. Son olarak 1968 yılında yapılmış olan mahallî seçimlerde AP 693, CHP 292 Belediye başkanlığı ka zanmıştı. Seçimlere katılma oranı yüzde 5 - 8 olmuş, 67 il merkezindeki Belediye Başkanlıklarının 36'sını AP 20'sini CHP; 3'ünü GP; 8'ini bağımsızlar almıştı.

9 Aralık 1973 mahallî se çimlerinde, 14 Ekim genel seçimlerine göre oy oranını

arttıran CHP, seçimi yine başta götürdü. 67 il merkezinde Belediye başkanlık larının dağılımı şöyle oldu: CHP 32 ilde Belediye Başkanlığı seçimini kazanırken, AP ancak 22 il Belediyesini alabildi. İl merkezle rinde MSP 3, DP 2, bağım sızlarsa 8 Belediye Başkan lığı aldılar. CHP seçimleri, özellikle büyük şehirlerde oyların yüzde 60'ından fazlasını alarak kazandı. Bu iller arasında İstanbul, Ankara, İzmir Belediyeleri de vardı.

İl Genel Meclisi seçimlerinin resmî olmayan sonuçların göre ise 9 milyon 224 bin 606 geçerli oyun partiler arasındaki dağılımı söy leydi: CHP geçerli oyların yüzde 38.16'sını, AP yüzde 33.18'ini, DP yüzde 10.32' sini, MSP yüzde 5.88'ini CGP yüzde 2.3'ünü, MHP yüzde 1.13'ünü, bağımsızlar sa yüzde 8.05'ini almışlardı.

İl genel meclisi seçimi seçmen psikolojisi ve seçim sistemi açısından Genel se çimlere daha fazla benzediği için, bu seçimlerin sonuçları 14 Ekim seçimlerinin sonçlarıyla karşılaştırılabilir bir nitelik taşıyordu. Böyle bir karşılaştırma yapıldığında, CHP'nin, özellikle şehirlerde oylarını önemli ölçüde artırdığı, AP'nin oylarının da bir miktar arttığı ancak 1968'e göre büyük düşme gösterdiği gö rülüyordu. 14 Ekimle 9 Aralık arasında en büyük oy kaybına uğrayan parti MSP olmuştu. MSP'nin Genel seçimlerdeki oy oranı yüzde 11.8 civarındayken, mahallî seçimlerde oy oranı yüzde 5.8'e kadar düşmüştü. DP'nin oy kaybı faz la önemli değildi. Ancak, seçim sonuçları, iki büyük partide oy birikimi olurken küçük partilerin oylarının genel olarak azaldığını; seç menin oylarını toplama eğilimi gösterdiğini ortaya koydu. Öte yandan CHP'nin oylarında görülen önemli artış, 14 Ekim seçimleri sonuçlarının tesadüf olmadığını da gösterdi.

12 ARALIK 1973

Hükümet bunalımı sürüyor

● 9 Aralık mahallî seçimlerinin sonuçları kesinleşmeye yüz tuttuktan sonra, siyasal Partiler, Cumhurbaşkanı'nın CHP - AP koalisyon önerisine kesin cevaplarını vermeye başladılar. CGP Genel Başkanı Feyzioğlu «önerileri olumlu karşıladıklarını» bildirirken, MSP, eski görüşünde ısrar ettiğini ve hükümetin kurulamamasının «kusur»unun MSP'de olmadığını açıkladı.

13 ARALIK 1973

● AP'nin Cumhurbaşkanı' na cevabı belli oldu. AP, bütün partilerin katılmasıyla bir millî koalisyon kurulabileceğini ve millî koalisyonun programına erken seçimin de alınabileceğini bildirdi. AP, Cumhurbaşkanı'nın önerdiği bir CHP — AP koalisyonunun mümkün olamıyacağını, iki partinin programları, temel felsefeleri, sosyal ve bilhassa eko nomik görüşleri arasında önemli farklar olduğunu açıkladı.

14 ARALIK 1973

● CHP de cevabını bildirdi. CHP - AP koalisyonu ve millî koalisyonun olanaksızlığının belirtildiği cevapta CHP'nin teklifleri şöyle özetlendi: «Önce bir sağ koalisyon denenmelidir. Bu olamadığı takdirde CHP azınlık hükümeti kurmalıdır. Bu da mümkün görülmezse erken seçime gidilmelidir.»

Böylece, 14 Aralık günü bütün partilerin Cumhurbaşkanı'nın önerisi ve hükümet bunalımı sorunu kar şısındaki tavırları belli oldu. AP millî koalisyon ve erken seçim istiyordu. DP tarafsız bir Başbakan'la sağ koalisyon, olmazsa mil lî koalisyon öneriyordu. MSP, bir CHP - AP - MSP koalisyonundan yanaydı. CGP, Cumhurbaşkanının önerisini benimsiyordu. MHP «millî koalisyon kurulmalı ve Meclis Kurucu Meclis gi bi çalışmalı diyordu. TBP ise, CHP hükümet kurmalı bu olmazsa erken seçim yapılmalı fikrindeydi.

15 ARALIK 1973

● Korutürk, bütün parti ve kuruluşların görüşlerini aldıktan sonra kararını açıkladı: Başbakan Talû'yu erken seçim için bir millî koalisyon kurmakla görevlendirdi.

İlk tepki ,erken seçime ve bu amaçla bir millî koalisyona karşı olan MSP'den geldi. Ecevit «seçim hükümetine katılabileceklerini» bildirdi. Küçük partilerde huzursuzluk başladı.

16 ARALIK 1973

Görev yine Talu'ya veriliyor

● Talu, MSP, DP ve CGP ile görüştü. Erbakan, yeni formülü Anayasa'ya aykırı

bulduklarını söyledi.

18 ARALIK 1973

● CHP'nin cevabı belli oldu. CHP, «erken seçim» hükümetine «evet» dedi. Ancak, erken seçim kararı Meclis'den çıktıktan sonra hükümete girebileceklerini ve seçimin Nisan sonundan önce yapılmasını şart koştuklarını bildirdi. CHP, kurulacak hükümeti bir «millî koalisyon» değil de bir «seçim hükümeti» olarak kabul ettiklerini de açıkladı.

19 ARALIK 1973

● DP, millî koalisyon ihtimalinin ortadan kalktığını ileri sürerek koalisyona katılmayacağını bildirdi. CHP «güven oyu alabilecek hükümet kurulabiliyorsa, CHP sorumluluğunu yüklenmelidir» dedi. MSP, bir AP - MSP - CGP koalisyonu önerisini tekrarladı.

AP kararını bildirdi: Önce hükümet, sonra seçim... AP'nin kararı, koalisyona katılacak partilerin mutabık kalacakları bir tarihte erken seçim yapılması kaydıyla millî koalisyona katılmaktı. Demirel, erken seçimde israr eden CHP'yi uzlaşmazlıkla itham etti. Seçimden daha önemli olan konunun, ülkenin acil sorunlarına çözüm bulmak olduğunu söyledi.

20 ARALIK 1973

Görevi iade edeceği yolunda söylentiler çıkan Talû, bu söylentileri yalanladı ve «ülkemizin ve dünyanın içinde bulunduğu şartlarda, hükümetin bir an önce kurulması için her türlü imkânı zorlayacağını ve kısa bir süre içinde görevi iade etmesinin söz konusu olmayacağını» bildirdi. Talû, esas anlaşmazlığın erken seçimin tarihi üzerinde olduğunu açıklayarak, parti liderleriyle ikinci tur temaslarına başladı.

*(İLKE dergisi baskıya verildiği sırada, hükümet bunalımı henüz bir çözüme ulaşmamıştı. Olayların gelişimi ve gerçekte egemen sınıfların bunalımından başka bir şey olmayan **hükümet bunalımı** konusunda etraflı haber, belge ve yorumlar İLKE'nin ikinci sayısında yer alacaktır.)*

14 Ekim seçimlerinin tahlili

14 Ekim 1973 günü yapılan Milletvekili Genel ve Senato kısmî seçimlerinin sonuçları «sürprizli» olarak nitelendi. Oysa, Türkiye'nin özellikle son on yıldır geçirmekte bulunduğu hızlı sosyo - ekonomik değişme, doğru verilere ve doğru sınıf tahlillerine dayanılarak ele alınırsa, 1973 seçimleri sonuçlarının, toplumun yapısını ve değişmesini aslına oldukça sadık bir biçimde yansıttığı görülür.

Çeşitli siyasal partilerin oy dağılımlarında ve kazandıkları milletvekili sayılarında 1969 seçimlerine oranla gözlenen önemli değişmelerin, meselâ bir CHP'nin oy artışının ve bir AP'nin oylarının bölünmesi ve oy kaybının temelindeki sınıfsal yapı değişmesi ve belirginleşmesinin sağlam bir yorumunu yapabilmek, sosyal değişmeyi daha iyi değerlendirmek imkânını verecektir.

İstatistiklere, rakamlara dayanan ve bu nedenle de oldukça kuru görünebilecek bu inceleme, objektif verilerden hareketle sağlam yorumlara varmak isteyenlere yardımcı olmak üzere sunulmaktadır.

Hesap ve tablolara temel olarak 31 Ekim 1973 tarihli resmî gazetede ilân edilen 14 Ekim seçimleri sonuçlarıyla Devlet İstatistik Enstitüsünün 12 Ekim 1969 Milletvekili ve senato seçimleriyle ilgili 620 no'lu yayını alınmıştır.

1969 EKİMİNDEN 1973 EKİMİNE

1969 Seçimleri, Türkiye'de ekonomik, sosyal ve siyasal ortamın son derece hareketli olduğu, sol hareketin Türkiye İşçi Partisi'nin varlığına rağmen çok başlı ve dağınık olarak geliştiği, öğrenci, öğretmen, memur, teknokrat kesim ve örgütlerinin, kısaca küçük burjuva kesimlerin, siyasal hayata işçi sınıfı da dahil olmak üzere, emekçi kitlelerden çok daha aktif biçimde katıldıkları, radikal küçük burjuva eğilimlerinin ve cuntacı eğilimlerin «parlamento dışı muhalefet» sloganıyla, burjuva demokrasisine karşı halkta bıkkınlık olarak belirmiş tepkiyi merkezleştirmeye çalıştıkları bir döneme rastlar.

Aynı dönem AP ve CHP gibi siyasal örgütlerin, toplumdaki sınıf farklılaşmasının derinleşmesi ve belirginleşmesi ve kapitalizmin gelişmesinin etkisiyle, kendi içlerinden bölünme ve yapı değişikliğine sahne olma dönemidir.

1965 seçimlerinde TİP., YTP., MP. ve CKMP.'ye, yani iki büyük siyasal partinin dışında kalan ve Türkiye ölçüsünde yaygın bir seçmen kitlesine sahip bulunan partilere önemli sayılarda milletvekilliği kazandıran «millî bakiye» sistemi 1969 seçimlerinde kaldırılmış, bu uygulama ile özellikle TİP'in fazla sayıda milletvekili çıkarması engellenmek istenmiştir.

1969 yılı 12 Ekim Milletvekili seçimlerinde, 14 milyon 788 bin 552 kayıtlı seçmenin ancak yüzde 64.3'ü seçimlere katılmıştır. Bu oran 1950'den bu yana en düşük katılma oranıdır. 1969'da geçerli oyların yüzde 46.5'ini AP., 27.4'ünü CHP., 6.6'sını Güven Partisi, 3.2'sini Millet Partisi, 2.8'ini Birlik Partisi, 3.0'ını Milliyetçi Hareket Partisi, 2.7'sini Türkiye İşçi Partisi, 2.2'sini Yeni Türkiye Partisi ve 5.6'sını Bağımsızlar almıştır.

14 Ekim 1973 Milletvekili seçimleri ise, iki buçuk yıllık bir sıkıyönetim dönemi sonrasının görünürdeki sükûnetinin altında, ekonomik, siyasal ve sosyal yönlerden Türkiye'nin son derece çalkantılı bir dönemine rastlamış; hattâ son günlere kadar seçimlerin yapılıp yapılamayacağı tartışma ve kuşku konusu olmuştur. Sınıflar arası ve sınıflar içi farklılaşma ve çelişkilerin, tekelci kapitalizmin son yıllardaki gelişmeleriyle ve son ikibuçuk yılın «olağanüstü rejim» uygulamalarıyla önemli ölçüde güçlendiği ve suyüzüne çıktığı bir dönemde, 14 Ekim seçimleri bir bakıma bu çelişkileri en iyi yansıtan bir sınama niteliği kazanmıştır.

14 Ekim 1973 Genel seçimlerinde kayıtlı seçmen sayısı 16 milyon 798 bin 164 e yükselmiş, yani seçmenler arasına iki milyona yakın genç seçmen katılmıştır. Buna karşılık seçimlere katılma oranı, yüzde 66.8 ile 1969'dan yüksek olmakla birlikte, yine de oldukça düşük kalmıştır.

	1969	1973
Seçmen sayısı :	14 788 552	16 798 164
Katılma oranı :	% 64.3	% 66.8
AP'nin oy oranı	46.5	29.8
CHP'nin oy oranı	27.4	33.3
GP sonra CGP oy oranı	6.6	5.7
DP'nin oy oranı	—	11.9
MSP'nin oy oranı	—	11.8
MP'ni oy oranı	3.2	0.6
BP'nin oy oranı	2.8	1.1
MHP'nin oy oranı	3.0	3.4
TİP'in oy oranı	2.7	—
YTP'nin oy oranı	2.2	—
Bağımsız oy oranı	5.6	2.8

1969 ve 1973 Milletvekili seçimlerinde partilerin kazandıkları milletvekilliği sayısı ise şöyle değişmiştir :

	1969	1973
AP	256	149
CHP	143	185
DP	—	45
MSP	—	48
MP	6	—
CGP	15	13
MHP	1	3
TİP	2	—
YTP	2	—
BP	8	1
Bağımsız	13	6

Yukarıdaki partilerden 1969 seçimlerine katılan TİP, Anayasa mahkemesi kararıyla 1971 yılında kapatılmış; 1969 seçimlerine katılan YTP, AP ile birleşmiş; Güven Partisi, CHP'den daha sonra kopan bir kanadın katılmasıyla Cumhuriyetçi Güven Partisi adını almış, MP ise 1973 seçimlerine katıldığı halde milletvekili çıkaramamıştır.

1969 ve 1973 seçim sonuçlarının karşılaştırılmasının ilk bakışta gösterdiği gerçek, CHP'nin sağladığı önemli oy ve milletvekili artışı, AP'nin oy oranında ve milletvekili sayısında gözlenen son derece önemli düşme, AP'nin kaybettiği oyları büyük ölçüde DP ve kısmen de MSP nin almış olduğudur. Yani, aradan geçen dört yıl içinde, CHP'den büyük kopmalar

olmasına rağmen, bu parti yeni toplum kesimlerinden oy kazanırken, AP'nin kendi içinden bölünmesi aynı zamanda tabanının yani seçme kitlesinin de bölünmesine yol açmıştır. 1969 ve 1973 seçimlerine girme olanağı elde etmiş partilerden MP ve BP kesin oy ve milletvekili kaybına uğramış partilerdir. Bu durum her iki partinin teşkilâtının seçimlere çok az bir zaman kala aldığı kararlara ve geçirdikleri değişikliklere, öte yandan da seçmenin bilinçlenmesine ve toplumsal gelişme içinde tercihlerinin değişmesine bağlanabilir. Milliyetçi Hareket partisinin oy ve milletvekili sayısındaki artış, bu arada bağımsızların oy oranındaki düşme de gözden kaçırılmamalıdır.

İlk bakışta gözlenen bu sonuçların ve dört yıl içinde ortaya çıkan önemli değişmelerin gerçek nedenlerine varabilmek için, seçim sonuçlarının illere göre daha ayrıntılı olarak incelenmesi gerekli olacaktır.

1973 SEÇİMLERİ VE ADALET PARTİSİ

14 Ekim seçimlerinde AP hangi illerde ne oranda oy aldı? 1969'a göre oy kaybı ve kazancı ne yönde oldu? Oy kaybettiği veya kazandığı illerin ekonomik ve sosyal yapısı ana çizgileriyle nedir?

Kısaca aradan geçen dört yıl içinde ve 1973 Türkiyesi şartlarında, AP hangi toplum kesimlerinin ihtiyaçlarına cevap veriyor, hangilerininkine artık cevap verme gücüne sahip değil? Kaybettiği seçmenler şimdi hangi tercihlere yöneliyorlar?

Bu soruların cevabını verebilmek için çeşitli illerde partilerin aldıkları oyları ve o illerin bazı sosyal ve ekonomik yapı özelliklerini birlikte değerlendirmek gerek.

1969 milletvekili seçimlerinde 4 milyon 230 bin'e yakın oy alan AP, 1973'de 3 milyon 197 bin 897 oy aldı. Yani bir milyondan biraz fazla bir oy kaybı var. Oysa bu dört yıl içinde iki milyona yakın yeni seçmen katıldı seçimlere.

14 Ekim 1973 seçimleri sonuçlarına göre AP'nin Türkiye çapında oy ortalaması yüzde 29.8. AP oylarının kendi ortalamasının çok üstüne (yüzde 40'ın üstüne) yükseldiği ve kendi ortalamasının çok altına (yüzde 22'nin altına) düştüğü iller ile ortalamanın biraz altında ve biraz üstünde oy aldığı illere bakmak önemli ipuçları verecektir.

AP, son seçimlerde oyların yüzde 62 siyle Isparta, yüzde 50.7 siyle Bursa, yüzde 47.1 iyle Balıkesir, yüzde 44.2 siyle Çanakkale ve yüzde 44 üyle Bilecik'de, kendi oy ortalamasının çok üstüne çıkmıştır. Bu illere ek olarak Kırklareli, Tekirdağ, Edirne, Bolu, Eskişehir, Kütahya, Manisa ve Bitlis'de yüzde 40'ın üzerinde oy almış; ayrıca Afyon, Antalya, Çankırı, İzmir, Kastamonu, Muğla, Nevşehir, Samsun'da da aldığı oy oranı yüzde 35'in üstünde kalmıştır.

Buna karşılık, AP, Ağrı, Kars, Kırşehir, Konya, Malatya, Muş, Ordu, Tunceli'de kendi ortalamasının çok altında, yani yüzde 16'nın da altında oy alırken, yine bu illere ek olarak Bingöl, Çorum, Diyarbakır, Gaziantep, Maraş, Mardin, Siirt, Sivas, Tokat, Yozgat ve Van illerinde de, kendi ortalamasının oldukça altında, yani yüzde 22'nin altında oy almıştır.

Oy oranı ne olursa olsun, AP'nin diğer bütün partilere göre en fazla oy aldığı iller, Bolu, Bursa, Bilecik, Eskişehir, Sakarya, Çanakkale, Balıkesir, Tekirdağ, Kütahya, Manisa, Afyon, Denizli, Aydın, Muğla, Antalya, Çankırı, Kastamonu, Nevşehir, Samsun, Niğde, Kayseri, Urfa, Gümüşhane, Bitlis illeridir. Bu iller arasında Sakarya, Kayseri, Niğde'de, AP'nin oy oranı kendi ortalamasının altına düştüğü halde, yine de diğer partilerin oy oranından yüksektir. Başka bir deyişle, bu illerde oylar son derece bölünmüş bir görünümdedir.

AP'nin illere göre aldığı oyların oransal dağılımı Harita 1'de gösterilmiştir.

Yukarıda en kaba çizgileriyle özetlediğimiz ve Harita 1'de daha ayrıntılı görünen bu oy dağılımını, söz konusu illerin sosyo - ekonomik yapılarıyla birlikte ele aldığımızda ortaya çıkan ilk gerçekler şunlardır :

AP'nin kendi ortalamasını önemli ölçüde aştığı iller, büyük çoğunluğuyla Türkiye'nin, sosyo - ekonomik endeksler ba-

kımından en gelişmiş sayılan Batı bölgesi ve sahil şeridi illeridir.

Devlet Planlama Teşkilâtının 1969 yılında yaptırdığı araştırmaya göre sosyo - ekonomik bakımdan en gelişmiş birinci bölgede yer alan illerden pek çoğu AP'nin oransal olarak en fazla oy aldığı illerle çakışmaktadır. Öte yandan, bir başka araştırmaya göre, şehirleşmenin en hızlı, pazara açılma, yani ulaşım ve haberleşme imkânlarının en iyi, tarımda kapitalizmin en gelişmiş olduğu Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bolu, Ankara, Eskişehir, Bursa, Balıkesir, İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Muğla, Antalya, Adana, İçel, Hatay, Gaziantep, Kayseri, Nevşehir, Artvin, Rize, Amasya illerinden 14'ünde AP, yüksek oranda oy almıştır. En genel olarak, AP nin 1973 seçimlerinde kapitalizmin gelişmesinden en fazla pay almış, pazar ekonomisine en fazla açılmış, büyük sahil ticaret merkezlerine en yakın, sanayi kuruluşlarının en fazla olduğu illerden oy toplamış olduğu söylenebilir. (Ancak bu tesbit, 1969 seçimleriyle 1973 seçimleri arasında AP'nin aynı illerde gösterdiği gerileme ile birlikte ele alındığında doğru bir yoruma imkân verecektir.)

Buna karşılık, Doğu bölgesi illerinden, ayrıca Orta Anadolu'nun Yozgat, Tokat, Sivas, Kırşehir, Çorum gibi, sosyo - ekonomik endekslere göre, Doğu illerinden sonra en az gelişmiş, Batı pazarlarıyla en az bütünleşmiş yoksul küçük mülkiyet bölgelerinden, AP'nin aldığı oy oranı çok düşüktür. Bu genellemenin dışında, durumları bazı özellikleriyle kolayca açıklanabilecek birkaç il kalmaktadır. Meselâ sosyo - ekonomik endekslere göre en geri kalmış illerden biri olan Siirt'de ve Hâkkari'de AP kendi oy ortalamasını aşmıştır. Bunun nedeni buralarda halâ ağalık ve aşiret ilişkilerinin geçerlikte olması ve bu illerde AP'nin cemaatinin oylarını getirebilen aşiret reisi adaylara sahip bulunmasıdır. Yine bunun gibi İstanbul ve Ankara gibi en gelişmiş iki ilde, Sakarya'da ve kendi oy ortalamasını aşmakla birlikte, yine de CHP'nin kendisinden çok daha fazla oy alabildiği İzmir'de, AP nin oy kaybında daha sonra açıklanacak başka etkenler işin içine karışmıştır.

1969'DAN 1973'E AP OLAYLARI NASIL BİR DEĞİŞME GÖSTERMİŞ?

Son seçimlerde büyük oy kaybına uğrayan AP oylarındaki değişmeyi daha iyi inceleyebilmek için AP oylarının iki seçim sonuçlarına göre gösterdiği farklılığa bakmak yararlı olacaktır.

Konu bu yönden incelenirse, AP'nin il il hangi siyasal partiler, yani hangi siyasal tercih ve eğilimler lehine oy kaybettiği ve AP oylarını nerelerde kimlerin böldüğü de aydınlığa kavuşacaktır.

AP'nin en fazla oy kaybına uğradığı illeri şöyle sıralamak mümkündür : Konya, Denizli, Erzurum, Afyon, Burdur, Çorum, Sakarya, Trabzon, Yozgat, Ağrı, Amasya, Antalya, Aydın, Kars, Kayseri, Kocaeli, Muğla, Niğde, Rize, Zonguldak. Aynı oranlarda olmasa bile, iki seçim arasında büyük kayıplara uğradığı diğer iller de şunlardır : İstanbul, İzmir, Ankara, Adana, Nevşehir, Kütahya, İsparta, İçel, Gaziantep, Erzincan, Bolu, Amasya...

AP'nin çok küçük oranlarda da olsa oy oranını arttırdığı üç il ise : Adıyaman, Bingöl ve Malatya'dır.

AP'NİN OYLARINI KİMLER ALDI?

AP'nin oy oranının 1969 seçimlerine göre önemli ölçüde düştüğü illerde diğer partilerin durumuna bakmak, bu sorunun cevabını verecektir.

AP'nin oy oranının en fazla düşme gösterdiği illeri sırasıyla ele alacak olursak, Konya'da, oy oranı 1969'da yüzde 49.6'dan, 1973'de yüzde 13.5'e düşen AP nin oy kaybının, DP ve MSP lehine olduğu hemen görülmektedir. Konya'da 1973 de CHP'nin oy oranı da yüzde 21.7'den yüzde 20.9'a düşmüştür. Demek ki bu ilde AP'nin oy kaybı CHP lehine olmamıştır. Hattâ CHP oyları da bir ölçüde bölünmüştür. Konya'da, 14 Ekim seçimlerinde oyların yüzde 33.4'ünü DP, yüzde 16.5'ini de MSP almıştır.

AP'nin oy oranının yüzde 42.9'dan yüzde 15'e düştüğü Kars'da, CHP'nin oy

oranını, yüzde 33.3'den yüzde 45.5'e yükselttiği görülmektedir. Ancak bu fark, AP nin oy kaybını bütünüyle açıklayamaz. DP'nin yüzde 13.4, MSP'ninse yüzde 7.7 oranında oy kazandıklarını da hesaba katmak gerekir.

Büyük oy kaybına uğradığı Aydın'da, AP 1969'da oyların yüzde 62.3'ünü almışken 1973'de yüzde 34.7'sini almıştır. CHP nin bu ildeki oy artışı önemsizdir. Oyların yüzde 28.8 gibi büyük bir oranı DP almış, MSP ise ancak yüzde 3 oranında oy kazanabilmiştir.

Erzurum'da AP'nin oransal oy kaybı oyların yüzde 55.7'den yüzde 22.9'a düşmesiyle ölçülürken, bu ilde CHP'nin oy oranı da önemsiz ölçüde yani yüzde 22 den yüzde 19.7'e düşmüştür. Bu ilde MSP yüzde 29.5, DP ise yüzde 10.7 oranında oy kazanmışlardır.

Çorum'da AP'nin oy oranı yüzde 46.6 dan yüzde 19'a düşerken, CHP'nin oy oranı yüzde 17.7'den yüzde 30.7'e çıkmıştır. DP, yüzde 17.9, MSP ise 21.7 oranında oy almıştır.

Sakarya'da AP oyları yüzde 53.5'den yüzde 29.3'e düşerken, CHP oyları da düşmüştür. Buna karşılık DP yüzde 20,8, MSP yüzde 18,2 oranında oy almıştır.

Trabzon, Burdur, Zonguldak, Rize, Niğde, Muğla, Kocaeli, Kayseri, İçel, Gaziantep, Erzincan, Denizli, Antalya, Ağrı, Afyon, Adana, Ankara, İstanbul, İzmir gibi AP'nin önemli oransal oy kaybına uğradığı diğer illerde de durum, yukarıda ayrıntılı olarak ele alınan illere benzemektedir. Bu illerden Trabzon, Burdur, Rize, Niğde, Kocaeli, Kayseri, Gaziantep, Denizli, Ağrı ve Afyon'da AP'nin önemli oransal oy kaybına karşılık, CHP oyları ya aynı kalmış, ya çok az artmış, ya da azalmıştır. Buna karşılık aynı illerde DP ve MSP önemli oranlarda, yani kendi Türkiye ortalamalarının üzerinde oy almışlardır.

CHP'nin oy oranında önemli sayılabilecek artışlar görülen, AP'ninse oy kaybettiği, Yozgat, Zonguldak, Muğla, İçel, Erzincan, Antalya, Adana, Ankara, İstanbul ve İzmir'de CHP'nin AP'den oy aldığı, bunun yanında DP ve MSP'nin de Zonguldak, Ankara, İstanbul ve İzmir hariç olmak üzere bu illerde kendi ortalamaları üzerine çıktıkları görülmektedir.

Kısaca kalabalık nüfuslu, endüstrileşmiş büyük illerde CHP, AP'den oy almıştır.

Daha geri sosyo - ekonomik illerde ise AP oylarını DP ve MSP bölmüşlerdir.

Genel tablonun daha iyi incelenmesiyle görülebileceği gibi, MSP ve DP 1973 yılında, AP oylarını bazan ikisi birden, bazan biri, ama en fazla DP olmak üzere kemirmişler; işçi sayısının fazla olduğu büyük sanayi şehirlerinde ve en gelişmiş beş şehirde ise (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Zonguldak) CHP de AP'nin 1969'daki seçmen kitlesinden oy almıştır.

Diğer partilerle ilgili olarak yapılacak çözümlemeler sırasında konu daha fazla aydınlanabilecektir.

CHP VE 14 EKİM 1973 SEÇİMLERİ

14 Ekim 1973 seçimlerinde, bazılarına göre en sürprizli sonucu alan ve 1969 da aldığı 2 milyon 487 bin oya karşılık, 1973 miletvekili seçimlerinde 3 milyon 570 binden fazla oy kazanan ve böylece tüm geçerli oyların yüzde 33.3'üne sahip olan CHP'nin güçlenme nedenlerini, yine aynı verilerden yararlanarak ve benzeri yöntemlerle il il araştırarak anlamaya çalışalım.

CHP seçim haritası (Harita 2) ilk bakışta şu gerçekleri gözönüne seriyor : CHP kendi oy ortalaması olan 33,3 oranının üzerine 23 ilde çıkmıştır. Tunceli, Erzincan, Kars, Hakkâri ve Uşak hariç, bu 23 ilin 18'i, yani Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, İstanbul, Kocaeli, Çanakkale, İzmir, Denizli, Muğla, İçel, Adana, Hatay, Gaziantep, Malatya, Zonguldak, Trabzon, Artvin ve Ankara, sosyo - ekonomik endekslere göre Türkiye'nin en gelişmiş illeri oldukları gibi, bu iller arasında tarımsal yapının hakim olduğu iller de Türkiye'nin oldukça kapitalistleşmiş ve tarım işçisinin fazla olduğu büyük kapitalist mülkiyet illeridir.

CHP seçim haritasının ilk bakışta gösterdiği bir diğer gerçek ise, CHP oylarının henüz AP oyları kadar kararlı olmadığıdır. Yani AP seçim haritası üzerinde AP'nin oransal olarak en fazla oy

aldığı veya seçim kazandığı bölgeler daha kesin çizgilerle, meselâ Batı bölgesi olarak ayrılabilirken, CHP'nin oransal olarak en yüksek oyu aldığı iller Türkiye ölçüsünde daha dağınıktır.

Öte yandan CHP kendi oy ortalamasının altına düştüğü birçok ilde, yine de diğer partilere göre en fazla oyu almış ve en fazla milletvekilini çıkarmıştır. Bu iller Burdur, Sinop, Çorum, Amasya, Tokat, Yozgat, Kırşehir, Sivas, Giresun, Ordu, Maraş, Rize, Adıyaman, Elâzığ, Diyarbakır illeridir.

Kendi ortalamasını aşma ölçütünü değil de, diğer partilere oranla en fazla oy alma ölçütünü gözönüne alacak olursak, CHP'nin güçlendiği bölgelerin İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Adana, Zonguldak gibi sanayi bölgelerinin ve ekonomik bakımdan en gelişmiş illerin dışında, Sinop'dan Urfa'ya bir doğru çizgi, Artvin'den yine Urfa'ya bir doğru çizgi çekecek olursak, iki çizginin arasında kalan üçgen içindeki iller olduğunu söyleyebiliriz. Sosyo - ekonomik göstergeler ve Türkiye'nin illere göre tarımsal gelişmişlik ve toprak dağılımı göstergeleri ile birlikte düşünülürse, bu bölgede kalan iller, ortak nitelikleri kapitalizmin ilerleme süreci içinde ve pazar için üretimde şu veya bu bakımdan geri kalmışlık, öte yandan da toprak tekelleşmesinin son on yıldır hızlanmış bulunması, gerek verimsiz küçük mülkiyetin yaygınlığı, gerekse büyük toprak mülkiyetinin sömürüsü yüzünden yoksul köylülüğün yoğunlaşması olan illerdir. CHP, sosyo - ekonomik bakımdan gelişmiş sanayi illeri ile birlikte tam aksi yapıda bulunan bu türden illerde de faz la oy almıştır. Ancak bu türden illerde oylarının diğer partiler, özellikle de MSP tarafından çok bölünmüş olduğu, bu illerde kazanmasına rağmen, kendi Türkiye ortalamasının altında oransal oya sahip bulunmasıyla kanıtlanmaktadır.

Yine CHP seçim haritasıyla AP seçim haritasının karşılaştırılmasından elde edilen bir bilgi, genellikle 1973 seçimlerinde CHP'nin en az aldığı illerin AP nin de en güçsüz kaldığı iller olduğudur. Yine de Doğu bölgesinde, CHP yer yer daha yüksek oy oranlarına erişebilmiştir. Buna karşılık ilk bakışta bu gözlemle çelişir gibi görünen ama aslında bu gözlemi bütünleyen bir diğer gerçek, Edirne ve Kırklareli hariç olmak üzere, Batı bölgesinde AP'nin oransal olarak en fazla oy aldığı illerde CHP'nin de fazla oy almakla birlikte oy oranı açısından AP'yi aşamamış oluşudur. Kısaca özetleyecek olursak 1973 seçimlerinde CHP, sanayinin ve kapitalizmin en gelişmiş olduğu illerde AP ile birlikte en fazla oyu almış ve bu illerde AP oylarını bölmüştür. Yoksul köylünün ve verimsiz toprak mülkiyetinin hakim olduğu illerde, CHP'ye gidebilecek oylar diğer partiler, özellikle MSP'ye dağılmış olmakla birlikte, yine de CHP en fazla oy alan parti durumuna girmiştir. AP nin en fazla oy almış bulunduğu Batı kesiminin pazara açılmış orta mülkiyet bölgelerindeyse CHP'nin oy oranı düşük kalmıştır. Aynı düşük oy oranı Orta Anadolu ile Hakkâri ve Kars hariç, Doğu Anadolu'nun bütün illeri için de söz konusudur.

1969'DAN 1973'E DOĞRU CHP'NİN OY DAĞILIMI NASIL BİR DEĞİŞME GÖSTERİYOR?

1969 seçimleri sonuçlarına göre, 1973 milletvekili seçimlerinde, CHP oylarının oransal olarak en fazla arttığı iller : Artvin, Çorum, Diyarbakır, Erzincan, İstanbul, İzmir, Kars, Tunceli başta olmak üzere Bingöl, Edirne, İçel, Kırklareli, Kırşehir, Maraş, Tokat illeridir.

Ayrıca Amasya, Ankara, Antalya, Adana, Çanakkale, Hatay, Muğla, Zonguldak'da da önemli oranda oy artışı sağlamıştır.

Bu illerde diğer partilerin durumunu ve illerin yapısını gözden geçirmek yararlı olacaktır.

Artvin'de CHP oyları 1969'da yüzde 26.1'den 1973'de yüzde 43.7'e yükselmiştir. Artvin çeşitli sosyo - ekonomik endekslere göre ve ilk bakışta umulanın aksine gelişme sürecinde hayli ilerlemiş ve kapitalistleşmenin önemli ölçüde etkilediği bir ildir. Madenler dolayısiyle işçi sayısının da önemsenecek bir oranda olduğu bu ilde, toprak tekelleşmesi küçük mülkiyet aleyhine hızlanmıştır. Tarımsal

yapı bakımından, gelişmiş illere dahil olan Artvin'de, orta mülkiyet şimdilik yaygındır. Bu ilde AP'nin oy kaybı CHP tarafından emilmiş görünmektedir. Yine de, kendi ortalamalarının altında kalmakla birlikte, DP oyların yüzde 6.3'ü, MSP ise yüzde 7.9'uyla, AP oylarını ayrıca bölmüşlerdir.

Çorum'da AP büyük oy kaybına uğrarken CHP oy oranını yüzde 17.7'den yüzde 30.7'e çıkarmıştır. Aynı ilde DP'nin yüzde 17.9, MSP'ninse yüzde 21.7 oranında oy aldıkları gözden kaçırılmamalıdır.

Diyarbakır için de aynı eğilim söz konusudur. Bu ilde CHP'nin oy oranı 1969 da yüzde 7.3'den 1973'de yüzde 30.4'e yükselmiştir. AP'nin oy oranı önemli ölçüde düşerken DP yüzde 12.2, MSP de yüzde 18.5 oranında oy almışlardır.

Erzincan'da AP önemli oy kaybına uğrarken, CHP, oy oranını yüzde 30.3'den yüzde 45.3'e çıkarmıştır. Aynı ilde MSP yüzde 16.1 oranında oy sağlamıştır.

İstanbul'da CHP oylarının oranı yüzde 33.8'den yüzde 48.9'a yükselmiştir. Bu ilde MSP ve DP, AP'den oy bölmüş olmakla birlikte, AP'li seçmenin bir kısmının oylarını CHP almıştır. İzmir'de aynı durum daha belirgindir. İzmir'de AP'nin oy oranı yüzde 53.2'den yüzde 39.3'e düşmüş. Buna karşılık CHP yüzde 35.1 olan oy oranını yüzde 44.1'e yükseltmiştir. MS P ancak 4.2, DP ise 7.9 oranında oy almışlardır.

Tunceli'de CHP 1969'da sağladığı yüzde 18.9 oranında oya karşılık 1973'de yüzde 70.0 oranında oy alarak diğer bütün partileri silip süpürmüştür. Bu durumun özel ekonomik ve sosyal yapıya sahip bu Doğu ilinde, gösterilen adayın kişiliğinden doğduğu düşünülebilir.

CHP'nin oy oranında önemli artışlar görülen diğer illerle birlikte, durumu şöyle özetlemek mümkündür:

AP'nin oransal oy kaybına karşılık CHP'nin önemli oransal oy artışı sağladığı illerden Amasya, Bingöl, Erzincan, Kırşehir, Maraş, Sakarya, Tokat ve Urfa'da MSP de kendi ortalamasınının önemli ölçüde üstüne yükselmiştir. 1969 seçimlerine göre CHP'nin oransal oy artışı sağladığı şehirlerden Adana, Antalya, Giresun Hatay, İçel, Kars ve Muğla'da DP önemli oy almıştır.

Bu gözlemleri şöyle özetlememiz mümkündür. CHP'nin oy arttırdığı illerden tarımsal yapının egemen olduklarında, DP ve MSP de önemli oy sağlamışlardır. Bu iller arasından zengin toprak mül kiyetinin, büyük kapitalist çiftliklerin veya toprak ağalığının hakim olduğu illerde, CHP'nin oy artışına paralel olarak, AP oylarının daha çok DP'ye gittiği görülürken, küçük toprak mülkiyetinin geri tarımsal üretimin ve yoksul köylülüğün hakim olduğu illerde MSP de CHP ile birlikte fazla oy almıştır.

1973 seçimlerinden 1969'a göre Türkiye ölçüsünde oy oranını arttırarak çıkan CHP'nin oransal bakımdan oy kaybına uğradığı illeri incelemek yararlı olacaktır. Ağrı, Bilecik, Bitlis, Bolu, Gümüşhane, Konya, Kütahya, Kastamonu, Niğde, Ordu, Sakarya, Samsun, Siirt'de CHP oyları oransal olarak düşmüştür.

Ağrı'da CGP ve MSP bu düşüşe paralel olarak önemli oranda oy almışlardır. Bilecik'de MSP, Bitlis'de Bağımsızlar ve MSP, Bolu'da MSP, Gümüşhane'de MSP, Konya'da DP, Sakarya'da DP ve MSP, Samsun'da MSP, Siirt'de CGP oylarının oranında, CHP oylarının oransal düşüşüne paralel bir yükselme görülmektedir.

Ağrı, Bolu, Kastamonu, Siirt'de CGP nin CHP oylarından bir kısmını aldığı ortaya çıkmaktadır. Öte yandan Bilecik, Bolu, Gümüşhane, Konya, Kütahya, Niğde, Sakarya, Samsun'da CHP ve MSP yer yer aynı seçmen tabanına dayanmış görünmektedirler. Kısaca, küçük mülkiyetin, geri tarım ve geri tarımsal sömürü ilişkilerinin hakim olduğu bazı illerde, belli bir seçmen tabanını, CHP ve MSP, bir ölçüde de DP, AP'den alarak bölüşmüşlerdir. Yukarda adı geçen aşağı yukarı aynı sosyo - ekonomik nitelikteki diğer bazı illerde MSP ve birkaç ilde de CGP, CHP ye rakip olmuşlardır.

EN ÇOK TARTIŞILAN PARTİ MSP'NİN DURUMU

1973'ün, gerek seçim öncesinde gerek seçim sonrasında elde ettiği sonuçlarla en

fazla tartışılan, en fazla merak konusu olan partisi kuşkusuz MSP'dir.

Burada MSP'nin ileri sürdüğü görüşleri, yol açtığı tartışmaları söz konusu etmeden, 14 Ekim seçimlerinde aldığı oyların dağılımını gözden geçirmeye, böylece de MSP tartışmalarını daha dağlam ve elle tutulur temellere oturtmaya çalışacağız.

14 Ekim 1973 seçimlerinde MSP 1 milyon 265 bin 771 geçerli oy aldı. Seçimlere ilk defa katılıyordu. Aldığı geçerli oy sayısı oransal olarak tüm oyların yüzde 11.8'ini buldu ve 48 milletvekili çıkardı.

MSP'nin seçim haritasına bakacak olursak, (harita 3) ilk bakışta şunları oldukça açık bir biçimde gözlemek mümkün: Kastamonu, Çorum, Kayseri, Maraş'dan geçen bir doğru çizginin Doğu'sunda kalan bölgelerde MSP kendi ortalamasının büyük ölçüde üstüne yükseliyor. Sanayi bölgelerinde, Türkiye'nin kapitalizme en fazla açılmış, kapitalist ilişkilerin en fazla gelişmiş olduğu Batı illerinde, büyük kapitalist çiftliklerin ve tarım işçilerinin yoğun olduğu illerde ise kendi ortalamasının bile oldukça altına düşüyor ve bu bölgelerden fazla oy alamadığı görülüyor. MSP'nin kendi ortalamasının çok üstünde, meselâ yüzde 20'nin üstünde oy aldığı iller sırasıyla şunlar: Erzurum, Elâzığ, Maraş, Sivas, Bingöl, Gümüşhane, Adıyaman, Rize, Çorum, Yozgat.

Bu illerin istisnasız olarak sosyo-ekonomik ölçütlere göre en geri veya geri iller olduğunu kolayca söylemek mümkün. Yine bu iller verimsiz küçük üretimin, kasaba yapısının, yoksul köylülüğün ve tefecilik, aracılık gibi geri ve gelişmiş kapitalizm öncesi sayılabilecek sömürü ilişkilerinin en yaygın olduğu iller. Tarımda kapitalizmin gelişmesi ile ilgili olarak yapılan bir araştırmanın verilene göre MSP'nin en fazla oy aldığı bu on ilin 5'i, araştırmada 5 bölgeye ayrılmış olan Türkiye'nin beşinci, yani sosyo-ekonomik ölçütler açısından *«en geri»* bölgesine dahil. Araştırmaya göre Türkiye'nin en geri 8 ilinden 5'i MSP'nin en fazla oy aldığı iller. Yine aynı araştırma sonuçlarına göre, MSP'nin en fazla oy aldığı diğer beş ilden üçü, yine en gelişmiş dördüncü bölgeye; ancak iki il orta gelişmişlik seviyesindeki bölgeye dahil görünüyor. Bunun dışında kendi ortalamasının üstünde oy aldığı diğer iller iki gruba ayrılabiliyor. 1) Küçük üreticiliğin gerek tarımda gerekse kasabalarda yaygın olduğu, yoksul küçük mülkiyet illeri (ki bu iller aynı zamanda tefeci sermayesinin, küçük ticaret sermayesinin de yaygın olduğu illerdir)... 2) İkinci grup iller olarak da, kapitalizm öncesi ilişkiler, ağalık düzeni ve bu düzen içinde büyük toprak mülkiyetinin hakim olduğu iller...

MSP'nin kendi Türkiye ortalamasının altına düştüğü ve önemli bir varlık gösteremediği iller ise, MSP seçim haritasında da açıkça görüldüğü gibi, sosyo-ekonomik endeksler bakımından en ilerlemiş görünen, sanayinin gelişmiş, işçi sınıfının nicel ve nitel ağırlığa ulaşmış olduğu iller. Marmara, Ege, Akdeniz bölgelerinde ve kısmen Batı Karadeniz bölgesinde MSP oylarının oranı kendi ortalamasının oldukça altında. Bu durumun iki istisnası Kocaeli ve Sakarya illeri.

Daha önce AP ve CHP'nin oylarını incelerken göze çarpan bazı noktalar hatırlanacak olursa, MSP'nin ilk bakışta umulanın aksine, hele gelişmiş kapitalist pazara bütünüyle açılmış ve kapitalist üretim ilişkilerine uzunca bir süreden beri girmiş bulunan bölgelerde, AP'den fazla oy kemirdiği anlaşılıyor. AP'nin en yüksek oy aldığı illerin çoğunda MSP fazla oy almamış.

MSP'nin en fazla oy almış olduğu daha geri sosyo-ekonomik yapıdaki on ilde ise durum şöyle: Bu illerde MSP AP oylarını bölmüş ve AP'nin oy kaybına kesinlikle sebep olmuştur. Ancak bu illerde CHP'nin de önemli oy artışları kaydedememiş olması, ayrıca CHP'nin oylarında düşme olan bazı illerde, MSP'nin kendi ortalamasının üstüne çıktığının görülmesi, küçük mülkiyet ve küçük meta üretimi bölgelerindeki belli bir seçmen tabanının, CHP ve MSP arasında sallanmış olduğunun belirtisi kabul edilebilir. Tarımda kapitalistleşmenin gelişmiş olduğu bölgelerdeyse MSP'nin varlık gösterememiş olduğu bütün açıklığıyla ortaya çıkıyor.

DP HANGİ OYLARI ALDI?

14 Ekim 1973 seçimlerinden 45 milletvekilliği kazanarak çıkan, oyların yüzde 11.89'unu, yani 1 milyon 275 bin 502 geçerli oy alan DP'nin durumu nedir? DP hangi kesimlerin oyunu almıştır ve AP'yi ne oranda bölmüştür?

DP seçim haritası (Harita 4) bu soruların cevabını kabaca veriyor. DP'nin kendi ortalamasının üstünde oy aldığı iller, kırsal bölgelerinde kapitalizmin en fazla gelişmiş bulunduğu iller.

DP, Aydın, Denizli, Konya, Niğde, Sakarya, Bingöl, Hakkâri, Ordu ve Giresun illerinde en fazla oy almış. Yine Muğla, Burdur, Antalya, İçel, Adana, Hatay, Gaziantep, Urfa, Diyarbakır, Mardin, Kars'da yukardaki illerin oy oranlarına çok yaklaşmış. Aynı illerin tarımsal yapılarına bakıldığında, bunlar arasında özellikle Akdeniz ve Doğu şeridinde yer alanlarının pazar için üretim yapan büyük toprak mülkiyetinin ve tarım ürünleri ticaretinin hakim olduğu iller oldukları görülüyor.

DP'nin kendi ortalamasının altında oy aldığı illerse oldukça dağınık. Yine de DP seçim haritasında biraz zorlamayla, Aydın'dan Diyarbakır'a bir çizgi çekmek ve çizginin altında, yani Türkiye'nin güney - Güney Doğu bölgesinde kalan bölümü, DP'nin geliştiği bölge olarak kabul etmek mümkün. Bu durumda da DP'nin büyük toprak mülkiyeti ve geniş çapta pazar için üretim yapan kapitalist tarım birimlerinin hakim olduğu illerden daha fazla oy aldığı tekrar göze çarpıyor.

Yine DP'nin önemli ölçüde sanayileşmiş illerde varlık gösteremediği de anlaşılıyor.

DP'nin en fazla oy aldığı illere baktığımızda 20 ilden 18'inde (Sırayla Konya, Aydın, Niğde, Denizli, Ordu, Sakarya, Giresun, Muğla, Bolu, Ağrı, Çorum, Çankırı, Antalya, Urfa, Trabzon, İçel, Gaziantep, Hatay'da) DP'nin AP'nin oylarını böldüğü ve AP'den oy aldığı açıkça görülüyor. Mardin ve Hakkâri'de ise, bağımsız adayların oylarını bölmüş ve toplamış olduğu ortaya çıkıyor.

MSP'nin aksine, DP'nin fazla oy aldığı iller çoğunlukla AP'de oy düşmesi gözlenen iller. Buna karşılık büyük toprak mülkiyeti temeline dayanan bazı illerde ise DP bağımsız adaylara yenilmiş görünüyor. Doğu'da bağımsız adayların ağırlıkta olduğu illerde DP diğer büyük mülkiyet illerinde aldığı oy oranına yaklaşamamış.

«DP kimden oy aldı» veya «AP'nin oylarını hangi parti aldı» sorusunun cevabı, oy dağılımına ve rakamlara dayanılarak verilmek istenirse ortaya çıkan gerçek, DP nin AP'den oy aldığı ve AP oylarını asıl bölen parti olduğu gerçeğidir.

— CGP —

Millî Güven Partisinin CHP'den daha sonra kopan ve Cumhuriyetçi Partiyi kuranlarla birleşmesinden meydana gelen Cumhuriyetçi Güven Partisi, 14 Ekim seçimlerinden beklediğini bulamamış bir parti olarak çıktı. Cumhuriyetçi Güven partisinin oy oranı yüzde 5.27 Aldığı oy sayısı 564 343.

Seçim sonuçlarına bakılacak olursa, Güven Partisi, mahallî etkinliklerden yararlanmaya çalışan ve bir zamanların YTP'sinin bu bakımdan yerini alan bir parti görünümü kazanmıştır.

Gerçek bir varlık gösterebildiği iller, oyların yüzde 52.3'ünü aldığı Van (Ferit Melen Van'lıdır) Siirt, Kayseri (Feyzioğlu), Bolu, Ağrı, Mardin, Gaziantep'tir.

Seçmenler açısından bir sosyal tabanı kalmamış, yer yer silinmiştir.

— MP —

1969 seçimlerinde kazanmış bulunduğu 6 milletvekilliğini kaybeden ve 1973'de ancak yüzde 0.58 oranında oy alabilen; sadece Sinop, Kırşehir ve Uşak'da kayda değer oranda oy sağlayan MP'nin başarısızlığının en önemli nedeni, sosyal tabanını kaybetmiş olması, yani belli bir toplum kesiminin çıkarlarının sözcüsü olmaktan çıkmasıdır. Öte yandan Bölükbaşı'nın kişiliğinin partiye kazandırdığı oylar da, partinin tabanıyla tamamen zıt görüşler ileri süren Cemal Tural'ın başkan olmasından sonra bütünüyle kaybedilmiştir. Daha önceki seçimlerde savunduğu görüşlerle, Orta Anadolu'nun küçük üreticilerine seslenen MP' 14 Ekim seçimlerinde seçmenlerini bir yandan MSP'ye bir yandan da CHP'ye

kaptırmış görünmektedir. Gerçekten de 1969 seçimlerinde MP'nin oy sağladığı bölgelerde, 14 Ekimde CHP oylarında ve MSP oylarında artış görülmüştür.

— TBP —

1969 seçimlerinde 8 miletvekilliği kazanmış olan Türkiye Birlik Partisi, bu seçimlerde ancak Parti genel Başkanı M. Timisi'yi Sivas'dan milletvekili çıkarabilmiştir.

Büyük ölçüde oy kaybetmiş olan, pek çok ilden tamamen silinen, ancak Sivas ve birkaç çevre ilde bir miktar oy alabilen TBP'nin kaybı, teşkilatın geçirdiği bazı yapı değişiklikleri, yeni sloganlar kullanmaya başlaması ve bazı seçim öncesi kararlarla açıklanabilse de, bu partinin oy kaybında Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik gelişmesinin hızlanmasının da büyük etkileri vardır.

Bir mezhep partisi biçiminde kurulmuş ve alevî inançlı halkın oylarına sahip olmayı amaçlamış bu parti, oy bölgelerinde kapitalist gelişmenin hızlanması ve sınıf çıkarları bilincinin din ve mezhep bilincine üstün gelmesiyle varlık nedenini büyük ölçüde kaybetmiştir.

— MHP —

Milliyetçi Hareket partisi, 1969'da kazanmış olduğu tek milletvekilini 1973 seçimlerinde üçe çıkarabilmiştir. MHP'nin oy ortalaması yüzde 3'den yüzde 3.38'e yükselmiş ve 1969'da aldığı 275 091 oya karşılık 1973'de 362 208 oy almıştır. Yozgat, Niğde, Giresun, Adana, Burdur, Çankırı, İçel, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir'de yüzde 6' nın üzerinde oy almayı başarmıştır. Daha çok 1969'un MP'li seçmenlerinden oy aldığı ileri sürülebilir.

Belli ideolojik görüşleri olan, kitle içinde yaygınlık kazanmamış ve komando usulü çalışmayı benimseyen bu partinin oy oranının artışı yine de dikkatle incelenmesi gereken bir olaydır.

BAĞIMSIZLAR

1969 seçimlerinde bağımsız adaylar oyların yüzde 5.4'ünü, toplam geçerli oylardan 511 023'ünü almışlardı. 1973 seçimlerinde bağımsızların oy oranının yüzde 2.82 ye düştüğü ve toplam olarak 183 bağımsız adayın 303 218 oy aldıkları görülüyor. Böylece 1969 seçimlerinde 13 olan bağımsız milletvekili sayısı 1973 seçimleri sonrasında 6'ya düşmüş oluyor. (Bu milletvekillerinden biri, daha sonra CHP'ye katılmıştır.)

Bağımsız adayların seçim kazandıkları bölgeler öteden beri Doğu illeridir. Bu seçimlerde de 6 bağımsız milletvekilinin 5'i seçimi Doğu illerinden kazanmıştır.

Bağımsız milletvekili çıkaran iller şunlardır: Bitlis, Erzurum, Mardin, Muş, Siirt, Ordu.

Milletvekili çıkaramamakla birlikte, bağımsızların önemli oranlarda oy aldıkları iller ise Bingöl, Gümüşhane, Kars, Kırşehir, Tunceli'dir.

Bağımsızlara oy verme eğiliminin, 1973 seçimlerinde de yine, kapitalizm öncesi sömürü ve üretim ilişkilerinin ve aşiret yapısının hakim olduğu, kişilerin kitleleri etki ve baskı altında tutabilmeye devam ettikleri illerde görüldüğü ortaya çıkmaktadır.

Ancak, son dört yıl içinde hızlı kapitalistleşme süreci dışında kalamayan Doğu bölgelerinde bağımsız adayların şansı azalmakta ve kapitalist pazarla bütünleşme süreci, kişileri arka plana iterken sınıf çıkarlarını ve bunların oylarda yansıtılmasını ön plana çıkarmaktadır.

SONUÇ

14 Ekim seçimleri sonuçlarının, eldeki verilerden hareketle daha ayrıntılı yorumlarına gidilebileceği gibi, partilerin milletvekili adaylarının ve seçilen milletvekillerinin sınıfsal durumlarından, meslek ve ekonomik durumlarından hareketle, farklı yöntemlerle farklı tahliller de yapılabilir.

Ancak 14 Ekim 1973 Genel milletvekili seçimlerinin kısmî bir tahlili bile bazı gerçekleri açık biçimde ortaya çıkarmıştır.

Bu gerçekleri şöyle toparlayıp özetleyebiliriz:

14 Ekim seçimlerinin sonuçları, Türkiye'deki sosyo-ekonomik yapı değişmesinin, kapitalistleşme sürecinin hızlanmasının, buna bağlı olarak sınıflar arası ve sınıflar içi farklılaşma ve çelişkilerin artışının, sınıf ve grupların çıkar ayrılıklarının farkına varmaya başlamalarının, yani bilinç-

lenme sürecinin hızlanmasının siyasal yapı ve oy dağılımındaki yansımasıdır.

Büyük sermayenin güdümünde ve egemenliğinde gelişen kapitalizm, sermaye kesiminin kendi içinde de çıkar ayrılıkları doğmasına yol açmıştır.

Büyük tekelci sermaye ile eş anlamlı olarak kullanabileceğimiz büyük sanayi sermayesi ve sanayi çıkarları, tarım ve ticaret çıkarlarına üstün gelmeye başlamış ve aralarında, «sömürüden pay alma» kavgası ortaya çıkmıştır. Bunun 1973 seçimleri sonuçlarına yansıması, bir yandan DP'nin AP'den kopardığı oylar ve DP'nin büyük toprak mülkiyeti ve tefeci - tüccarlığın egemen olduğu bölgelerde güçlenmesi biçiminde olmuştur.

Büyük sermayenin yani büyük sanayici kesimin, uluslararası finans kapitalle bütünleşmiş kanadının ekonomik egemenliğinin güçlü şekilde sarstığı, güçlenmesini engellediği, yerli sayılabilecek ve henüz finans kapital ağı içinde yer almayan küçük sanayi sermayesi de, 1973 seçimlerinde AP'ye cephe almıştır. Bu kesimin, elindeki imkânları DP, CHP, kısmen de MSP lehinde kullandığı, küçük sanayi sermayesinin önemli olduğu illerde bu üç partinin AP'den oy almasından anlaşılmaktadır.

Böylece tekelci kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak sermaye kesimi içinde ortaya çıkan bölünmeler ve çıkar farklılaşmaları, AP'nin oy kaybında büyük ölçüde yansımaktadır.

Yine aynı gelişme CHP'nin 1973 seçimlerindeki başarısının da nedeni olarak gözükmektedir. Kapitalizmin gelişmiş olduğu, orta sınıfların tekelci sermaye tarafından ezildiği, sanayi ve tarım işçilerinin önemli sayılara ulaştıkları büyük ve ileri ekonomik yapıdaki illerde, CHP kesin başarı kazanmış ve oy arttırmıştır. Bu durum, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte giden toplumsal ve sınıfsal bilinçlenmenin sonucudur. Öte yandan kapitalist pazara açılmakta zayıf kalmış bölgelerde, küçük üretime dayanan geri tarım bölgelerinde, yoksul köylülüğün çoğunlukta olduğu illerde AP'nin oy kaybına karşılık CHP oylarını arttırmış ve oy artışını MSP ile paylaşmış, yani aynı seçmen tabanını MSP ile bölüşmüştür.

Yine gelişen tekelci kapitalizmin ezdiği orta sınıfların yoğun olarak bulunduğu illerde CHP oy arttırmış, özellikle de şehir küçük burjuvazisi arasında etkili olmuştur.

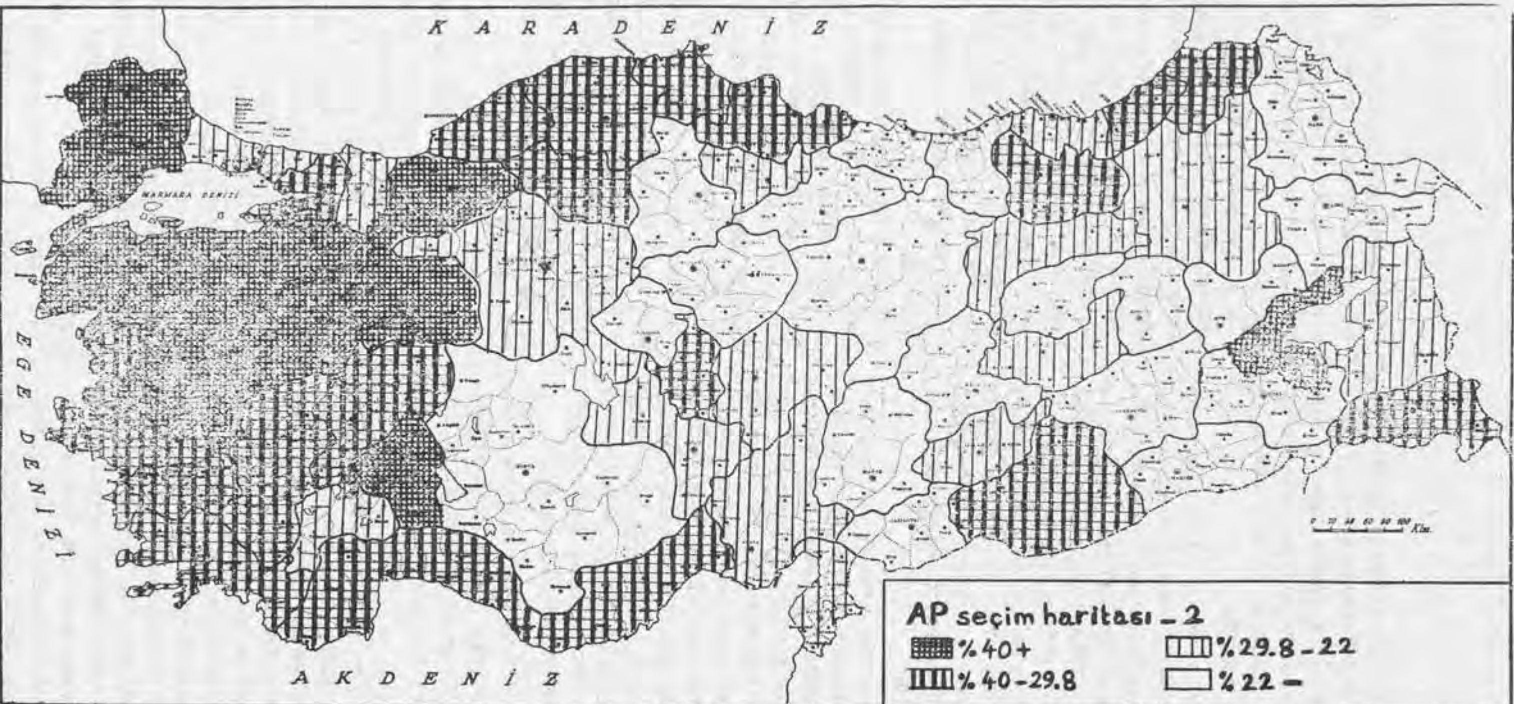
1973, 14 Ekim seçimleri sonuçlarının ortaya koyduğu bir başka gerçek de ilk bakışta sanılanın aksine MSP'nin AP'den oy alan parti olmadığı, daha çok CHP ile oy paylaştığıdır. Bir başka deyişle, iki partinin seçmen tabanları, bazı kesimleriyle benzer sosyo-ekonomik gruplara mensupturlar.

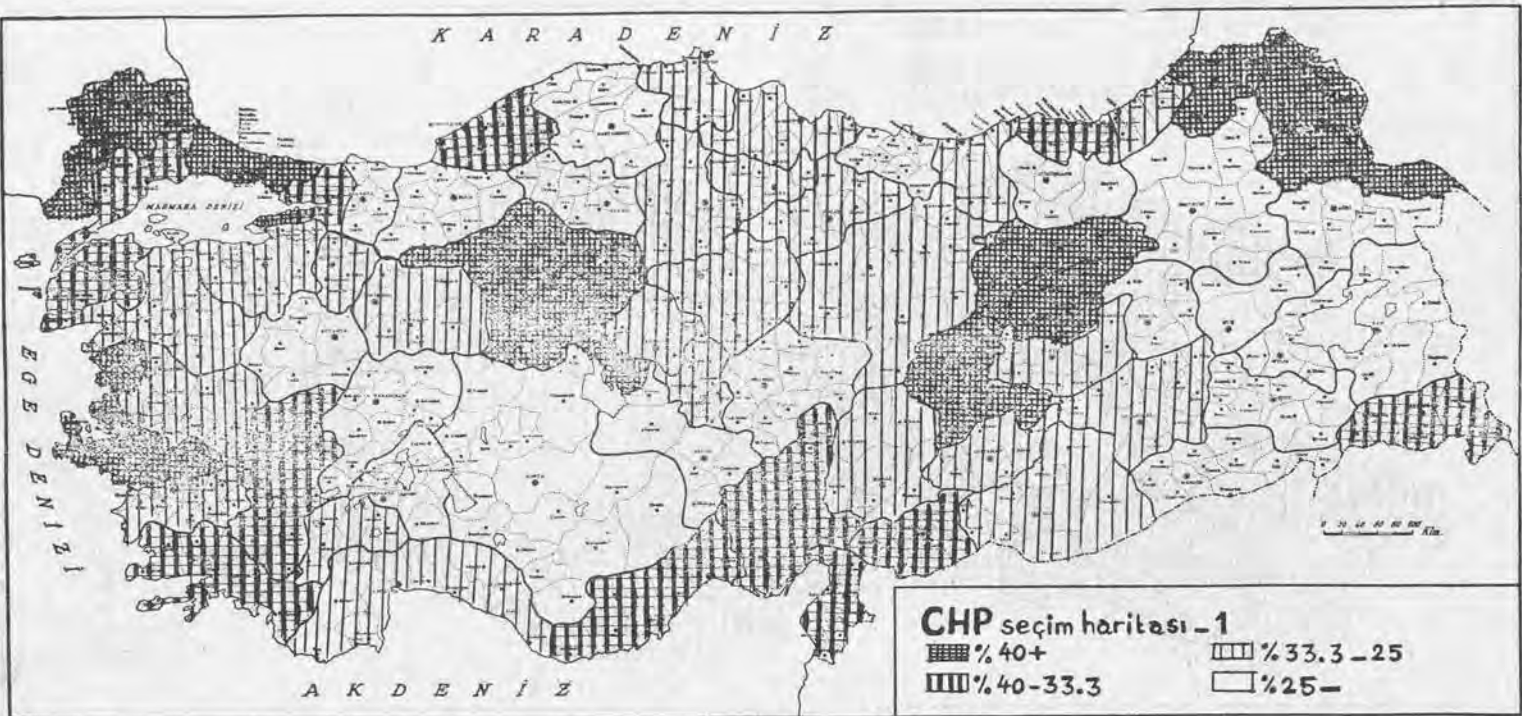
Seçim sonuçları, Türkiye'de siyasal partilerin, kişi, mezhep, aşiret çıkarlarından ve etkilerinden kurtulma ve gerçek sınıf partileri niteliği kazanma dönemine girdiklerini ve sermaye partilerinin «kitle partisi» görünümüne bürünme olanaklarının gitgide azaldığını da göstermektedir.

Çalışan kitleler kendi çıkarlarının bilincine varıp bu doğrultuda oy kullanmaya ve sermayenin yedeği olma durumundan kurtulmaya başlarken, sağ ideolojilerin sözcülerinin MHP'nin seçimlerde aldığı sonuçların da gösterdiği gibi militanlaşmakta olduğu ortaya çıkmaktadır.

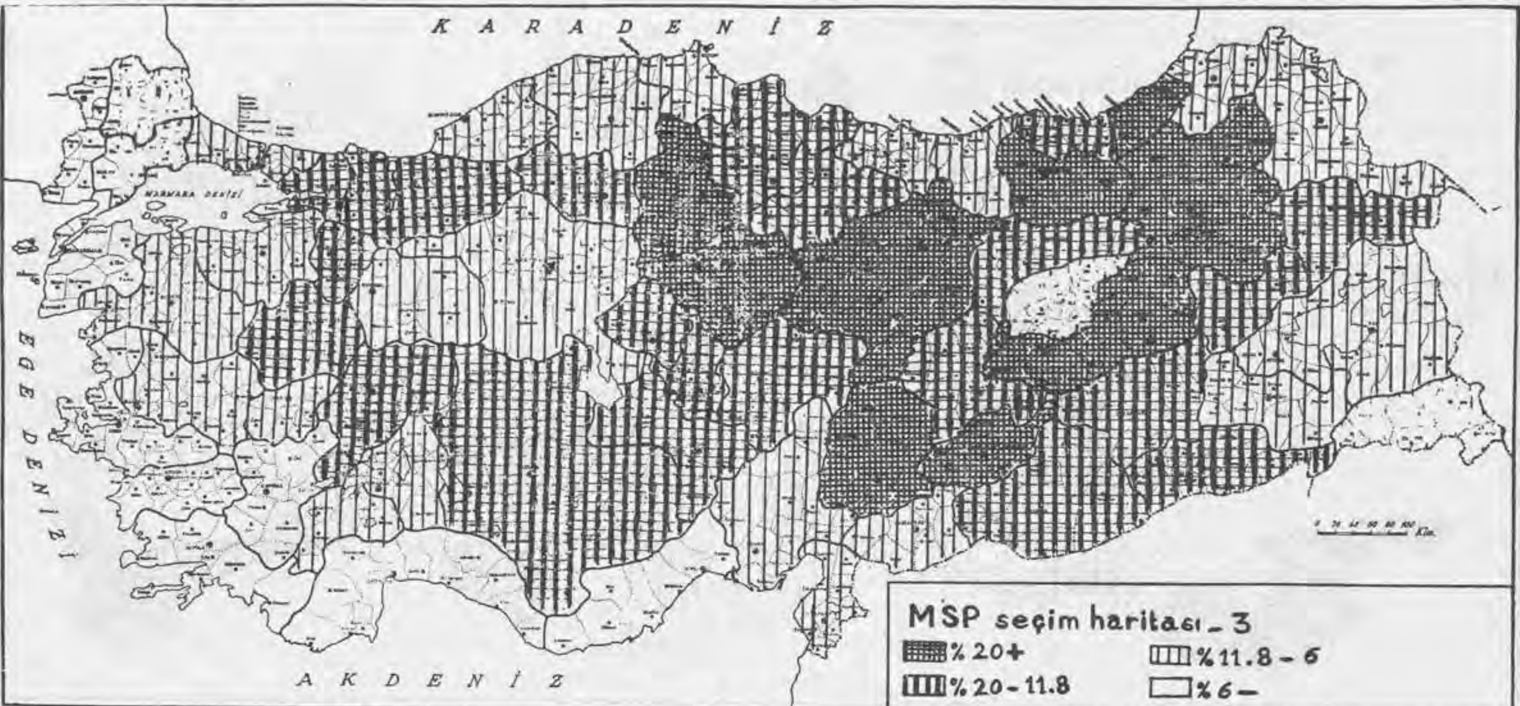
14 Ekim seçimlerinin ortaya koyduğu en temel gerçek ise, halkın büyük bir çoğunluğunun tekelci kapitalist gidişe karşı olduğu, bu düzenin değişmesini istediği, oyunu bu yönde kullandığı ve halkda sınıf bilincinin geliştiğidir. İşçi sınıfının uyanışı, siyasal bilinç kazanmaya başlaması ve içinde yaşanan dönemde bu sınıfın çıkarlarını savunacak ve siyasal mücadelesine yön verecek bir işçi sınıfı partisinin mevcut olmayışı ve bu durumun ortaya çıkarabileceği yanlışların ve sapmaların tartışılması, böylece 14 ekim seçimlerinden sonra bir kere daha günün gündemine gelmektedir.

14 Ekim seçimleri, çıkarılacak sonuçlar ve alınacak derslerle doludur.

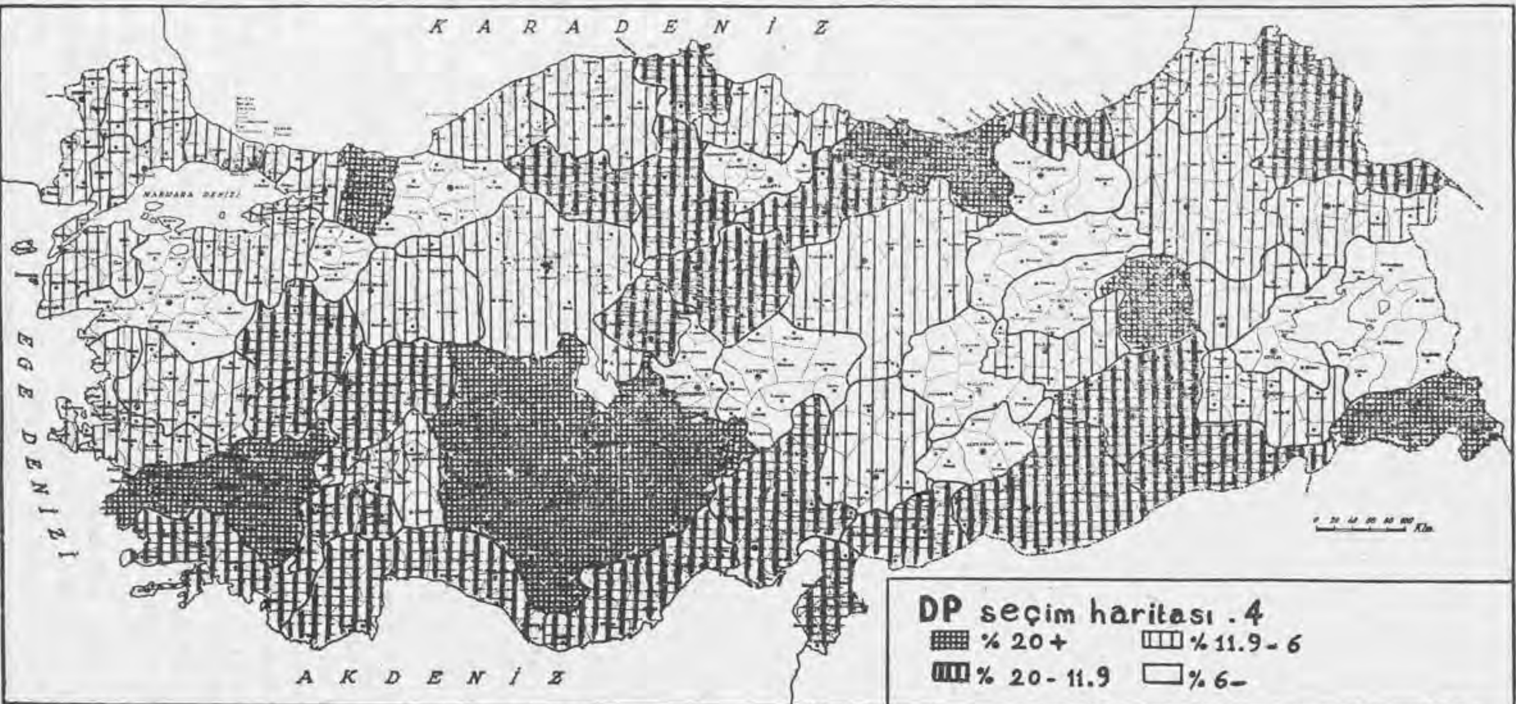

KARADENİZ
MARMARA DENİZİ
EGE DENİZİ
AKDENİZ
AP seçim haritası _ 2
%40+
%40-29.8
%29.8-22
%22 -
Km.

KARADENİZ
MARMARA DENİZİ
EGE DENİZİ
AKDENİZ
Km.
CHP seçim haritası – 1
% 40+
% 40-33.3
% 33.3 – 25
% 25 –

KARADENİZ
MARMARA DENİZİ
EGE DENİZİ
AKDENİZ
MİSP seçim haritası _ 3
% 20+
% 20 - 11.8
% 11.8 - 6
% 6 -
Km.

KARADENİZ
MARMARA DENİZİ
EGE DENİZİ
AKDENİZ
Km.
DP seçim haritası . 4
% 20 +
% 11.9 - 6
% 20 - 11.9
% 6 -

Partiler ve sınıfsal yapıları

Oya Baydar

Türkiye'de son on yıldır «sınıf» terimleriyle konuşulmaya başlandı. «Sosyal sınıf» sözünü her işittiklerinde «bölücülük» ve «suç» çığlıkları atanlar bile, bugün meseleleri ortaya koyarken, sosyal sınıflardan, toplum kesimlerinden ve farklı çıkarlardan söz ediyorlar. Gittikçe belirginleşen, keskinleşen, su yüzüne çıkan sınıf gerçeği, artık en kör gözlere, sermayenin en akıllı geçinen ideologlarına bile kendisini zorla kabul ettiriyor.

Türkiye'de kapitalizm, uluslararası finans kapitale bağımlı tekelci sermayenin ağırlığında ve güdümünde gelişirken, çeşitli toplum kesimleri arasındaki çıkar farklılıkları, kısaca «sınıf farklılıkları» daha da derinleşiyor. Yine aynı gelişme, özellikle sermayedar sınıfların içinde de bölünmelere yol açıyor. «Sınıflar arası» çıkar çatışmalarına «sınıf içi» çıkar çatışmaları ekleniyor.

Kapitalizmin bütün sağlıksızlığı ve bağımlılığı içinde gelişmesi; bu gelişmede, tarihî bir zorunluluk olarak dışa bağımlı tekelci sermayenin başı çekmesi ve sömürüden en büyük payı almak için verdiği mücadele, sermayenin diğer kesimlerinin çıkarlarını kemirdiği kadar, kapitalizm öncesi ilkel sermaye biçimlerini ve kesimlerini de ağır ağır güçden düşürüyor, tefecisi, aracısı, toprak ağasıyla; egemen sınıfların bu en geri kesimleri yavaş yavaş büyük sermaye ile çıkar kavgasına sürükleniyor. Tekelci kesimin güçlenmesi, uluslararası finans kapitalle henüz bütünleşmemiş olan, tekelci niteliği bulunmayan küçük sanayiciyi ve tüccarı ve küçük burjuvazinin belli kesimlerini huzursuzlaştırıyor.

Bu sağlıksız ve tekelci kapitalistleşmenin bedelini ise, çeşitli yollardan, dolaylı veya dolaysız olarak, çalışan halk ödüyor. Pahalılık başdöndürücü bir hıza ulaşmışken, işçi ücretlerine yapılan zamlar devede kulak kalıyor ve işçi daha ağır yaşama ve çalışma koşullarına itiliyor. Sanayi çıkarlarının ön plana geçtiği ekonomi politikası, en fazla yoksul köylünün ve küçük üreticinin durumunu sarsıyor. Artık pazar ekonomisine açılmış olan ve ihtiyaçları ge-

niş ölçüde «gaz, tuz, bez» üçlüsünü aşmış bulunan köylülük, ekonomik bunalımı kendi sırtında hissediyor.

Kısaca, gelişen bağımlı ve sağlıksız tekelci kapitalizm, toplumun çeşitli kesimlerinde etkisini duyuruyor; Sınıflaşma keskinleşirken sınıfların kendi çıkarlarının bilincine varmaları da hızlanıyor.

SOSYAL VE EKONOMİK DEĞİŞME SİYASETE YANSIR

Böylesine köklü ve toplumu derinden etkileyen ekonomik ve sosyal değişmelerin siyaset planına yansımaması mümkün mü? Aksine, siyasal tarih bu gelişmeler dışında açıklanamaz.

Siyasal Partiler, burjuva demokrasilerinde ,toplumdaki çeşitli sosyal sınıfların ve kesimlerin siyasal iktidar için mücadele araçlarıdır.

Sosyal sınıfların çeşitli dönemlerde geçirdikleri yapısal değişikliklere, sınıf çıkarlarının gerektirdiği yeni seçmelere göre, siyasal partiler de yapı değişiklikleri geçirirler. Artık belli bir sınıfın veya kesimin çıkarlarını temsil etmekten çıktıkları anda, o kesim tarafından karşıya alınır veya mücadele alanı haline getirilirler. Temsil ettikleri çıkarlar ortadan kalktığı zaman varlık nedenleri de ortadan kalkmış olur.

Sosyal sınıfların siyasal mücadele araçlarından olan siyasal partilerin, hangi toplum kesimlerin sözcüleri oldukları, kapitalizmin gelişme süreci içinde açıklık ve kesinlik kazanır. Gelişmiş kapitalist toplumlarda bütün sosyal sınıflar ve sosyal kesimler kendi örgütleriyle temsil edilirler. Daha geri kapitalist yapılarda, siyasal partilerin içinde birkaç sınıfı barındırdığına veya Türkiye'de son yıllara kadar görüldüğü gibi, belli bir sınıfın temsilcisi olmakla birlikte, çıkar ayrılığı olan bir başka sınıfı veya sınıfları yedeğine aldığına da rastlanır. Ancak kapitalizmin gelişme süreci içinde, sınıf farklılıkları ve çıkar ayrılıkları keskinleşip sınıf bilinci yaygınlaştıkça, bu durum aşılır.

Kısaca, hele belli bir gelişme ve sınıf farklarının derinleşmesi aşamasından sonra, sınıflar arası çıkar mücadelesi bütün boyutlarıyla siyasal mücadeleye ve onun araçlarından olan siyasal partilere yansır.

Türkiye'de siyasal gelişmeler ve siyasal olaylar planında neler olup bitiğini, partilerin geçirdikleri değişikliklere, iç mücadelelerine, olaylar karşısındaki tutumlarına ve tepkilerine, iktidar mücadelesinin partilerde yansıyan yüzüne bakarak ortaya çıkarmak mümkündür. Ama bu noktadan hareketle doğru yorumlara varabilmenin ön şartı, siyasal partilerin sınıf yapılarını bütün açıklığı ve bütün ayrıntılarıyla tesbitten, yani hangi siyasal partilerin hangi toplum kesimlerinin çıkarlarının savunuculuğunu yaptığını bilmekten geçer.

Ayrıca, işçi sınıfının kısa ve uzun vadeli çıkarları açısından çeşitli siyasal partiler karşısında alınacak tavrın doğru tesbiti; işçi sınıfının siyasal örgütünün kuruluşunda gözetilecek ilkelerin aydınlığa kavuşturulması ve gerek işçi sınıfı gerekse emekçi halkın çıkarları konusundaki yanlış tutum ve tavırların iyi anlaşılması için, mevcut siyasal partilerin sınıfsal yapı ve eğilimlerinin sergilenmesi gerekmektedir.

PARTİLERİN SINIF YAPISININ GÖSTERGESİ NEDİR?

Akla gelebilecek ilk soru, siyasal partilerin sınıf yapılarının anlaşılmasında temel ölçülerin, göstergelerin neler olduğudur. Gerçekten de «bir siyasal parti, şu veya bu toplum kesimlerinin çıkarlarının sözcülüğünü yapıyor», derken o partinin programına mı, oy aldığı seçmen kitlesine mi, milletvekillerinin ve parti yöneticilerinin sınıf yapısına mı, savunduğu görüşlere, olaylar karşısındaki tepkilerine mi bakacağız?

Bu sorunun en doğru cevabı «bütün bu ölçüleri birlikte kullanmak gerekir» dir. Ancak bu göstergeler arasından bazıları, diğerlerinden daha önemli ve doğru sonuçlara yaklaştırmaya daha elverişlidir. Meselâ belli bir partiye oy veren seçmenleri, bütün diğer ölçütlerden ve genel toplumsal yapıdan ve gelişmeden soyutlayarak ele alacak olursak, kesin yanılgıya düşeriz. Böyle bir metotla bir zamanlar Demokrat Parti'nin, daha sonra, son seçimlere kadar Adalet Partisi'nin işçinin, köylülüğün, emekçi yığınların partisi sayılması gerekirdi. Zaten bu metot, «biz kitle partisiyiz, biz bütün halkın, ulusun partisiyiz» yutturma-

macasını bilerek ve halkı uyutmak için sık sık ileri süren sermaye kesiminin siyasal örgütlerinin metodudur. Ama bu, «bir partinin oy aldığı seçmen tabanı hiç bir anlam ifade etmez», demek değildir. Toplumun ekonomik ve sosyal gelişmesi, sınıf farkılılaşmalarının ve sınıf bilincinin keskinleşmesiyle birlikte, siyasal partilerin oy aldıkları seçmen çoğunluğunun sınıf yapısı daha sağlam ve güvenilir bir ölçü olmaya başlar. Yine de parti ileri gelenlerinin kendilerini bütünleştirdikleri sınıf, partinin özellikle ekonomik programı, partinin çeşitli toplum olayları karşısındaki tavrı ve savunduğu çıkarların eninde sonunda hangı sınıfın çıkarları olduğu çok daha güvenilir ölçülerdir.

1973 yılı sonu, 1964 yılı başlarında, yani Türkiye'de tekelci kapitalizmin ve sanayi çıkarlarının önem kazandığı, sınıflaşmanın keskinleştiği, sınıf bilincinin hızla uyanmaya başladığı ve kapitalist dünyanın da kendi içinden çalkalanmakta ve kamplara bölünmekte olduğu bir dönemde 14 Ekim seçimlerine katılmış siyasal partilerin sınıfsal yapıları şöyle görünmektedir:

CUMHURİYET HALK PARTİSİ, NEREDEN NEREYE GELDİ?

14 Ekim ve 9 Aralık seçimlerinde elde ettiği umulmadık sonuçlar, Cumhuriyet Halk Partisi'nin yapısı, nereden nereye gel diği, ne gibi bir sınıfsal değişme geçirdiği ve şimdi hangi sınıfların temsilcisi olduğu sorularını gündeme getiriyor. Gerçekten de 1950 hele 1960 sonrasında hız kazanan tekelci kapitalist gelişme, en çok CHP'yi etkilemiş görünüyor.

1923'ün Halk Fırkası, 1943'ün Cumhuriyet Halk Partisi ve 1973'ün yeni CHP'si aynı çizginin devamı olmakla birlikte, sınıfsal dayanakları bakımından birbirinden oldukça farklı siyasal kuruluşlardır. Bu farklılık, doğrudan doğruya, toplumun geçirmekte olduğu ekonomik ve sosyal değişmeye bağlıdır.

Halk Fırkası 1923'de Atatürk tarafından, «bir sınıfın değil bütün ulusun partisi olacağı» bildirilerek kuruldu. Bu ilkenin temelinde, Türkiye'de farklı sınıfların var olmadığı görüşü yatıyordu. Ama, sosyal gerçek bu muydu? Halk Fırkası gerçekten de ulusun partisi miydi? Olabilir miydi?

Halk Fırkası'nın kuruluşundaki sınıf dayanaklarının incelenmesi, aslında Türkiye'de 1908'lerde başlayan ve 1923'de gelişen «burjuva demokratik devrimi»nin incelenmesi anlamına gelir. Burada son derece önemli olan bu konuyu bir yana bırakarak Kurtuluş Savaşı'nın ve 1923 hareketinin, kendine özgü koşullar içinde gerçekleşen bir *«burjuva demokratik devrimi»* olduğunu söylemekle yetinelim.

Ancak, 1923 burjuva demokratik devriminin mutlaka belirtilmesi gereken tarihsel özelliği, devrimin temel sınıfı olan burjuvazinin güçsüzlüğüdür. Kurtuluş Savaşı sırasında Türkiye burjuvazisi: liman şehirlerinin gayri müslim komprador burjuvazisinden, yani yabancı şirketlerin acentaları ve komisyoncularıyla onların ortağı, çoğu sarayla ilişkili işbirlikçi yüksek bürokratlardan; Anadolu tüccar ve eşrafından, özellikle Batı bölgelerinin büyük toprak sahiplerinden oluşmaktadır. 1908'lerden sonra İttihatçıların giriştikleri «milli burjuva» yaratma çabaları, Anadolu tüccar ve eşrafını bir ölçüde palazlandırmışsa da, 20. yüzyılda, emperyalizmin etkisi altındaki ülkelerde milli burjuvazinin güçlenip devrimini tek başına yapması yolu tarihsel olarak kapalıdır. Bu yüzden, emperyalizmle gerçek bir çıkar çatışması içinde bulunan ve giderek onunla bütünleşmeyecek gerçekten milli bir burjuvazi güçlenememiştir. Belli bir ihtiyat payı bırakarak ve «henüz yabancı sermayeyle bütünleşmemiş» anlamında «milli» diyebileceğimiz sermayedar sınıflar, komprador burjuvaziye ve onun temsilcisi İstanbul hükümetine karşıdırlar. Ama bu onların batı finans kapitaline de sonuna kadar karşı olacakları, Batı finans kapitaliyle rekabet içinde gelişecek ve sanayii geliştirecekleri anlamına gelmemektedir. Nitekim daha sonraki gelişmeler bu gerçeği bir kere daha doğrulamıştır.

Burjuvazinin bu tarihsel güçsüzlüğü, asalaklığı ve bağımlılığı, devrimin fiili gücü haline gelen küçük burjuva bürokratlarına milli burjuvazinin görevlerini de yüklemiştir. İşte 1908 ve giderek 1923 hareketlerinin gerçek sınıfsal özünün, ya-

ni bu hareketlerin burjuva demokratik devrim sürecinin aşamaları olduğunun unutulup, Kurtuluş Savaşının, «küçük burjuva hareketi», «bürokrat devrimi» ve benzeri terimlerle nitelenmesi yanılgısının temelinde, Türkiye burjuvazisinin yapı özelliklerinin gözönüne alınmaması vardır.

Kısaca, Kurtuluş Savaşı ve 1923 devrimi, komprador burjuvaziye karşı Anadolu eşrafının, belli bir ihtiyatla «millî» diyebileceğimiz güçsüz burjuvazinin ve bir kısım toprak sahiplerinin sınıfsal desteğiyle gerçekleştirilmiştir. Ancak millî burjuvazi son derece güçsüz ve cılız olduğundan, devrimi onların adına ve burjuvazinin görevlerinden bir kısmını da yüklenerek fiilen yürütenler, küçük burjuva kökenli bürokratlar, asker - sivil aydınlar olmuştur.

Devrimi yürüten ve dayanak olan sınıf ve kadroların siyasal örgütü durumundaki Halk Fırkasının ideolojisi, devrimin yapısına uygun olarak bir «burjuva ideolojisidir.»

Halk Fırkasının 6 okunu meydana getiren ilkeler; yani cumhuriyetçilik, laiklik, milliyetçilik, inkılâpçılık ve özel koşulların zorunlu sonucu olan halkçılık ve devletçilik, devrimini gerçekleştirmeye çalışan burjuvazinin klasik ilkeleridir.

Böylece Halk Fırkası, ana çizgileriyle, güçsüz burjuvazinin ve onun güçsüzlüğü yüzünden burjuva demokratik devriminde burjuvazinin görevlerini üstlenmiş olan küçük burjuva bürokrat kesiminin siyasal örgütü olarak doğmuştur. Bu sınıfsal yapısıyla, 1950'lere hatta bir ölçüde 1970'lere kadar ikili bir dengeyi içinde barındırmıştır: Bir yanda millî burjuvazinin görevlerini yüklenen bürokrat küçük burjuva kesimi, öte yanda uluslararası finans kapitalle bütünleşmekte ve komprador burjuvazinin yerini almakta gecikmeyen dışa bağımlı burjuvazi...

Halk Fırkası'nın tarihindeki, «Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924),» ve «Serbest Fırka (1930)» muhalefetleri, dışa bağımlı büyük sermayenin millî burjuvazinin görevlerini yüklenen küçük burjuva bürokratlarına karşı tepkisinin ve iktidara ağırlık koyma mücadelesinin örnekleridir.

Küçük burjuva radikalizminin ağır bastığı Cumhuriyet Hükümeti, 1923 İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlara da uygun olarak, yabancı sermaye ve onunla işbirliği halindeki yerli büyük sermaye çıkarlarını fazla zedelemeden, millî ekonomiyi özel kesim eliyle yeniden inşa ve yerli sanayii geliştirme yolunda çeşitli ekonomik tedbirlere başvurmuştur. Millî sermayeyi ve sanayii korumak ve geliştirmek üzere getirilen sınırlamalar ve tedbirler, kısa zamanda dışa bağımlı büyük ticaret sermayesini huzursuz etmiştir. Bu kesim, bir yandan «liberal» sloganlarla muhalefet haraketleri ve kanatları yaratırken; öte yandan, 1923 burjuva demokratik devriminin karşısındaki geri sömürücü sınıfları, meselâ dinci, ümmetçi, hilafetçi, yani kapitalizm öncesi ilişkiler içindeki kesimleri; feodal sınıfları, aşiret ve tefeci çıkarlarını kendi yedeğine almayı bilmiştir. Dışa bağımlı büyük sermayenin her «liberal» görünümlü muhalefet hareketinin arkasından, geri sömürücü sınıfların ve sürükledikleri halk kitlelerinin «irtica» olarak adlandırılan hareketlerinin gelmesi tesadüf değildir.

Serbest Fırka denemesinden ,yani 1930'dan sonra, açık muhalefet imkânları kapatılmış ve Cumhuriyet Halk Fırkası içinde «dışabağımlı burjuvazi - küçük burjuva radikalizmi»nin çekişmesi sürmüştür.

Kısaca özeltlenecek olursa, Kurtuluş Savaşı ve sonrası, genel çizgileriyle bir burjuva devrimi olarak nitelenmelidir. Cumhuriyet döneminin bütün uygulamaları, burjuvaziyi güçlendirmeye ve kapitalist toplumu kurmaya yönelmiştir. 1930 sonrasının iç ve dış şartlarının zorladığı bir uygulama olan «ekonomik devletçilik», yani «devlet kapitalizmi» de güçsüz ve asalak burjuvaziyi güçlendirmeyi, yerli sermaye için koruyucu bir şemsiye vazifesi görmeyi amaçlamaktadır.

1945'LERDE CHP

İkinci Dünya savaşı ve sonrası, Türkiye tarihinde olduğu kadar CHP tarihinde de bir dönüm noktasıdır.

Savaşın başladığı yıllarda, CHP ve iktidar içindeki ikili denge varlığını sürdürmekle birlikte, devletçi kanadın, siyasal ağırlığı ve etkinliği tartışılmaz. Ancak tarım ve ticaret sermayesinin, kısaca uluslararası finans kapitale yaslanan, onunla çıkar birliği içinde olan büyük sermayenin huzursuzluğu gitgide artmıştır.

İkinci Dünya savaşının sonuna doğru, savaş koşullarının gerektirdiği olağanüstü tedbir ve sınırlamalar, CHP'ye karşı hoşnutsuzluğu büsbütün arttırmıştır. Savaş yıllarında ortaya çıkan spekülatif servetler, karaborsa kârları, kapkaççı sermayeler küçük burjuva radikalizmi ve CHP'nin devletçiliği karşısında güçlü bir cephe meydana getirmiştir.

CHP'nin savaşın son yıllarına doğru böyle kapkaççı yollarla edinilmiş servetlere ve bağımlı büyük ticaret burjuvazisinin yine savaş koşullarından yararlanarak edindiği muazzam kârlara set çekmek üzere getirdiği Varlık vergisi tepki ve tartışmalara yol açmıştır. Varlık vergisi uygulamasını ve uygulamayı yapacak kişi ve kuruluşları büyük sermaye kısa zamanda eline geçirmeyi becermiştir. Gerçekten de varlık vergisi, birkaç gayri müslim büyük tüccarın çıkarlarını zedelemiş, azınlık aleyhtarlığına dönüşmüş, ancak, gerçek hedefine ulaşamamıştır. Ama bütün bu karar ve uygulamalar, savaş zenginlerini ve büyük ticaret kesimini CHP düşmanlığına iterken, CHP'nin devletçi bürokrat kanadını da görünüşte radikalleşmeye itmiştir. Bu radikalleşme iki yeni tepki yaratmıştır: Bir yandan bir süreden beri devletçilik uygulaması ve teşviklerden yararlanarak gelişmekte olan sanayici kesim de artık devletçiliğe karşı çıkmaya başlamış, öte yandan toprak çıkarlarını sarsacak Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 1945 yılında kabul edilmesiyle, tarım kesimindeki egemen sınıfların hoşnutsuzluğu büsbütün artmıştır.

1945 yılında CHP, bir yandan ezilen ve baskı altında tutulan halk kitlelerinden, bir yandan da sermaye kesiminin büyük bir çoğunluğundan, özellikle de uluslararası finans kapitalle ortaklık içindeki büyük sermaye kesiminden tüccardan, tarımcıdan, sanayiciden gelen tepkilerle karşı karşıyadır.

Bu tepkilere, ikinci dünya savaşı sonrasında totaliter rejimlerin yıkılışı ve burjuva demokrasilerinin üstünlüğü de eklenmiştir. Türkiye, 1945'de, uluslararası finans kapitalin ve yerli ortaklarının da isteğine bağlı olarak, kapitalist Batı dünyasının bir parçası olma, Amerika ile sıkı ilişkiler kurma yolundadır. İç ve dış zorunluluklar, tek partili dönemden çok partili döneme geçişi gerektirmiştir.

DEMOKRAT PARTİNİN KURULUŞU.

Genel çizgileriyle burjuvazinin siyasal örgütü olan CHP içinde, uzun süreden beri devam eden ikili yapı, 1945'de artık çatlama noktasına gelmiştir. Gerek devletçilik uygulaması sonucunda, gerek savaş yıllarında biraz daha güçlenme fırsatı bulan uluslararası finans kapitalin ortağı sermaye kesimleri, CHP'den kopma eğilimdedirler. Gerçekten de çeşitli uygulamalar, büyük tarım ve ticaret sermayesinin çıkarlarını artık sınırlandırmaktadır. Çiftçiyi topraklandırma kanunu'nun görüşülmesi sırasında çıkan büyük tartışmalar ve fikir ayrılıkları, bundan kısa bir süre sonra, «parti tüzüğüyle bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını» isteyen ve Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan'ın imzalarını taşıyan «dörtlü takrir»in reddi ve takrir sahiplerinin partiden çıkarılması, bardağı taşıran son damlalar olmuştur.

Bu dört milletvekili, Celal Bayar'ın başkanlığında, 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'yi kurmuşlardır. Kurucuların kimlikleri partinin yapısı konusunda fikir vermektedir. Adnan Menderes, büyük bir kapitalist tarım işletmesi sahibi; Celal Bayar ise finans kapitalin, daha 1925'de İş Bankasının başına getirdiği ve sonraları İktisat Vekilliğini çok uzun dönemler elinde tutmuş olan bir temsilcisidir. Demokrat Partiyi, Serbest Fırka ve Terakkiperver Fırka denemeleriyle aynı çizgide saymak mümkündür. Kısaca Demokrat Parti dışa bağımlı büyük sermayenin, daha sonra tekelci kesimin siyasal örgütü olarak çıkmıştır tarih sahnesine. O sıralarda dışa bağımlı büyük sermayenin be-

lirgin niteliği daha çok tarım ve ticaret alanlarında yoğunlaşmış olması, henüz sanayi tercihine yönelebilecek yapıda olmamasıdır.

DP, herşeyden önce Halk Partisi'nin devletçiliğine karşıdır. Çünkü bir zamanlar burjuvaziyi güçlendirmiş olan devletçilik artık onu bir cendere gibi sıkmaya başlamıştır.

Yine DP, temsil ettiği sınıfın tarihsel yolunu tutmuş ve daha ileri bir kapitalistleşmenin sözcülüğünü yaptığı halde, toplumdaki en geri ve kapitalizm öncesi kesimlerle ittifaklarını sağlamlaştırmıştır. Tefeci, ağa, şeyh, dinci ideoloji onun tabiî müttefikleri haline gelmiştir. Bu kesim CHP'ye, bir yandan «sözde liberalizm» adına saldırırken, öteyandan, toplumdaki en geri sömürücü güçlerin burjuva ideolojisine karşı tepkilerini, dincilik görünümü altında CHP'nin ve CHP'ye hakim küçük burjuva bürokratlarının «laiklik» ideolojisine karşı kullanmıştır. Böylece en geri toplum kesimlerine dayanarak, onların sömürü ağı içindeki geniş halk yığınlarını da, kendi etrafında toplamayı bilmiştir.

1950 OLAYI NEDİR?

Bazılarına göre «devrim», bazılarına göre «karşı devrim» olan, bazılarınınsa, «burjuvazinin iktidarı bürokrasiden alması» olarak yorumladığı 1950 olayının gerçek sınıfsal temeli nedir?

1950'de, DP seçimleri ezici bir çoğunlukla kazanarak iktidara geldi. Parti Yönetici kadroları, savunduğu fikirler, programı ve uyguladığı iktisat politikası ile, uluslararası finans kapitalin uydusu ve ortağı büyük sermayenin siyasal örgütüydü. Ancak, bir yandan kurduğu gerici ittifaklara dayanarak, bir yandan uzun sürmüş baskıcı ve totaliter bir burjuva iktidarının halkta yarattığı bıkkınlık ve patlamayı iyi kullanarak en önemlisi de kapitalizmin nisbî gelişmesinin yarattığı şartlardan yararlanarak kitlelerin desteğini almayı başardı.

1950 olayı ne bir devrimdir ne de bir karşı devrim. Üretim ve mülkiyet ilişkilerinde devrimden söz ettirebilecek köklü bir değişme olmamıştır. Devletçilik uygulamasının özel sermayeyi desteklemeye, yerli sanayiciyi ve müteşebbisi güçlendirmeye yönelik bir uygulama olduğunu hatırdan çıkarmayalım. Kaldı ki 1947'lerden sonra CHP de devletçilikten ve hattâ sanayie önem vermekten vazgeçmiş, liberal ekonomiden, tarım sektöründen yana olmuştur. Bu aynı zamanda Amerika'nın Türkiye'ye o dönemki bir tavsiyesidir.

1950'de kesin bir iktidar değişmesinden de söz edilemez. Çünkü iktidar değişmesin'den söz edebilmek için, bir sınıfın iktidardan uzaklaştırılarak başka bir sınıfın iktidarı alması gerekir. Oysa, daha önce de açıklamaya çalıştığımız gibi *«iktidarın burjuva özü»* Kurtuluş Savaşından bu yana hep aynı kalmıştır.

1950 olayını yorumlarken, 1950'de, dışa bağımlı, tarım ve ticarette yoğunlaşmış büyük sermaye kesiminin, küçük burjuvazinin bürokrat kanadının iktidar ortaklığına, başka bir deyimle «vesayetine» son vermiş olduğunu söyleyebiliriz. Burjuvazinin güçsüzlüğü yüzünden onun görevlerini yüklenmiş ve bir çeşit vesayet uygulamış olan küçük burjuva bürokrat kesimi, artık tarihsel görevini bir ölçüde bitirmiş sayılmakta ve uluslararası finans kapitalin ortağı tekelci kesim, iktidara ağırlığını koymaktadır.

Gerçekten de Demokrat Parti'nin ilk döneminde, büyük tarım ve ticaret sermayesi önemli gelişmeler göstermiştir. 1950-1960 arasında iç ticaret hadlerine bakıldığında fiyatların tarımcılar lehine sürekli gelişme gösterdiği hemen farkedilir. Tarım ürünlerine uygulanan yüksek fiyat politikasından asıl yararlananlarsa, pazar için üretim yapan büyük toprak sahipleridir. Yine tarımsal kredilerin toplam kredilere oranı DP iktidarının hele ilk 5 yılında yüzde 49'a kadar varmıştır.

O dönemlerde tarımdaki büyük sermayeler ticaret sermayesi ile içiçedir ve DP döneminde ithalatçı ihracatçı kesimin çıkarlarının da korunmakta ve gelişmekte olduğu görülmektedir.

1950 sonrası, Türkiye'de kapitalizmin daha hızlı gelişmeye, kırsal bölgelerin kapitalist pazara açılmaya, tarım kesiminden başlayan hızlı kapitalistleşmenin sanayii de etkilemeye doğru gittiği dönemdir. Kapitalizmin gelişmesi, köylülük başta olmak

üzere geniş halk kitlelerinin pazarlama imkânlarının gelişmesine, para ekonomisine girmelerine, kapitalist pazara açılmalarına, kırlardan kentlere akına yol açmış; toplum ekonomik bakımdan olduğu kadar sosyal bakımdan da hızlı bir değişme içine girmiştir. İlk 5 yıl içindeki ekonomik gelişme, DP'nin sadece egemen sınıfların değil, kitlelerin desteğini de bir süre sağlayabilmesine yol açmıştır.

DP'NİN GERİLEMESİ

1956 sonrasında çeşitli iç ve dış ekonomik etkiler, özellikle plansız ve dengesiz yatırımların yol açtığı enflasyonist baskı, dış ticaret dengesinin bozulması, bunun sonucu olarak sanayi kesimi için gerekli ithal malları darlığı, devlet işletmelerinin zorunlu bir ağırlık kazanması ve bunun özel kesimi olumsuz yönde etkilemesi büyük bir ekonomik bunalıma yol açmıştır. İşlenebilir toprakların son sınırına varması ve tarımsal araçların yedek parça yokluğundan işlemez hale gelmesi köylülüğü etkilemiştir. Tarım ve ticarette birikmiş büyük servetler endüstriye ve yatırıma kaydırılamadığından açık ve gizli işsizlik artmıştır.

1959 yılına gelindiğinde DP iktidarı ve büyük sermaye bir çıkmazın içindedir. Tarım ve ticaret alanlarında çok dar bir kesimin elinde tekelleşmiş sermayenin çıkarları dışında kalan bütün toplum kesimleri, başta kapitalizmin 1950 sonrası gelişmesinden gerekli payı alamamış sanayi kesimi olmak üzere, küçük burjuvazinin bürokrat kesimleri, köylülük, kent orta sınıfları DP'ye cephe almaya başlamışlardır.

Egemen sınıfların içine girdiği bunalıma çözüm 27 Mayıs 1960 darbesiyle bulunmuştur. 27 Mayıs hareketinin vurucu gücü, bürokrasinin silâhlı kanadı; destekçisi ise, genellikle DP iktidarı döneminde uygulanan ekonomi politikasından en fazla zarar görmüş diğer bürokrat aydın kesimler olmuştur. Bununla birlikte finans kapitalin ve artık sanayie yönelme eğilimindeki yerli tekelci kesimin darbeye karşı çıktığı söylenemez. 27 Mayıs hareketi, büyük sermayenin kendi iç çelişkilerini çözümleyebilmesine bir vesile olmuştur. Ama öte yandan, küçük burjuva radikalizmi de zaman zaman finans kapitalin kontrolü dışına çıkarak harekete damgasını vurmuştur.

1961 sonrasında, DP'nin iktidardan düşürülmesine göz yuman ve belki de destekleyen tekelci sermaye kendi çıkarlarına daha uygun bir partiyi, AP'yi kurdurmakta ve geliştirmekte gecikmeyecektir.

Bu uzun tarihsel giriş zorulu muydu? AP'yi ve bugünkü CHP'yi anlayabilmek için evet... Şimdi iki büyük siyasal partinin sınıfsal yapılarını ve 1960-1973 arası serüvenlerini çok daha kısa ve açık biçimde izlemek mümkün olabilecek.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ:
1960 - 1973

27 Mayıs darbesini izleyen günlerde, artık planlı ve sanayii ön plana çıkaran bir kapitalistleşmeden yana olan tekelci sermaye kesimi, CHP'nin İnönü başkanlığında yeniden ağırlık kazanmasına engel olmadı. Böylece, bir yandan küçük burjuva bürokratlarını tatmin etmiş, öte yanda da kırk yılın sermayeye yontan «devletsi» si İsmet Paşa'yı bu defa da tekelci kesimin planlı gelişmesinin vasisi durumuna getirmiş oluyordu.

Böylece CHP, 1960 sonrasında —ve en son arınmanın gerçekleştiği 1972'ye kadar— bürokrat küçük burjuvazinin, diğer bazı küçük burjuva kesimlerinin ve açık veya gizli desteğini koyan bir kısım «sanayiciliği ağır basan» tekelcinin partisi oldu.

1960-1970 arası, istatistik verilerin büyük bir açıklıkla gösterdiği gibi, sanayinin tarım ve ticarete üstün geldiği; sanayi çıkarları önplana geçerken, tarım çıkarlarının ve bir kısım ticaret çıkarlarının zedelendiği, kemirildiği bir dönemdir. Bu dönemde ekonomide sanayi sektörünün payı artarken uluslararası finans kapitalin ortağı tekelci kesimin zorunlu tercihi de sanayi doğrultusunda olmuştur. Yani, tekelci sermaye bir yapı değişikliği içine girmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta 1960 ve 1970 sonrasının büyük sanayicisinin, rekabetçi bir düzen içinde gelişmiş ve sermaye birikimini gerçekleştirmiş apayrı bir kesim olmayıp, uluslarara-

sı finans kapitalin kırkyıllık ortağı tekelci sermaye kesiminin ta kendisi olduğudur. Yani, çağın gereği ve emperyalizmin yeni emir ve çıkarları doğrultusunda, büyük sermaye kesimi sanayie kaymaktadır. 1960 sonrası dönemde bu değişikliğe paralel olarak tekelleşme süreci de hızlanmıştır.

1965 seçimlerine doğru İsmet Paşa'nın «ortanın solu» sloganını atması, bir yandan Türkiye İşçi Partisi oylarını bölmek için bir taktik olarak görülebileceği gibi, sanayie yönelen tekelci kesimin uzun vadeli siyasal çıkarlarının gerçek teminatı olabilecek bir sosyal demokrasi adımı olarak da görülebilir. Ortanın solu sloganının parti içinde yarattığı büyük çalkantıya ve gruplaşmalara rağmen, büyük sermayenin CHP içinde kalan sözcüleri partiyi terketmek gereğini duymamışlar, hatta «ortanın solu» sloganını savunmuşlardır.

1970'ler, sanayie yönelen tekelci sermayenin yeni bunalımlarla karşı karşıya olduğu bir dönemdir. Tekelci kesim, bir yandan diğer sermaye kesimlerine karşı, öte yandan da 1961 sonrasının nisbî demokratik ortamından yararlanarak gelişen ve bilinçlenen işçi sınıfına, yoksul köylülüğe, küçük burjuvazinin bürokrat ve teknokrat bölümlerine karşı, iktidarını pekiştirmek zorundadır. Bu zorunluğun kaçınılmaz sonucu olan 12 Mart olayı ve sonrası CHP içindeki en büyük dönüşüme yol açmıştır.

Tekelci kapitalizmin gelişmesinin ekonomik ve siyasal bakımdan gerilettiği orta sınıflar, küçük üreticiler, aydın kesimler, hatta küçük sanayiciler, küçük burjuvazinin, ve tekelci kesimle henüz bütünleşmemiş sermaye kesimlerinin anti-tekel ideolojisini benimsemeye hazırdırlar.

1971 sonrası, Türkiye'de bütün baskılara rağmen sınıf farklılaşmasının en fazla kesinleştiği ve çeşitli toplum kesimlerinin tekelci sermayenin gelişmesinin etkilerini en açık şekilde duydukları bir dönemdir.

CHP içindeki büyük sermaye kanadıyla, küçük burjuva ve tekelci olmayan sermaye kanatlarının birbirinden kopması, tam bu döneme rastlar.

1972 yılında gelişen olaylar, tekelci kesimle diğer toplum kesimleri arasında derinleşen uçurum ve artan çelişkiler CHP içinden yeni ve kesin bir kopmayı da birlikte getirmiştir. İnönü de dahil olmak üzere büyük sermayenin temsilcileri devletçi vasileri, partiyi terketmişlerdir.

1973 seçimlerine CHP bu anlamda arınmış olarak girmiştir. Kır ve şehir küçük burjuvazisinin, bir kısmı «milli burjuvazinin»; tekelci kapitalistleşme sürecinin gitgide yoksullaştırdığı yoksul ve küçük köylülüğün siyasal örgütü olmaya yönelmiştir.

12 Mart sonrasının ve üç yıllık olağanüstü dönem uygulamasının şartlarından da yararlanarak, kendi siyasal örgütlerine sahip bulunmayan ve hızla bilinçlenmekte olan işçiler başta olmak üzere bütün demokratik güçlerin ve anti-tekel kesimlerin oylarını da toplamayı bilmiştir.

En fazla oy aldığı veya oy arttırdığı bölgelerin incelenmesi bu yargıyı doğrulamaktadır.

Buna karşılık büyük sermaye kesimi; şehir küçük burjuvazisinin; tekelci olmayan küçük sanayicinin, imalatçının, küçük köylülüğün sınıfsal örgütü olmaya yönelen yeni CHP'nin 14 Ekim başarısı karşısında uzun zaman şaşkınlıktan kurtulamamıştır. CHP'ye karşı tavır, büyük sermayenin siyasal tercihlerinde farklılıklar ve iç çatlaklar da yaratmıştır. Bir kesim CHP'yi sanayinin ve sanayicinin parlamenter demokrasi içinde gelişmesinin 20. yüzyıldaki teminatı olan sosyal demokrat bir parti olarak görüp, onu bu yola daha fazla çekmek için desteklemeyi önerirken; bir diğer kesim, CHP içindeki «halkçı» sol kanada ve demokratik eğilimlere ağırlık tanıyarak CHP'ye tavır almak önerisinde bulunmuştur. Sermayenin bu ikili yönelimi bile CHP içindeki gittikçe güçlenen ikiliğin bir işaretidir.

Gerçekten de CHP, büyük sermayenin temsilcilerinden arınmış ve kapitalizmin gelişmesi içinde bilinçlenen anti-tekel sermaye kesimlerinin ve küçük burjuvazinin partisi olma yoluna girmiştir. Ama iki eğilim ve kanat, hâlâ CHP içinde çatışmaktadır. Bu kanatlardan biri CHP'yi gelişmiş sanayi toplumlarındaki sosyal demokrat partilerin yapısına doğru çekerken,

diğeri geniş bir «halk» kavramı altında popülizme çekmektedir.

Kısaca CHP bugün bir kavşak noktasındadır. Klâsik bir sosyal demokrat partı ile, küçük burjuvazinin popülist eğilimli partisinin karşılaştığı noktadır bu. Kadroları, tabanı, programı, Akgünler bildirisi, lideri, küçük burjuvanın reformcu ve halkçı eğilimlerini ön plana çıkarmaktadır. Ama, tekelci kapitalizmin gücü ve küçük sanayicinin bu güç karşısında giderek onunla bütünleşme zorunluğu ve küçük burjuvazinin günümüzde işçi sınıfı öncülüğü olmadıkça köklü bir bağımsız bir hareket koyamayacağı gerçeği göz önünde bulundurulursa, CHP'nin klâsik bir sosyal demokrat parti doğrultusunda gelişmesi ve bir süre sonra sol kanadının ayrılması küçümsenmeyecek bir ihtimaldir.

Burada hemen cevaplandırılması gereken soru, CHP'nin işçi sınıfının siyasal örgütü olup olmadığıdır. Bu konuda tavrımız son derece kesin olmalıdır. CHP, dönemin özel şartlarında işçi sınıfının desteğini ve oylarını almıştır. Demokratik cephenin kurulması ve güçlenmesi açısından son derece doğru bir gelişme olmuştur bu. Ancak, buradan hareketle CHP'yi işçi sınıfının siyasal örgütü saymak; işçi sınıfının ve sosyalizmin bağımsızlığını unutmak, işçi sınıfını sermaye karşısında pasifize etmek ve işçiyi küçük burjuvazinin kuyruğuna takmak olur. CHP'nin, bugün, işçi sınıfının da desteklediği bir parti olmakla birlikte, işçi sınıfının siyasal örgütü olmadığını ve asla olamayacağını tek rar tekrar vurgulamakta yarar vardır. Belli dönemlerde bir partiyi desteklemek farklı bir şey, o partiyle özdeşleşmek ve kendi bağımsız siyasal örgütünden bu yüzden vazgeçmek bir başka şeydir. CHP'yi yanlış değerlendirmenin getireceği en büyük sakınca ve tehlike de buradadır zaten. CHP, işçi sınıfının partisi olmadığı gibi yukarda anlatılan sınıfsal yapısı yüzünden CHP'den işçi sınıfının partisinin çıkmayacağını da kesinlikle bilmek zorundayız.

— AP —

ADALET PARTİSİ HANGİ SINIFLARIN SÖZCÜSÜDÜR?

Adalet Partisi 1961 yılında, 27 Mayıs hareketinden sonra kapatılan Demokrat Parti'nin yerine kuruldu. Demokrat Parti' nin tabanına ve dağılmış olan örgütüne dayanarak daha 1961 Genel seçimlerinde 158 milletvekilliği kazandı. Ancak gerçek yapısını 1965'de, Süleyman Demirel'in başkanlığa getirilmesinden sonra buldu.

1961'in AP'sinin DP'nin devamı olduğu söylenebilir. Ama 1965'in AP'si, DP'nin aynı sınıfsal özdeki, ancak 15 yılın ekonomik gelişmesine uygu olarak, bir başka seviyeden devamıdır. DP dönemi, tarım burjuvazisinin, genel olarak tarım çıkarlarını büyük ölçüde sanayi, bir ölçüde de ticaret çıkarları aleyhine gelişmesi, büyük sermayenin tarım ve ticaret tercihinin ağır basması olarak özetlenebilir. DP'nin yükselişi gibi düşüşü de böyle bir politikaya bağlıdır.

AP, hele 1965'de Süleyman Demirel'in genel başkanlığından sonra, tekelci kesimin, büyük ticaret ve sanayi çıkarlarının ön plana geçtiği siyasal örgütü oldu.

Uluslararası finans kapitalin ortağı tekelci sermaye 1970'lere gelene kadar Demirel AP'sinde kendi siyasal örgütünü buldu. Büyük sermayenin, en geri sömürücü sınıflarla, tefeci-aracı, ağa ile olan geleneksel ittifakı, bu kesimlerin güdümündeki oy deposu kitlelerin oylarını, dolayısiyle parlamenter demokrasiyi de garanti altına alıyordu.

Ne var ki 1963 sonrasındaki hızlı kapitalist gelişme içinde sermaye içi çelişkiler kendini daha güçlü biçimde duyurmaya başladı.

AP döneminde izlenen planlı sanayileşme politikası, (çeşitli teşvikler, sübvansiyonlar, kredi, yatırım indirimi) hele ikinci 5 yıllık plan döneminde, artık sanayie yönelmiş olan büyük tekelci sermaye kesimine en büyük yararları sağlarken, tarım çıkarlarını, tekelci sermaye ile bütünleşmemiş orta ticaret (yurt içi ticaret) çıkarlarını zedeledi. Öte yandan sanayi kesimi yararına enflâsyonist politika, mülk sahiplerinin, rantiyelerin çıkarlarını sarstı.

Tarım ve tefecilikten gelen sermayeler, tekelci kesim rekabeti karşısında sanayie kârlı bir şekilde yönelemez oldu, yani «millî burjuvazi» nin yolu büsbütün tıkandı. Anadolu tüccarı, Anadolu sanayi-

cisi ve küçük burjuva kesimlerin yolu, tekelci burjuvaziden büsbütün ayrılmaya başladı. Üstelik işbirlikçi sermayenin eski ortakları olan tefeci-tüccar kesimi, geri sömürgen sınıflar da çıkarlarının sarsıldığını gördüler.

Bu çıkar çatışması, 1969 yılında tekelci kesim lehine çıkarılan yeni kanun ve uygulamalarla büsbütün güçlendi. Egemen sınıfların ve siyasal örgütlerinin bütünselliği sarsılıyor, çatlamlar kendini gösteriyordu.

Çatlamanın ilk habercisi, Necmettin Erbakan olayı ve Millî Nizam Partisi'nin kuruluşu oldu. Erbakan «büyük şehir tüccarı, komprador-mason azınlığa karşı Anadolu tüccarının, Anadolu sanayisinin, küçük kent sermayesinin» muhalefetini dile getirmeye çalıştı ve AP taşra örgütünden önemli kopmalar sağlayabildi.

AP içinde daha önemli bir kopma, Demokratik Parti'nin kuruluşu oldu. 1970'de iyice billûrlaşan DP muhalefeti, AP'nin sanayi çıkarları ve tekelci kesime verdiği tavizlere; kırsal kesimlerdeki egemen güçlerin, 1960'dan sonra sanayi lehine gittikçe gerileyen tarım ve toprak çıkarlarının, tüccarın, yani tekelci kapitalizmin sanayi doğrultusunda gelişmesi sonucunda çıkarları sarsılan diğer sermaye kesimlerinin tepkisiydi. Demokratik Parti muhalefetinin başını tarım burjuvazisi çekiyordu.

1970 yılına gelindiğinde Demirel gerçekten güç bir durumdaydı. Demirel baştan beri emekçi sınıfları baskı altında tutan, sanayileşmenin bedelini başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi kesimlere ödeten ama *çeşitli sermaye kesimleri arasında belli bir denge kurmaya*, parlamenter sistemi de bu yoldan korumaya kararlı bir politikadan yanaydı. Böyle bir sistemde ekonomik ve siyasal egemenlik ağırlıklı olarak tekelci sanayici kesimde olacak, ama tarım ve ticaret çıkarları ve diğer sermaye gruplarının çıkarları da belli ölçülerde korunacaktı. Böyle bir politikanın bedeli ise iki tarafın hoşnutsuzluğuna birden hedef olmaktı. Gerçekten de 1970 yılında tekelci kesim dışında kalan sermaye kesimlerinin hoşnutsuzluğu ve muhalefeti AP'yi içinden bölmeye kadar giderken tekelci kesim de yeni bir bunalımın eşiğindeydi. AP'nin tekelci sanayi lehine tedbir ve uygulamaları ona yeterli gelmiyordu. Tekelci sermaye, eski müttefiklerinin bir kısmına, artık sömürüden daha az pay vermek, en geri kesimleri meselâ tefeci - aracı, ağa kesimlerini de tasfiyeye yönelmek istiyordu. Öte yandan 1968'lerden sonra hız kazanan kitlelerin demokratik mücadelesi, işçi sınıfının uyanışı, yığınların ekonomik ve demokratik taleplerinin baskısı, tekelci kesimi huzursuz ediyor ve büyük sermaye, Demirel'i tavizcilikle suçluyordu.

Bu yüzden, 12 Mart 1971'de, Demirel'in bir ordu darbesiyle iktidardan düşürülmesini engellemeye kalkışmadığı gibi, hattâ alttan alta destekledi de. Tekelci kesim hedeflediği hızlı gelişmeyi gerçekleştirmek üzere, bir süre için Demirel'den ve parlamenter demokrasiden vaz geçiyordu; Demirel'i yedeğe alıyordu.

Nitekim aradan geçen üç yıl içinde, büyük sermaye kesimi kendi rakipsiz iktidarını ve bir çeşit diktasını kurmak için her çareye başvurdu. Demirel AP'sinden ne büsbütün vazgeçti ne de «tek at» olarak ona oynamaya cesaret edebildi. Demirel'i hep kontrol altında tutma ve yedekleme eğiliminde göründü.

Bu gün de AP, sanayie yönelen büyük tekelci sermaye kesiminin örgütü olma yolunda. Tekelci kesim, kendisine en yakın siyasal örgüt olarak AP'yi görüyor. Ancak Demirel, halâ *sermaye içi denge* politikası peşinde. Kendi varlık nedeninin ve «Demirel usulü de olsa» parlamenter demokrasinin teminatını bu politikada buluyor. Demirel'in çıkmazı ve AP'nin çözmesi gereken düğüm de tam bu noktada zaten.

AP ÜZERİNE YANILGILAR

AP konusunda, sapmalara yol açabilecek en önemli yanılgı, Demirel'in çizgisini «ilerici sanayi kesiminin çizgisi» olarak tanımlamak ve AP'yi 1970'lerde üretici güçleri, yani kapitalizmi en hızlı geliştirecek siyasal örgüt olarak göstermektir.

Bu görüşün savunucularının yanıldıkları iki temel nokta şunlardır:

Birincisi, AP'nin çıkarlarını savundu-

ğu sanayici kesim, büyük tekelci sermaye kesiminden başkası değildir. Tekelci kesim dışında kalan, küçük ve henüz finans kapitalle bütünleşmemiş sanayicilerin çıkarları zaten bu kesimle çatışmakta ve küçük sanayiciler, küçük müteşebbisler anti - tekel görünümdeki siyasal örgütleri desteklemektedir. Bu yüzden AP'yi «sanayicilerin» partisi olmaktan çok «büyük tekelci sermaye»nin partisi olarak nitelemek daha doğru gürünmektedir.

İkincisi AP'nin savunduğu bir çeşit «liberalizm» ve «demokrasi» klasik burjuva demokrasisi bile değildir. Demirel Anayasa'nın 60 maddesini dört yıl içinde değiştirebilmiş olmakla övünmekte, demokratik gelişmeyi ve demokratik mücadeleyi engelleyici kanun, tedbir ve uygulamaların en büyük savunuculuğunu yapmakta ve başta işçi sınıfı olmak üzere tüm emekçi kitlelerin ekonomik sosyal ve siyasal haklarının sermaye lehine kısıtlanması için mücadele etmektedir. Uluslararası finans kapitalin ortağı tekelci burjuvazinin çıkarlarını savunan bir siyasal örgüt olarak, AP'nin kendi çizgisine sadık olduğu söylenebilir. Burada, yanılgıya yol açan nokta Demirel'in «sosyal adalet ve demokrasi» derken ne anladığıdır.

Demirel'in, demokrasi ve sosyal adaletten anladığı, sanayie yönelen tekelci sermayenin çıkarları yanında, tarım ve ticaret kesiminin ve küçük sanayicinin çıkarlarının da belli ölçülerde korunması hiç değilse, tekelci kesimin gelişmesinin, bu kesimlerin bunalımlara yol açabilecek çok hızlı tasfiyesi bahasına olmamasıdır. Yani sermaye içi dengeyi korumaya çalışmaktadır Demirel. Çünkü tekelci kesimin, diğer bütün sermaye kesimlerinin çıkarlarını çok kısa zamanda büyük ölçüde zedeleyen bir gelişmesinin, AP'nin varlık ne deni olan parlamenter demokrasiye son verebileceğini bilmektedir.

İşte kitlelere, emekçilere ve özellikle işçilere karşı tekelci sermayeden yana olduğu için, AP'yi ilerici bir örgüt olarak nitelemek mümkün değildir.

Kaldı ki çağımızda, üretici güçleri çok daha hızlı ve işçi sınıfının öncülüğünde geliştirebilecek farklı toplum ve kalkınma modelleri vardır. AP'yi «ileri sanayi toplumunun önde gelen siyasal örgütü» saymak, «kapitalizmi» tek ve alternatifi olmayan ekonomik model olarak, en ileri sistem olarak, kabul etmektir.

AP'yi sanayi toplumunun, sanayicilerin çıkarlarını savunan en ileri ve gerçekçi siyasal örgüt olarak gösterme yanılgısı, sosyalist çizgiyle asla bağdaşmayacağı gibi, işçi sınıfını ve sosyalist kadroları burjuvazinin kuyruğuna takma ihanetini de birlikte getirir.

DEMOKRATİK PARTİ HANGİ ÇIKARLARI SAVUNUYOR?

1970 yılında AP'den ayrılan ve eski Demokrat Partililerin etkisi altında örgütlenen 41'ler, aynı yılın sonunda Demokratik Parti'yi kurdular. 41'ler, Demirelci «yeminliler» grubuna karşı, «Bilgiççiler» olarak tanınıyorlardı.

41'lerin AP'den ayrılması ve Demokratik Partinin kuruluşu, yukarda AP'den söz ederken değindiğimiz egemen sınıflar içi çatlağın siyasal plana yansımasıydı. DP daha kuruluşunda, başta tarım burjuvazisi olmak üzere, Demirel politikasının zedelediği sermaye çıkarlarının küçük şehir tüccarının, tekelci gelişmenin etkilediği ve sömürüden aldıkları payı azalttığı sermaye kesimlerinin, tekelci kesime karşı olan muhalefetinin siyasal sözcüsü oldu.

Gerek 12 Mart sonrası dönemde, gerek seçimler sırasında, ve sonrasında savunduğu görüşlerle, Demokratik Partiyi, büyük sermayenin reform programının sınıf çıkarlarını büyük ölçüde zedelediği büyük toprak sahiplerinin, kırsal egemen kesimlerin partisi olarak görmek mümkündür. 1973 seçimlerinde en fazla oy aldığı bölgeler ve toplum katları, bu gerçeği doğrulamaktadır. Zaman zaman anti — tekel sloganlar da kullanan DP'nin, demokratik gelişmelere en fazla karşı çıkan, anti - demokratik uygulamaları en fazla savunan siyasal örgüt olması dikkati çekmektedir. DP' Demirel'li AP'yi bile solda bulmaktadır. Gerçekten de, tekelci sanayi kesimi kapitalist gelişme içinde tarım kesiminden ve peşinden sü-

rüklediği gerici kırsal egemen sınıflardan daha soldadır.

DP büyük toprak sahibinin, zengin köylünün yani tarımsal egemen sınıfların olduğu kadar, küçük şehir ve kasaba tüccarının da partisidir. Küçük tüccarın tefecilikle bağlarının kopmamış olduğu düşünülürse, DP'nin tefeci - aracı tabanına da dayandığı ortaya çıkar. Bunların tekelci kesimle çelişkileri DP programında ve DP yöneticilerinin tercihlerinde kendini göster mektedir. DP, 14 Ekim seçimlerinde kazandığı 45 milletvekilliğinden sonra, 9 Aralık'da da aşağı yukarı aynı oranda oy alarak, sınıfsal tabanının oldukça billurlaşmış ve kararlı olduğunu ortaya koymuştur.

— MSP —

14 Ekim seçimlerinden sonra en fazla tartışılan siyasal parti şüphesiz ki Milli Selamet Partisi oldu. Bu siyasal partinin hangi toplumsal sınıfların ve katların çıkarlarını temsil ettiği uzun uzun tartışıldı.

1971'de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan Millî Nizam partisinin de başkanı olan MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın 1969 Odalar Birliği seçimlerindeki tutumu, partinin sınıfsal yapısına ışık tutmak bakımından ilgi çekicidir. 1969'da Erbakan, Odalar Birliğinde, «komprador - mason azınlık, büyük şehir tüccar ve sanayicisi» adını verdiği, uluslararası finans_kapitalle bütünleşmiş büyük tekelci sermayeye karşı mücadele ediyordu. Kimler adınaydı bu mücadele? «Anadolu tüccar ve sanayicisi adına» cevabını veriyordu Erbakan.

Zamanın AP'li ticaret bakanı, Erbaka nın Odalar Birliği başkanlığını onaylamadı ve açıkça tekelci sermaye kesiminden yana taraf tuttu. Erbakan, tekelci sermayenin desteklediği Medenî Berk'e yenildi.

1973 yılında MNP'nin devamı olan MSP, ana çizgileriyle pek farklılaşmamış da olsa, bugün Erbakan'ın partisini, sadece Anadolu burjuvazisinin siyasal örgütü olarak görmek mümkün değil. Bu kesimin tarımcıları ve tüccarları, daha çok DP'yi destekliyorlar, sanayicilerin bir kıs mı ise CHP'nin destekçisi.

MSP'nin seçim propagandalarında ve Erbakan'ın konuşmalarındaydı, dinci tema, ve bir çeşit temelsiz islam sosyalizmi teması ağır bastı. MSP'yi destekleyen seç men kitlesi ise kırsal bölgelerin, küçük üreticiliğin yaygın olduğu bölgelerin küçük köylüsü, küçük üreticisi, şehir küçük burjuvazisinin en geri ve dinsel ideolojinin etkisi altındaki kesimleri oldu.

MSP hangi toplum kesimlerinin partisidir şu halde? MSP'nin yönetici kadrolarının yapısı, tefeci - tüccarlıktan kasaba müteahhitliğine, imalatçılığa, küçük sanayie kayan, anti - tekel sermaye kesimlerinin ağırlığını gösteriyor. Tekelcilerin hakimiyeti yüzünden yeteri kadar güçlenme ve gelişme imkânı bulamayan, dinci ideolojinin etkisinden henüz sıyrılmamış küçük sermaye sahipleri MSP'ye eğilimli görünüyorlar. Bunlarla birlikte, tefeci - tüccar kesiminin bir kısmı da MSP'yi destekliyor. MSP yöneticileri çoğunlukla tefecilikle bağları henüz tam kopmamış küçük sermayedarlardan, Anadolu sermayedarları ile bir kısım tefeci - tüccardan meydana geliyor.

MSP'yi destekleyenler, yani partinin tabanı ise, kır küçük burjuvazisinin bir bölümü ve yoksul köylülükten oluşuyor.

Araya giren ve halâ etkili olan dinsel motif; en az uyanık ve en az bilinçli kesimlerin anti tekel duygularına ve tepkilerine tercüman olan islam sosyalizmi teması, servet düşmanlığı, Batı düşmanlığı gibi etkenler yüzünden, MSP'nin sınıfsal yapısının diğer bütün partilerden daha heterojen ve daha kaygan olduğu, henüz belli bir kesinlik kazanmadığı söylenebilir.

Yer yer CHP ile, yer yer DP ile aynı tabana oturan MSP'nin sınıfsal tabanının belirginlik ve kararlılık kazanmadığının bir işareti de, MSP'nin 9 Aralık seçim lerinde 14 Ekim seçimlerine oranla yarı yarıya oy kaybetmesidir. Bu bakımdan, MSP'de şimdilik toplanmış sosyal tabaka ların yerinin uzun vadede MSP içinde olmayacağı söylenebilir. Anti - tekel burjuvazinin çıkarlarının ve yoksul küçük üreticiliğin çıkarlarının CHP tarafından şim-

di olduğu gibi gelecekte de MSP'den daha iyi temsil edilebileceği ortadadır. Tefeci — tüccarlık ise DP içinde daha geliştirici bir ortam bulabilmektedir. MSP'yi desteklemiş olan bir kısım yoksul köylünün, kapitalist gelişme ve bilinçlenme süreci içindeki gerçek yerinin işçi sınıfının ve onun partisinin yanı olacağını ise unutulmamalıdır.

Bu bakımda MSP'ye, hemen olmasa bile zaman içinde tabanını kendi kendine kaybedecek bir siyasal kuruluş olarak bakmak doğrudur.

(MSP olayı ve MSP tartışmaları ile ilgili uzun bir inceleme İLKE'nin ikinci sayısında yer alacaktır)

Çeşitli yönleri özellikle de Türkiye'deki sınıf kristalleşmelerini ortaya koymalarıyla önemli olan bu dört parti dışında kalan Cumhuriyetçi Güven Partisi Türkiye Birlik Partisi Milliyetçi Hareket Partisi ve son seçimlerde silinmiş olan Millet Partisi üzerinde bu yazıda ayrıca durulmayacaktır.

SONUÇ

Sonuç olarak, 1973 Genel Seçimlerine katılan ve önemli sayılabilecek oranda oy alan dört partinin sınıfsal yapılanı biraz şematik olma sakıncasını kabul ederek, şöyle özetlemek mümkündür:

CHP, bugünkü görünümüyle, tekelleşmemiş küçük sanayi çıkarlarının, şehir küçük burjuvazisinin (esnaf - zenaatkâr - serbest meslekler ve memur kesimi dahil olmak üzere) ve küçük köylülüğün siyasal örgütüdür.

Büyük sanayi kentlerinin işçi kesiminden ve tarım işçilerinden de oy almış olmakla birlikte, ne programı, ne ideolojisi ne de savunduğu görüşlerle işçi sınıfının partisi değildir. Sınıfsal yapısı gereği, küçük burjuva popülizmi (halkçılık) ve reformizmi ile burjuvazinin çıkarları, parti içinde halâ çelişki halindedir. Büyük sermayenin akıllı ve parlamenter demokrasiden yana kanadı da CHP'yi klasik bir sosyal - demokrat parti olarak yedeğine alma çabaları içindedir.

AP'ye gelince, AP, 1960'lardan hele 1970'lerden sonra «Sanayi tercihi» ön plana geçen tekelci burjuvazinin partisidir. Ancak, tekelci kesimin çıkarlarını önplana geçirirken tarım ve ticaret çıkarlarıyla sermayenin diğer kesimlerinin çıkarlarını da dengelemeye çalışması, ona tekelcilik karşısında bir çeşit bağımsızlık görünümü de vermektedir.

DP, kırsal egemen sınıfların, yani tarım çıkarlarının partisi olarak tanımlanabilir. Ayrıca tefeci - tüccarlık ve Anadolu eşrafı da bu partiyi desteklemektedir.

MSP, yönetici kadrolarıyla küçük Anadolu sermayesinin küçük Anadolu müteşebbisinin, yani finans - kapitalle bütünleşmemiş ve onunla çelişkileri olan küçük sermaye kesimlerinin sözcüsüdür. Bu kesimlerin tefeci - aracılıkla bağları henüz çözülmemiş olduğundan tefeci - aracı da MSP'de kendi örgütünü bulmaktadır. Oy desteğini ise daha çok, en geri kırsal kesimlerin küçük ve orta köylülüğünden sağlamıştır.

Diğer partiler de göz önünde bulundurulursa, ortaya çıkan açık gerçek, işçi sınıfının siyasal örgütünün yerinin boş kaldığıdır. Bu yeri doldurmaya mevcut partilerden hiç biri aday olmadığı gibi, hiç birinin de işçi sınıfı partisine dönüşeceği beklenemez. İşçi sınıfının partisi sosyalistlerin gündemindeki en önemli sorundur.

CHP'deki evrim üzerine notlar

Taner Timur

C.H.P. nin türk siyasal tarihinde özel bir yeri vardır: C.H.P. yakın tarihimizde Türk Devriminin kadrolarını oluşturduğu gibi, yarım yüzyıllık cumhuriyet dönemimizin büyük bir kısmında da tek parti olarak memleketi yönetmiştir. Çok partili hayata geçiş dahi C.H.P. lider kadrosunun izni ve hoşgörüsü ile gerçekleşmiştir. Veya, bir polemiğe girmeden, hiç olmazsa şu kadarı söylenebilir: İkinci Dünya Savaşı ertesinde belirli yurt ve dünya koşulları çerçevesinde gelişen çok partili hayat akımına karşı C.H.P. bir direnç göstermemiştir. D.P. kurucularının, aralarından biri başbakanlık da yapmış bulunan dört C.H.P. milletvekili olduğunu unutmağa imkân var mıdır? Bütün bu nedenlerle, C.H.P. nin bugünkü durumu ile ilgili bir yorum denemesinde, bu partinin evrimi ile ilgili bazı noktaları saptamak zorunlu görünüyor.

6 Aralık 1922 de, Atatürk, basına verdiği bir demeçle yeni bir parti kuracağını açıkladığı zaman bunun «halkçı» bir anlayışa dayanacağını belirtmişti. Daha sonra yaptığı bir yurt gezisinde de yeni partiyi şu şekilde anlatmıştı: «... diğer memleketlerde partiler behemehal iktisadi maksatlar üzerine teessüs etmiş ve etmektedir. Çünkü o memleketlerde muhtelif sınıflar vardır. Bir sınıfın menfaatini muhafaza için teşekkül eden siyasi bir partiye mukabil, diğer bir sınıfın menfaatini muhafaza maksadıyla bir parti teşekkül eder. Bu pek tabiidir. Güya bizim memleketimizde de ayrı sınıflar varmış gibi teessüs eden siyasi partiler yüzünden şahit olduğumuz neticeler malumdur. Halbuki, Halk Partisi dediğimiz zaman bunun içinde bir kısım değil, bütün millet dahildir» (1).

Görüldüğü gibi Atatürk, yukardaki sözleriyle, kapitalist gelişimin ürünü olan batılı demokrasilerde siyasal partilerin sınıfsal temellerini gözden uzak tutmamakla beraber, Türkiye'nin gelişim derecesinin sınıf partileri için elverişli olmadığını belirtmekte ve bütün toplumsal sınıfları C.H.P. çatısı altında toplamağa çalışmaktadır. Bu görüş aynı zamanda, bugünkü

tartışmalarda çok aydınlatıcı olabilecek, bir anlam daha içermektedir. O da şudur: Demekki Atatürk'e göre, eğer Türkiye batılı modele uygun bir iktisadi ve sosyal gelişme süreci izlerse, *belli* bir tarihten itibaren memleketimizde de sınıf partileri kurulacaktır. Çünki, Serbest Fırka denemesinin de gösterdiği gibi, biliyoıuz ki Atatürk çok partili hayata ilke olarak taraftardır. O halde sorun şöyle ortaya çıkmaktadır: Elli yıllık cumhuriyet tarihimizde Türkiye nasıl bir gelişme biçimi izlemiştir? Bu gelişme içinde, gerek tek parti döneminde gerekse çok partili dönemde siyasal partilerle sosyal sınıflar arasındaki ilişkiler neler olmuştur?

Son yıllarda yayınlanan birçok araştırmanın ortaya koyduğu gibi Milli Kurtuluş Savaşımız asker-sivil aydın zümre ile Anadolu burjuvazisi ve büyük toprak sahipleri ittifakı öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. Müdafaayı Hukuk cemiyetlerinde, Kuvayı Milliye müfrezelerinde, mahalli ve milli Kongrelerde ve bütün bunların modern Türk Devletine temel teşkil eden sentezi olan T.B.M.M. nde bu ittifakın unsurlarını somut bir biçimde görüyoruz. Birinci Büyük Millet Meclisinde çok genç yaşta katiplik yapmış bir bilim adamımızın belirttiği gibi «beyaz sarıklı, ak sakallı, cüppeli, eli tespihli hocalarla pırıl pırıl üniformalı genç subaylar; yazma sarıklı aşiret beyleri; külahlı ağalar ve kavuklu çelebilerle Avrupa tahsilinden yeni dönmüş, batı kültürüyle yetişmiş, nokta bıyıklı Kuvayı Milliye kalpaklı gençler, Meclis sıralarında yan yana oturuyorlardı». (2)

Devrimci iktidarın toplumsal temeli hemen bütün tek parti dönemince aynı kalmıştır. Milli Kurtuluş Savaşının öncü kadrolarındaki ihtilaflar Takriri Sükun Kanunu ile bertaraf edildikten sonra bürokratik zümre göreli bir bağımsızlığa kavuşmuş, aşar vergisinin kaldırılması özellikle büyük çiftçileri rahatlatmış, kapitalizmi destekleyici terbirler de iş çevrelerini memnun etmiştir.

Elbette ki iktidar koalisyonunun kanatlarını teşkil eden toplumsal güçler her zaman tam bir ahenk içinde bulunmamışlardır. Özellikle 1930 ların Dünya Buhranı, büyük ticaret burjuvazisinin ve büyük çiftçilerin durumunu sarsınca «devletçi» bir iktisat politikası uygulanmağa başlanmış ve bunun sonucu olarak da bürokratik zümrenin siyasal sistemimizdeki ağırlığı artmıştır. (3) Bununla beraber, bu politika da toplumsal güçlerin ilişkilerini yansıtan çelişkiler içinde gelişmiş ve 1932 de doruğuna erişen devletçi politika egemen sınıfları tedirgin edince, İş Bankası genel müdürü İktisat Bakanı yapılarak bu politikayı yumuşatmağa memur edilmiştir.

Bütün bu dönemin ideolojik bütünlüğünü ise pozitivist bir felsefi temele dayanan «halkçılık» ilkesi sağlamıştır. Modern anlamıyla bir işçi sınıfının henüz bütün nitelikleriyle ortaya çıkmadığı, tarımda yarı feodal ve ataerkil ilişkilerin yoğun bir şekilde yer aldığı bir toplum yapısında, rejimin paternalist özelliği «halkçılık» ilkesi ile sınıf çatışmalarını önlemeğe yönelmiştir. Gerçekten bu dönemin iktisat politikası somut olarak halkçı bir nitelik taşımamakla beraber, «halkçılık» ilkesi yön gösterici bir ilke şeklinde yürürlükte kalmıştır. Özellikle bürokratik zümreler, «sınıflar üstü» olduğunu ileri sürdükleri politikalarını yürütürken, bütün sınıfları ayni potaya koyan «halkçılık» ilkesine sarılmışlardır. Öyle ki, Türkiye'de işçi sınıfının varlığını saptayan ilk yasal belirtilerden olan 1936 tarihli İş Kanunu dahi «sınıfçılık şuurunun doğmasına ve yaşamasına imkân verici hava bulutlarını ortadan silip süpürecek» (4) bir araç olarak görülmüştür.

Bununla beraber, teorik düzeyde kalsa bile, «halkçılık» ilkesinin saklı tutulması, o günki işlevi ne olursa olsun, potansiyel bir devrimcilik kılavuzu olmuş ve toplumsal yapımızdaki evrime paralel olarak yeni anlamlar kazanmıştır. Bu evrimde dönüm noktası İkinci Dünya Savaşı esnasında izlenen politika ve çok partili hayata geçiştir.

Türkiye'de çok partili hayat ve genel oy uygulaması, benzer yapıdaki bütün ülkelerde olduğu gibi, ıktisaden egemen sınıfların iktidarını pekiştirmiştir. Bunda savaş yıllarında izlenen enflasyonist politikanın rolü de büyük olmuştur. Milli Ko-

runma Kanununun kötü bir uygulamasıyla birlikte, bu enflasyonist politika «savaş zenginleri» zümresini yaratmış ve bürokratik zümrenin Varlık Vergisi, Toprak Mahsülleri Vergisi ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gibi adeta intikamcı girişimleri, kendisini sosyal sınıflardan büsbütün uzaklaştirmıştır. 14 Mayıs 1950 de egemen sınıflar halkı da peşlerinden sürükleyerek iktidara gelmişlerdir.

D.P. nin on yıllık iktidarının izlediği politika bugün ana hatları ile biliniyor. Konumuzu doğrudan doğruya ilgilendirmemekle beraber, ana muhalefet partisi durumuna geçen C.H.P. ye yüklediği görevleri anlamak bakımından, bu politikayı şu şekilde özetliyebiliriz: D.P. özellikle iktidarının ilk yıllarında ulusal tasarrufu ve dış kredileri daha ziyade tarımda kapitalizmi teşvike ve bayındırlık projelerine yöneltmiştir. Amerikalı uzmanların ve uluslararası kapitalist örgütlerin önerilerine de uygun olan bu politika, ayrıca suni kaynaklarla da desteklenmiştir. Toprak Mahsulleri Ofisinin hazine kefaletini haiz bonolarla Merkez Bankasına borçlanması ve açıkla kapanan bütçeler bunun en somut örnekleridir. Bu politika ise 1953 den itibaren giderek artan bir enflasyonist tazyiki Türk ekonomisine egemen kılmıştır. Enflasyonun ezdiği ücretli sınıf ve kategorilerin muhalefeti de, 1954 den itibaren seri halde Meclisten çıkarılan anti - demokratik kanunlarla önlenmek istenmiştir. Bu durum C.H.P. nin yeni misyonunun unsurlarını ortaya çıkarmıştır.

Tek parti döneminin zoraki iktidar koalisyonu çözüldükten sonra kitlelerden uzaklaşan ve «bürokratik bir kadro» görünümü kazanan C.H.P., 1954 den itibaren çeşitli sosyal sınıf ve zümrelerle yeniden ilişkiler kurmağa başlamıştır. Bu ilişkilerin başında egemen sınıflarla kurulan ilişkiler gelir.

Çok partili dönemde Türkiye'de büyük partilere «kitle partisi» denmiştir. Bu tamamen yanlıştır. Siyaset bilimi literatüründe «kitle partisi» kavramı, kitlelerle organik bağlar kuran partilere, özellikle sosyalist partilere verilen isimdir. Türkiye'de olduğu gibi, bir partinin milyonlarca seçmenden oy almış olması o partiyi bir «kitle partisi» yapmaz; çünki, böyle partilerin seçmenlerle bütün ilişkisi dört yılda bir onların oylarını almaktan ibarettir. Bunun sonucu şudur: Büyük partiler aslında «kadro partileri» dir ve bunlar yurt çapına yayılan örgütlerini üye aidatları ile ayakta tutamazlar. Bu şekilde beliren ihtiyaç ise, bu partileri varlıklı sınıflara el açmağa doğru iter. Bu o kadar doğal bir eğilimdir ki, 1961 den sonra Türkiye'de olduğu gibi siyasal partilere bizzat devlet kesesinden para verilmesi dahi bu uygulamayı tamamen ortadan kaldıramaz. Demek ki, düzen partileri, sadece memleketteki düzeni korumak için değil, bizzat kendi düzenlerini de yaşatmak için egemen sınıflara muhtaçtırlar. İşte 1950 lerde, bir kanunla malları da elinden alınmış bulunan C.1 .P. yi egemen sınıflara iten bir unsur bu olsa gerektir.

Milli Şef olarak bu uygulamaya bir anlamda ihtiyaç duymamış olan İsmet İnönü, parti lideri olarak bundan duyduğu sıkıntıyı partisinin bir Küçük Kurultay, toplantısında şöyle dile getiriyor: «Büyük iş adamları, partilerin ihtiyaç zamanlarında yapacakları yardımlarla memleket siyasetine hükmetmek iddiasındadırlar. Bunu önliyemezsiniz. Şimdi meydan okuyarak söylüyorum. Bu ihtiyaçtan kurtulmak lâzımdır. İş adamlarının içlerinde pek çok dostlarım vardır. Bizim partiye yardım edenleri olmuştur. Hiçbir zaman dar zamanlarda zengin iş adamına müracaat etmeyi istiyerek yapmamışımdır. Kesin ihtiyaç zamanlarında vakit vakit yardım rica ettiğim olmuştur.» (5)

Oysa, bir partinin egemen sınıflara yaklaşması yetmez; bizzat egemen sınıfların da bu partiye ilgi göstermeleri, onu bir iktidar almaşığı olarak kabul etmeleri ve bu amaçla ona yardım etmeleri gerekir. İşte 1954 seçimlerini izleyen yıllarda, D.P. nin istikrarsız politikasının da etkisiyle, egemen sınıfların C.H.P. ye yeniden ilgi duymağa başladıklarının belirtilerine tanık oluyoruz. Metin Toker, bizzat C.H.P. nini mali işlerini yürüten bir yetkilisinin ağzından, 1956 yılı için şunları yazıyor: «Br yıl önce hiçkimse C.H.P. ye bakmazken ve yardım elini uzatmazken, şimdi büyük tüccar ,işadamları muhalefete

de yatırım yapmayı akıllılık sayıyordu. Onun için C.H.P. sadece politik bakımdan değil, para bakımından da kanlanıp canlanmağa başlamıştı. (6) Belirtelim ki bu husus, devletçiliğin en koyu bir şekilde uygulandığı yıllarda dahi özel sektörü kırmamağa çalışmış olan C.H.P. nin hem tarihine, hem de programına uygundur.

Ancak, bu dönemde C.H.P. egemen sınıflara olduğu kadar, hatta daha da fazla küçük - burjuva aydınlara sempatik görünmeğe başlamıştır. C.H.P. nin geleneksel müşterileri iken kendilerini «1946 ruhu» na kaptıran bu zümre, enflasyonun da ezici etkisiyle tekrar C.H.P. ye ümitle yönelmişlerdir. Tek parti döneminin tekelci partisi, artık demokratik hak ve özgürlüklerin tutarlı savunucusudur: D.P. nin muhalefette iken savunup, iktidarda reddettiği işçi hakları da dahil. 1957 Seçimlerinden sonra büsbütün şiddetlenen bu politik kavga ne sonuç vermiştir?

Enflasyonist politikası 1958 devalüasyonu ile iflas eden D.P., herşeyin sorumlusu olarak gördüğü muhalefeti tam olarak susturma çareleri aramağa başlayınca (7) 27 Mayıs hareketi de kaçınılmaz olmuştur. 27 Mayıs hareketi bugünkü bütün siyasal gelişimlerin ortamını yaratan bir hareket olarak ayrıntılı bir şekilde incelenmeğe değer. Burada, yine konunun elverdiği kadar, onun bazı temel özelliklerine değinmek istiyoruz.

Aslında 27 Mayıs hareketi ilerici yönde bir küçük burjuva devrimidir. Bu «ilericilik» niteliği M.B.K. yönetimi sırasında girişilen vergi, sağlık, eğitim v.b. gibi alanlardaki reformist denemelerden ziyade, hareketin «özgürlükçü» yönünden ileri gelmektedir. Gerçi 27 Mayıs hareketi ne emperyalizme, ne de toplumsal düzene karşıdır. Ancak objektif koşulları itibariyle emperyalizme ve onun yerli ortaklarına karşı olma durumunda bulunan toplumsal güçlere yeni haklar getiren, onların siyasal hayata katılma olanaklarını genişleten bir harekettir. 27 Mayıs Devriminin en önemli ürünü olan 1961 Anayasası, o aşamaya kadar egemen sınıflar aracılığı ile kullanılan milli egemenliğe küçük burjuvazinin ilerici potansiyelini temsil eden bürokratik ortaklıklar getirmiştir. Gerçi bu ortaklıklar sınırlı olmuştur; fakat siyasal hayata etkileri kuvvetle hissedilmiştir. Nitekim 1961 Anayasası bu niteliği dolayısıyla, egemen sınıf partileri tarafından hiçbir zaman benimsenmemiş, her fırsatta budanmağa çalışılmıştır.

İşte C.H.P. içindeki «ortanın solu» hareketi bu ortam içinde, küçük burjuva radikalizmi ve sosyalizm ile birlikte, kısmen onların etkisiyle, kısmen de onlara tepki olarak doğmuştur. Elbette bu gelişimin, uluslararası ilişkilerle ilgili ve burada ayrıntısına giremiyeceğimiz başka nedenleri de vardır.

«Ortanın Solu» sloganı 1965 seçimlerinden kısa bir süre önce, bizzat İnönü tarafından ortaya atılmıştır. Yine İnönü, 7 Ekim 1965 de, yani milletvekili seçimlerinden üç gün önce, «Anayasa'nın) da ortanın solunda»(8) olduğunu ilave etmek lüzumunu duymuştur. Bu demektir ki, başından itibaren ortanın solu hareketi bir anayasa hareketi olarak benimsenmiştir. Bülent Ecevit bu hususu «Ortanın Solu» başlıklı incelemesinde gayet açık bir şekilde ortaya koyuyor: «C.H.P. deki ortanın solu hareketi, bir Anayasa hareketidir. Anayasayı kâğıt üstünden kurtarma, toplum dokusuyla kaynaştırarak canlandırma, halka yararlı kılma ve siyasal alanda olduğu gibi, sosyal ve ekonomik alanda da Anayasayı gerçekleştirme hareketidir.» (9)

Görüldüğü gibi, «ortanın solu» hareketi C.H.P. bünyesinde bir küçük burjuva reformizmi olarak ortaya çıkmıştır. Oysa, yukarda da belirtmeğe çalıştınız gibi, C.H.P. nin küçük burjuvazinin ilerici kesimleriyle olduğu kadar, egemen sınıflarla da ilişkileri vardır. Bu bakımdan böyle bir politik dönüşümün parti içinde yeni sorunlar yaratacağı ve birtakım çatışmalara yolaçacağı kolaylıkla tahmin edilebilirdi. Gerçekten bu çatışmalar, doğrudan doğruya «ortanın solu« sloganıyla ilgili olarak değil, fakat buna hamledilen seçim sonuçlarıyla ilgili olarak kısa bir süre sonra patlak vermiştir.

C.H.P. nin oylarının, 1961 seçimlerinde % 36,8 iken 1965 seçimlerinde %28,7 ye düşmesi ve 1966 kısmi Senato seçimle-

rinde A.P. nin oy oranını daha da yükseltmesi, bir kısım C.H.P. lilerce «ortanın solu» sloganına atfedilmiştir. Böylece 1966 Senato seçimlerinden sonra «76 lar» adı altında parti içi muhalefeti başlatan bir grup, C.H.P. nin «sloganları ön plana geçirip, muhtevayı geriye atan» (10) politikasını hedef almıştır. Bu politik kavga C.H.P. nin Ekim 1966 da toplanan 18. Kurultayında çözüme bağlanmıştır. Kurultay İnönü'nün ağzından «C.H.P. nin sosyalist parti olmadığını ve olmıyacağını» ilan etmekle birlikte «ortanın solu» politikasını onaylamış ve bu politikanın lideri durumuna gelen Bülent Ecevit parti genel sekreterliğine seçilmiştir. Buna rağmen, ortanın solu kavgası parti içinde devam etmiş ve Feyzioğlu ekibinin muhalefeti ancak 1967 Nisanında toplanan C.H.P. Kurultayında sona erdirilmiştir. Bu Kurultayda İnönü, Feyzioğlu ekibini «kendi iradeleri ile teşekkül etmiş, kimin emrinde bilinmez, ayrı iddiaları, davaları, hükümleri olan bir takım»(11) olarak nitelemiş ve partiden uzaklaşmalarını sağlamıştır.

Burada bir miktar durarak, konunun özüyle ilgili iki soruya cevap aramak gerekir. Bunlardan birincisi şudur: Ortanın solu sloganı gerçekten C.H.P. nin oy kaybında rol oynamış mıdır? Cevap «evet» ise, C.H.P. neden bu sonucu doğurabilecek bir politikayı benimsemiş ve sonra da bunda israr etmiştir?

Elimizde ayrıntılı seçim araştırmalarına dayanan veriler bulunmadığı için birinci soruya kesin bir cevap vermek olanağı yoktur.' Bununla beraber olayların mantığından şu varsayımları çıkarabiliriz sanıyorum. C.H.P. 1965 seçimlerine 1961 - 1965 döneminin iktidar partisi olarak girmiştir. Bu dönemin istikrarsız koalisyonlarının uyguladığı politika ise ekonomik anlamıyla bir «durgunluk» politikası olmuştur. Gerek Menderes dönemi enflasyonunun tasfiyesi ile ilgili işlemler, gerekse bir geçiş döneminde bulunan siyasal rejimin karşılaştığı buhranlar bu politikada rol oynamışlardır. Ancak bu politikanın sonucu herhalde C.H.P. nin yıpranması olmuştur. Bu bakımdan, diyebiliriz ki, C.H.P nin 1965 seçimlerinde aldığı sonuç 1961 - 1965 döneminde uygulanan politikayla ilgilidir. Bununla beraber, C.H.P. nin 1965 de kaybettiği %8 lik oy miktarının bir kısmının da doğrudan doğruya «ortanın solu» politikasının eseri olduğunu söylemek herhalde gerçeklere ters düşmiyecektir. Sağcı partilerin bu konudaki istismarcı tutumları ve bunun muhafazakâr halk kesimleri üzerindeki etkileri bugün bütün açıklığı ile bilinen hususlardır. Nitekim C.H.P. bünyesinde bu konuda ihtilaf çıkınca, «ortanın solu» politikasına karşı olanlar en büyük desteklerini seçimden gelen ve bu bakımdan oy dalgalanmalarına daha hassas bir organ olan parti Meclisi Grubundan almışlardır. Yani çatışma parti içinde bir Parti Meclisi - Meclis Grubu çatışması halini almıştır. Hatta aynı ihtilaf daha sonra İnönü - Ecevit ihtilafı biçiminde yeniden canlanınca bu kez de, parti bünyesinde yine bir Parti Meclisi - Meclis Grubu çatışması görünümünü kazanmıştır. Birinci ihtilafta Feyzioğlu ekibi, ikinci ihtilafta ise bizzat İnönü Parti Merkezini otoriterlikle, »«Merkezi Umumi Sultası» ile suçlamışlardır. Bütün bunlar gözönünde bulundurulursa, «ortanın solu» sloganının da C.H.P. de oy kaybına sebep olduğunu söylemek herhalde abartma olmıyacaktır. Kaldı ki 1969 seçimlerine bir muhalefet partisi olarak giren C.H.P. nin oyları daha da azalmıştır. O halde bu politikayı C.H.P. neden ısrarla savunabilmiştir?

C.H.P. de ortanın solu politikası, bir yandan Partinin devrimci geleneğinin bir yandan da 1961 i izleyen yılarda Türkiye'deki gelişmelerin sonucu olarak benimsenmiştir.

C.H.P., geçmişi itibariyle, Türk Devriminin uygulama aracı olmuş devrimci bir partidir. Devrimin gerçekleşmesinden sonra partinin tutuculaşmış olması ve yeni atılımlardan çok, eskinin korunmasına yönelmesi bu gerçeği değiştirmez. Cumhuriyet tarihimizde, Türkiye'nin üretim biçiminin ulaştığı düzeyin de etkisiyle, ilerici eğilimler daha çok küçük burjuva aydınları tarafından temsil edilmişlerdir. Bunlar ise genellikle C.H.P. nin kadrolarını oluşturmuşlardır. Buna bir istisna gibi görünen 1946 muhalefeti, 1950 iktidarı haline geldikten kısa bir süre sonra aydın-

ları kendisinden soğutmuştur. D.P. nin her türlü rasyonalizme meydan okuyan politikası, Menderes'in «kitabi» lerle alay eden zihniyeti bunda başlıca rolü oynamıştır. Aslında ülkenin emperyalizmle bağlarını pekiştiren bir partinin, «obskürantist» bir zihniyetin temsilcisi olmasında pek şaşılacak bir taraf da yoktur.

1961 den sonra ise küçük burjuva aydınlarında C.H.P. yi aşan devrimci eğilimler belirmiş ve bunlar giderek yaygınlaşmıştır. İşte 1965 seçimleri arifesinde C.H.P. bir yandan geleneksel müttefiklerini kaybetmemek, bir yandan da üniversite gençliğini de gitgide etkisi altına alan devrimci eğilimleri bir noktada durdurmak gereğini hissetmiştir. «Ortanın solu» formülü böyle bir endişenin ürünü olsa gerektir. Oysa, içeriği açık bir şekilde belirlenmemiş bir «ortanın solu» sloganı, 1965 i izleyen yıllarda bizzat bu sloganın taraftarları arasında da anlaşmazlıklar doğurmuştur.

İnönü, «ortanın solu» nu «bütün aşırı cereyanlara, aşırı sola ve sağa karşı bir denge unsuru» (12) diye tanımlamıştır. Ecevit'in bu konudaki görüşü de fazla farklı değildir. Ecevit'e göre «ortanın solu bu sele (aşırı sola) karşı en sağlam duvar, en etkili settir.» (13) Bununla beraber, arada, ilerde patlak verecek ihtilafı haber veren bir nüans vardır. Bunu şöyle özetliyebiliriz. İnönü Ekim 1966 da toplanan C.H.P. 18. Kurultayında «CH.P. sosyalist partisi değildir ve olmıyacaktır» demiş ve bu cümle Kurultay kararları arasında yer almıştır. Oysa Şubat 1967 de toplanan C.H.P. Küçük Kurultayı bir bildiriyle «18. Kurultay Kararındaki (C.H.P. sosyalist partisi değildir ve olmıyacaktır) cümlesi hiçbir şekilde garazkâr maksatları tatmin ve partinin gelecekteki inkişafını köstekleyecek, Anayasamızın sosyal ve ekonomik haklar bölümünün gereklerini gerçekleştirmeğe matuf faaliyetleri kısıcı bir tarzda tefsir edilemez.» (14) demiştir. Öyle görünüyor ki, bu görüşte Ecevit'ci harekete atfedilebilecek bir özgürlükçü endişe ağır basmaktadır. Öte yandan Ecevit «aşırı sol» anlayışını şöyle ortaya koymuştur. «Benim aşırı sol sözüne verdiğim başlıca anlam, demokratik olmıyan, demokrasinin oyun kurallarına uymayan soldur. Dün de, bugün de ayni anlamda aşırı solu eleştirdim» (15) İnönü'ye gelince, kendisi de yer yer Anayasanın, C.H.P. nin solunda bir partiye izin verdiğini belirtmekle beraber, özellikle 12 Mart'tan sonraki tutumu bu istikamette olmamıştır. İnönü - Ecevit ihtilafı bu açıdan anlam kazanmakta ve siyasal tarihimizdeki yerini almaktadır.

İnönü - Ecevit çatışması 12 Martı izleyen baskı rejimi döneminde ortaya çıkmış ve görünüşte «ortanın solu» politikasının *dışında* cereyan etmiştir. Aslında bu çatışma, başından itibaren İnönü'nün ve Ecevitcilerin 12 Mart müdahelesine karşı tamamen farklı bir tutum takınmalarından ileri gelmiştir. Şöyle ki İnönü 12 Mart müdahalesini benimser ve onu C.H.P. li bir başbakanın şahsında kanatları altına alırken, Ecevit, ayni hareketi, «Yunanistan'daki müdahale modelinin daha incesi, daha ustacası» (16) olarak nitelemiştir.

İnönü - Ecevit ihtilafı birinci Erim Kabinesinin istifası ve ikinci Erim Kabinesinin kuruluşu sırasında yine açığa çıkmıştır. Hatırlardadır ki bu dönemde müdahelenin rengi ve yönü iyice ortaya çıkmış ve artık bu konuda hiçbir kuşkuya yer kalmamıştır. 1961 Anayasa'sının «lüks» ilan edilerek budandığı bir tarihte, İnönü Ecevitçiliği şöyle tanımlamıştır: «Ecevitci o şartlarda bir hükümet kurulmamasını göze almak istiyen adamdır»(17). Aslında bu görüşte kınanan tutum, hükümet istikrarsızlığı yaratan bir tutum değil, bizzat baskıcı bir hükümete karşı mücadele veren, veya hiç olmazsa onunla ortak olmak istemiyen bir tutumdur. Sıkıyönetimin geniş kapsamlı tutuklamalarına başlangıçta karşı çıkan ve bunları frenlemeğe çalışan İnönü, artık bu tarihte, tıpkı 1946 da olduğu gibi, tamamen biçimsel bir demokrasi koşullarında bir uzlaşma ortamına girmiştir. Ne var ki, memleket çapında estirilen baskı ve terör havasına rağmen, 1970 lerin Türkiye'si 1946 nın Türkiye'si olmadığı için bu politika iflas etmiş ve İnönü 1972 Mayısında toplanan C.HP. Kurultayında hayatının en büyük siyasi yenilgisini almıştır.

Bu suretle Ecevitci çizgi C.H.P. ye tamamen hakim olmuş ve «ara rejimi» koşullarında bütün ilerici aydınlarla geniş halk kesimlerinin desteğini sağlıyan C.H.P., seçimlerinde oylarını büyük ölçüde artırarak Türkiye'nin en büyük partisi haline gelmiştir.

Bu yazı çerçevesinde C.H.P. nin tarihi gelişim süreci içinde «ortanın solu» politikasının ortaya çıkışı ve geçirdiği aşamalarla ilgili bazı noktaları saptamağa çalıştık. Oysa, bugün varılan nokta nedir?

Bugün varılan noktanın açıklıkla anlaşılması, bir yandan C.H.P. örgütü ve 1973 seçimleri ile ilgili somut araştırmaları, bir yandan da «Ak Günlere» programının ayrıntılı bir çözümlemesini gerektirir. Parti ve seçimlerle ilgili sosyolojik araştırmalar henüz yapılmamış olduğu için, burada C.H.P. programıyla ilgili bazı gözlemlerimizi söylemekle yetineceğiz.

C.H.P. nin 1973 seçimleri için hazırladığı Ak Günlere programı bir «düzen değişikliği» programıdır. Bu «düzen değişikliği» ise Parti yöneticilerinin «devrim» anlayışlarının ürünüdür. C.H.P. lideri sayın Ecevit «devrim» anlayışını şu şekilde ifade etmektedir: «Gerçek devrim alt yapı devrimidir. Yani üretim ilişkilerini yeniden düzenliyen ve ekonomik güce el değiştiren devrimdir.» (18) Başka bir ifadeyle C.H.P. nin devrimci görüşü «barışcı ve halkçı demokratik devrimcilik»dir. (19)

Gerçekten Ak Günlere programı «üretim ilişkilerini yeniden düzenliyen ve ekonomik güce el değiştiren» bir düzen değişikliği vadetmekte midir? Bunu iddia etmenin kolay olmıyacağı görüşündeyiz.

Ak Günlere programı Türkiye'deki biçimiyle kapitalist düzene bir almaşık getirmemektedir. Aksine, toplumdaki mülkiyet duygusunu ve örgüsünü yaygınlaştırarak ve geniş kitlelere malederek kapitalist düzeni daha sağlam bir sosyal tabana oturtma yönünde birçok öneriyi içermektedir. Bu öneriler, programda, «halk sektörü» olarak tanımlanan sektörü oluşturacaklardır.

C.H.P., yakın tarihimizde «devletçilik» ilkesini ortaya atmış ve uygulamış bir parti olarak, memleketin bugünki «karma ekonomi» düzeninin başlıca mimarı olmuştur. Cumhuriyet tarihimizde «devletçilik» ilkesi, iktisadi ve sosyal içeriğine bakılmaksızın çoğu kez bir «ilericilik» senbolü olark nitelenmiştir. Bu gelenek C.H.P. saflarında, zaman zaman önemli sapmalara rağmen, yakın zamanlara kadar canlılığını korumuştur. Öyle ki C.H.P. nin 1966 Ekiminde toplanan 18. Kurultayında Ana Davalar Komisyonu «Kamu kesiminin ekonomiye hakim olma zorunluluğunu kabul ediyoruz»(20) şeklinde bir karar almıştır. Bununla beraber bu görüş «ortanın solu» politikasının evrimi içinde değişerek yerini Halk Sektörü'nün üstünlüğüne bırakmıştır. Gerçekten Ak Günlere programına göre «ekonominin en önemli ve güçlü kesimi»(21) Halk Sektörü olacaktır. Halk sektörü nedir?

Ak Günlere programına göre «C.H.P. nin öngördüğü kalkınma modelinde ve ekonomik düzende, köylü kooperatiflerinin, sosyal güvenlik ve yardımlaşma kurumlarının, sendikaları, yurt dışındaki işçi ortalıklarının ve benzeri halk ortaklıklarının girişimlerinden oluşacak sektöre, C.H.P., HALK SEKTÖRÜ demektedir»(21). Eğer C.H.P. iktidara gelirse, «sınaileşmeyi plan disiplini içinde hızlandırmak üzere uygulanacak teşvik tedbirleri, öncelikle HALK SEKTÖRÜ'ne yönelecektir».(22) Bankacılık ve kredi düzeni de değiştirilerek, «bankaların, daha çok dar ve orta gelirli halk tasarruflarından oluşan kaynakları, öncelikle, bu halk topluluklarının ortaklaşa yatırımlarını desteklemede kullanılacaktır.»(23) Hatta özel sektöre yönelecek teşvik tedbirleri de «öncelikle küçük ve ortaboy sanayie, özellikle Anadolu sanayicilerine»(24) yönelecektir. Aslında programda çok daha ayrıntılı bir şekilde ele alınan bütün bu somut önerilerin anlamı şudur: C.H.P. işçileri ve fakir köylüleri birer küçük burjuva haline getirmeği ve küçük ve orta burjuvaziyi de güçlendirmeği, hatta büyük burjuvazi haline getirmeği iktisadi ve sosyal kalkınma stratejisinin hedefi yapmıştır. Bu şekilde iki önemli amaç da gerçekleştirilmiş olacaktır. Evvela, «ekonomik gücün büyük ölçüde halk elinde toplanması sağlanmış, yönetimde halkın ağırlığı arttırılarak demokrasi güçlendirilmiş, daha sağlam bir

temele oturtulmuş olacaktır»(25). İkinci olarak da, bu şekilde sınıf mücadelesi yapılmadan «sınıflar arasında kaynaşma olması, sınıf ayrılıklarının bu yoldan eritilmesi»(26) mümkün olacaktır.

Türkiye'de elli yıldır sınıf mücadelesi yapmadan, sınıf kaynaşmasını sağlıyacak bir politika anlayışı siyasi iktidarlara hakim olmuştur. Aslında egemen sınıflara mücadele kapısını açık tutan, fakat sömürülenlere kapıyan bu politikanın bugün sonuçları ortadadır. Bununla beraber, Ecevitci görüş, Halk Sektörü kavramıyla bugün bu politikaya bir katkıda bulunmak tadır. Bu katkı gerçekci midir?

Halk Sektörü'nün çok önemli bir unsurunu teşkil eden «kooperatifçilik» girişi mi aslında dünyada çok denenmiş bir uygulamadır. «Devrimci» iktidarların iş başında olduğu birçok ülkede dahi, belli bir bilinç ve eğitim düzeyi ile bir arada yürütülemediği hallerde bu girişimler sömürüyü yenmek şöyle dursun, tam tersine yeni birer sömürü mekanizması haline gelmişlerdir. Bu konuda dünya ölçüsünde bir tecrübe sahibi olan fransız tarım uzmanı René Dumont'un vardığı sonuçlar pek iyimser değildir. R. Dumont'a göre «Hindistan'dan batı Afrika'ya, Meksika'dan Şili'ye kadar kooperatifler ve tarımsal kredi tarihi, aralarında pek az başarıya rastlanan bir başarısızlıklar serisidir.»(27) Ecevitci iktidar bu istisnalar arasına girebilecek midir? İşçi tasarruflarından doğacak sanayi işletmelerine gelince, unutmayalım ki memleketimizde İşverenler Derneği de bu görüşe katılmakta, bu konuda devlet yardımını davet etmektedir.(28) Bunun anlamı şu olsa gerektir: Gerçek bir düzen değişikliği olmadan, bu gibi girişimler tekelci sermayenin ağına düşmeğe mahkûmdur. Burada Ecevitci önerilerin gerçekciliği konusunu bir yana bırakarak, daha önemli gördüğümüz bir konuya değinelim.

Ecevitçi C.H.P., Ak Günlere programını iktidara fiilen sahip olduğu gün uygulamaya başlayabilecektir. Dikkat edilsin seçim kazandığı gün demiyoruz; hatta iktidara geldiği gün de demiyoruz; iktidara fiilen sahip olduğu gün diyoruz. 1970 lerin dünyasında bu sözlerin anlamı herhalde açıktır. Oysa, Ecevitci görüş ezilen kitlelere bir mücadele bilinci değil, bir kaynaşma ruhu telkin etmektedir. Sayın Ecevit'e göre «C.H.P. de, bilinçlerarası bağlantı, en sıkı ve köklü biçimde, *ortanın solu* sözü ile kurulmaktadır»(29) «Ortanın solu bilinci» gerçek bir sınıf bilincinin yerini tutabilir mi? Hele tekelci sermayenin tam bir sınıf bilincine sahip olduğu göz önünde bulundurulursa!

Öyle sanıyoruz ki bu tutum, Ak Günlere programının boy hedefi seçtiği tekelci sermayeyi küçümseyen bir tutumdur. Kaldı ki, program tekelci sermayenin yabancı ortaklarına yani emperyalizme gereken yeri vermemiştir. Hatta «emperyalizm» sözcüğü C.H.P. belgelerinin pek iltifat etmediği bir sözcüktür. Programın uluslararası ilişkilerimizle ilgili bölümleri de bu anlayış içinde kaleme alınmıştır. Bütün bunlar yerleşik, kesin öneriler midir, yoksa solun sınırını halkla beraber çizmeye çalışan bir evrimin durak noktaları mıdır? Bunu zaman gösterecektir.

Ak Günlere programı aslında kendisini «ilerici» sayan tüm vatandaşların dikkatle ele almaları ve tartışmaları gereken önemli bir belgedir. C.H.P. nin evrimi ile ilgili bazı dönüşüm noktalarına saptamaya çalıştığımız bu yazı çerçevesinde, Ak Günlere programıyla ilgili birtakım genel plandaki sorularımızı ortaya koymakla yetiniyoruz. Bu soruların «kritik» bir nitelik taşıması, elbette ki geçirdiğimiz ıstıraplı dönemde C.H.P. nin verdiği demokrasi kavgasını ve bu kavganın türk toplumuna kazandırdıklarını unutmamıza neden teşkil edemez.

---

(1) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt: II, 1959, Ankara, s. 97.

(2) H.V. Velidedeoğlu, Bir Lise Öğrencisinin Milli Mücadele Anıları, Varlık Yayınları, Nisan, 1971, S. 187.

(3) Bu konulardaki ayrıntılı yorumum, Türk Devrimi ve Sonrası isimli çalışmamda yapılmıştır. Doğan Yayınevi, 1971.

(4) C.H.P. genel sekreteri Recep Peker'in Kanunun kabulü dolayısıyla yaptığı konuşmadan. İbid, S. 198.

(5) Milliyet, 24 Ocak 1971.

(6) Metin Toker, İsmet Paşayla 10 Yıl, Cilt: I, Ankara, 1965, S. 96.

(7) S. Ağaoğlu, Arkadaşım Menderes isimli eserinde bu konuda ilk akla gelen tedbirin Takriri Sükun Kanunu olduğunu yazar.

(8) Milliyet, 8 Ekim 1965.

(9) B. Ecevit, Ortanın Solu, Tekin Yayınevi, 5. Baskı, Ankara, 1973, S. 58-59.

(10) Cümle T. Feyzioğlu'nundur., 11 Temmuz 1966.

(11) Milliyet, 29 Nisan 1967.

(12) Milliyet, 25 Eylül 1966.

(13) B. Ecevit, Ortanın Solu, S. 28.

(14) Milliyet, 7 Şubat 1967.

(15) Milliyet, 30 Aralık 1969.

(16) Milliyet, 22 Mart 1971.

(17) Milliyet, 6 Şubat 1972.

(18) B. Ecevit, Atatürk ve Devrimcilik, Tekin Yayınevi, S. 61.

(19) Ayni eser, S. 111.

(20) Milliyet, 22 Ekim 1966.

(21) Ak Günlere, S. 65.

(22) Ayni eser, S. 87.

(23) Ayni eser, S. 89.

(24) Ayni eser, S. 82-83.

(25) Ayni eser, S. 65.

(26) B. Ecevit, Ortanın Solu, S. 24.

(27) R. Dumont, L'Apparition d'un Nouveau Type d'Homme, Le Monde Diplomatique, Nisan, 1973.

(28) Milliyet, 25 Mayıs 1973.

(29) B. Ecevit, Ortanın Solu, S. 105.

1974 kriz yılı 1974 umut yılı

Hüseyin Baş

1974 yılı, geçen yılın ortalarından bu yana iyice beliren ve kapitalist dünyanın hemen tümünü kapsayan genel bir krizin bütün hızıyla sürdüğü bir sırada çalıyor kapımızı.

Vietnam savaşının «kuramsal» alanda da olsa, sonra ermesiyle «kuvveden fiile» çıkan Doğu-Batı yakınlaşması ve buna bağlı olarak hasım dünyalar arasında açılan misli görülmemiş düzeydeki işbirliği perspektifleri, kuşkusuz barışa yönelik umutları da güçlendirmiştir.

Diğer taraftan soğuk savaşın da kesin olduğu kadar somut noktalanması anlamına gelen Doğu-Batı işbirliğinin yaşamasının ancak barışçı bir dünyada mümkün olabileceği gerçeği, kanımızca, son ir delemede tüm politika ve stratejilerin kaçınılmaz temel unsurlarından biri durumundadır. Bu yüzden karmaşa ve sürtüşmelerin, ne denli şiddetli düzeylere ulaşırsa, barışı bütünüyle engelleyebilecek ölçülere yükselmesinin olanak dışı kalması son derece muhtemeldir. Daha açık bir deyişle, hasım dünyalar arasındaki sürtüşmelerin devineceği sınır beş aşağı beş yukarı, zorunlu biçimde, saptanmıştır. Kısaca, savaşın, barış içinde birlikte yaşama politikası ve onun doğal uzantısında yer alan Doğu-Batı işbirliğini bütünüyle engelleyecek düzeylere ulaşması artık pek mümkün görünmemektedir.

Bununla birlikte tüm politika ve starategilerin gözönüne almaları zorunlu bulunan bu temel eğilimin her derde deva, bütün sorunlara bir çırpıda çözüm getiren bir sihirli formül olduğunu ileri sürmek de elbette ki mümkün değildir.

KÖTÜMSER BİR TABLO

Vietnam savaşı, görüntünün aksine, henüz bitmemiştir. Çinhindinde savaş bütün hızıyla sürmektedir. Ortadoğu'da yeniden patlak veren savaşın, ateşkes'e ve Cenevre'de toplanması öngörülen konferansa rağmen sona erdiğini söylemek güçtür. Şili'de halk oyuyla iktidara gelen Başkan Allende, ipleri Amerikan emperyalizmi tarafından çekilen kana susamış azgın bir cuntanın ihanetine uğramıştır. Dünyanın şurasında burasında büyük sermayenin taban ve soygun düzenine karşı çıkan demokratlar akılalmaz işkencelere maruz kalmaktadır. Dünyaya örnek olma caka-

sındaki sözde bolluk toplumlarında rüşvet, irtikâp ve nüfuz ticareti yönetimlerin en yüksek katlarına tırmanmıştır. Halk, yasaların oluorta çiğnenmesiyle, fişlenmekte, gizli mikroplarla «nefes alışlarına» dek dinlenmektedir. Yunatistan'da NATO kasalarından çıkma bir ikinci Prometheus planı bu kez bizzat kendisinin iktidara getirdiği Papadopulos'un başını yemekte hiç bir sakınca görmemektedir.

DÜNYA İLERİYE DOĞRU GİDİYOR

Bu kötümser tabloyu alabildiğine uzatmak mümkün. Ama dünya sadece bundan mı ibarettir? 1973 yılı ilerici güçlerin karanlık yılı mıdır? Elbette ki hayır. Genel olarak alındığında dünya sürekli ve kaçınılmaz bir biçimde ileriye doğru gitmektedir. Kitleler uyanmakta, günlük yaşam savaşlarının acımasız ortamında bilenmekte, her gün biraz daha bilinçlenmekte, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan her gün biraz daha artan bir isabetle ayırdetmektedir. Tüm dünya'da milyonlarca emekçi, sömürüye karşı, birbirleriyle dayanışarak, saflarını sıklaştırarak etkin mücadeleler sürdürmektedir. Gençlerin ezici çoğunluğu burjuva şaşırtmacalarından kurtulup bozuk düzenin kapısını zorlayan geniş emekçi yığınlarının sağlıklı ve temel eylemleri yanında yerini almaktadır. Bütün bunların yanısıra, 1973 yılı, sosyalist dünya'nın sağlıklı ekonomik gelişimine karşın, kapitalist sistemin hiç bir yerde, insanların hiç bir temel sorununa çözüm getiremediğinin en açık şekliyle saptandığı, «Büyük kriz» yılı olarak ta anılacaktır kuşkusuz.

***

Bertrand Russell'in insanın bizzat yokoluşunu da içeren «Atom» un aynı zamanda, paradoksal bir biçimde, barışın da etkin ve güçlü bir koruyucusu olduğunu ileri süren ünlü tezi, dünya'yı topyekûn bir nükleer savaşın eşiğine getiren irili ufaklı sürtüşmelerin varlığına rağmen, geçerliğini, yine de yitirmiş değildir

KAPİTALİST DÜNYANIN ETKİNLİĞİ AZALIYOR

Bu yeni politik-askeri ve ekonomik konjonktürde Amerikan emperyalizminin ve onun dümen suyunda devinen kapitalist dünyanın etkinliği bir yandan kendine özgü ve çok üönlü iç çelişkileri, öbür yandan hemen her yerde güçlü bir alternatif olarak beliren sosyalist dünya nedeniyle «hatırı sayılır» ölçüde azalma yolundadır. Balzac'ın «Tılsımlı Deri» si örneği, ne denli zaman ve zemine uygun kisvelere bürünse de, kapitalizm kesin dokunulmazlığı bulunduğu sanılan «özel av sahalarında» bile artık kapitalizmin zorba dönemindeki gibi, serbest, başına buyruk at oynatamamaktadır. Başka bir deyişle kapitalist savaşını bundan böyle, eski olanaklarından gayri yoksun olarak sürdürmek durumundadır. Sömürü imkânlarını ayakta tutacak zorba güçten yoksun kapitalist düzen, gün geçtikçe uyanan, ihtiyaçları, özgürlükten yana istekleri artan geniş kitlelerin, hammadde kaynağı ülkelerin daha «haklı» ölçülerde «pay» talepleri karşısına artık salt «sorunlara çözüm getirme yeteneğiyle» çıkmak zorundadır.

Hammadde kaynağı ülkeleri tatlı kârlar adına insafsızca, kıyasıya sövüşleme alışkanlığı, doymak bilmez kâr hırsı, ulusların insanca yaşama haklarına dillere destan saygısızlığı, azgın müdahaleciliği, silâh tacirliği, savaş kundakçılığı, kültür ve kitap düşmanlığı, özgürlük kıyıcılığı, zindanı ve işkence uygarlığı, plansız, spekülatif, kapkaççı ekonomisi, rüşveti, irtikabı, tekelciliği, emek sömürücülüğü, Watergate'i, Watermit'i, Water-Closed'iyle kapitalist dü zende hâlâ toplum sorunlarına çözüm getirme yeteneği vehmedenler bugün değilse yarın mutlaka «asıl suçun» bizzat kapitalist sistemde olduğunu anlayacaklardır. Zorbalık imkânlarından yoksun, müdahale olanaklarını yitirmiş bir kapitalist sistemin temel ihtiyaçları yanısıra, yaşamın her kesiminde eksikliğini duyduğu gerçek özgürlüklerin artık yerli yerine yerleşmesi özlemleri de çığ gibi büyüyen geniş emekçi yığınlarının karşısına «yarının» kurtarıcı ideolojisi, giderek çözüm getirici yöntemi olarak çıkması, elbette ki beklenmemelidir.

Bugün başta Avrupa olmak üzere tüm kapitalist dünya'yı etkisi altına alan ekonomik keşmekeşi salt enerji krizine bağ-

layanlar, giderek çözümü selektif ya da dayanıklı üretim politikalarında veya enerji kaynaklarının değişimi ya da çeşitlendirilmesinde görenler, gerçekte «asıl suçluyu», yani kapitalist sistemin iflâsını gözlerden saklamanın umutsuz çabası içindedirler. Enerji krizi, kesinlikle bilindiği üzere, bütünüyle Avrupa'nın ve Amerikan politikasının kuyruğunda seyreden öteki kapitalist ülkelerin Ortadoğu'da benimsedikleri politik tercihlerin ürünüdür. Sorun bugünkü durumdan, İsrail'in dize getirilerek Arap topraklarının tümünden çekilmesi ve buna bağlı olarak Filistin sorununa «adilâne» çözüm bulunmasıyla büyük ölçüde, kurtarılabilecektir. Kapitalist sistemin kendi özündeki hastalıkların şaşmaz belirtisi olarak ortaya çıkan ekonomik krizin çözümü, tıpkı Ortadoğu sorununa bağlı enerji buhranı gibi, temel ekonomik ve politik tercihlerden geçmektedir.

Dünyanın her geçen gün biraz daha saplandığı bu keşmekeşten «düze çıkması» elbette ki kolay olmayacaktır. Tatlı kârların iflâh etmez düşüyle yanıp tutuşan tekelci sermaye kapitalist sistemin burçlarını, her çareye başvurarak sonuna dek koruyacaktır. Nitekim işlerini gönlünce yürütmesinde temel ihtiyaç olarak gördüğü devlet dümenini elden kaçırmamak için son on yılda denemediği şaşırtmaca, girmediği kalıp kalmamıştır. Soğuk savaşın burnunun ucunu görmeyen, çılgın tehdit ve şantaj politikası, Vietnam macerası, sistemlerin birbirine yaklaştığı ya da işçilerin burjuvalaştığı yutturmacası, bolluk toplumu efsanesi, emekçilerin kapitalizmin nimetlerinden «nemalanması» ya da «halka açık» şirketler safsatası, teknoratlar çağı düzmecesinden geçerek, Marksizmin artık sonunun olmadığı ya da Sovyetler Birliği ve sosyalist dünyanın bir iki güne kalmadan içten çökeceği kehanetine, kızıl tehlike umacısına uzanan umutsuz debelenmeler, ne yazık ki, tekelci sermayenin ipliğinin iyiyce pazara çıkmasını engelleyememiştir.

BÜYÜK SERMAYENİN KRİZ DÖNEMİ

Büyük sermayenin kriz dönemi artık hiç bir propaganda ve şartlandırmanın gözlerden saklayamayacağı açıklıktadır. Enflasyon ve gerileme kapıya dayanmıştır. (1) Fransız büyük sermayesinin yayın organı «Entreprise» in bir yorumcusu bugünkü krizi «Batı dünyası eşi benzeri görülmemiş bir karışıklık ve düzensizliğin sahnesi halindedir» şeklinde tanımlamaktan kendisini alamamaktadır. (2)

Gerçekten de Batı dünyası korkunç bir ekonomik anarşinin içinde bocalamaktadır. Piyasa misli görülmemiş bir düzensizlik, bozukluk ve parçalanmanın ortasındadır. (3). Başta Birleşik Amerika olmak üzere önerilmiş ya da önerilen ekonomik politikaların hemen tümü yaraya merhem olma olanaklarını bütünüyle yitirmişlerdir. Dünya ekonomisinin tekelden örgütlenmesi düşleri gerçeklerin acımasız granitinde tuzla buz olmuş, çok uluslu şirketlerin ve kapitalist ülkeler topluluğunca oluşturulacak «uluslararası» bir ekonomik politika umutları tamamen suya düşmüştür.

Batı büyük sermayesini, kendi iç çelişkileri dışında köşeye sıkıştıran bir ikinci temel etken de, kuşkusuz petrole bağlı olarak enerji ve hammadde sorunudur.

Arap halklarının, giderek tüm hammadde kaynağı üçüncü dünya ülkelerinin, petrolü ya da diğer hammaddeleri, yerden göğe haklı davalarında ilk kez etkin bir silâh olarak kullanma imkânına kavuşması büyük sermayeyi «dize» getirmekle kalmamış onun gerçekte ne menem bir kâğıt kaplan haline dönüştüğünü ve «türlü çeşitli» politik manevra imkânlarının nasıl «sıfıra müncer» olduğunu dünya kamuoyunun gözleri önüne sermiştir.

Ekonomisinin candamarı saydığı OrtaDoğu'nun petrol bölgelerinde «en ufak bir kıpırtıyı», en utangaç «pay» artırma talebini müthiş bir hız ve şiddetle yerle bir eden kapitalist güçlerin bugün «hertürlü» müdahale ve politik manevra imkânlarını, kuşkusuz sosyalist dünyanın etkin varlığı karşısında, nasıl feci bir biçimde yitirdiği kimsenin gözünden kaçmamaktadır. Ekonomisinin % 80'i Arap petrolüyle dönen Japonya, Ortadoğu'da Amerikan politikasının dümen suyunda seyretmenin diyetini bizzat Başbakanının ağzından 180 derece çark ederek ödemektedir. Müstevli İsrail'i sonuna kadar «destekleyeceğini» cakayla

ilân etmeyi marifet sanan Hollanda'nın densiz yöneticileri halklarını beygir, bisiklet ya da patenle «kifafı nefs» etmeye mahkûm edeceklerini, endüstrilerini burnundan solutacaklarını, sanırım, akıllarının köşesinden bile geçirmemişlerdir. Büyük bir şenlikle geçen ilk «petrolsüz» pazar'dan sonra ayaklar suya ermiştir şimdi Hollanda'da. Ama feryat boşundadır. Araplar Hollanda'ya petrol yardımına yeltenenleri de «beygire »ya da Avrupa'da şimdiden karaborsaya düşen «bisiklete» mahkûm etmeye kararlıdır artık.

Aslında kapitalist Avrupa'da kimsenin kimseye yardım edecek mecali de kalmış değildir. Herkes başının çaresine bakmanın peşindedir. Rekabet, bulanık ve spekülasyonlara açık ortamda daha da canavar kesilmiş, dayanışma, dertte ve tasada ortaklık sloganları boş ve anlamsız sözcükler olarak kalmaktan öte gidememiştir. Ortadoğu politikası yüzünden endüstrisinin % 60'ı Arap petrolüyle dönen Avrupa ile şimdilik «temel kaybı»(4) olmayan Birleşik Amerika'nın arası iyice açılmış, NATO herkesin ayrı telden çaldığı bir garip topluluğa dönüşmüştür. Çoğu gözlemci A.B.D. nin ekonomik ve politik birer rakip olarak gördüğü Ortak Pazar Avrupası ile Japonya'yı, Ortadoğu sorununun çözüme ulaştırılmasını çekip uzatarak, eskisi gibi kendisine muhtaç duruma getirmeye çalıştığı düşüncesindedir.

Öte yandan Avrupa kapitalizmi, enflasyon, ekonomide duraklama, gerileme gibi temel sorunların enerji kriziyle artık dayanılmaz bir hal aldığı şu günlerde öz çıkarlarını tehlikeye atmadan, emekçi yığınlarını kriz dönemi politikaları benimsemeye çağırmaktadır. Kutsal Birleşme, ulusal Birlik, fedakârlık, kemerleri sıkma, dayanışma, sınıflararası işbirliği her zamankinden fazla duyulmaktadır. Ne var ki bu çağrılar her defasında bizzat tekelci sermaye yönetimleri tarafından çıkmaza sokulmaktadır. Büyük sermaye ekonomik krizin şaşkınlığında, yükün birazını da olsa bizzat kendi sırtına yüklemeyi asla aklının ucundan bile geçirmediğinden, arasınıflara bir eliyle verdiğini, öbür eliyle, rekor sayılacak kısa sürede, geri almakta, böylece de «gayr-i memnun» kitlelere yenilerini katmaktadır. Nitekim Fransa'da 3 milyon küçük esnaf ve zenaatçı erbabını iktidar partisine bendetmeyi amaçlayan Royer yasasının ömrü üç haftadan az olmuştur. İktidar, artık kanı beynine sıçramış ücretlilerle, yine doğal bir biçimde ve eşyanın tabiatına uygun olarak Büyük Sermaye'ye ilişemeyince, vur abalıya örneği, dişine uygun gördüğü küçük esnafa çullanmış ve üç hafta öncesi, Röyer yasasıyla verdiklerini fazlasıyla tahsile kalkışmıştır.

Büyük Sermaye iktidarının bu davranışını doğal karşılamak gerekir. Çünkü tarih halk yararına girişilen işlerin ancak halkçı iktidarlar tarafından gerçekleştirilebileceğine bin kez tanık olmuştur. Emekçilerin, yoksul halk yığınlarının kapitalist düzenlerde elde ettikleri «hak» ların tümünün nice çetin mücadeleler, sayısız fedakârlıklar sonunda söke söke alındığı, bilinen ve asla unutulmaması gereken bir temel gerçektir.

Fransa'da Pompidalist yönetimin, bu şaşkın olduğu kadar «zorunlu» davranışlarının herhangi bir sonucu olmamış mıdır?

Hem de nasıl! Enflâsyona, hayat pahalılığına, özgürlüklerin kısıtlanmasına karşı ortak hareketlere, örneğin geçen 20 Haziran'da katılmaya yanaşmayan Sosyalist Parti ve ona bağlı sendika toplulukları, 30 Ekim'de ve hele geçen ayın ilk haftalarında güçlü C.G.T. nin düzenlediği Genel Grev'e katılarak büyük sermaye iktidarına şahane bir tokat aşketmişlerdir. Grevin olağanüstü başarısının Fransa'da iktidarın kapısında nöbeti devralmaya hazırlanan Sosyalist Cephe'ye ayrıca güç katacağından kimsenin kuşkusu yoktur. Fransa'nın ilkbaharda, bu kez mutlaka başarıya ulaşacak bir 68'i gerçekleştireceğini ve büyük sermaye iktidarını yere sereceğini ileri sürenler yanılmamaktadırlar.

Aynı durum İtalya, Federal Almanya, İngiltere, İskandinav ülkeleri için de, değişik dozlarda da olsa, geçerli sayılmak lâzımdır. İngiltere'de İşçi Partisi geniş kapsamlı bir millileştirme programını onaylamıştır.

Federal Almanya, İsveç, Norveç, Danimarka ve İsviçre'de komünistlerle sosyal

demokratların hatırı sayılır bir bölüğünün ortak hareketleri etkin olma yolundadır. Kısaca Avrupa, önümüzdeki yakın dönemde köklü değişimlere gebe görünmektedir.

BÜYÜK KRİZ YILI

Dünya 1974 yılına misli görülmemiş ekonomik ve politik bir krizle girmektedir. Bu kriz Ortadoğu sorununun çözümüne bağlı olarak ortaya çıkan petrol bunalımlarıyla daha da şiddetlenmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte İsrail Ortadoğu'da kısa vadede ve Arap dünyasının isteklerine uygun bir çözüme zorlansa bile, petrolü ve kuşkusuz başka temel hammaddeleri de artık «eskisi» gibi ucuza kapatmak mümkün olamayacaktır. Böylece gelişmiş toplumlar, yüksek yaşam düzeylerinden, hammadde kaynağı geri bıraktırılmış ülkelere «hatırı sayılır» ölçülerde ek «pay» lar vermek zorunda kalacaklardır. Bu durum Batı Avrupa'nın sermaye iktidarlarını eskinin «kıyasıya hammadde sömürüsüyle» dahi tatmin edemedikleri halklarıyla daha keskin çizgilerde karşı karşıya getirecek ve Avrupa halkları gün geçtikçe kötüye giden durumunun nedenini şu ya da bu «hata» da değil, bizzat kapitalist sistemin kendisinde arayacaktır.

Gözönünde tutulması gereken ikinci önemli nokta ekonomik krizin —petrole de bağlı olarak, mutlaka Türkiye'ye de yansıyacağı, hatta çoktan yansıdığıdır. Kapitalist sistem büyük birikimlere sahip bulunduğu Avrupa'da en kesin şekliyle, tökezlemiştir. Türkiye'de, 50 yılda hiç bir temel sorunun, çözmek şöyle dursun, yanından bile geçmediği ortadadır. Ecevit'in çağrısına halkın verdiği cevap, gerçekte halkçı sisteme yakılan bir yeşil ışıktır. Halkın bu isteği artık soyut bir özlem olmaktan çıkmış, zorunlu, kaçınılmaz bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Türkiye'nin önümüzdeki yakın dönemi de bu temel eğilimin dışında asla düşünülemez. 1973-74'ün büyük krizi, büyük umutları da taşımaktadır içinde. Bunu anlamak ve anlatmak önde gelen, temel bir görev sayılmalıdır.

1 — Fransa'da öngörülen % 5,5 ekonomik gelişme hızı % 2,5, Almanya'da ve ABD' de % 2 ye düşecektir. Yine 1974 de, ekonomideki gerileme A.B.D.'de % 8, Fransa'da % 10'un üstünde bir enflasyonla birlikte duyulacaktır. Nouvel Observateur'un 10-16 Aralık tarihli sayısındaki incelemesinde, Michel Bosquet, uluslararası uzmanların yukarıdaki tahminlerini «iyimser» olarak tamamlamaktadır.

2 — Paul Boccara: «Uluslararası alanda ekonomik ilişkiler krizi» Ekonomi ve Politika. Ekim 1973.

3 — La Nouvelle Critique, «Umutsuz Bir Durum» Başyazı. Aralık 73.

4 — ABD'nin yakın ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki yatırımlarının 1971 de 2,7 milyar dolar olduğu sanılmaktadır. Bu, üçüncü dünya ülkelerinde petrol endüstrisine yatırılan sermayenin tümünün 1/3'üne eşittir. ABD'nin bu yatırımlardan elde ettiği kâr ise, 2,5 milyar dolardır. Bu ise Amerikan sermayesinin yabancı ülkelerdeki yatırımlarının tümünden elde ettiği kârın % 23 dolayındadır. Geçen yaz Libya'da önce Banker Hunt'un Occidental PPetroleum, Oasis ve Amoses'deki % 51 hissesinin daha sonra da, yine geçen 1 eylülde bu ülkedeki tüm Amerikan petrol firmalarının millileştirmesinden sonra, yukardaki kâr oranında hatırı sayılır düşmeler olmuştur. Libya, son millileştirme hareketiylè. Amerikan tekellerinin elinden % 45 lik bir kontrolü kendi hesabına geçirmiş bulunmaktadır. Temps Nouveaux, Ruben Andreassian, kasım 1973.

KİTAPLARDA

«İmparator» umacısı

Hasan Öz

1971 öncesinde, sosyal mücadelenin hergün yeni boyutlara ulaştığı, işçi sınıfının ve diğer çalışan kitlelerin toplumda ağırlıklarını ve etkinliklerini duyurmağa başladıkları, sosyal ve ekonomik baskılara karşı yiğitçe mücadele edildiği yükselme döneminde, toplumcu düşünceyi benimsemiş küçük burjuva kökenli aydınların hemen hepsi bu mücadelenin içinde, hatta saflarında yer aldılar, belirli bir disiplin anlayışı ve davranışı ile tarihin, toplumun ve çalışan kitlelerin kendilerinden bekledikleri görevleri büyük ölçüde yerine getirerek sosyal mücadeleye gerçekten önemli ve olumlu katkılarda bulundular. Fakat bu yükselme ve coşkunluk dönemini toplumcu düşüncenin susturulduğu ve sosyal mücadelenin kilit altında tutulmağa çalışıldığı yaygın bir baskı dönemi izledi. Genel bir yılgınlık kapladı ortalığı. Böylece çalışan kitlelerin ekonomik ve politik mücadelelerine önceleri katılmış bulunan küçük burjuva kökenli aydınların bir bölüğü de, giderek hayalciliğe ya da karamsarlığa kapıldı. Belli ölçüde bastırılmış bireycilik eğilimleri yeniden su yüzüne çıktı. Gerçekten kaçmak, fantazilere, düşlere, yeni tanrılara sığınmak günlük yaşantının en tabiî unsurları haline geldi. Geçmişin devrimci mücadelesi küçümsendi, kitlelerin ve toplumcuların çektikleri ızdıraplarla alay edildi ve toplumcu bilime eskimiş, köhnemiş, devri geçmiş, antikalaşmış gözüyle bakanlar bile oldu. Temel bilimsel gerekler ve ilkeler, *«doğmatik»* olarak nitelendi. Uzay yolculukları ve elektronik beyinler çağında, üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki çelişkilerin giderek ortadan kalktığı; toplumun, burjuva ,porleterya, küçük burjuva gibi sınıflardan oluştuğu geçmiş yüzyıllara kıyasla çok daha değişken, çok daha gelişmiş, çok daha karmaşık olduğu ileri sürüldü. Böylesine kaygan ve kaypak bir ortam içerisinde bir yandan devrimci teori ve pratiğin kesinlikle çürüttüğü köhnemiş ve maksatlı görüşleri yeni reçetelerle, yeni boyalarla, yeni maskelerle sunan çok «orjinal» düşünce adamlarıyla yazarlar; bir yandan da gerçekleri ve olayları mekanik bir şekilde yorumlayarak 12 Mart öncesi dönemde çalışan kitlelerle toplumcu aydınların verdikleri mücadeleyi tümü ile provokasyon olarak niteleyen ve egemen

sınıfları diledikleri herşeyi yapmağa muktedir, sınırsız ve sonsuz güç sahibi «yeni tanrılar» şeklinde sunan bezirgân edebiyat adamları çıkıverdi ortaya. En yiğit ve en namuslu bilim adamlarıyla yazarların ve düşünürlerin susturulmasından yararlanmasını bilen bu yeni peygamberlerin en başta geleni «toplumda üretim koşullarının çok dinamik olarak düzenlenmesi», «hem büyümenin hem de kalkınmanın çarklarının kesiksiz olarak işletilmesi», «toplumun kendini daha sağlıklı biçimlerde üretmesinin gerçekleştirilmesi», «siyasal arenaya tarihinin aklının egemen kılınması» gibi görünüşte parlak özünde ise kof ve maksatlı deyimlerle A.P. nin ve tekelci sermayenin sözcülüğünü ve savunuculuğunu yapar ve üretim güçlerinin geliştirilmesi pahasına, devrimcilerle çalışan kitlelerden baskı ve teröre seve seve katılmalarını ve «fedakârlıklarda» bulunmalarını talep ederken, bir başka bölüğü de, yapısı gereği her toplumsal olumsuzlukta yeniden bireyciliğe kayan küçük burjuva aydınlarına «Tanrıların Arabaları», «Dünyanın Gizli Sahipleri» ve «İMPARATOR» adları altında yeni tanrılar sundular; sahte ilericiliği, sinikliği ve inkârcılığı körüklediler. Böylece toplumcu düşünce ile bu düşüncenin gerektirdiği örgütsel - kişisel disiplin ve çalışma yöntemini benimsemedikçe en hasta lıklı eğilimlerin, en hastalıklı komplekslerin, en hastalıklı davranışların karmaşık ve kara bir yumağı olan küçük burjuva ay dınları arasında «ileriye açık olma», «doğmalardan kaçma», «kendi kendimize hesaplaşma» gibi sahte etiketlerle sosyal gerçekliği olduğu gibi kabullenmek, toplumsal düzenin değişmesi için gevezelikten başka hiçbir şey yapmamak ve «İMPARATOR» ların üstün gücü ve dehaları karşısında boyun eğip, egemen sınıfların hakkımızda verecekleri kararı ve hükmü mistik bir tevekkülle beklemek genel bir davranış biçimine sokulmak istendi. «Tanrıların Arabaları» küçük burjuvaların el arabalarına dönüştü. «Dünyanın gizli sahipleri »ile dünyanın gerçek sahipleri gizlendi, «İMPARATOR», akşamcı düşünürler, fosilleşmiş yoz sanatkârlar, kerameti kendinden menkul ozanlar arasında «ciddi» bir tartışma konusu haline geldi.

Bütün bunlara rağmen küçük burjuvanın hastalıklı yapısının ve yalnızlığının istismar ve gelir konusu yapılmak istenmesi ve bu isteğin, örneğin «İMPARATOR» gibi montaj eserlerde somutlaşması başka birşeydir; sosyal mücadelenin yükseliş döneminde, toplumcu bilime ve kitlelere inanarak mücadeleye içtenlikle katılmış küçük burjuva kökenli aydınlarla gençlerin bu safsataları ciddiye almaları ise bambaşka birşey. Şurası muhakkak ki 1971 sonrası baskı dönemi, küçük burjuva aydınlarında inkârcılık, yılgınlık ve karamsarlık eğilimlerini pekiştirmeseydi, ne «Tanrıların Arabaları» ve «Dünyanın Gizli Sahipleri» göz açıp kapayıncaya kadar 8-10 baskı yapabilir, ne de «İMPARATOR» ciddî ciddî tartışılabilirdi. Fakat artık 2,5 yılın hem saflarımızda hem de teker teker hepimizde yarattığı yozlaşmayı ve pisliği ortadan kaldırabilmek, yeniden toplumcu bilime ve kitlelere dönebilmek için, küçük burjuva saplantılarının bu somut belgeleriyle mücadele etmek, «İMPARATOR» ların maskesini düşürmek, gerçekleri yeniden su yüzüne çıkarmak, sahte peygamberlerin, akşamcı düşünürlerin ve bezirgân yazarların zihnimize yığmaya çalıştıkları kamburlardan en kısa zamanda kurtulmak zorundayız.

«İmparator» bir taklitçilik ürünüdür. Bir montaj eseridir.

Bütün sırmalı ürünler gibi «İMPARATOR» da ilkel bir taklitçilik ürünüdür. 1971 sonrası döneminin «toylaştırıcı» etkilerini ve piyasa koşullarını iyi değerlendiren yazar, Mario Puzzo'nun ve Kemal Tahir'in çok okunduğunu ve okuyucuda belirgin bir kaçış eğilimi olduğunu saptadıktan sonra, tamamen sorumsuz bir davranışla ortaya bir hilkat garibesi çıkartmıştır. Fakat bir yerde Mario Puzzo Amerikayı ve Mafia'yı, Kemal Tahir ise Türkiye'yi ve Anadolu insanını belirli ölçüde tanıyan yazarlardır. Puzzo bezirgânlığını karakterlerinin canlılığı ile gizlemeye çalışmış, Kemal Tahir ise geleceğe kalacak üstün eserler vermiştir. Oysa «Toy» şimdiye kadar verdiği eserlerde de görüldüğü gibi, gerçekten toy bir yazardır. Vehbi Koç'a Fehmi Çok, Hulki Aiısbah'a

Suphi, Bernar Nahum'a Rober Şalom, Ford firmasına Lort firması diyerek ince kalem oyunları yaptığını sanacak kadar ilkel bir saplantı içerisindedir. 1920'lerin Türkisinde «Toy»un toy kahramanları «yapı gereçleri», «onur sorunu» gibi sözcüklerle konuşmakta; yine çok göze batan, başarısız bir Kemal Tahir ağzı ve Kemal Tahir motifleriyle «göreyim ki becerdin mi, gayri benden aferini kurtardın», «aferin derim sana aferin ki». «Olası mı? Biz iş adamı mıyız, yoksa Âli Osman saltanatını devralmış garip Keloğlan mı» gibi cümleler kurabilmektedir. Romanın başlangıcı bile en belirgin bir doğulu taklitçiliğinin kokularını taşımaktadır. Kendilerini sıkıntıya sokarak Mario Puzzo'nun «Baba» adlı romanını okuyanlar, çeşitli sorunları olan ve fakat bunların normal yöntemlerle çözemeyen kişilerin «Baba» ya başvurduklarını ve «Baba» nın tek bir sözüyle bu sorunların çözüme bağlandığını hatırlıyacaklardır. Toy'un İMPARATOR'u da, 1920 lerin Ankara'sında, siyasi hayatımızın en güçlü temsilcilerinin aciz kaldığı konularda bir hızır gibi yardıma koşmaktadır.

. Yine «Baba» da olduğu gibi «İMPARATOR» da «Evde işleri konusunda hiçbir açıklama yapmaz»; kadınların, kocaları Mafia'da çalışan Sicilyalı kadınlar gibi, «evin çarkı döndüğü sürece işin gerisine karışmamaları» gerektiğine inanır. Bununla beraber yüzyıllarca yıllık Osmanlı düzeninin ürünü olması gereken «Saadet», 1920 lerin Ankara'sında, «İMPARATOR»un kadınları işlerine karıştırmak istememesine rağmen, yine tıpkı «Baba»nın şımarık kızı gibi, «yuvam tehlikede babacığım» der. «İMPARATOR» ile İstanbul'a yaptıkları bir gezide «annemle ba bam balayını burada geçirmişler» demek suretiyle 19. yüzyılda Osmanlı eşraf ailelerinde de tıpkı kapitalist Avrupa'da olduğu gibi bir «balayı» kurumunun yaşadığına dikkati çeker ve şimdiye kadar hiç kimsenin bilmediği bu hayati önemdeki temel bilimsel gerçeği hiçbir kuşkuya yer bırakmıyacak şekilde kesinkes ortaya koyarak atalarımızın sanıldığı kadar hödük olmadıklarını ispatlar ve bizleri rahatlatır.

«Baba» da, yaralanma olayından sonra «aile» nin yaptığı değerlendirme ve karar toplantısında hiçkimsenin beklemediği, ummadığı bir şekilde, en küçük oğulun zekâsı, iradesi ve uzak görüşlülüğü ile «aile» nin yeni lideri şeklinde ortaya çıkması ve bu liderliğini herkese kabul ettirmesi gibi, Mahir de Türkiye'deki Solun şiddetle ezilmesi kararına karşı çıkarak herkesi şaşırtır, «Suphi ve babası şaşkınlıkla bakarlar kendisine», Mahir, «Baba»sının gözlerindeki şaşkınlığın giderek beyeniye dönüşmesinden kıvanır. «Baba» ilk kez yerinden doğrulur, sarılır oğluna, şapur şupur öper yanaklarını.

Daha pek çok harcıâlem taklitçilik örneği var «İMPARATOR» da. Örneğin «İMPARATOR» un, Ehrenburg'un Paris Düşerken'indeki gibi, basını kendi amaçları için kontrol etmeğe ve hattâ yönetmeğe karar vermesi, aynı şekilde Ehrenburg'un «Fırtına» adlı romanında güçlü bir Fransız kapitalistinin kızının sonunda devrimciliği seçmesine paralel olarak «İMPARATOR» un torununun da «gerillâcılığı» seçmesi ve vurulup yaralanması. Ve yine Puzzo'nun romanında «Baba» nın diğer «aile» leri toplantıya çağırıp onlarla gelecekle ilgili Mafia çalışmaları konusunda görüşme açması gibi «İMPARATOR» un da en güçlü Türkiye kapitalistlerini bir araya getirip hepsini bir «aile» çatısı altında toplaması ve özel bir «Mafia örgütlenmesi» ne gidişi...

TOY, ne genel olarak Dünya kapitalistlerini ne de özel olarak Türkiye kapitalistlerini tanıyor.

Puzzo'nun «Baba» sındaki kahramanlar, eserin bütün yüzeyselliğine rağmen, belirli ölçüde inandırıcıdırlar. Kemal Tahir'in kahramanları ise gerçek bir bütünlüğe sahiptirler; eserle birlikte diyalektik bir şekilde gelişirler. Oysa ilkel bir taklitçiliğin ürünü olan «İMPARATOR» eserinde, hiçbir karakter belirli bir bütünlüğe sahip değildir, inandırıcı olmaktan uzaktır, yapaydır ve diyalektik değil mekanik anlamda çelişkilidir. Bu yapay karakterlerin başında ise «İMPARATOR» un kendisi gelir. Celâl Bey ile konuştuktan, Zorlu Kardeşleri makasa aldıktan, yabancı şirketlerin temsilciliğini kopardıktan,

holdingleşme yolunda adımlar attıktan, İkinci Dünya Savaşı'ndan çok güçlü olarak çıktıktan, «Suphi'yi Ticaret Bakanlığına atadıktan», Ahmet Emin'e Amerikayı, Yunus Nadi'ye Almanyayı ve «donanma davasından arda kalmış birkaç kılkuyruğa da Rusyayı savundurduktan, «Çok Şirketi» yabancılarla ortak olduktan ve «İMPARATOR» Türkiye'nin en güçlü kapitalisti haline geldikten sonra dahi bu üstün insan «Banka Genel Müdürü» ile tıpkı kompleksli küçük bir bürokrat gibi konuşur : «Bu adamlar öylesine meşgul oluyorlar ki, bir buluşmayı kaçırdın mı iki yıl sonra falan ancak yeniden sıra geliyor. Çalışıyor efendim adamlar. Gece gündüz çalışıyorlar. Neyse, biz hemen Ticaret Müdürüne haber verdirdik. Aman bir sevgi gösterisi, bir saygı. Şaşıp kaldık. Otelimiz ayırtılmış. Ticaret Müdürü hemen bize bir şölen verdi. Rober'i zaten tanıyor. Benim bir elimi bırakıp, ötekini sıkıyor. Ülkemizde demokrasi denemesinin başlamasından nice sevindiklerini anlatıyor. Adamlar dünyanın öteki ucunda, bayağı bizimle ilgileniyorlar. Göğsüm kabardı beyefendi ....

Düşünün beyefendiciğim. Koskoca Lort fabrikasının tek sahibiyle konuşacaktık. Ben sabaha değin döndüm durdum yatağımda. Sabah olur olmaz seyirttik. Tam zamanında bizi odasına aldılar. Büyük patron; ikimize de birer güzel puro verdi. Bir garson, viski bardaklarımızı uzattı. Oturduk... Başladık konuşmaya»; gibi büyük bir kapitalistten değil ancak kompleksli, sıkıntılı, dar ufuklu bir kapıkulundan beklenecek sözler eder. Ford firmasının sahibini «patron» sözcüğü ile tanımlar ve «ne yazıkki adamlar Nuh diyorlar. Ardından Nebi demiyorlar... Bizden de memnun oldukları için kardeş geçinmeliymişiz. Üstelik şimdi ülkemizde demokrasi kuruluyormuş. Demokrasi demek, bizim egemenliğimizin perçinlenmesi demekmiş. Elbette dikkat edersek. Yoksa elimizden kaçırırmışız. Birbirimize destek olup arka çıkacağımız yerde kuyumuzu kazarsaymışız hiç iyi olmaz, bundan Ruslar ya da uşakları yararlanırlarmış. Bir diskur çekti adam bize. Ağzımız açık kaldı.» cümleleriyle bezirgân tarafı da olsa, dinamik kapitalistin değil yine bön bir küçük memurun ağzı ile konuşur. Daha sonra da «ayrılmak için zamana gereksinim var mı?» gibi yapay bir dil kullanır.

Aile şirketlerinin Holdinglere dönüşü ise «Toy» un «İMPARATOR»unda, sermaye düzenindeki doğal ve kaçınılmaz gelişimlerin bir gereği olarak değil de, Rober Şalom'un sübjektif isteği ve hatta bir rastlantı ile gerçekleştirilir. Toplumsal yapı, tarih ve toplumcu bilim konusunda en ilkel düzeyde bilgi sahibi olan yeni yetmeleri bile güldürecek bir keyfilik ve cehaletle, «Toy», Rober Şalom'u şöyle konuşturur : «Geçen gün bir kitap okudum efendim. Amerika'da şirketleşmenin sonuçlarını anlatıyordu. Bizde daha şirketleşme yok. Amerika ve Avrupa'da ise alabildiğine gelişmiş bir durumda. Şöyle bir tablo gözüme ilişti. Ana şirket, malı üretiyor. Sonra bunu, tüm payı kendisinin olan bir şirkete devredip, genel dağıtımını yaptırıyor. Bu genel dağıtıcıdan da, üçüncü el olarak küçük küçük toptancı şirketlere aktarıyor. Ama bu toptancı şirketler de, ana şirketin kurduğu firmalar oluyor. Buralardan, perakendicilere gidiyor artık. Öyle bir tablo yapmışlardı ki, ilk bakışta kan dolaşımı sanıyor kişi.» Bu parlak buluşa karşılık «İMPARATOR» ile «Kara Vezir» i arasındaki konuşma şöyle gelişir :

«— Bunu biz yapabilir miyiz?

— Çok uzun boylu incelemek gerekli efendim. Bilen birini bulup iyice anlamak gerekli. Bir yerde küçük bir yanlışlık dolaşımın tümünü sakatlıyabilir. Tıpkı bünyede olduğu gibi.

— Sen bu konu üstünde düşün. Ben de düşüneceğim.»

Böylece Rober Şalom'un söz konusu kitabı okuyamaması, okusa bile doğru dürüst değerlendirememesi halinde «Çok Şirketi» nin holding niteliğine dönüşemiyeceğini de öğrenmiş oluruz.

Daha sonraları «İMPARATOR», toplum içinde olumlu ve yararlı görevler gördüğüne inanarak hareket eden ve tarih içindeki geçici varlığını ancak bu şekilde bir kişisel bütünlükle sürdürerek belirli fonksiyonları yerine getiren bir kapitalist gibi değil de, bir küçük burjuva reform-

cusu gibi düşünecek ve «yalancı, sahteci bir sanayileşmenin temellerini atıyoruz», «onlar makinalarını kendileri yapıyor. Biz öyle değiliz. Hiçbir zaman o noktaya götürmeyeceğiz işi» diyecektir.

«İMPARATOR» un bazan kompleksli ve dar ufuklu bir küçük memur, bazan ailesiyle çocuklarından başka birşey düşünmeyen bir «Baba», bazan feodal bir ağa, bazan da uyanık ve dinamik bir kapitalist gibi davranmak suretiyle, güçlü bir kapitalist gibi değil de bir tutarsızlıklar yığını halinde belirginleşmesine karşılık durum diğer yapay ve sahte yardımcı karekterler için de hiç gönül açıcı değildir. «Veliaht» Mahir ile Sevinç arasındaki ilişki ise buram buram yapaylık, yapmacıklık ve ucuzluk kokar. Sevinç gerçek bir devrimci idiyse «Veliaht» ile arasında ne gibi bir ortak yan bulunabilir? İki ayrı sosyal çevrenin ürünleri olan bu kişiler arasında nasıl diyalog kurulabilir? Böyle bir diyaloğun kurulabilmesi için «Veliaht» ın sermayenin bütün bağlarından koparak devrimciliğe soyunması gerekirdi. Oysa «Toy»'un romanında böyle bir gelişme yok. «Toy» eski Arap filmlerindeki ve yeni ucuz Türk filmlerindeki gibi; dürüst, yiğit, namuslu, çalışkan, fedakâr ve eline erkek eli değmemiş saf ve bakire bir fakir kızı zengin ve kötü bir adamın yakışıklı oğluna âşık ediyor. Daha sonra da Sevinç, kompleksli bir yeni yetme gibi konuşuyor ve «Baban benden korkuyor. Mahir çok korkuyor» gibi boyundan büyük lâflar ediyor.

Daha önce de olduğu gibi bu sıkıntı verici örnekleri arttırmak ve «Toy» un hem kapitalizm ve kapitalistler hem de devrim ve devrimciler konusunda gerçekten de çok toy olduğunu ve Türkiye'yi yöneten en güçlü sermayedarlarla bu sermayedarlara karşı mücadele eden kişileri, içinden geldiği ve bir oranda tanıdığı küçük burjuvalar gibi konuşturduğunu defalarca kanıtlamak mümkün. Fakat gereği yok bunun. Buraya kadar söylediklerimiz, işçi sınıfına, çalışan kitlelere ve toplumcu, devrimci aydınlarla gençliğe karşı en gaddar şekilde davranmakta hiç tereddüt etmeyen ve fakat gücüne, bütün etkinliğine, bütün zulmüne rağmen yine de dışa bağımlı bulunan Türkiye tekelci burjuvazisinin de, kendi yapısının gereği olarak, üstün yapıtlarda verilemiyeceğini, bu geleneksiz sınıfın üstün yazarlar yetiştiremiyeceğini, ortaya koyuyor.

Tarihte olumlu bir rol oynayarak, çalışan kitlelerin desteği ile feodal toplum düzenini yıkan ve daha üstün bir toplum biçimini oluşturan batı burjuvası, özellikle sanayi burjuvazisi kendi üstün yazarlarını, kendi üstün ozanlarını, kendi üstün düşünürlerini ve sanatkârlarını da getirdi beraberinde. Batı burjuvazisinin genel gerileme ve çözülme döneminde de, bu dünya çapındaki çözülüş, çürüme ve yozlaşmayı yansıtan büyük eserler verdirebildi. Oysa dışa bağımlı, tefeci - bezirgân gelenekli Türkiye burjuvası ancak «Baba» taklidi bir ucuz bezirgânlık eserinde verilebilirdi. Ve nitekim kaçınılmaz bir şekilde de öyle oldu.

«TOY», kitlelerin devrimci mücadelesini küçümsüyor ve geçmişi tümüyle karalıyor.

Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, sınıflı toplumlara binlerce yıldan beri damgasını vurmuş tefeci - bezirgân ilişkilerinin etkinliği ve gücü giderek azalırken, küçücük toprağına, küçücük tezgâhına, küçücük dükkânına bağnaz bir kıskançlıkla bağlı, tarihin ant' a sınıfı küçük burjuva; burjuvayla proleterya karşısında bir kara kalabalık oluşturduğunun —bilincine değilse bile— sezgisine varır; toprağını, tezgâhını ve dükkânını yitirmemek ve ne pahasına olursa olsun proleterleşmemek amacıyla her türlü ilişkide kuşkuculuğu, ikirciliği, kaypaklığı, varlığının temel davranışları biçimine sokar. Üretime sosyal bir düzeyde katılamamanın getirdiği yalnızlık ve iktidarsızlık içerisinde bulunan küçük burjuva aydını ise, hastalıklı varlığını herşeye rağmen sürdürmek, daima farklı ve orjinal olmak ister. Onu bu hastalıklı ve saplantılı yaşantıdan ancak toplumcu düşüncenin, toplumcu mücadelenin benimsenmesi, kurtarabilir. Oysa daha önce de belirttiğimiz gibi baskı ve terör dönemlerinde küçük burjuva aydını mazohist bir tavırla kendi kendisiyle hesaplaşır ve geçmişi inkâra

yönelirken kadim bireyciliği de yeniden güç kazanır.

İşte bu ortamda bezirgân yazarlara, bezirgân düşünürlere, bezirgân sanatkârlara yepyeni ufuklar açılır birdenbire. Geçmişteki hataların objektif, bilimsel ve acımasız bir şekilde eleştirilmesinin toplumsal bir gerek halıne gelmesinden yararlananlar için, bu doğru oluşumu sapma fırsatı belirir ufukta. Böylece «okuyucu» nun ve «piyasa» nın eğilimlerini iyi saptayanlar «İMPARATOR» gibi eserler vererek kısa sürede gelir ve ün sahibi olurlar. Yeni tanrılar arayan küçük burjuva aydınları da kendi pasifliklerini, kendi korku ve kuşkularını gizlemek için, «İMPARATOR» ların herşeye egemen olduklarına, herşeyi yapabildiklerine, geçmişteki devrimci mücadelenin tümüyle bir provokasyon olduğuna inanmak, böylece kendi geçmişlerinden kopmak, kendi sapmalarını haklı ve sağlıklı göstermek isterler. Oysa tarihin, toplumun ve kitlelerin devrimci mücadelesi karşısında «İMPARATOR» ların gücü de sınırlı ve geçicidir. Ama «Toy», gerçeklere böyle bakmak, «İMPARATOR» ları olduğu gibi görmek istemiyor ve bu nedenle mekanik bir görüşle, kitleleri ve devrimci mücadeleyi hiçe sayan, hattâ istediği gibi provoke ederek mutlak kontrolü altında tutan herşeye muktedir tanrılar, «İMPARATOR»-lar yaratıyor.

En güçlü siyaset adamlarını, en güçlü sermayedarları kucağına alan ve Türkiye'nin bir anlamda tek ve gerçek sahibi haline gelen «İMPARATOR» sonunda, «adamların Amerika'dayken ne dedilerse gerçekleştiğini» görerek Türkiye konusunda bilirkişi oluyor. «Gâvurların her dediği çıkıyor. Adamlar bizim ülkeyi bizden iyi tanıyorlar. Bunun gizi olmalı ve ben bu gizi çözmeliyim» diyerek hükümetler kurmağa, hükümetler yıkmağa başlıyor; «Amerika bizi gözden çıkardı; Küba olayından sonra Ruslar'ın bölgesine bıraktı» şeklindeki bir değerlendirme ile de «gelecekteki siyasal olayların düzenlenmesine» girişiyor, «Kıbrıs'ta karışıklıklar çıkartılıp İsmet Paşa eyleme geçiriliyor. Amerika bu eyleme izin vermeyince İsmet Paşa Avrupa'ya yanaşıyor ve Ortak Pazar anlaşması imzalattırılıyor,» biraderlerden Demirel ise önce A.P., daha sonra da Hükümetin başına geçiriliyor ve bu arada CIA ajanları da «bazı kitaplarda küçük değişiklikler yaparak», «yeni yetme» solcuların zihinlerini bulandırıyorlar.

Daha sonra hayatı boyunca hiç yanılmamış olduğu ileri sürülen ve dolayısıyla bundan sonra da hiç yanılmayacak olan «İMPARATOR» un ağzından, «Bir geçmişi yok İşçi Partisinin... Pişe pişe, dayak yiye yiye, acı çeke çeke, insanları deneye deneye büyümüşlüğü yok. Anayasanın verdiği hakları kullanmak sevdasındaki birkaç delikanlı ile, aydınlık iddiasındaki romantik kişiler bunlar. Meyhane söyleyişi ya da iki işçiyi toplayıp üç üniversite gencine söylev vermenin devlet yönetmeye yeteceğini sanan hayalciler.» sözleriyle, yanlışlıklarına ve eksikliklerine rağmen, kapatılıncaya kadar içtenlikle ve yiğitçe mücadele etmiş Türkiye İşçi Partisi'ne hakaret ediliyor. «Bırakınız bu seçimlerde kurtlarını döksünler. Seçtirip, seçtirmemek de bizim elimizde. Ulusal artık sistemini, başka bir sistemle değiştirdin mi, iki milletvekilini zor sokar onca oy.. İşte bu da dengeyi bozar... Alanlarda bağırış çağırışla boşalan topluluk, yüz milyonluk pazarda, üçyüz milyonluk üretim demektir. Çünkü gizliliğin gücü büyüktür. Ya da kişiler öyle sanır. Düşünün ki, en hızlı gidenler gençlerdir. Çünkü bilirsiniz, o yaşlar, bir kızın gülücüğüne bir yaşamın sunulduğu yaşlardır.» cümleleriyle de devrimcilerin en ufak bir provokasyonda bütün devrimci birikimini yok etmeğe gönüllü, bön, disiplinsiz ve maceracı kişiler olduğu izlenimi yaratılarak olaylara kasıtlı bir şekilde sadece provokasyonların etkinliği açısından bakılıyor. Tüm gelişimler tek taraflı ve mekanik bir yaklaşımla yorumlanıyor.

Yine bir süre sonra Hacı Beyin ağzından da «Aydın maydın dedikleriniz budur. İki satır yazınca hemen dünyayı yeniden kuracaklarını sanırlar. Oysa yaşamak ve de yenmektir önemli olan. Sen enseni tokata uzat. Sonra da iyice dayak yedim diye yaz» söyleriyle de toplumcu aydınların etkinliği küçümseniyor, sosyal mücadelede kitlelerle toplumcu bilim ve

teori arasında sağlam bir köprü kurabilecek niteliklere sahip bulundukları unutturuluyor. Ve kitlelerin haklarını savundukları, egemen sınıflara karşı mücadele ettikleri için başlarına gelenlerden, içinde bulunduğumuz düzene egemen olan güçler değil, yine toplumcu aydınların kendileri sorumlu tutuluyor; «bir toplumsal eleştiri» kisvesi altında pasifliğin, suskunluğun, yılgınlığın, inkârcılığın savunması yapılıyor.

Tekelci sermayenin kasıtlı bir şekilde abartılmasına, hattâ bütün gerçeklik ve mantık boyutlarını aşarak yüceltilmesine, «İMPARATOR» un kendi kendini değerlendirdiği «Hattâ Süleyman gibi, bir de Başbakan olsaydım, bunu öğrenemez, şu andaki tadı alamazdım ben. Çünkü, o bile, yönetilendir. Biz burada, özellikle üçümüz olduğunda, yöneteniz. Herşeyi ve herkesi. Zaman zaman kendi ülkemizin dışına çıkar gücümüz», «salt kendi ülkemizde değil değişik ülkelerde bizim dediğimiz olur. Ülkemiz değil ülkelerimiz olur açıkçası. Bu yeni olanak bunu getiriyor bize. Almanya'ya mensucat gönderip göbek bağımızı sağlamlaştırırız. Arap pazarlarına girerek bunu bir egemenliğe dönüştürürüz», «Geçip gitmemenin yolu benim izimden geçer. Daha hızlı koşmam gerek bundan sonra. Koşarım. Elimde öyle bir örgüt var ki, Türkiye'nin her yanında her istediğimi hemen yaptırabilirim. Toplarım ağzımın içine bakanları. Böyle böyle derim. Herkes kendi gücünün belli bir oranını bana borçlu olduğunu biliyor. Güçsüzlüğünün belli oranını bildiği gibi» satırlarda rastlanıyor. Şalom, Türkiye'nin biricik hâkimini «Siz bir imparatorsunuz» söyleriyle pohpohluyor. Ve yine, «Halk Partisi'nin zaman zaman İşçi Partisi'nin kuyruğuna takılması güçlükler doğuruyor. Orda bir eyleme girişmemiz ve bir operasyon yapmamız fena olmayacak sanırım. Böylelikle Demirel'e rahatlama olanağı vereceğiz. Çünkü İsmet Paşa gençleri iş başına getirmek istiyormuş», «Ecevit'le Fevzioğlu'nu kapıştırırsak sonuçtan biz kârlı çıkarız», «Toplayalım kurulu, orda kararlaştıralım. Gençler için İsmet Paşa'yı, ayrılık için de Feyzioğlu'nu kullanalım. Seçim sırasında da tüm ağırlığımızı Demirel'e verip, İşçi Partisi'yle, Halk Partisi'ni zayıflatabilirsek, başarılı bir deneyim geçirmiş oluruz. Bölünme, belli oranda zayıflatır Halk Partisi'ni. Ama, aynı zamanda, İşçi Partisi'ne oy veren ılımlılar Ecevit tutkusuyla Halk Partisi'ne dönerler», «Önemli olan paşanın gençlere yaslanmak çabası ile birlikte Halk Partisi'nin Sosyalistleşmeye başladığını yaymak ve ortada oyları ürkütmektir» sözleriyle de İMPARATOR'un her şeye muktedir olduğu, her istediğini yapabildiği, kitlelerin tüm eylemlerinin ve sosyal mücadelenin akıntıya kürek çekmekten başka bir şey olmadığı görüşü bir kere daha savunuluyor. Ve hepsinden önemlisi işçi sınıfımızın yarım yüzyıldır sürdürdüğü yiğit mücadelede nitel bir sıçrama ve bir dönüş noktası olan «16 Haziran İşçi Direnişi», «İstanbul'da bir büyük eylemin niteliklerini söyle», «bir yasa ile, ülkenin her yerinde temsil yeteneği bulunmayan sendikalardan sözleşme yetkisini alır, biraz da Türk - İş yanına ağırlığımızı korsak, Disk'in işi biter. Kaba hatlarıyla böyle bir durum, Disk'in sinirlenmesine ve bir büyük eylem düzenlenmesine neden olur. Biz de işçilerin davranışına biraz göz yumarsak, herkesi hattâ hazırlayanları bile ürkütecek bir eylem patlak verir» sözleriyle bu büyük işçi hareketi bir provokasyon olarak niteleniyor. «Biz Beyoğlu'nun göbeğinde odamızda olayları adım adım izleyip düzenleme uğraşındayken» cümleleriyle 16 Haziran hareketinin bir bütün olarak tekelci sermayenin ve «İMPARATOR» un eseri olduğu ileri sürülüyor.

«İMPARATOR» daha sonra uygulanan politikayı yeterli bulmuyor, provokasyonların arttırılması gerekliliğine inanıyor. «Olayların gelişmesi gösterdi ki şimdiye değin yaptıklarımız yeterli değil. Sıçramalara uygun davranmalıyız. Daha açıkçası bazı sıçramaları biz yaratmalıyız. Ben hemen hemen işçi eyleminden, köylülerin tutumuna değin, meydana gelen her davranışı incelettim. Avrupalı, Amerikalı dostlarımızla konuştum uzun boylu. Anayasa boşluklarının başımıza ne gibi dertler sardığını anlatmaya gerek yok. Onlar bile biliyorlar bunu. Gençler

ekonomik bakımdan sorumsuz oldukları gibi, yaşam bakımından da sorumsuzdurlar. Bir kızın gülücüğü için ölüme gidilen çağdır gençlik... O nedenle, öğrendikleri herşeyi eyleme dönüştürme, işçileri, köylüleri kışkırtma yolunda kullanmaktan sakınmazlar. Sıkışırlarsa, işi döğüşe de dökebilirler.» sözleriyle de aynı mekanik ve maksatlı görüş ortaya konuyor. «Biliyorsunuz, üniversite öğretmenlerinin çoğunluğu bizim danışmanlarımız. Kendileriyle konuşursak, bir bölüğü, karşılanması zaten olanaksız olan öğrenci isteklerinin yanını tutar. Bir bölümü de bu yan tutuşun gerekçelerini ispatlamak amacıyla, tam karşısına geçer» sözleriyle de üniversite öğretim üyelerine top yekûn iftira ediliyor, sapla saman kasıtlı bir şekilde birbirine karıştırılıyor.

Öte yandan, «Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Altan Öymen gibi tanınmış gazeteci ve yazarlar bir dergi çıkartıyorlar... Avcıoğlu yazdığı bir kitapla Ordu üstünde epeyce etki alanı sağladı. İlhan Selçuk'la İlhami Soysal da solun önde gelen kalemleri. Bunların etkisi çok olabilir. Yeni yeni çapraşıklıklar getirebilirler. Ben özellikle bu gurup üzerinde çok duruyorum. Çünkü tanınmış olmaları tehlikelerini arttırıyor. Bu gurup doğrudan doğruya yetkili subaylar üzerinde etkin olurlar. Hele bir efsane kahramanı gibi sevilen Madanoğlu'nu da aralarına aldıklarına göre amaçları da bu zaten»; «özellikle Madanoğlu - Avcıoğlu gurubuna dikkat etmeliyiz. Askeri ele geçirirlerse silâh geri teper. Sırt üstü giden biz oluruz» satırlarıyla, henüz devam etmekte olan bir dava hakkında değerlendirmede bulunularak adeta «şecaat arzederken 'merdi kıpti sirkatin söyler» tavrıyla «dostlar» a, «ahbap çavuşlar» a, «davaya kafa koymuşlar» a, iyi saatte olsunların gözüyle bakılıyor.

Ayrıca, kendi küçük burjuva yapısıyla uyumluluk sağlıyarak, sonunda Fransa'ya doktora yapmaya giden eksik etek Sevinç'e «Yüz firmanın temsilcisiyiz diyordun. Bunlar yeryüzüne dağılmışlar. Dünyayı bunlar yönetiyor. Nereye gidebiliriz onlardan habersiz?» dedirtilerek tekelci sermaye bu defa da güya bir toplumcunun sözleri ve değerlendirmesiyle yüceltiliyor, abartılıyor, tanrılaştırılıyor. Böylece tekelci sermayeye ve müttefiklerine karşı mücadele edenlere gözdağı veriliyor. Miskin bir kaderciliğin ve teslimiyetciliğin çığırtkanlığı yapılıyor.

Ve kaçınılmaz bir şekilde, halkanın son zinciri olarak Ecevit'e de kasıtlı bir şekilde çamur atılmak ve Ecevit ne pahasına olursa olsun yıpratılmak isteniyor. Çünkü 12 Mart'tan sonraki tutumuyla Ecevit demokrasiden yana olduğunu ve tekelci sermayenin oyunlarına karşı çıktığını içtenlikle ortaya koymuştur. İşte «Toy» bu nedenle Ecevit'le birlikte, ülkemizde Avrupa'dan farklı koşullarda gelişen ve yine Avrupa'dakinden farklı niteliklere bürünen C.H.P. içindeki sosyal demokrat hareketi de karalamağa çalışıyor. «Kim olabilir Demirel'in karşıtı : Feyzioğlu olamaz... Ecevit'e parmak kaldırıyor musunuz? Duygusal ve çelişkili olduğundan çok işimize yarar» cümleleriyle bu kanserli tavır açıkça ortaya konuluyor. Oysa «Toy», Ecevit'in sadece bir yanıyla o da bilinçli olarak ve bir ölçüde, duygusal, çelişkili ve çelebi olduğunu ve bu izlenimi yaratmak ve sürdürmekle büyük yararlar sağladığını, gerçekte uzun süreli plânlamalar ve hesaplı girişimlerle sırasıyla bütün rakiplerini kucağına aldığını; Erim'i, İsmet Paşa'yı ve hattâ Demirel'i yıpratıp eskittiğini görmezlikten geliyor.

Daha sonra «Veliaht Mahir» e de, Ertuğrul Soysal ağzıyla «Sanmadığımız için de önceden haberim olsa bu tertiplere girişmek yerine demokratik yoldan çözümün bizim için de iyi olduğunu önerirdim. Belki güç ama tüm gücümüzle çalışırsak Halk Partisi'nin iktidarını sağlama olanağının araştırılması akıla daha yakın gelirdi» dedirtilerek Halk Partisi'ndeki gelişmeye çamur atılıyor. Ve «İMPARATOR» un ağzından «Nasılsa birkaç kişiyi asmak isteyecek askerler. Bundan sonrasına bir af olayı yarattırırız. Ecevit bunun başını çekerse, ortalık yeniden bulanır. Demirel'in annacında, Ecevit'i güçlendirmeliyiz. Erim'e de, Feyzioğluna da güvenmedim ben. Sürekli Hükümet ortaklığı yaptırabilirsek, Feyzioğlu, iyice yıp-

ranır. Halk Partisinden kopanları da onunla birleştirebilirsek, Ecevit iyice güçlenir. Bu arada İşçi Partisi'ni kapatıp Halk Partisi'nin, profesör eskisinin Millî Nizam'ını kapattırıp, Demokratik Parti'nin tabanını sıkıştırırsak, Ecevit'in gücü daha da artar. Böylelikle demokratik bir denge kurulur. Seçimlerde Halk Partisi iktidar alternatifi olarak bir gelişme gösterirse, uzunca bir süre umutları üstünde toplayacağından, biz son anlaşmalarımızı gerçekleştirmek olanağını buluruz.» sözleriyle bu gelişmenin de tekelci sermayenin icazeti ve onayı ile gerçekleştiği ve hattâ tekelci sermaye tarafından tezgâhlandığı görüşü ileri sürülerek, toplumcu düşüncenin susturulmasından ve İşçi Partisi'nin kapatılmasından sonra, antidemokratik baskılara karşı tavır alan, işsizlik ve pahalılığın tekelci sermaye tarafından yaratıldığını halk kitlelerine açıklayan Cumhuriyet Halk Partisi'yle bu partiyi destekleyenler aynı genel provokasyonun bilinçsiz, iradesiz, kör piyonları olarak tanımlanıyor.

Tarihi, kişiler ve yalancı kahramanlar değil sınıflar yapar

Tarihi kişiler ve kahramanların, hattâ sınıflı toplumlarda tek bir sınıfın değil, sınıfların yaptığını biliyoruz. Ve yine biliyoruz ki tarihin motor gücü ve toplumları ileriye götüren kuvvet sınıflar güreşidir. Oysa «İMPARATOR» da her olaya ve her gelişime egemen olan tek güç, bütünüyle burjuva sınıfı bile değil, tekelci sermayenin tanrısı «İMPARATOR» hazretleridir. Böylece, tarihimiz nasıl vaktiyle Sultan Süleymanlarla, Abdülhamitlerle, İsmet Paşa'larla bilim dışı bir şekilde yorumlanmış ve açıklanmışsa, şimdi de sözde bir tekelcilik eleştirisi ve toplumculuk maskesi altında, bu defa da Sultan Süleyman'ın, Abdülhamid'in, İsmet Paşa'nın yerini «İMPARATOR» almakta ve tarih yine sınıflarla değil «kahraman» larla açıklanmaktadır.

Türkiye'de tekelci sermaye çıkarları adına hangi sosyal olayların hangi yönde gelişeceğini, kimlerin siyasi iktidarlara sahip olacaklarını, kimlerin kanlı ya da kansız şekilde iktidardan uzaklaştırılacaklarını belirleyen, Ecevit'e karşı Feyzioğlu'nu Demirel'e karşı Ecevit'i çıkaran, Türkiye sosyalistlerini, partileri ve bu arada tüm devrimci gençliği de istediği provokasyonlara rahatça âlet eden hep bu «İMPARATOR» dur. Oysa tüm yanlışlıklarına, tüm eksikliklerine, tüm örgütsüzlüğüne ve bu nedenlerle gerçekten de egemen sınıflara bağlı çevreler tarafından birçok kereler provoke edilmelerine rağmen, Türkiye'deki devrimcilerin, içinde yer aldıkları sosyal mücadele bir sorumsuz kalemle silinip atılamaz. Geçmişin objektif ve bilimsel eleştirisi yapılırken bu mücadeleyi tümüyle küçümseyen, karalayan ve kasıtlı şekilde tahrif edenlere izin verilemez.

Biliyoruz ki, 12 Mart'tan sonraki «olağanüstü» baskı döneminde, grevlerin yasaklanmasına, taban fiyatlarının dondurulmasına, toplumcu aydınlarla gençlerin zindanlara atılmalarına rağmen, halkımızın uyanışı engellenemedi. Toplumcu düşünce yine canlılık ve gelişme olanakları buldu. Baskı tedbirleriyle pahalılığın ve işsizliğin büyümesi önlenemedi. Ve halkımızın büyük bir çoğunluğu ve en dinamik kesimleri demokrasiden yana olduklarını, ülkemizdeki sosyal ve ekonomik bunalımlardan tekelci sermayeyi ve müttefiklerini sorumlu tuttuklarını son genel ve yörel seçimlerle kesinkes ortaya koydular. Tek bir kelimeyle halktan yana olanların, halkın ve toplumcuların, ne «İMPARATOR» lardan ne de onların maskeli yeni sözcülerinden korkuları yok artık.

«İMPARATOR» olağanüstü dönemin olağan bir ürünüdür. «Toy», Puzzo'nun «Baba» sından esinlenerek çiziktirdiği bu montaj yapımda, olayları ve gerçekleri basitleştirerek, sözde kitleleri eğitebilmek amacıyla, tekelci sermayeyi eleştirecek yerde yüceltmekte, «İMPARATOR» u devir açıp devir kapayan bir üstün insan, bir muhteşem kahraman şeklinde sunmaktadır. Eşini, çocuklarını, arkadaşlarını, şirketlerinde çalışanları ve hattâ çevresinde yeni yeni yetişen genç kapitalistleri içtenlikle seven bir «Baba» dır «İMPARATOR». Görünüşte şaşmaz bir ileri görüşlülüğe, çelik bir irade ve kararlılığa

sahiptir. Oysa işçiler, çalışan kitleler ve toplumcu aydınlarla gençlik tümüyle kelek, tümüyle bön, tümüyle zavallıdır. «İMPARATOR» ipleri çekmekte ve Türkiye'de herkes onun dilediği oyunu oynamakta, dilediği kılığa, biçime ve role girmektedir. «İMPARATOR» Olemp Dağında oturan ve fanilerle alay eden, onların kaderini çizen, geçmişlerini ve geleceklerini belirleyen bir kara tanrıdır. Ve biz fanilere düşen onun bize lütfen bağışlayacağı rolleri seve seve oynamak, haddimizi bilmek ve alın yazımıza katlanmaktır.

Oysa kendi sosyal gerçeklerimizle, 12 Mart'tan bu yana geçen 2,5 yıllık «olağanüstü» sürede ortaya çıkan gelişmeler ve özellikle son seçimler, tekelci sermayenin bir sınıf olarak dahi hem sınırlı ve hem de tarih açısından geçici bir güce sahip bulunduğunu, çalışan kitlelerin sosyal mücadelesinin ve bilinçlenmenin, tekelci sermayenin oyunlarını bozabileceğini, açık faşizme dönüşmeyi göze almadıkça sınırlı bir demokratik ortamda dahi tekelci güçlerin etkinliğinin azaltılabileceğini, «İMPARATOR» ları her olayın ve gelişimin belirleyici etkeni olarak ileri sürmenin temelde mekanik, metafizik ve maksatlı bir görüş olduğunu ortaya koymuş bulunuyor. Dolayısıyle temel gerçekleri bir kere daha kavramak ve toplumcu bilime, *«doğmalara»* dönmek ve yurdumuzda yarım asırdır sürdürülen mücadelenin gelenek ve görenekleriyle bütünleşmek zorundayız.

Durup kendi kendimize sormalıyız artık : «İMPARATOR» u, «Tanrıların Arabaları» nı, «Dünyanın gizli sahipleri» ni ve 1971 Mart'ından sonra birden bire ortaya çıkan bu gibi bezirgânlık ürünlerini neden okuduk? Tümüyle olayların ve gerçeklerin tahrif edilmesine dayanan bu montaj ürünler bizi neden etkiledi? Sahte ve köhnemiş görüşler üzerinde neden ciddi ciddi tartışmaya kalkıştık? Neden gerçekte ahbap çavuş gevezelikleriyle zaman öldürdük? Neden toplumcu düşünceyle bu düşüncenin gerektirdiği disiplinden koptuk? Neden laçkalaştık? Neden yılgınlığa, inkârcılığa ve karamsarlığa düştük? Neden zevzekleştik? Neden bireyciliğe, teslimiyete ve nemelâzımcılığa saptık? Neden sahte tanrılar, sahte peygamberler ve sahte havariler aradık? Neden kitlelerin mücadelesini, geçmişi ve bir yerde bu mücadelenin bir parçası olan kendimizi küçümsedik? Ve neden bunları ciddiye alarak, tarihi kişilerin ve kahramanların —hattâ sınıflı toplumlarda tek bir sınıfın değil— sınıfların yaptığını unuttuk?

Özet

«İMPARATOR» gerek biçim, gerek konu, gerek amaç olarak bir taklitçilik ürünüdür. Teslimiyetçiliğin, kaderciliğin pasifizmin övgüsüdür. «İMPARATOR» da, tarihi sınıfların yaptığı gerçeği inkâr edilmiş, kitlelerin ve toplumcu aydınlarla gençlerin bundan sonraki sosyal mücadelelerini saptırmak ve pasifize edebilmek amaçlarıyla küçük burjuva aydınlarının baskı ve terör dönemlerindeki kaçınılmaz sapmaları istismar konusu yapılmıştır. Olağanüstü dönemden çıkış hızlandıkça, kitlelerin sosyal mücadelesi yeniden etkinlik ve güç kazandıkça, bir yerde bu sapmalardan sıyrılmak da kolaylaşacaktır. Bununla beraber içinde bulunduğumuz dönemde «İMPARATOR» u gerçek yüzüyle görmeli ve toplumcu bilimden ve kitlelerden koptuğumuz için utanmalı ve kendi kendimizden hesap sormalıyız. Ve hepsinden önemlisi, içinde yaşadığımız ve yaşayacağımız toplumla gerçekliklerin tümünü «İMPARATOR» larla değil ancak toplumcu bilimle açıklayabileceğimizi de biran bile olsun aklımızdan çıkartmamalıyız.

NOT : Yazara sormak gerek: Madem ki «İMPARATOR» herşeye muktedirdir ve her dileğini yaptırabilmektedir, neden «İMPARATOR» adlı «yapıt» ın yayımlanmasını engellememiştir?

Dergilerde

Yusuf Ziya Bahadınlı

Bir zaman solcu sanılırdı

1950'lerde öğrenciyken, o yıllarda olağan olan kimi olaylar benim de başıma gelmişti. Dört kişiydik. Okul yönetimince birkaç bakımdan suçlanıyorduk : Nâzım Hikmet'in affı için imza toplamak; okullarda din dersi okutulması önerisine karşı çıkmak; köylünün yoksulluğundan söz etmek; benzeri birkaç şeyden sonra önemli bir suçumuz da Falih Rıfkı ve Varlık okumaktı!

Türkiye, yirmi yıl içinde ne kadar değişti!

Mustafa Kemal'in memur yazarı Falih Rıfkı Atay'ın, daha sonraları yazılarıyla egemen sınıflara nasıl hizmet ettiğini ölümüne dek izledik.

Varlık okumak da suçtu o zamanlar. Orhan Veli ve arkadaşlarını izlerdik Varlık'ta ve başka dergilerde. Onların şiirde yaptıkları («Yaprak» döneminden önce) yeniliği, politik düzeyde bir «devrimcilik» sanırdık. Polis de öyle bilirdi. Ama bunun böyle olmadığını Varlık yönetimi çok iyi bilirdi. Yine de Varlık'a bir «komünist» dergi gözüyle bakılırdı. Varlık solda bir dergi bile değildi. Bugün de öyle. Sosyalizme öyle tahammülsüzdür ki Varlık, her yıl yayımladığı yıllıklarında mevcut partilerden geniş geniş söz ederken, T.İ.P.'i (kapatılmadan önce) aklına bile getirmezdi. Bir yandan «düşünceye saygı» teranesine katılır görünür; sosyalizmden ayrılan, sosyalizm olgusundan çıkarları bozulan, sosyalizmden sapan kimselere sayfa sayfa, kitap kitap yer verir. Ama sosyalist düşünce, yayımlanması için gönderilen yazılarda, şiirlerde bir bir aranır, «çağrışım yapılabilir» diye çok uzak anlamlı sözcükler bile çıkarılır.

Kimileri, Varlık'ı ilerici bir dergi göstermek için uğraşırken, bir zamanlar köy enstitüsü hareketini tuttuğunu, köyden yetişen yazarlara yer verdiğini söylerler. İsmet Paşa da öyleydi. Ne zaman ki köy enstitüleri onların çizdiği çizgiyi aştı, Türkiye'de sınıf kavramının belirmesine, köylü - şehirli, yoksul - zengin çelişkilerinin anlaşılmasına yardımcı olmağa başladı, elebaşı Paşa ve oyun arkadaşları «oyun» a paydos! dedi. Köyden gelen bir ses, Varlık için «enteresan» dı. Ne zaman bu ses, ses olmaktan çıkıp türkü olmağa, halkı etkilemeğe başladı, o zaman «benden bu kadar!» dedi.

Yeni A dergisinin Aralık sayısında Asım Bezirci, aynı konuya dokunuyor ve şunları yazıyor :

Cahit Sıtkı'nın 1947'de yazdığı «Bir Şey» adlı şiiri : «En yavuz evlâdı bu memleketin/Nâzım ağabey hapislerde çürür» mısralarıyla biter. «CHP.'nin yıllarca süren baskısı yüzünden önce ilk bölümünü yayımlayabilmiş. Sonra, 1950'de DP. seçimleri kazanınca, bütününü Orhan Veli'nin Yaprak dergisinde bastırmış. 13 Kasım 1956'da ölüvermiş. Varlık Yayınevi, 1957'de şiirlerini *Sonrası* adıyla bir kitapta toplamış. Fakat, Nâzım Hikmet'ten söz açtığı için olacak, Yaşar Nabi «Bir Şey» i almamış kitaba...

«Aradan yılar geçmiş. 1961 Anayasasıyla, görece de olsa, demokrasi gelmiş ülkemize. Nâzım Hikmet'e ilişkin kitaplar yazılmış, yeniden gün ışığına kavuşmuş eserleri. Diyeceğim, hiç bir sakınca, çekince kalmamış artık. Öyleyken, *Sonrası*'nın ikinci basımına dahi konulmamış «Bir Şey» şiiri.»

«...Orhan Veli, 1 Haziran 1949 tarihli Yaprak'ta "İşsizlik" adlı bir hikâye yayımlamış. Hikâyesinin bir yerinde kahramanı için, "meselâ şair olarak Ahmet Ha-

şim'i severdi. Bense Nâzım Hikmet'i severim" diyormuş. Yaşar Nabi, 1953'te Orhan Veli'nin *Nesir Yazıları*'nı derlerken "Bense Nâzım Hikmet'i severim" tümcesini çıkarıp atmış.»

«Aradan yıllar geçmiş. 1969'da kitabın *Denize Doğru* adıyla ikinci basımı yapılmış. Fakat Yaşar Nabi'nin tutumu değişmemiş : Sözü geçen tümce bir daha sansür edilmiş, bir daha dışında bırakılmış kitabın.»

Asım Bezirci devam ediyor :

«...Türk şairleri hapse atılırken, sürgüne gönderilirken, hattâ bazıları işkence görür ve dergileri kapatılırken yıllar boyunca susan Yaşar Nabi, muhalif Rus yazarlarından Andrey Sinyavski ile Yuli Danyel 1966'da kovuşturmaya uğrayınca hemen sesini yükseltmiştir. Özgürlük uğruna savunmaya girişmiştir onları...»

Batı Proleteryası ihanet içinde mi?

Marks'la Engels'in «bütün ülkelerin proleterleri birleşiniz» demelerinden bu yana işçi sınıfı üstüne çok yazılar yazıldı. Bu yazıları yazanlardan biri çıkıp da proleteryanın ihanet içinde olduğunu söylemedi bugüne dek. Tarihte kişilerin, hattâ kuruluşların ihanet ettiği çok görülmüştür. Ama proleteryanın ihanetini ilk kez duyuyoruz.

Yansıma'nın Kasım sayısında derginin sahibi şair Tekin Sönmez'in «Ortadoğu Savaşı ve Dünya Emekçileri» adlı bir yazısı çıktı. Yazar, «emek — sermaye çelişkisi içinde Ortadoğu'ya günümüz koşulları açısından bakacağını söyledikten sonra konuya, «gelişmiş ülkeler proleteryasının ihanet içinde olduğunu» belirterek giriyor. Fransa'yı örnek alıyor ve :

«...Bugün Fransız proleteryasının ürettiği ve artı - değeriyle güçlendirdiği savaş araçlarının nerelerde kullanıldığını düşünemeyecek kadar, emperyalizmin bir parçası olmuş Fransız işçi sınıfı, ihanet içinde değil de nerededir? Bugün Ortadoğu'da kullanılan savaş araçlarının imha ettiği insanlar ve akan her damla kanın hesabı sorulacaksa, bundan Fransız emekçileri de sorumlu tutulacaktır» diyor. Yazısının ortalarına doğru belki de biraz ileri gittiğini düşünen yazar, şunu ekliyor : «Burada örnek verirken her ne kadar 'Fransız proleteryası' deyimini kullanıyorsam da, tarihsel sorumluluk doğrudan doğruya bu proleteryanın siyasal örgütünün omuzlarındadır.»

İşçi sınıfının, hangi ülkede hangi bilinç seviyesinde olduğunu, hangi ülkede ne ölçüde örgütlendiğini, politik gücünün ne ölçüde olduğunu, olayları ne ölçüde etkileyebileceğini bilen bir kimse, yukardaki satırları kolayca yerine oturtabilir. Ama kimi insanların karalarını karıştırabilir de. «Vay canına» diyebilir o insan, «sanayii gelişmiş ülkeler proleteryası ihanet içindeymiş demek! Kötü kötü düşünür. «İyi ki Türkiye'de sanayi fazla gelişmemiş» diye sevinir. «İyi ama elbette bir gün sanayi Türkiye'de de gelişecektir, veyl yarının Türk işçilerine!»

Fransa'da işçi sınıfı iktidarda değildir bir kere. İkincisi Fransa'da «iktidara oynayan» (yazarın kendi deyişiyle) sol cephedir, işçi sınıfı değildir. Ayrıca, bu mantıkla, bütün kapitalist yöntemle yönetilen ülkelerin işçi sınıfları ihanet içindedirler. Türkiye işçi sınıfı da öyle. Çok yakın bir tarihte, mazlum Kore halkına karşı askerlerimiz Amerikan askerleriyle birlikte savaşmış, Kore dağlarında da yüzlerce ölü bırakmıştı. Bu askerlerin potin, elbise ve çamaşırlarını Türk işçileri dikmişti. Bir kısım silâhlarını da Türk işçileri yapmış olabilirdi. Yandı bizim işçiler bu yargıya göre. İşçi sınıfının siyasete ağırlığını koymak istemesinin bir nedeni de kapitalizmin, giderek emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmaktır. Elbette işçi sınıfının ürettiği bir ürünün kendi aleyhine kullanılması bir çelişkidir. Salt silâh mı? Her şey! İşçi çalıştıkça egemen sınıflar daha güçlenmekte, daha dokunulmaz bir güce erişmektedir. Galata köprüsünü Türk işçileri yapmıştı. Ama bir Haziran günü, yaptıkları köprünün üstünden topluca geçmek isteyince, önlerinde Halicin sularını gördüler. İşçilerin yaptıkları köprü, işçilere bir silâh olmuştu o gün.

Çelişki ayrı şey, ihanet ayrı şey oysa.

Unutturulmak istenen hikâyeci

«Kitaplar» dergisinin Aralık sayısının kapağındaki yazarlar listesine bakı-

yordum. Aralarında «Fahri Erdinç» adını görünce şaşırdım. Açtım baktım. Fahri Erdinç'in, Bulgar Yazarlar Birliği'nin çıkardığı «Literaturen Front» gazetesinden çevrilen, Sovyet Türkoloğu Radi Fiş'in yazdığı, Mevlâna'yı konu edinen roman üstüne Fiş'le yaptığı kısa bir konuşma yer alıyordu.

Neden şaşırdım :

Fahri Erdinç, 1917'de Akhisar'da bir ilkokul öğretmeninin oğlu olarak dünyaya gelmişti. Orta öğrenimini Balıkesir Öğretmen Okulu'nda yaptıktan sonra birkaç yıl öğretmenlik yapmış, bir süre de Ankara radyosu tiyatro bölümünde çalışmıştı. Ne var ki, zamanın faşizme özenen iktidarının polisleri yüzünden soluk alamayacak hale gelerek 1949'da yurt dışına çıkmak zorunda kalmış, bir daha dönmemişti. Fahri Erdinç, 1945'lerin en iyi hikâyecilerinden biriydi. Dergilerde hikâyeleri yayımlanıyor, bir dergi de onun için bir «özel sayı» yapıyordu. Halkın sorunlarını dert edinmişti. Hikâyelerinde gerçekçilik ağır basıyordu.

Yurt dışına çıktıktan sonra da boş durmuyor, Türk halkının «değişik yığın ve katlarının günlük ve genel sorunları üstüne, sanki olayların içindeymiş gibi ya da öyle olduğunu zannederek» yazmağa devam ediyordu. Kitapları Sofya'da Türkçe, Bulgarca yayımlanıyor, sonra başka dillere çevriliyordu. Bu kitapların adları şöyleydi : Akrepler (hikâyeler), Türkiye'de Çocuklar (inceleme), Göç (piyes), Âsi (hikâyeler), İşte Böyle (şiirler), Ali'nin Biri (roman), Memleketimi Anlatıyorum (hikâyeler), Acı Lokma (roman), Diriler Mezarlığı (hikâyeler), Kore Nire (roman), Canlı Barikat (hikâyeler).

On bir eserin yazarı Fahri Erdinç'in Sofya'da 1964 yılında Türkçe yayımlanan «Diriler Mezarlığı», 1969'da İstanbul'da basıldı. Erdinç kitabının önsözünde :

«Bu kadar zamandır yurdunun dışında olan bir sanatçı, halkının değişik yığın ve katlarının günlük ve genel sorunları üstüne, sanki olayların içindeymiş gibi, ya da öyle olduğunu zannederek yazmağa devam edebilir mi? Onun izlenimleri eskimemiş midir? Toplumda değişen koşulları, gelişmeleri izleyemedikçe, bunlara tanık olmadıkça, gerçeğe en yaklaşık yapıtlar ortaya koymak olacak iş mi?» diyor, nasıl bir yol izlediğini söyledikten sonra şunları ekliyor :

«Nâzım Hikmet, bu zorlamanın en yerinde ve en başarılısını şiirde yaptı. Bunu sen de hikâyede yap demedi bana. Yapma da demedi. Ancak bundan önceki hikâye kitabıma (Memleketimi Anlatıyorum) yazdığı önsözde, hikâyenin kardeşi biçim ve elemanların yardımını arayışımı 'iyi bir mimarlık' saydığını belirtti. Ben bunu 'bu uygulamaya devam et' anlamında aldım. Ediyorum da.»

«Onun çok önceden şiirde yaptığına gelince, bakın, (...) Le Monde gazetesine verdiği bir demeçte ne diyor : (...) 'Bir zamanlar şairi müzik ve resim etkisi altına almıştı. Bugün bu işi sinema yapıyor. Benim sanatta idealim, Çarli Çaplin'in sinemasıyle mukayese edilebilecek bir edebiyat, bir şiir yaratmaktır. Yani yalnız aydınlar değil, halkın bütün sınıf ve katları tarafından anlaşılabilecek, memleketimin okur yazar olmıyan köylüleri tarafından da ezberlenebilecek, gerçekten açık, berrak, çıplak, süsten uzak bir şiir.'

«Ölümsüz Nâzım Hikmet'in anladığı ve uyguladığı bu modern şiirle bağdaşabilecek modern bir hikâye. İşte benim de aradığım ve denediğim bu...»

Diriler Mezarlığı, Türkiye'de yayımlanalı dört yıl oluyor. Eleştirmenler, kitap tanıtıcıları, fıkra yazarları, değeri su götürür bir çok kitapları, daha piyasaya çıkmadan övgüye boğarken, Diriler Mezarlığı'nı görmezlikten geldiler. Çünkü Fahri Erdinç, bir sosyalist ülkede oturuyordu. Durup dururken rahatları kaçacaktı belki de...

ilke 10 LİRA
AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ